Dr. Virgil Nistru Țigănuș
Profesor universitar

CÂND VREMEA PĂȘEȘTE CA EURIDICE...

- ORA DE LECTURĂ -

EDITURA ACADEMICA
GALAȚI

Dr. Virgil Nistru Țigănuș

- PROFESOR UNIVERSITAR -

Când vremea păzește ca Euridice...

- ORA DE LECTURĂ -

Dr. Virgil Nistru Țigănuș

- PROFESOR UNIVERSITAR -

Când vremea păşeşte ca Euridice...

– ORA DE LECTURĂ –

Editura *ACADEMICA*
GALAŢI, 2011

Copyright © 2011
Toate drepturile pentru această lucrare sunt rezervate autorului.
Reproducerea ei integrală sau fragmentară este interzisă.

Corectura şi coperta: Ing. Master Bogdan Alexandru Ţigănuş
Tehnoredactare computerizată: Dr.ing. Violeta Stanciu
Prelucrare grafică: Ortansa Ilie
Editura "**Academica**", acreditată CNCSIS

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ŢIGĂNUŞ, VIRGIL NISTRU

Când vremea păşeşte ca Euridice... : eseuri /
Virgil Nistru Ţigănuş. – Galaţi: Academica, 2011
ISBN 978-973-8937-71-0

821.135.1-4

Tipografia *Zigotto* Galaţi
Tel.: 0236.477171
www.editura-tipografie.ro

CUPRINS

Ora de lectură 7
Colindele – în liturghia populară a luminii 10
Transparența unui ideal 22
Cuvânt despre ieromonahul Macarie tipograful 29
Exegeze ale secolului intransigent 32
Prezentul continuu eminescian 37
„Orizont și stil" 87
„Floarea darurilor" și deschiderile europene 90
Vectorul "timp" și relativizarea valorilor 93
"Impulsul către sinteză" și "anatomia spiritului" 104
Întreita pildă a demnității 108
„Ne-au mai rămas sufletele. Să nu le pierdem" 111
„Raftul cu cărți" 121
"Febra eternității", princiara noblețe... 123
Revelențele omului de cultură: munca, sinceritatea, tăcerea 126
"Ca o pădure fumegă durerea..." 130
"Tragismul și noblețea existenței" 133
Freamăt nordic în cărțile profesorului Grațian Jucan 136
Când învățătorii ne cheamă cu "Deșteaptă-te române" 139
"Autoportret în oglindă", Petre Isachi, "În turnurile de fildeș..." 142
Pavană pentru un spirit de veghe 145
Pribeag prin neguri în propria țară 150
Uneori, "bolta limpede se-ndoaie..." 152
Scrisori din Icaria 155
Scriitoarea Katia Nanu – ca o perlă în scoica ei 158
Alianțe naratologice în discursul istoric 162
Cercuri de vreme, sfere de timp 170
Un rapsod al timpului 172
Recviem pentru Ioan Sabin Petrulias 174
Cadențele lirice ale unui desăvârșit prozator 176
„Pentru insule nu există decât ziduri de apă..." 179
Iluzii cardinale 181
Lupta cu dezordinea sau despre neliniștea râsului 183
O răscruce de drame 186
Un proiect de existență 189

O hieroglifă a cetății ideale 192
Terapii imaginare ale artei scrisului: Dan Plăeșu 194
"Și nu s-a mai întors..." 197
Proze cu noua dragoste 200
"Fabule cu fitil" 203
Euritmii 205
„Din mila sfântului facem umbră..." 207
Dacă „se ia o bucată" de viață 209
Un diagnostic pentru prezent 211
"Până aluneci în privighetori..." 214
"Când se lasă tăcere" 218
Despre "Lacrima învingătorului" 222
Cavaleri ai poeziei, cavaleri danubieni 225
„Un pelerin cu luneta în spate..." 228
"O insulă umană" cu „o corabie de fosfor" 231
Arhipelaguri stelare 234
"Minunea împlinirii unui gând" 239
„Cristale de fum" 242
Timpul rugăciunii 247
"Întâlniri confortante" 252
Însemnări despre "ora 25" 255
Europe as opera aperta 257
Drum către nord 259
O evocare 262
Unii învățând și orbind, alții printre plăceri orbecăind 268
La banchet, cu manele de criză 271
Ce înseamnă restituirea inocenței ? 274
Existență în inefabil 276
Vorbe "despre nimic" 280
Izvorul cărunt 282
"Viața e în altă parte"? 284
Imaginea unei jertfe 286
O lecție despre stimă 288
Recunoștința – ca liman virtual 290
"...Și mă-nvață să fac bine..." 292
"– De unde-s pepenii? – Din crastraveți..." 294
"Jucării stricate" 297
Când vremea pășește ca Euridice... 299

ORA DE LECTURĂ

(adevăruri cu o carte de vise)

Am fost cândva profesor într-o aşezare friguroasă din Ţara Bârsei. Nu agream nici atunci istoriile autoscopice. Predam Latina "la cei mari" (unul a ajuns regizor la Teatrul Naţional din Bucureşti) şi Româna – la gimnaziu. Majoritatea copiilor proveneu din familii fără *cuprindere materială*. („Ce ar însemna *aceasta?*" m-a întrebat de curând o studentă care-şi înregistra cursul cu aparatură de ultimă generaţie) Ei, copiii, mi-au rămas prietenii cei mai fideli: plăcuţi, foarte îngrijiţi (este vorba de *albul exemplar*). În fiecare seară (la căldura flotantă a unei sobe cu un rumeguş raţionalizat) însemnam "izbânzile" discipolilor mei. Apostolat. Comparam răspunsurile lor la o anumită "analiză" – cu entuziasmul micilor melomani care urmăreau lecţiile de muzică "live" ale uluitorului Leonard Bernstein. Pentru mine, el era Modelul.

Nu erau greve sindicale, dar se mai auzea că n-ar fi rău să lăsăm cărţile "să se deschidă singure" (semn că tânărul Călinescu nu exagerase în tableta "Tot mai citeşti, maică ?"). Profesor "de poveşti" socotindu-mă (chiar şi astăzi !), luasem seama la numeroasele texte "educative" recomandate copiilor, ca şi cum ei ar fi avut vârsta constructorilor de baraje! Doamne, cât de pitorească era uscăciunea "revoluţionară" !

Îmi îndemnam copiii să schimbe *finalurile*, să răstoarne *intriga*, să spună...altfel. Întotdeauna avem în preajmă neobosite conştiinţe–orientative: *„O să treacă anii* – auzeam –, *o să te adaptezi..."* (A rămas valabilă doar *prima* propoziţie). Simţeam, potrivit cu tradiţia recunoştinţei la români, că "mi se ia scara". De la anticii din modesta-mi bibliotecă ştiam că orice şcoală trebuie să fie un

teren de înfruntare a ideilor. "Experienţa, glumea amar G.B. Shaw, ne învaţă că nu învăţăm nimic din experienţă". La cutare post de radio (fără lămpi) Emil Cioran pleda (în interviuri) pentru splendoarea îndoielilor. De peste tot – numai "încurajări"!

În clasele "mele" se aflau mulţi copii din familii maghiare. Erau foarte conştiincioşi, uneori chiar prea sobri. Dar râvna mea avea şi o valenţă hazlie. "Cine nu ştie să râdă, e pierdut!" le dictam uneori. Aceştia greşeau mai des, dar nu "la *ora de lectură*" (întoarsă astăzi la şcoală de metodicienii postmoderni, plimbaţi prin toate spaţiile "superioare" cu bani împrumutaţi de la părinţii acelora care au început – nu ştim de ce – a se teme de *şcoală* !), ci la "scriere". Primeau replica unui portughez celebru: "Faptul că L-ai prins pe Dumnezeu de picior, nu înseamnă că eşti absolvit de respectarea ortografiei." Iar eu eram prea departe de a declanşa în şcolarii mei acele rare "energii pure"...

Într-o după amiază (de bibliografie "lătinească"), la uşa coşcovită a bibliotecii de la poalele Pietrei Craiului a bătut un băiat. Îl cunoşteam: "Lajos dintr-a şasea..." După un "bună ziua" (cu inflexiuni delicat materne) mi-a întins "caietul de lecturi particulare": "Dacă veţi vrea să citiţi..." Şi-a lăsat creştetul spre stânga. Am trecut grăbit peste primele pagini: alcătuiri simple, unele cu o topică locală, despre semne cereşti, despre animale şi flori (de multe nici nu auzisem), despre viaţă, moarte, despre curaj. "– Este aceasta poate o prezentare de carte?" l-am întrebat pe neaşteptatul meu interlocutor.

– "Uitaţi-vă aici...", m-a îndemnat Lajos, şi a extras din servieta lui destul de ponosită un tom cenuşiu, uriaş. "Este o veche carte germană de vise, pe care mi-a dăruit-o bunica. Ea a murit când s-a început şcoala. A fost tare bolnavă. M-a chemat: "când ai să vrei să-ţi aduci aminte de mine, să mă cauţi în cartea asta, printre foi ..." Cred că aşa mi-a spus.

N-am avut replică. I-am prins palmele ca şi cum ne-am fi rugat împreună. Acest copil, cu mult mai înţelept decât cei mai mulţi cugetători pe care-i avem acum în preajmă, m-a adus în faţa porţilor străvezii ale unui basm trăit între ape şi munţi, anotimpuri fără sfârşit. El a aflat, printre lacrimile pentru măicuţa care plecase

lăsându-i în dar o nemărginită lume a viselor, că *lectura* poate fi şi o căutare fără sfârşit a celor ce nu mai sunt – între iluziile care, iată, încă sunt. O Euridice albită de timp se va întoarce mereu, nevăzută, către un Orfeu – cel din cântec, cel din carte...

COLINDELE – ÎN LITURGHIA POPULARĂ A LUMINII
– o sărbătoare a Florilor dalbe –

Motto: "S-au apropiat ucenicii lui Iisus, zicându-I: "Cine este oare mai mare întru împărăția cerurilor ?" Și el chemând la sine un copil, l-a pus în mijlocul lor și le-a zis: "Adevăr vă spun: De nu vă veți reveni și nu veți fi precum copiii, nu veți intra în împărăția cerurilor. Dar cel ce se va smeri pe sine ca acest copil, acela este mai mare întru împărăția cerurilor." (Matei, 18 –1–4).

Din Nazarethul în care pulsează atemporal Lumina din Lumină, cerurile se cuprind de icoana Fecioarei Maria ocrotită de Îngerul Bunei Vestiri: "Puterea Celui Preaînalt te va umbri". Sub acea umbră de heruvimi se vor fi rugat Moise, purtătorul tablelor Legii, profetul Miheia, care proorocise că Mesia – Logosul divin şi Păstorul celor aleşi se va arăta în Betleem – Efrata, cetatea regelui David. Despre zămislirea supraomenească a grăit contemporanul lui Miheia, smeritul Iisaia: "Iată, Fecioara va purta în pântece şi va naşte Fiu."

De fiecare dată când reflectăm asupra Naşterii Domnului Iisus Hristos, călătorim alături de "Cel care ridică păcatul lumii", aşa cum L-a numit pe ţărmul Iordanului Sfântul Ioan Botezătorul. Tălmăcind Sfânta Scriptură, vrednicul de amintire, Părintele Mitropolit Bartolomeu Anania (1921–2011) aprofunda înţelesul verbului "a umbri" ca o acţiune "prin care Dumnezeu îşi exercită puterea sau îşi revarsă harul. În cazul Sfintei Fecioare, în momentul când, concomitent cu pogorârea Duhului Sfânt, puterea lui Dumnezeu i-a umbrit trupul, atunci, în clipa aceea, Fiul Său cel născut din tatăl "mai înainte de toţi vecii" S-a întrupat în pântecele ei şi a devenit om. Acum putem înţelege mai bine stihurile colindului: "Astăzi S-a Născut / Cel făr'

de-nceput", adică minunea din pântecele Fecioarei, prin care eternitatea intră în istorie."

Strămoşii noştri s-au deprins cu gândul că Iisus, Fiul lui Dumnezeu a venit cu darul nevinovăţiei şi al milostivirii spre a îndrepta şi a călăuzi lumea. Cu o cuviinţă care răsare din grăuntele de jertfă al rugăciunii, poporul român, care a primit vestea cea bună în primele volute ale întemeierii sale, îl caută pe Dumnezeu înlăuntrul sufletului şi pretutindeni. "Ne vom bucura cu îngerii din ceruri de cea mai duioasă şi mai aproape de sufletele noastre sărbătoare, cea a Naşterii Domnului", spunea Părintele Arhiepiscop Casian, subliniind că "pentru om S-a întrupat Hristos. Pentru om a devenit Prunc pentru ca omul să reia, de la starea de prunc, calea spre înnoire." În mărturisirea călăuzitoare este cuprinsă rânduiala *colindelor* (cuvânt străvechi, preluat din latinescul "*calenda*" cu sensul de început al timpurilor, de izvor). Numele este prins în sideful cald al discului solar imaginând ritualul universal al rodirii, al nerisipirii prin cunoaşterea tainelor vieţii şi morţii. Când transcriem această vocabulă, proprie Crăciunului, deşi se colindă şi la Florii şi la Sf. Paşti, se cuvine să privim şi la umbra sacră pe care ea o lasă pe pagina de lexicon. Cei de demult ascultau imnuri, ode la coborârea astrului zilei spre sudul aliat cu speranţele, şi apoi se smereau la ridicarea lui în liniştea superioară a universului. În "Acatistul Domnului Iisus Hristos", cu îndreptăţită emoţie, Mântuitorul este asemănat cu izvorul Luminii, este numit *Soare al lumii*. Dorul după Dumnezeu şi-a găsit cadenţa rostirii în versuri cantabile în epodele austere ale încreştinaţilor geto-daci, care, adesea încercaţi de primejdii, recunoşteau primatul sacru în pătrunderea înţelesurilor existenţei lor predominant pastorale, în caligrafia astrelor şi în miraculoasele, nepătrunsele manifestări ale naturii. Iată de ce în colindele noastre se află, neatinsă, identitatea frumosului creştin, trezvia, idealul de viaţă în acord cu extazul mistic prin care omului i se îngăduie să contemple cele *nevăzute* – în armonie cu Cerul, cu semenii şi cu sine însuşi. Colindele sunt valori duhovniceşti care, în legănarea cosmică a razelor aproape tactile, împlinesc frumos, cum s-a mai spus, o sfântă Liturghie în rostire

populară. Ele urmează fidel, peregrinarea Luminii mântuitoare – de la alegerea Mariei din Nazareth şi înţelepciunea sporită în visul dreptului Iosif, – la chemarea în Betleem, cu presupusa ingratitudine a localnicilor, sancţionată în versurile:

Viflaime, Viflaime
De ce n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria
Să nască pe Mesia ?

Se colindă pentru popasul într-un staul de oi, pentru înălţarea stelei, fuga în Egipt, pentru Întâmpinarea Domnului, urmată de Sfântul Botez şi Epifanie. Toate acestea sunt trepte ale revelaţiei. Diorsitorul Sfintei Scripturi, părintele Anania, reazemul cursurilor noastre, a cărui operă va fi în decenii apreciată, sintetiza astfel importanţa coborârii Cuvântului în istorie: "Viaţa de pe Pământ a Domnului s-a petrecut între minuni: minunat a fost începutul, minunat a fost sfârşitul. De aceea se cuvine să sărbătorim Crăciunul în lumina Paştilor şi Învierea Domnului în lumina Crăciunului."

Colindul proorocului Iisaia (rostit cu şapte veacuri înaintea Naşterii Domnului: "Munţii-n floarea frumuseţii ca paşii celui ce rosteşte veste bună ..." îşi va afla ecoul în lucrarea Sf. Evanghelist Luca, şi, chiar în veacul întâi, în mărturia Sf. Ignatie Teoforul (35–107), martirizat în vremea lui Traian, în Colosseum, la Roma. El spunea că "taina Naşterii lui Hristos s-a săvârşit în tăcerea lui Dumnezeu". În gândirea părintelui episcop din Antiohia (tradiţia apostolică păstrează imaginea pruncului ridicat în slavă de Iisus), peste această "tăcere" coboară un voal de Lumină: "O stea a strălucit pe cer mai mult decât toate stelele: lumina ei era nespusă şi noutatea ei minuna toate celelalte stele, împreună cu soarele şi luna, horă făceau în jurul stelei care covârşea cu lumina ei pe toate (...) Dumnezeu S-a arătat în chip omenesc, spre înnoirea vieţii veşnice ... Se pregătea nimicirea morţii" (Efeseni, 19, 2-3).

Dacă în Psalmi cuvintele se frâng adesea în lacrimi, odată cu păstorii veniţi pentru binecuvântare în Casa Pâinii, călăuziţi, ca şi magii, de Steaua Mântuitorului, evlavia se va revărsa în cântece de bucurie duhovnicească. Pruncul Iisus a deschis porţile Pământului cu Lumina cântată. Tâlcuind poezia sacră, Sf. Vasile cel Mare se întreba: "Ce poate fi mai înţelept la această povaţă a Învăţătorului

care ne îndeamnă să cântăm pentru ca în acelaşi timp să şi învăţăm cele ce ne sunt de folos?" În primăvara anului 372 avea să fie înecat în râul Buzău Sf. Mucenic Sava, mult preţuit de Sf. Vasile cel Mare, care, în predica sa cinstise, ca în colindele de mai târziu, lucrarea providenţială a naturii dumnezeieşti. Peste aproape un veac, dobrogeanul Sf. Ioan Casian (360–435) va reaminti, în vestitele sale "Convorbiri" (scrise în limba latină) despre tradiţia sărbătorilor în acest răsărit de creştinătate, în rostirea bizantină a monahilor. În secolul al VI-lea, Roman Melodul a compus *"Cadacul Naşterii lui Hristos"* (763 de versuri în 25 de strofe). Era vremea în care Împăratul Iustinian cel Drept, autor al Imnului trinitar "Unule Născut", înălţa, în rugăciunea sa smerită, altarul Catedralei Sfânta Sofia din Constantinopol. Acesta era climatul spiritual în care, cum remarca nepreţuitul autor al "Istoriei Religiilor", poporul român a cunoscut râvna de a "se bucura de Dumnezeu şi de cele pe care Acesta i le-a dat". Mircea Eliade, cunoscător al scrierilor filocalice, scrie cu un entuziasm liric (pe care-l mai aflăm în reflecţiile istoricului Vasile Pârvan sau în poemele creştine ale lui Ioan Alexandru) despre faptul că asumarea Sărbătorii Naşterii Domnului a influenţat decisiv ritmul vieţii spirituale a înaintaşilor noştri, a marcat întregul spaţiu al ethosului (muzical şi poetic) proiectat şi în arborada colindelor şi a cântecelor de stea: "Minunile, mărturia îngerilor, evlavia magilor de la Răsărit, cuvintele prorocilor – toate îl mărturisesc pe Fiul lui Dumnezeu. Dar sărăcia ieslei, smerenia Naşterii, lipsurile pe care le îndurau Iosif şi Maica Sfântă, apropierea Familiei Sfinte de pământ şi vite, duşmănia celor avuţi, puternici şi răi, acestea erau aceleaşi chinuri, aceleaşi încercări pe care şi românii le îndurau zi de zi. Românii se regăseau întru totul în loviturile şi lipsurile şi încercările îndurate de Fiul lui Dumnezeu. Şi primeau, din această regăsire, puterea de a merge mai departe. " Părintele cărturar Gheorghe Bazgan din Edmonton (Canada) menţionează rolul dublu al colindătorilor: acela de *vestitori (îngerii generaţiei lor)* ai evenimentului care marchează începutul mântuirii lumii, precum şi acela de *răscolitori de conştiinţe (proroci)*, îndemnând gazdele să se pregătească, nu numai din punct de

vedere material, ci şi duhovnicesc, să-şi împodobească candelele sufleteşti pentru primirea Mirelui:

"Sus boieri, *nu mai dormiți*
Vremea e să vă treziți (gătiți)
Casa să v-o măturați
Și masa s-o încărcați"

("Sus plugari")

Aşadar, "folclorul românesc vechi – sau cultura profund românească – au ieşit din această cunoaştere trăită a Evangheliei. Colindul şi colindele au izvorât din această trăire, pe care o oglindesc în întregime. Cercetând colindul tradiţional românesc, vom găsi o revărsare de binecuvântări asupra întregii creaţii". Nu întâmplător – biblicul *"haleluia"* este la români, – suportul filologic al refrenului "Lerui–Ler".

După părerea noastră, întreaga armonie a colindelor româneşti reflectă sapienţialitatea distihului:

"Astăzi S-a născut
Cel fără de-nceput"

Cu Duminica Epifaniei în gânduri (din Ajunul Crăciunului) şi până în zorii Sfintelor Sărbători ce vor încununa mereu ţara noastră definitivă, *adevăraţii colindători* (copii, adulţi, vârstnici) rostesc (mai bogat – în Moldova, mai comprimat – în Ardeal) binecuvântatul mesaj cristic. Cu ramuri de brad şi flori uscate de busuioc, cu fructe din livadă, cântând fie la unison, fie pe grupe, ridică Steaua Mântuitorului deasupra frunţilor îngândurate. Dacă, în ordinea ierminiilor, icoanele zugrăvite în biserici mărturisesc timpul revelaţiei, glasurile colindătorilor din timpul liturgic al Naşterii Domnului întrepătrund straturile –acum nevăzute – ale vremii, desenând pe cerul liniştit nimburi de sunete. Cântarea lor simplă, din an – în ani, din veacuri – în veac, înfrăţeşte credinţa curată a românului cu mărturisirea ei neînfricată:

"Colo sus, în vremea aceea
În frumoasa Galilea
O Fecioară vieţuia

Ce Maria se chema
Nazaret era oraşul
Unde Ea-şi avea sălaşul.
Într-o zi Maria sta
Singură şi se ruga
Deodată ce văzură ?
Casa toată se umplură
De-o lumină lucitoare
Ca lumina de la Soare
Îngerul Gavriil intrase
La Sfânta Fecioară-n casă:
– "Nu Te spăimânta, Maria
Că vei naşte pe Mesia
Fiul Tatălui va fi
Şi Iisus se va numi."

Bucuria Crăciunului este grabnic împărtăşită de alţi colindători:

"Bună seara lui Crăciun !
S-a născut Domnul cel Bun
S-a născut pe fân uscat
Şi în iesle stă culcat.
Pe deasupra ieslei
Frumos cântă îngerii:
"Culcă-te, Crai îngeresc "
Că îngerii-ţi vor cânta
Păstorii Ţi-or fluiera
Şi toţi Te vom lăuda
Preamărind pe Maica Ta."

Literatorii* urmăresc desigur construcţia prozodică liberă (nestrofică) aidoma unui portal al Vestirii şi al Închinării. O

* *Prestigioase personalităţi s-au aplecat asupra conţinutului, structurii stilistice, ariei de răspândire, pulsaţiei lirice a colindelor: Sabin Drăgoi, George Breazul, George Dima, Take Papahagi, Ovidiu Bârlea, Emilia Comişel, Doina Bocşa, Nicolae Ursu, Rodica Giurgiu (dintre valorile menţionate de către domnia sa: colinde protocolare (Gazda trezită de colindători); colinde profesionale ("Ciobanul care şi-a pierdut oile"); colinde de fată ("Soarele şi Luna"); colinde de flăcău ("Junele şi calul"); colinde familiale ("Jupânul şi Jupâneasa"); colinde moralizatoare; colinde de trecere; colinde-baladă ("Ilincuţa Şandrului"); pluguşorul şi urările de anul Nou etc.*

asemenea Închinare (a Păstorului) debutează cu o formulă proprie adresării solemne:

"Noi umblăm şi colindăm
Florile dalbe
Pe Dumnezeu căutăm
Alergarăm şi-L aflarăm
Vântul dulce tragănă
Pruncul de mi-L leagănă
Neaua ninge, nu-L atinge
Pruncul mâinile-Şi întinde
Maica Sfântă Le sărută
La pământ plecându-ne
Şi noi sărutându-Le
Bucuroşi să-L prăznium."

Formulele de rămas bun din mesajul de Crăciun rezonează cu valorile perene ale Neamului:

"Grâul la creştini
Mirul – la bătrâni
Vinul –la norod
Bună vreme-n casă
Boieri dumneavoastră
"Colindul lui Dumnezeu"
Sus mai sus v-am înălţat
Ce-am ştiut noi v-am cântat
Rămâi, om bun, sănătos
C-ai fost gazdă lui Hristos."

Astfel colindând românii, şi-au definit netulburata lor credinţă, şi-au mărturisit nădejdea că vor trece cu demnitate peste feluritele încercări, şi-au desăvârşit iubirea pentru singurul Adevăr. În câteva versuri îndelung gândite, în luminile serii, cu mireasmă de smirnă şi tămâie, şi cu tricolorul lângă inimă, colindele care reprezintă neamul nostru prelungesc – în graiul popular al celor de demult – Sfânta Liturghie din biserici şi chinovii.

„O, Împăratul Cerurilor!" – începe un colind din miazănoaptea ţării:

"Spre izbăvirea neamurilor

Iisus, Fiul Domnului
Domnul cel fără de-nceput ..."

În forma matricială a *laudei*, colindătorii care se află în tiparul canonic al tradițiilor autentice, au fost și au rămas spirite călăuzitoare în vremuri de răstrişte, de uscăciune, de urâțire mimetică și chiar de înstrăinare emfatică față de însemnele esențiale ale patriei. Simplitatea presupune o asumare ontologică a credinței printr-o interiorizare responsabilă și printr-o firească, netrucată reprezentare. Spre deosebire de paradigma teleaștilor de marketing (cu un braț pe buhaiul digital și cu altul – pe reclama persuasivă, bine plătită), adevăratele colinde sunt departe de șirul de manelişti–urători cu mielisme orientale, sau de bietele fărpturi, abia îmbrăcate, ce-și amestecă abuziv adevăratul lor "nume" cu acela al unor flori minunate deschise la Naşterea Domnului – *"crăciunițele"*. Înfruntând cu eleganță dar și cu fermitate toate expresiile abrupte, delirante care, induc în public clişee secularizante, speculațiile fals–înduioşătoare care maculează sărbătorile creştine ale românilor, cei care au ales să vegheze asupra educației tinerilor ar trebui să se apropie cu un plus de afectivitate pozitivă de creația marilor spirite românești. Confesiunea eminesciană din "vremea Colindelor" filigranează o floare de colț pe o veche icoană:

"De dragul Mariei
Ş-a(l) Mântuitorului
Luceşte pe ceruri
O stea călătorului"

("*Colinde, colinde*")

În noaptea liniştită, lângă izvoarele adormite sub grele și aşteptate zăpezi, copilul din Hordoul lui George Coşbuc întâlnea primul semn al sfințeniei:

"Cum s-a născut Iisus în frig
În ieslea cea săracă ...
Cum au venit la ieslea Lui
Păstorii de la stână

Și îngerii din cer cântau
Cu flori de măr în mână"
("*Noaptea de Crăciun*")

Poetul redeșteptării naționale, Octavian Goga, conștient de mulțimea tulburărilor și a patimilor ce aveau să se reverse asupra vieții românilor și, desigur, asupra creației sale, ridica adesea pecețile vremurilor ce se așternuseră peste casa

"copilăriei cu lumină
cu colinde și cu cântec."

În efluviile lirice ale lui Lucian Blaga nu se juxtapun doar tainele "nepătrunsului". Un "Sfânt mister" trimite o rază pe întinderea unei icoane pe sticlă:

"Doarme colo în poiată
pruncușor fără de tată
Noaptea-i largă, ceasu-i lung
Stă Măicuța lângă prunc.
Să le ție de urât
Înger nalt s-a coborât
Și în noapte înadins
degetul și l-a aprins ..."
("*Colindă*")

Cântarea de vibrație psaltică condensează o întreagă istorie a dreptei credințe, iar aceasta, zicea Sf. Teofan Zăvorâtul, "liniștește sufletul". Se linișteau sufletele întemnițaților din "obsedatele decenii" ateiste atunci când, în colț de celular, se lega murmurul unui cântec de stea. O colindă a lui Radu Demetrescu Gyr, întemnițat precum martirii din vremea lui Domnițian, primenea în zăpada idealului creștin, izbăvitor de suferință, sufletele însetate de dreptate:

"A venit și-aici Crăciunul
să ne mângâie surghiunul
Lumea-n cântec se deșteaptă
Pe Mesia îl așteaptă
Tremură albastre stele
peste lacrimile mele
Maica Domnului Curată
ad-o veste minunată
peste fericiri apuse

Pune mâna Ta, Iisuse
Cei din închisori
Te așteaptă-n zori
Pieptul lor suspină
Să le-aduci Lumină"

În rimă mioritică, un "*Colind*" al lui Vasile Voiculescu are ca suport teologic taina euharistiei:

"În coliba-ntunecoasă
Din carne și os lucrată
A intrat Hristos deodată.
Nu făclie ce se stinge
Nu icoană ce se frânge,
Ci El însuși, trup și sânge
Preschimbat pentru făptură
Într-o scumpă picătură
Dulcea Cuminecătură
Coliba cum L-a primit
S-a făcut cer strălucit."

Timbrul poetic și melodic din lirica lui Ioan Alexandru, Daniel Turcea, Grigore Vieru au grația metaforică a tradiției apostolice.

"Ne-am născut într-o colindă
Pe o stea cu flori de mintă
Ne-am născut în veșnicie
Ea ne vede, ea ne știe."

(Grigore Vieru)

Daniel Turcea și Marin Sorescu, în preajma trecerii în veșnicie, par să fi întrevăzut firele de lumină cu care Pământul este prins de cer:

"Vie Lumină,
Venind, pe cale
Inima-mi cere
pasăre lină
numai să-l apere,
numai să-l poarte
sus, peste moarte

(Daniel Turcea)

Asaltul "revoluționar"–ateu asupra colindelor nu a început însă în sforăitorul postmodernism, cu produse preparate / atomizate electronic, în care vocabula "laic" are regim de recurență. În a doua jumătate a secolului trecut, creștinii au fost prigoniți deîmpreună cu rugăciunea și cu vechile lor colinde. În cartierul unde locuiam, majoritatea copiilor proveneau din familii sărace, cu părinți "dispăruți" sau prizonieri de război, cu muncitori și slujbași umili, cu deținuți în beciurile "Portului Roșu", cu șiruri de pătimitori în "Siberii de gheață". Într-un viscolit sfârșit de decembrie, cu ochii umbriți de nevoințe, cu gânduri duse departe, mi-a fost dat să aud, dincoace de o poartă mare, scorojită, *un cântec de stea*. Am alergat pe strada podită cu bolovani. Cei care colindau nu mai erau copii, ci trei mutilați de război. Aveau o stea cu icoana Precistei. Vocile lor grav–binevoitoare se aud și acum ! O mulțime de copii, femei, vârstnici îi înconjura uimită. "Uitați-vă la icoană, plânge !", a strigat cineva. "Unde-i asta ? Aici, în Portul nostru Roșu ?" a intervenit un glas gutural. Insul, mătăhălos, a desprins o piatră și a aruncat-o spre fereastra deschisă. "Na-vă icoană!" Înjura cumplit, mi se pare – nu în românește. Cum tatăl meu nu se mai întorcea de la "semnat" documente pentru temniță, am fost dus în Bucovina, la o școală din Câmpulung. De Crăciun, colindătorii înveșmântați ca niște voievozi și vornici treceau liniștiți și demni printre însemnele "eliberatorilor". Erau și copii care poate jinduiau după bomboanele din care era confecționat (și expus într-o vitrină de băcănie) portretul "generalissimului de oțel". Locul vibra însă de o imaculată bucurie creștină. Iar adevărata bucurie înseamnă Coborârea Harului. Interdicțiile, "recitate" cu ochii plecați și cu o jumătate de voce de învățătorii noștri, se întâlneau cu văpaia curată moștenită odată cu lacrima din gândurile celor aflați în băncile tocite de ani. Am reîntâlnit, după studenție, această atmosferă în Ardeal. Despre colindele de atunci am îndrăznit să depun mărturie aici. În ultimul cuvânt pastoral la "suprema celebrare a Crăciunului, marele sacerdot Părintele Mitropolit Bartolomeu al Clujului, adevărat patriot prin viața și vasta sa operă, avertiza: "Nu avem dreptul să-i uităm pe copiii maidanului moral. Astăzi suntem într-o febrilă căutare de soluții împotriva crizei și a sărăciei, dar nu vom face nimic fără

remediile spirituale împotriva acestei crime lente şi bine studiate, care distruge conştiinţa tinerilor. Zadarnic curăţăm pământul de gunoaie dacă-l vom lăsa populat cu oameni deformaţi şi mutilaţi sufleteşte. Vă rog, părinţilor, ocrotiţi-vă copiii!"

Să ne apropiem aşadar glasul de adevăratele simboluri care pot, iară şi iară, a risipi mâhnirea, tristeţea, dezordinea morală, "noua" frică, trufia, arghirofilia. Cu aproape un deceniu în urmă, Părintele Dumitru Stăniloaie ne îndemna "să aducem lumea la credinţă. Altfel ne prăpădim ca neam. Panta asta a necredinţei pe care mergem duce la prăpastia desfiinţării". Şi acest glas de părinte al neamului creează viaţă înduhovnicită, iar cerul – un Crăciun, pretutindeni înstelat, vesteşte, necontenit, şi prin colindele românilor, liniştea superioară a Luminii.

TRANSPARENȚA UNUI IDEAL

O însemnare juvenilă

Eposul românesc se susţine printr-o prezenţă cu totul particulară în spiritualitatea europeană. El defineşte şi justifică un mod de existenţă. Renumitele cântece de ritual cunosc o vechime legendară. Fiind construite pe suportul esenţialelor etice ale umanităţii (vocaţia de a exista prin creaţie) expresiile mitului zidirii primesc şi în arealul nostru simţul gravităţii. Ele nu cunosc deschiderea spre basm a baladelor ruseşti, nici supralicitarea scenică şi cromatica intensă din creaţiile sârbo–croate şi polone. Atmosfera etică a baladei "Meşterul Manole" se dezvoltă din calmul natural al plaiului conturat poetic de Lucian Blaga. Este un mediu propriu unei existenţe dinamice, numai în aparenţă patriarhală, în care aspiraţia către opera excepţională se ridică deasupra altor intenţii retorice.

Fiecare dintre ipostazele baladeşti ale zidirii răspândite pe teritoriul balcanic constituie entităţi ca structură narativă şi imagine artistică. Aşa cum se ştie, ele se reprezintă *spaţial* printr-o suprafaţă însumată din cercurile concentrice ale motivului folcloric şi *temporal* – printr-o concentrare de "volute" etice. Exegenţii baladei au arătat că, în largi teritorii ale continentului, mitul zidirii şi-a adăugat elemente culte cu mult înainte de a fi ajuns la nivelul superlativ de şlefuire stilistică.

S-a dizertat, de asemenea, în literatura de specialitate asupra vechimii şi itinerariilor alegorice ale ritului construcţiilor, subliniindu-se "interpretarea şi sublimarea lui sofianică"[1] în discuţie fiind matricea comportamentală a românilor (D. Caracostea) şi substratul metafizic/realizarea estetică.[2] Un studiu comparatist al savantului

[1] Lucian Blaga, *Spaţiul mioritic*, Buc., 1936

[2] Mircea Eliade, *Comentarii la legenda Meşterului Manole*, Buc., "Publicom", 1943

Mihai Pop stabileşte ponderea elementului traco–dac, autohton în plăsmuirea şi circulaţia baladei[1]. Un legitim interes a stârnit monografia profesorului Ion Taloş[2] care analizează între altele, stratul transilvan. Vom sublinia odată mai mult validitatea profesorului nostru de la universitatea clujeană, sensibilul cărturar Liviu Rusu[3], care, delimitând valorile europene din Meşterul Manole, constată că: "La alte popoare este vorba despre un pod, o cetate sau un palat, numai la noi este vorba despre o mânăstire. Dar adevărata deosebire între variantele noastre şi cele străine nu constă în aceasta, ci în nivelul realizării artistice (...) La nici unul dintre popoarele învecinate balada nu este aşa de solid şi armonic închegată, motivele nu sunt aşa de bine cristalizate, zbuciumul disperat al meşterului şi suferinţa senină a soţiei nu sunt aşa de autentic şi de convingător relatate. Iar mai presus de toate, la nici unul nu se desprinde cu atâta putere de adevăr înalta semnificaţie umană a imboldului creator".

Pretutindeni în Europa: în Danemarca, Marea Britanie, Germania, Grecia, Serbia, Bulgaria şi Albania, sacrificiul unei fiinţe pentru a se întări o construcţie reprezenta un transfer de valori etice, al căror sens se pierde în tiparele rituale. S-a observant de asemenea că toponimia şi onomastica, deşi neîntâmplătoare, nu certifică existenţa unui anume focar epic. Credem că însăşi superstiţia pe care se întemeiază jertfa zidirii porneşte de la schimbul material şi spiritual al generaţiilor. Puritatea sacrificiului suprem este asigurată prin mijlocirea unor fiinţe fragile: copii şi femei tinere. Mai mult, zidirea unei mame ar fi putut însemna prelungirea în timp a purităţii şi forţei, mama reprezentând însăşi viaţa care renaşte perpetuu, matricea unor iniţieri multiple. Nichita Stănescu scria că *a afirma* înseamnă *a zidi* "Chiar şi pe Ana dacă idealul e măreţ!"[4]

Afirmând intensa circulaţie a variantelor baladei "Meşterul Manole" în spaţiul balcanic, un psiholog al creaţiei ar compara

[1] Mihai Pop, *Nouvelles variantes du chant du maître Manole* în "Romanoslavica", 9, 1963, pp. 427-445.
[2] Ion Taloş, *Meşterul Manole*, Ed. Minerva, Buc. 1973.
[3] Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia populară*, EPL, 1967, p. 296
[4] N. Stănescu, *Criticilor mei*, Luceafărul, 13, 1983, p. 3

afectele care se află la obârșia amplificărilor epice în diferite arii de cultură.

Aflată la interferența dintre sferele mitului–legendă și mitului etiologic, "Meșterul Manole" *a devenit* baladă prin structurări succesive ale ritului creației, întâlnit încă în mitologia biblică (V.T., Iosua, 6, 26), în cultura antică greacă și romană. Există un consens în a considera că deosebirea fundamentală față de aceste valori ale credinței o reprezintă, în folclorul românesc, tensiunea pozitivă, "patima creației". Este și aici o căutare de absolut, trecând prin straturile succesive ale concepției despre durata ființei și "durata creației", un balans dintre *real* și *ideal*. Muzele rațiunii și ale frumosului se împacă așadar în chip unic, sensul dramei fiind deschiderea către eternitatea creației. S-a arătat că zidarii aromâni, vestiții "goge", dar și confrații lor de dincoace de Dunăre, care adunau piatra neșlefuită cu varul și nisipul, îndulcind linia lăcașurilor la focul imaginației lor supusă armoniilor lăuntrice și canoanelor bizantine, au influențat partea expozivă a baladei. Este un prim strat, material. De fapt, cine ar fi reușit mai bine decât înșiși "meșterii mari" să vorbească despre truda și febrilitatea lucrului la care se angajaseră ?

"Lucrau *tremurând*
Zi lungă de vară ..."

Acest *genunziu* are tensiune cosmică. Ca și variantele sud–dunărene, balada românească subliniază necesitatea sacrificiului omenesc pentru consolidarea unei construcții. Hotărârea este consfințită prin jurământul păstrării tainei și e urmată de încălcarea acestuia de către "calfe și zidari". Aglomerarea dramatică a faptelor derivă din zădărnicia eforturilor celor zece meșteri; se poate spune că acum apare o *stare etică* ce generează impulsul înfăptuirii sacrificiului. Există variante transilvane care află motivația sacrificiului în însăși conștiința meșterului. Vom observa astfel că, în fapt, nici în textele devenite acum "clasice" (variantele G.Dem. Teodorescu și Vasile Alecsandri), visul lui Manole nu este un mediu de conversație cu puterile supranaturale, ci o judecată de sine, mediată de somn – teritoriul oniric al vastelor puteri.

Aşadar, creatorul român se întoarce către propriile întrebări, trăieşte o dramă existenţială în care durerea purifică, este "catharsis". S-a aşezat sub semnul nedumeririi sumara portretizare a femeii (Caplea, Ana). Credem că în viziunea românească sacrificiul cuprinde, în trepte emoţionale, *un numen feminin*, o singură fiinţă, o conştiinţă unică – conştiinţa cunoaşterii şi a creaţiei. Aşa ne explicăm zidirea ei în trepte. Prin Manole (Miclăuş, Siminic, Petre, Constantin, Manea) se ajunge la o *sinteză a dăruirii pentru un ideal*. Clipa fatală îl goleşte de orice altă dorinţă în afară de aceea de a termina lăcaşul. Piedicile naturii se vor dovedi fragile, căci clipa creaţiei este mult mai înaltă. Zidirea Anei înseamnă, cred, jertfa de ziuă – jumătate din viaţa meşterului (ziua senină, puternică, candidă). Ceea ce a mai rămas (zborul lui Icar în noaptea arzândă a facerii) va înfiora pământul silindu-l să aducă din potirul cu ape ascunse şi sărate şi să le strângă în ochiul unei fântâni singuratice. Prin aceasta, faţă de "copiile" balcanice şi maghiare, zidarul român ne apare un solitar. Părerea este întărită şi de faptul că, de pildă, în două balade din Bosnia, cei doi soţi împietresc. La noi, această soartă o au meşterii care se prăbuşesc. Astfel, ei au învăţat să piară, rămânând semne pe câmp, semne aparent mărunte.

În majoritatea legendelor şi baladelor europene există un final asemănător. Într-un consens, (care desăvârşeşte semnificaţiile acestei parabole) se înţelege că transferul de la *om* la *operă* s-a încheiat. *El* este exprimat de *ea* şi se poate retrage. Intuiţia creatorului a ţintit şi justificarea istorică a baladei. Cu totul exterior jertfei supreme apare de aceea "suveranul malign", al cărui nume, precum se ştie, este ales arbitrar. Cine a fost "Negru–Vodă" ? Un "basarab" încă nedescoperit de fermecătorul profesor Mircea Djuvara?

Aşa cum s-a spus, balada românească se referă la o creaţie excepţională şi nu la autorul ei. Inima lui "stă rece" nu pentru că ar pregări vreo nelegiuire, aşa cum se întâmplă de pildă cu personajele sinistre din unele legende europene, străine – deloc întâmplător – de un ţel etic, creator. Poate numai în baladele greceşti din Tracia şi Rhodos necesitatea jertfei este explicată în maniera anticilor prin alchimia destinului. Albanezii şi aromânii

povestesc că tânăra soţie este păcălită: i se cere să coboare la piciorul podului (unde i s-a pregătit mormântul) pentru a ridica inelul meşterului. La români, Ana şi Caplea se prind de viaţă cu două fire: unul e al iubirii (logodnă peste moarte) şi celălalt, mai ferm, ţine de sentimentul matern: pruncul va intra sub pavăză cosmică:

"Zânele c-or trece
La el s-or întrece
Şi l-or apleca
Ţâţă de i-or da
Ninsoare de-o ninge
Pe el mi l-o unge !
Ploi când or ploua
Pe el l-or scălda
Vânt când o sufla
Mi l-or legăna
Dulce legănare
Pân' s-o face mare ..."

E delicat dar e şi drept a recunoaşte că această viziune mioritică nu seamănă cu alte transpuneri. Iată finalul baladei despre zidirea cetăţii Skadar:

"Din leagăn copilul i l-au adus
Opt zile-n şir l-a alăptat
Iar dup-a opta zi glasul femeii s-a stins
Copilul însă tot l-a hrănit
Un an întreg i l-au adus la zid."

În "Meşterul Manole" destrămarea vieţii pământene este privită senin, mioritic, ca trecere către o viaţă veşnică. Legendara mânăstire se cuprinde de nesupuse nelinişti laice. Structura filozofică nu e nouă: în doinele şi bocetele românilor zărim aripa timpului care alunecă aproape material, dinspre viitor spre trecut. În "Meşterul Manole" aflăm motivarea atitudinii faţă de evenimentele esenţiale ale duratei umane: confirmarea efortului creator prin *faptă* şi *cunoaşterea hotarelor ultime ale fiinţei*. Din această însumare rezultă nu o împăcare ecstatică, ci recunoaşterea sinelui creator. Mergând împreună cu suveranul să afle "loc de mănăstire", lui Manole nu îi era totuşi străină superstiţia zidirii. Se poate afirma că o mare parte a baladei româneşti, în deosebire de cele balcanice şi

maghiare, reprezintă o luptă calmă împotriva vălmășagului dizolvat al morții. Suntem martorii unei pulsații a patimei creației. Astfel, eroul moldovean, (muntean sau transilvan) intră în dialog răscolitor cu absolutul. *El va zidi făptura unei idei* și nu o ființă omenească. Este o creație prin iubire, o eliberare prin cunoaștere – atitudini afective ce se vor regăsi în cea mai bună literatură de mai târziu, caligrafiată în spiritul acestei balade.

Armonia etică a baladei, inspirată și de echilibrul arhitectural al construcției, determină, cred, superioritatea ei estetică. Tragicul trece în sublim. Frumusețea morală se exprimă prin limpezimea vocilor. Largile disponibilități spirituale ale creatorilor baladei noastre transpar și din structurarea ei poetică, sudată pe fondul unui discret acompaniament muzical, în tonalitate de flaut. "Arhitectura stelară" a conflictelor (viață–moarte, creator și suveran, tragismul personajului central – puterea idealului său constructiv) a făcut loc unor portrete asemănătoare icoanelor pe sticlă: veșminte simple, chipuri îndrăzneție, ușor vălurite.

Ion Taloș, remarcabilul exeget al epicii folcloristice în versuri, aprofundează tehnica paralelismului în caracterizarea eroilor. Zbuciumul lui Manole, care se strămută asemenea albiei râurilor, este opus atitudinii tovarășilor săi și evoluează paralel cu mișcarea sufletească a Anei. Indiferența meșterilor se înscrie în dreptul ambițiilor domnitorului, deși ținutele lor sunt la distanțe diferite.

Se observă că edificiul epic poate fi reprezentat în spațiu. (Poetul Ioan Alexandru a propus o asemenea curajoasă viziune).

În balada românească, lăcașul care încorporează sacrificiul suprem urmează a primi binecuvântarea arhierească – sensibilul reazem al vieții unei idei. Manole a încredințat zidirii o artă de a trăi pentru un ideal. Mânăstirea se retrage în spațiul tăcerilor existențiale spre a dăinui ca un semn sacru al măreției prin durere. "E o eroare cu ispășirea amară să crezi, scria Thomas Mann, că poți rupe o frunză măcar din cununa de lauri a artei fără să plătești cu propria viață".

Trecerea către un "dincolo" de orizonturile existenței a celor doi tineri – un alt Orfeu, o altă Euridice – le motivează stăruitoarea speranță în desăvârșirea de sine. Să ne întrebăm: putem înțelege

ce semnificaţie are zidirea unui ideal? Dar această tentativă se petrece în fiecare clipă a unei vieţi creatoare de valori! Dacă monografia operei era deja cunoscută prin rostirea ei în baladă, i-a revenit literaturii culte menirea de a se pronunţa asupra autorului ei. Drama acestei creaţii a renăscut, în tiparul aceluiaşi cod cultural, în izbânzi statornice şi răbdătoare. Urmând vechi, prestigioase tipare, cultul dreptei credinţe se înalţă odată cu "monastirea" sporind zestrea culturii, iar aceasta îşi deschide porţile spre a primi un rug aprins pentru veşnicie.

CUVÂNT DESPRE IEROMONAHUL MACARIE TIPOGRAFUL

Când în urmă cu peste o jumătate de mileniu se imprima Liturghierul – operă a ieromonahului Macarie Muntenegreanul – această "caligramă" exprima o multiplă iubire: *dragostea creştină*, în acord cu memoria ontologică, prin care recunoaştem că Dumnezeu Se regăseşte în fiii săi, precum Logosul Se împlineşte în rostirea de fiecare zi. *Iubirea pentru dreapta credinţă*, asupra căreia (precum astăzi) se proiectau atunci neobosite influenţe devastatoare apusene; *preţuirea* pe care "problematicul" domn Radu cel Mare (8 septembrie 1495 – 15 aprilie 1508) o dovedea pentru cultură, *pentru carte* îndeosebi, în bună asemănare cu principele muntenegrean Gheorghe Crnojevic (care adusese o tiparniţă din Veneţia pentru a o instala la mânăstirea din vecinătatea cetăţii Cetinje). Ei ilustrau o punte, o legătură spirituală: împreună au sperat să oprească invazia otomană cu ajutorul rugăciunii. Se afirmau valori creştine comune: *sentimentul prieteniei* pentru poporul român, mărturisit prin fapte pilduitoare, de către marii ierarhi – patriarhul Nifon al Constantinopolului şi mitropolitul sârb Maxim, *bucuria* voievozilor de a da adăpost spiritual ieromonahului muntenegrean Macarie, prigonit de turci, pribeag într-o lume de pe atunci smintită (a cărui jertfă a fost povestită de literele/slovele cu care avea să tipărească – pe hârtie veneţiană – cărţi de rugăciune şi cântări sfinte – pentru românii de pretutindeni), *milostenia*, dar nu numai a cărturarilor), *generozitatea* cu care minunatele lor lucrări erau dăruite sfintelor

biserici şi mânăstiri româneşti, fără de nici o plată. Sunt aici evocate şapte trepte ale desăvârşirii întru carte: dragostea creştină, iubirea pentru dreapta credinţă, preţuirea pentru carte, sentimentul prieteniei, bucuria, milostenia, generozitatea.

Liturghierul (1508), *Octoihul* (1510), *Tetraevangheliarul* (1512) sunt opere de artă. Privim, facsimilată, foaia de titlu a celei dintâi tipărituri. Filigranele (ancore şi balanţe circumscrise) recomandă calitatea rară a hârtiei veneţiene. Am fost cândva la Cetinje. Drumurile Muntenegrului – dantelării în piatră, reconstituie urcuşul duhovnicesc, istoria tragică a acelor creştini. Le-am regăsit, sub forma unei imponderabile broderii tipografice de la 1508, deasupra căreia se află semnul Sfintei Cruci.

Liturghierul lui Macarie a ajuns şi în Ardeal, la Alba Iulia şi Sibiu. (Ne amintim de nuvela pe care Alexandru Odobescu i-o închina lui Mihnea Vodă, şi înţelegând că – pe parcursul celor doi ani de pregătire a tiparului –, domnul s-a implicat, ca şi Radu Vodă, nu numai cu mijloace materiale, am propune o regândire a atributului "cel Rău"). Se mai păstrează cinci exemplare din "Liturghierul" lui Macarie: trei la Biblioteca Academiei, unul la Biblioteca Mitropoliei Ardealului de la Sibiu şi ultimul la Biblioteca Naţională. "*Această Leturghie o am dărnuit iarăşi* la sfânta biserică din Bălgrad" (azi, Alba Iulia), se poate citi pe un "Liturghier" din colecţia de carte rară de la B.A.R.

La 1630, un părinte duhovnic din satul hunedorean Alun se bucura să fi primit sfânta carte a Liturghiei de la "Teodosie din Ţara Românească". Astăzi se fac doctorate din caligramele macariote. Alte triumfuri, aceleaşi ascultări.

Aşadar, într-o lume zbuciumată, cu agresiuni militare (otomane) şi religioase (prin căile evocate, între alţii, de Al. Davila în "Vlaicu Vodă"), creştinii români şi-au luat în apărare dreapta credinţă şi sfânta tradiţie şi atunci, la 1500, la o jumătate de secol de la instituţionalizarea tiparului în Centrul Europei, au arătat lămurit – prin cărţile lui Macarie – că suntem un popor deschis către cultura Logosului, că suntem mulţi întru credinţă şi jertfă necontenită în speranţă şi iubire, în pofida liniilor sângeroase (trasate de interese obscure), care despărţeau vechile noastre provincii. Slova

dumnezeiască ne-a unit întru căutarea casei inimii noastre, spre aflarea iubirii celei adevărate, în lauda Sfintei Treimi. Macarie Ieromonarhul mai cheamă încă rugătorii să citească – printre vechile semne – temeiul marilor cărți ziditoare de spirit.

EXEGEZE ALE SECOLULUI INTRANSIGENT

Cu mult înainte de Maiorescu, B.P.Hasdeu îl considera pe Vasile Alecsandri *"părinte şi* cap al poeziei naciunare, *bazată pe studiul celei populare (...) D. Alecsandri e mare poet, dar nu cel mai mare, precum îl numesc unii, fiindcă d-lui n-a îmbrăţişat decât un singur ram din ale poeziei. D. Alecsandri e mare, ca unul ce-i* creator *în sfera sa, nu imitator: dar acea sferă este o mică parte din ale câmpului poetic; din acel câmp atât de întins, încât un nou geniu va găsi în el o ţelină neatinsă de munca înaintaşilor ..."*

Aceste fraze, redactate cu trei ani înainte de debutul adolescentului Mihai Eminovici, prefaţau cea mai durabilă dintre continuităţile literare româneşti. Pentru că Hasdeu, redevenit pro-socratic, cerea liricii să se îndrepte spre filozofie, spre *"sublimele profunditâţi ale metafizicei"*. Reţinerea, parţială, anticipa însă uimitoarea schimbare a poeziei alecsandriene.

Orice generaţie de întemeietori – cum este şi aceea a *"Junimii"* – şi-a redactat propriul discurs asupra viitorului. Studiul maiorescian *"Direcţia nouă în poezia şi proza română"* (1872) îşi construia un exordium din întrebări care cereau neapărat un răspuns: *"Va avea România un viitor ? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica şi a purta sarcina culturei ?..."*

"Simţământ natural", *"adevăr"*, aprofundarea culturii europene, *"păstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional"* – iată termenii renaşterii literare" în fruntea căreia se afla Vasile Alecsandri. Refuzând poezia, întocmai ca "junii corupţi" (de false idealuri) semănaţi pe serpentinele timpului pe care-l trăim, "o agitare

stearpă preocupa toate spiritele". I-a fost dată tocmai acelei ireversibile tăceri a "Pastelurilor" să destrame iarna mult mai grea pe care poetul *"o petrecea izolat în literatura țării sale"*.

În septembrie 1872 Hasdeu recitea opera lui Alecsandri, o raporta la ideologia lui Kogălniceanu şi îi atribuia în spaţiul românesc "rolul lui Columb".[1]

Între contemporanii poetului, criticul şi istoricul literar, astăzi aproape uitat, George Vârnav-Liteanu (1840–1905), cu studii pariziene, junimist din 1870 şi colaborator al "Convorbirilor literare", a urmărit cu atenţie evoluţia poeziei lui Vasile Alecsandri redactând şi o *"Cercetare critică"* asupra *"Operelor complete"* ale poetului (la ediţia 1875). Pozitivist în fond, George Vârnav-Liteanu îşi legitimează opţiunea preluând şi elogiind imaginile care au o semnificaţie mai profund spirituală.

În genere, poeţii găsesc soluţii simple pentru a tempera riscurile imaginaţiei. "Memoria de hârtie" a exegezelor amendate de timp dialoghează acum cu propriile ei nelinişti. Frumuseţea incisivă, polifonică a pre-simbolismului lui Alexandru Macedonski s-a întâlnit cu splendoarea grădinilor alecsandriene.

Transcriindu-şi reflecţiile, poetul "Rondelurilor" selectează balada "Groza" ("una din frumoasele poezii"), negând (sau numai deplângând ?) celelalte creaţii (*Mazhiara, Andrii Popa, Altarul Mânăstirii Putna*) "atât de şubrede ca versuri şi cugetare încât nu merită nici o băgare de seamă."[2]. Această notă din Literatorul, III, 1882, prefaţează "fervenţa retorică ameninţătoare a istoricului literar Aron Densusianu ("Lirica lui Alecsandri însă este moale, blândă, fără adâncime în cugetare şi fără energie în expansiune; (poetul) "s-a legat mai vîrtos de tot felul de ocasiuni externe, cari oricât le-ar nimeri poetul pentru moment, fiind ele trecătoare, slăbeşte şi interesul". Lui Aron Densusianu – Cârlova şi Bolintineanu îi apăreau superiori creaţiei lui Alecsandri: chiar şi în "Pasteluri", "frasele ocupă

[1] B.P.Hasdeu, *Alecsandri e mare ca unul ce-i creator*...în „Literele la Eşi", în „Lumina", I, 1863, nr. 12

[2] Al. Macedonski, *Alecsandri* în Literatorul, III, 1882, nr. 9 p. 511-512, op. cit. p. 294

locul imaginilor şi al ideilor"[1]. Aprecierile lui Aron Densusianu, pe care nu-l putem însă bănui că s-a vrut vreodată "sechestrat" de bunăvoinţă stimulativă, au fost amendate cu operativitate de Maiorescu. Ca professor cu temeiul explicit *"să formeze gustul literar al tinerimii"*, Aron Densusianu (ca şi întristatul teolog Grama de la Blaj) – în mod paradoxal – se îndepărtase tocmai de Poezie! (O demonstrează înverşunarea ce însoţeşte analiza creaţiei eminesciene.)

Aceste derapaje "în serie" pot fi aliniate observărilor critice, referitoare la creaţia lui Vasile Alecsandri, ale lui Delavrancea şi Vlahuţă. Primul perorase (în scris) împotriva dramei în versuri "Despot Vodă" ("Epoca", 11 ianuarie 1886); Vlahuţă, scrie mai târziu Titu Maiorescu, "a înălţat poeziile lui Eminescu între altele şi prin coborârea unei poezii a lui Alecsandri". Dar, în vreme ce d. Densusianu nu prea era tare în ale literaturei române", Delavrancea şi Vlahuţă (şi aici l-am aşeza noi şi pe Al. Macedonski n.n), fiind ei înşişi creatori de literatură, ar fi trebuit să ştie că: "Esenţa criticului este de a fi flexibil la impresiile poeţilor; esenţa poetului este de a fi inflexibil la propria sa impresie. De aceea criticul trebuie să fie mai ales nepărtinitor; artistul nu poate fi decât părtinitor" [2]

Cred că disponibilităţi hermeneutice au toţi scriitorii; astfel *unui poet*, lui Eminescu, i-a fost dat să-l confirme axiologic pe Alecsandri. Să mai reamintesc un amănunt: lui Lucian Blaga îi aparţine această reflexie: *"Cuvântul unde-i – ca un nimb / să se ridice peste timp ?"*. Cât de "părtinitor" (în accepţiunea lui Maiorescu) poate fi deci artistul ? Metafora elevaţiei temporale se circumscrie patrimoniului exigenţelor.

"Şi acuma ce înţeles poate avea întrebarea cine este mai mare poet ?", se adresa Maiorescu contemporanilor "marilor clasici". *În Istoria literaturii româneşti, Introducerea sintetică*, în secţiunea X.

[1] Aron Densusianu, *Istoria limbei şi literaturii române*, Iaşi, Tip. Naţională, 1885, p. 241, p. 243

[2] Titu Maiorescu, *Poeţi şi critici*, op. cit. pp. 285-291.

Romantismul francez pe subiecte româneşti, profesorul N. Iorga le comunica studenţilor că "i-a mai lipsit lui Alecsandri şi altceva: *"o mare convingere şi o mare pasiune* (s.a.); fără una, sau fără alta, niciodată poezia nu merită într-adevăr acest glorios titlu (...) Dar de câte ori se apropie cineva, cu spiritul liber, de Alecsandri, se pare că se găseşte dintr-o dată într-o odaie în care pe o uşă, vine o mirezmă de iatac al secolului al XVIII-lea, iar pe alta năvălesc parfumurile cele mai la modă ale romantismului francez de la 1840."

Se spune că timpul înşeală mai puţin decât retoricele; este cu atât mai adevărat cu cât N. Iorga îşi intitula totuşi un capitol al "Studiilor literare" – *"Regalitatea lui Vasile Alecsandri"* subliniind că în poet *"se adunau însuşirile literaturii tinere"*, fapt ce a permis a "transmite unei generaţii tradiţiile, în concepţie şi formă"[1]. La numai cinci ani de la moartea lui Alecsandri, N. Iorga gândea, credem, mai bine alternativele lirismului: "Acestui temperament vesel îi trebuiesc altele decât visătorului şi dulcelui Eminescu". "Niciodată la Alecsandri ... nu va fi natura panteistă a lui Eminescu ..."[2]

Ceea ce scăpase pateticului cărturar (din exegezele căruia am alcătuit un montaj asociativ) era, cred, tocmai specificitatea lirică probată de *"adânca melancolie"* eminesciană şi *"eleganţa străvezie"* alecsandriană – de fapt două aspecte ale nucleului referenţial al sensibilităţii.

Observaţiile noastre se opresc la hotarul secolului care avea aripile înrourate de furtuni sinergice. Conştiinţa critică a vremii *i-a confirmat sau i-a negat* (după nivelul diferit de obiectivitate) valoarea "producţiunilor" literare ale lui Vasile Alecsandri, manifestând însă aceeaşi bună credinţă faţă de cultura naţională. Aşa cum am mai spus, Alecsandri face parte din generaţia *întemeietorilor de conştiinţă modernă*. Eminescu este *însăşi conştiinţa devenită mit*.

---

[1] N. Iorga, *Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri*, St.lit. I. Albatros (1970), pp. 96-97.

[2] N Iorga, *Pagini de tinereţe*, I, Buc., 1968, pp. 151-154.

Acel "înger căzut" (din ultimul Alecsandri) își ridică o aripă (nu cea cuprinsă de glod) îndrăznind să se roage cu glas (eminescian) nu atât pentru sine: " dar dă-mi o altă soarte"...

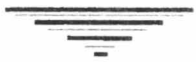

PREZENTUL CONTINUU EMINESCIAN

I. Un Dante valah în rugăciune pentru români II. "Îndrăgit de-o sfântă rază..." III. "Hyperion rămâi oriunde..." IV. Singulara noblețe orfică V. În ceasul Pogorârii Duhului Sfânt VI. Trăire metafizică VII. O glosă la uverturile epicii eminesciene VIII. "Doar s-o-ndura Dumnezeu..." IX. Neînfricatul tânăr journalist

"Îndrăgit de-o sfântă rază ..."
"Lumina lină" – ca izvor al poeziei

I. Încă din 1941, în plin timp al fiinţării dramatice al spiritului "*Doinei*", un tânăr şi curajos intelectual, viitorul Mitropolit IPS Bartolomeu Anania, afirma că: *"pentru Eminescu poezia a fost o Golgotă, pe care "trebuia" s-o urce mânat de un categoric îndemn izvorât din profunzimile ascunse ale sufletului său, profunzimi cari alcătuiau însăşi plămada unui creştin ce se proiecta dincolo de orizonturile unei existenţe terestre"*. Cufundat în "*ceruri nalte*", Eminescu a regândit rolul "Scripturilor" în viaţa creştină a poporului român. Ceea ce îl va fi neliniştit peste măsură pe liber-cugetătorul de la "Contemporanul, în poezia istorică de pildă, era tocmai apropierea isihastă dintre raţiune şi inimă. Teologul *Paul Evdokimov* avertizează: "nu e de ajuns să ai *rugăciunea, trebuie să fii rugăciune întrupată*. Dumnezeu coboară în sufletul aflat în rugăciune, sufletul se înalţă la Dumnezeu." Poetul ardelean *Aron Cotruş* îl numeşte pe Eminescu *"crai / pe-un împărătesc şi furtunatic grai / tăcerilor noastre de veacuri, ca nimeni niciodată / glas ai venit să le dai..."*

În cele patru ipostaze ale *păcii* din *Scrisoarea III* ("sol de *pace*", "bună *pace*", "suntem pe *pace*", "de e *pace*") se reîntrupează poetic semnul Sfintei Cruci (despre care autorul lucrării "Rugăciune în Biserica de Răsărit", înainte pomenit, spune că reprezintă "*un Cântar al dreptății*"), precum se rosteşte în Troparul ceasului al noulea . Mihai Eminescu se apropie de metaforele sacre (*apa* Epifaniei şi *pământul* Sfântului Mormânt) pentru a reface chipul voievodului creştin. Era încă mărturie jertfitoare pentru Cel încoronat de necredincioşi cu spinii suferinței: "*Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini*".

În întregul imperiul Otoman creştinii nu aveau învoirea de a asculta clopotele în sfintele lăcaşuri; cu excepția românilor care îşi luaseră această libertate. De aceea poetul, rugându-se pentru neamul românesc, năzuieşte că "*s'a'ndura Dumnezeu...*" Iar Domnul se-ndură să asculte o rugă în graiul valah. Mai târziu, îi va elibera pe martirii înlănțuiți, va "aduna grămăjioară neamul" strâns lângă jarul speranțelor arse, va asculta poezii şi strigăte bătute în fier de cătuşe de către spiritele satanice, crude, perverse, apostatice.

Verbul care determină ruga poetului este de fapt *un Cuvânt de har* desprins din arborele de semne al "străvechii Evanghelii": "*Deodată-n negre ziduri lumina dă năvală*" (Învierea). Credința eminesciană vine dintr-o străveche iluminare. Întrebării existențiale din poemul "*Mureşan*" ("*Viața noastră, oricât de slabă fie / îndeplinește în lume o solie?*") i se răspunde: "*E lumină din lumină / Dumnezeu...*".

Vrednicul de pomenire mitropolit IPS Bartolomeu Anania arată că Luceafărului *născut cu lumea după el* îi este dată ziua "*când izvorau lumine*". Răsăritul are anvergura universului şi, deopotrivă, sensibilitatea sinelui.

Imaginea "*luminii line*" se deschide din începuturile noastre creştine, când patriarhul Sofronie o invoca într-un imn liturgic. Cum am putea crede că glasul sfios, smerit al poetului ar aparține unui "necredincios" (cum s-au grăbit – sau au dorit – să constate Şerban

Cioculescu şi Tudor Vianu)? Nu o dată, jurnalistul Eminescu a pledat pentru modelarea creştină a vieţii spirituale: "Pentru a fi buni, pentru a se respecta unii pe alţii şi a-şi veni unul altuia în ajutor, românii *au nevoie de religie*", nota el.

Aflat aşadar "*la marginea moşiilor divine*" (cum le spunea studenţilor săi *Nichifor Crainic*), autorul "*Odei (în metru antic)*" îşi orientează versul spre textele fundamentale ale umanităţii. *Setea liniştii eterne, moartea morţii şi învierea vieţii* sunt imagini biblice ale contopirii cu marele val cosmic. Naşterea şi moartea, setea de repaos definesc un mod de a exista şi de a înţelege această existenţă. Cu emoţie redescoperim în cea mai nouă tălmăcire a "*Cărţii lui Iov*" (versiune revizuită după *Septuaginta* redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania) nu trufia durerii ci condiţia tragică a neamurilor: "Să piară ziua-aceea în care m-am născut / Şi noaptea care-a zis: un prunc se zămisli / Desiş de'ntunecime să fie ziua-aceea; / De sus, din cer, lumina pe ea să nu mai cadă!". În "*Oda (în metru antic)*" Emil Cioran vedea, în răvăşitul an 1989, "expresia exasperată extremă a neantului valah" şi nimbul înfrângerilor noastre." În textul eminescian este invocat de asemenea atotputernicul "martor ceresc" care *"îmi dete ochii să văd lumina zilei / Şi inima-mi umplut-au cu farmecele milei / (...) Şi-n glas, purtat de cântec, simţii duiosu-i vers..."*

Cu privirea înduhovnică, poetul îl caută pe Domnul atât în ceas deznădăjduit ("Rugăciunea unui dac") cât şi în "clipa cea repede ce ni s-a dat". Omului robit de felurile nimicniciii, nu i se pot atribui trăirile serafice. Dar actul fundamental de voinţă de a vedea (fie şi în reverie) "cum izvorau lumine", cum se orânduiesc acestea în alte, neştiute ritmuri se transformă într-o mărturisire dintr-un trecut trăit ca un prezent. Un prezent fără de sfârşit, lângă "limanul sărmanilor şi soarele anilor..."

II. Pentru cei mai mulţi dintre români, Mihai Eminescu reprezintă "o carte deschisă înaintea tuturor". În toamna veacului romantic, Ioan Slavici, colegul din studenţia vieneză (astăzi atât de nedreptăţit de către video-cercetaşii marilor clasici), îl încredinţa pe redactorul "Convorbirilor literare" că, prin "*comorile ce ni le*

desfăşoară în sufletul său, el este o literatură vie..." Una din "*întrupările gândirii frumoase*" o reprezintă viziunea supra ecuaţiei "*lumea văzutelor şi nevăzutelor*" cristalizată în poemul postum "*Memento mori*" (datând din perioada studiilor berlineze).

"*Evi întregi în cugetare*" *("a-nvăţaţilor gândire")* nu au izbutit – crede poetul – să măsoare adâncul dintre "margini" şi "nemărginire". În cele 13 secvenţe ale "Dioramei", Eminescu reface lunga peregrinare a omenirii în căutarea sinelui (de dincolo de marginile lumii). Timpul evocării poetice este cel biblic: peste apele sacre se ridică ocrotitor Sfântul Duh. Sfinţii "se preumblă în lungi haine de lumină". În "oarele" matinale ale omenirii, David, regele-poet şi muzician, a privit spre "dincolo" prin cei 73 de psalmi. Cel de al treilea împărat al lui Israel şi-a înţelepţit seminţiile înzestrându-le cu memoria Proverbelor şi cu vitalitatea cuminte a "Cântării Cântărilor".

Coborât din ceruri, "*Râul sfânt povesteşte de-a izvorului său taină*". Eminescu a fost înzestrat cu darul de a-şi înălţa gândirea peste masa inertă a materiei din ce în ce mai pervertită şi de a citi, precum sihaştrii răspândiţi în codrii de gânduri, semnele ivite din umile aşteptări siderale. Încă din copilărie, el a păşit pe un tărâm al transparenţelor, "*cu-ale stelelor icoane, cu a(l) cerului azur*". Aparent, există puţine desluşiri în legătură cu plăsmuirea dioramei "Memento Mori". Înţelegem că ora marii creaţii este aceea a "*universului în rugăciune*". Printre grădinile suspendate ale Cerului se întrevăd şi în poezia lui Eminescu "*ale stelelor icoane*". "Parametrii" geometriilor stelare ar putea să definească transcendenţa şi harul? Nu ştim. E o lume sfântă, fără vârstă şi fără umbră, aceea în care va triumfa –prin jertfa supremă – Logosul întrupat. "*Lumina clară*" (din "*a soarelui cetate*") alunecă peste *monastirea alb-a Lunei.*" Posteritatea lui Heliade (cel din "Sfânta Cetate") – fapt demonstrat de profesorul Dimitrie Popovici – a marcat ucenicia poetică eminesciană: "*Auzim cetatea Sfântă cu-nmiita-i armonie*". Ceea ce nu întrezăreau, în visarea lor celestă, tinerii îndrăgostiţi din nuvela "Sărmanul Dionis" iradiază spre simbolul "*vălurilor gânditoare*". (În Psalmul 45, 4 citim: "*Apele râurilor veselesc cetatea lui Dumnezeu*"). Nu cred că în aceste secvenţe din poemul "Memento Mori" este prelungită ficţiunea romantică hugoliană. Sufletul tânăr intră mai lesne în

comuniune cu sacrul. Nimic din deznădăjduitul romantism cu dispreţul său faţă de viaţă nu transpare din această mărturisire ce împrăştie lumină şi sfinţenie: 1177. "Tu, ce în câmpuri de haos semeni, sfânt şi mare. Prin ruinele gândirii-mi, o , răsari clar ca un soare

Rupe vălur-le d-magini ce Te-ascund..."

Asemenea psalmistului-rege, care, în misterioasa lui monodie, avea conştiinţa umilă a nevederii Părintelui Ceresc, şi urmând parcă artiştilor din vremea Dreptului Împărat Justinian care, sub făclii sofianice, închipuiau, din fărâme de sidefuri colorate şi din lungile tăceri răsăritene, icoane celeste, poetul scrie înviorând gândurile arse ale veacului său.

Dacă în viitoarele poemele argheziene intitulate *"Psalmi"*, tema va fi aceea, personalizată, a răstimpului şi a pierzaniei, imaginile eminesciene se deschid spre infinit. Semnalam în Memento Mori" *"un început"* poetic al cunoaşterii lui Dumnezeu. Verbele sugerează existenţa unui prezent continuu: "*semeni*", "*răsari*", "*scrii*" ("a istoriei gândire"), "*ţii*" ("bolţile tăriei"). Astfel, "*Grămădind nemărginirea*", Tu, Doamne "*cuprinzi întregul spaţiu*". Ce (şi cum) să le mai spunem celor ce l-au numit pe Eminescu "poet păgân"?

Risipind, cu o anticipaţie de peste un veac, "tezele" unor liber-cugetători postmoderni, Eminescu se dovedeşte un scriitor interesat de preceptele teologice. Nu a fost un bigot, ci un simplu drept credincios; nu e greu de înţeles). Nici o plăsmuire materială ("chipuri" în munţi de piatră, "în stânce" "(î)n aşchii de lemn") nu poate suplini lucrarea Providenţei. Eminescu ştie că există un drum imperceptibil spre transcendenţă. Pentru cei lipsiţi de ideal totul pare ca un drum inaccesibil: "*Icoana-Ţi n-o inventă omul mic şi-n margini strâns...*"

Dacă popoarele babilonice "au suit stâncă pe stâncă s-ajungă-n ceruri", poetul căutărilor, al înfrângerilor şi al răbdării, al asumării "tragediei omului" se străduieşte a configura din materia sensibilă ("idee pe idee") tărâmul "celor nevăzute".

Eminescu îşi asumă migala de a contura un izomorfism al imaginilor celeste, cărora le adaugă "un grăunte de-ndoială

mestecat în adevăruri". Înaintea lui Lucian Blaga, el a înțeles că drumul până la absolutul divin este mărginit cu întrebări și cu sfinte taine. Receptăm Logosul sacru ca pe undele armonice ale unui orologiu prins de razele unui etern solstițiu. El măsoară durata prin cadența izvoarelor de lumină nevăzută. Descoperim, în acest început de veac necruțător (inclusiv prin crime împotriva creștinilor) între ștanțele poemului "Memento Mori" ecouri românești la tezaurul scripturistic. Ne rămâne elanul de a vorbi (uneori "în pustiu") despre neliniște, despre limite și suferință. Dar, așa cum ne învață marele teolog Dumitru Stăniloae, "*cui îi trimite Dumnezeu suferința, îi dă o putere care îi deschide drumul spre Sine*". Eminescu nu a fost un liric-moralist, dar a avut darul de a transcede prin poezie "lumea mică", lungă "de patimi", mereu neobosită în a-și contempla efemeritatea. Într-un ceas de cucernicie petrecut în bolnița Mânăstirii Neamț în 1886, Mihai Eminescu îi spunea unui părinte duhovnic că sufletul său este pregătit să se identifice cu neodihna mării și cu extazul din vecerniile monahicești. În acel voievodal candelabru psaltic, avea să se audă izvorând *"lumină lină"*. Felul în care poetul s-a săvârșit, valurile de vorbe ale epigonilor, necontenitele încercări de a împuțina (și, în egală măsură, de a "demitiza") devoțiunea sa patriotică și creștină, netemeinicia unor obiecții (la schimbarea mileniilor) au sporit parcă asprimea veșmântului umilinței evocat de poet în Oda (în metru antic).

Mihai Eminescu și-a asumat destinul obsedantelor frustrări ale poporului său, dar și răspunderea de a intensifica "trăirea în adevărul" marii culturi europene. Poetul cu glas liniștit (revedeți însemnările contemporanilor săi) a slujit cu smerenie *vârstele crinilor* din "Grădina Maicii Domnului". Macedonski, marele său rival întru frumos i-a cântat. Poezia lui Eminescu exprimă potențialitățile unei culturi care avea să se rafineze prin mijlocirea limbajului sobru, aproape auster. ("Jocurile lirice" actuale, obscenitățile și provocările "originale" ale diverselor grupări de "poli-calificați" sunt alergice – cum dovedesc unele coloanele ale revistelor post-moderne – la modelul clasic). Gândirea clasică, în căutarea absolutului, a revelat tărâmul de dincolo de orizontul

vizibil. Poetul a învăţat de la clasici *să privească* peste "zidurile" timpului său. Astfel, el a descoperit *lumina lină*, noian al veşniciei.

III. Un farmec sfânt" sublimează albul zăpezilor din iernile eminesciene. Cel dintâi dar – o alunecare în apele baptesimale şi o înălţare spre cupolele Uspeniei – împlinea un ritual de iniţiere creştină: "La Botez l-a dus pe micul / la icoane l-a-nchinatu-l..." ("Miron şi frumoasa fără corp", 1875). Întemeierea lui Mihai Eminovici în dreapta credinţă (la 21 ianuarie 1850), nu-i idealizează biografia, ci i-o ilumineză; se configurează acel "sâmbur al luminii". Cum nimic în această lume nu apare întâmplător, acel răsărit de iarnă curată şi grea avea să apropie sufletul neamului (de mult răsfirat) – de hotarele sale adâncite de suferinţă în care pulsau silabele speranţei. Acest sentiment se regăsea în cadenţele bunului-simţ clasic (de sorginte folclorică), în cutezanţa spiritelor iscoditoare, în dialogul dintre generaţii (înviorat de explorarea universului cultural, de recunoaşterea diversităţii de experienţe – de la toleranţa înţeleaptă la intransigenţa explicită).

"Epigonii" (atemporali şi din ce în ce mai agresivi) pe care-i admonesta Mihai Eminescu rămân solidari cu ispitele "formelor fără fond", călcând lejer prin toate ipostazele prezentului. În imediata lor vecinătate şi din ce în ce mai însinguraţi sunt cei ce apără în spirit eminescian conştiinţa naţiunii române. Este greu de explicat de ce niciunul dintre artiştii plastici sau dintre compozitorii post-moderni (contemporani) nu au aflat încă un temei în *datul existenţial* al geniului din prima epistolă eminesciană. Le rămâne elegiacul: "O, sărmane!"

Dimpotrivă, vremurile ne înghesuie între zile de multe ori sluţite de "trăiri curajoase". Şcolarii sunt îndemnaţi să "descarce" ecranele lipsite de "sufletul locului": mai puţină carte, dar mai multe ideograme virtuale. Inşi înstrăinaţi de straiul limbii în care cândva s-au şcolit adaptează necontenit teze şi ipoteze de unică folosinţă, împrumutate şi absorbite în "studii aprofundate". Parcurgem "cursuri" şi "lecţii" din manuale care nu comunică nici cea mai palidă emoţie în faţa tainelor, a profundelor încercări ale acestui popor. Tot felul de stricăciuni sparg clondire de vorbe sordide în

ochii copiilor. Greu de aflat vreo revistă (unele – cu pretenţii de academism) lipsită de colaborările unor "nume" care îşi "improvizează" limbajul pestilenţial – argotic "împănat" cu un intimism maladiv. Toţi "flecarii" sunt incomodaţi de cultivarea sentimentului naţional, de venerarea valorilor noastre. "Să lăsăm lauda trecutului, suntem deja europeni", se vântură în "lumea bună". Pentru români, verbul "suntem" se conjugă cu mileniile, iar adevărata Europă s-a înfiripat în secolul al IV-lea şi numai datorită creştinismului. Să ne temem sau să ne fie ruşine că suntem români şi creştini? Niciodată. (Ca să fiu înţeles aş traduce adverbul, dar mi-e teamă că voi fi înţeles doar de "Corbul" lui E.A.Poe.) O "secţiune" din Premiul Naţional de Poezie a fost nu demult distribuită unei persoane – se zice tânără – care excelase în denigrarea perversă a patronului spiritual al acestei distincţii. Juriul acela venea oare din spaţiul interstelar? Nu. Un surogat aurit de "metalimbaje" în afara rânduielii frumosului şi moralităţii artei s-ar aşterne definitiv confortabil peste luminile noastre matriciale dacă vom continua să ne lăsăm orbiţi de "duhurile" pierzaniei. În locul vechilor serbări apar sinistre festine ale destrăbălării "globalizante": iubiri de-o noapte şi nopţi de groază.

Mihai Eminescu a dat măsura unităţii de credinţă a românilor pornind de la simbolistica antichităţii creştine, de la "delta biblicelor sânte" semn iniţiatic în peregrinarea până în nevăzutele "văi de chaos". În "universul cel himeric" întrezărim şi astăzi, în al trèilea mileniu, "icoana stelei", îndurătorul chip al "Maicii Preacurate". Ţara trebuie să rămână o comuniune de "limbă, strămbuni, obicei". Ne ocroteşte, ca pe oastea lui Constantin cel Mare, "nimbul de biruinţă" al Crucii, ne călăuzeşte Logosul întrupat, "cuvântul dintâi". Chiar dacă yesmenii l-au ciuntit, "codrul sună". Până şi în păienjenişul umbrelor, aflăm, împreună cu Eminescu, "strălucire de izvoară". Ştim însă, şi din "Scrisoarea IV", că "neamul lui Cain nu s-a stins". Dreapta credinţă zugrăveşte icoanele-n biserici. În "de-a pururi" "ziua cea de azi", vom cuteza să trecem, – înţelegând însă de ce e mai puternic "vântul sălbatic al durerii".

Mihai Eminescu nu a fost un răsfăţat al destinului; aceia care îi torturează posteritatea cunosc bine teama inhibantă a mediocrităţii. Urmăriţi-le "discursul" (în general – nocturn) şi veţi observa cum se

încurcă între propriile "unghiuri" de abordare. În timpul acesta, discipolii moderni (cu un uluitor simţ pragmatic) "navighează" prin "vasele comunicante" ale "revalorizărilor" din cultura română, probate prin "noi proiecte", prin comentariile sibilinice din manuale şi din miraculoasele "ghiduri" ("uşoare") pentru examene ("amenințătoare") în care poezia se scrie cu litere din ce în ce mai mici.

În vremea din urmă a poetului, profesorii din Iaşi adunau bani pentru prelungirea tratamentului său la o clinică de prestigiu. Profesorii de astăzi nu pot fi mai prejos; ei pot cere celor ce îi reprezintă "în sfatul ţării" *să regândească locul operei eminesciene* (poezie, proză, dramaturgie, jurnalistică politică şi culturală) în economia şcolară. Nu mai plutesc de mult "argint – pe ape şi aur – în aer", dar nimeni nu ne poate opri să credem în cartea lui, singurul nostru tezaur intact şi nesupus negocierilor conjuncturale. În şcoală şi pretutindeni unde, cum zicea Nichita Stănescu, ne avem "acasa", Mihai Eminescu, acest smerit Hyperion al tainelor pământului şi cerului, să fie lăsat a-şi duce misiunea de purtător de frumos, de istorie şi de trăire creştină.

IV. Într-un interviu remarcabil, autorul lucrării "Detractorii lui Eminescu", criticul şi istoricul literar Al. Dobrescu observă că în rândul celor *mai vehemenţi* contestatari se găsesc "junii ce declară cu înfiorătoare seninătate, *înainte de a o citi* (s.n.) că opera lui Eminescu e doar un obiect de muzeu, fără legătură cu sensibilitatea omului de azi"[1]. Tot acestora dl. Dr. D. Vatamaniuc li se adresa, în anii '90, în sala de ceremonii a Bibliotecii "V.A. Urechia" din Galaţi cu îndemnul: "De ce nu daţi dvs. o poezie mai mişcătoare, de ce nu încărcaţi dvs. bibliotecile cu capodopere ? Loc – în rafturi după cum vedeţi – e suficient..."

În ultimele decenii s-au remarcat prestigioasele contribuţii cu hermeneutica eminesciană. Cultivând ca şi neuitatul său magistru, eminescologul Mihai Drăgan, o exegeză sobră, profesorul George Lateş, sensibil şi prob analist al ipostazelor orfismului şi gnomismului

[1] Al. Dobrescu, *Rostul nepricepuţilor e să le facă viaţa amară puţinilor care se mai pricep*, interviu de Constantin Coroiu în revista "Adevărul literar şi artistic" an. XIII, nr. 749, 28 dec. 2004, p. 3; p. 13.

(în anul 2001) şi interpret al "receptării eminesciane" (2003)[1] se dovedeşte, în climatul destructurărilor şi al de-existenţei, un valorizator al spiritului celui mai important scriitor român din toate timpurile. Ordinea (muzicală) a orfismului se răsfrânge asupra mistuitoarelor monade ontice. "Orfismul – scrie profesorul Lateş – s-a vrut o explicaţie completă a Universului văzut dinspre Pământ şi a sfârşit printr-o îndoială gnomică fără un răspuns cert." În urmă cu ani, anglistul Dan Şafran ("Semnificaţia metamorfozelor lui Orfeu în dramaturgia engleză şi americană contemporană") se arăta interesat de trei ipostaze: Orfeu – poetul profet; coborârea lui Orfeu în infern; uciderea lui Orfeu. În muzică, destinul lui Orfeu a înfiorat partiturile lui Monteverdi, Lully, Rameau, Henri Purcell, Gluck, Mozart, Beethoven. Pe ultimii doi îi preţuia Mihai Eminescu. Autorul urmăreşte cu rigoare mitul orfic în "Magna Grecia", în Renaştere şi Romantism. Incitantul său studiu probează lectura critică a eseurilor lui Mircea Eliade, George Munteanu (renumit eminescolog provenit din "şcoala basarabeană"), Nicolae Balotă, Gh. Ceauşescu, Mihai Zamfir. "Dionysiacul şi apollinicul îşi dispută întâietatea", iar "orfismul devine un fel de referinţă universală" începând cu "Magna Etica" a religiozităţii eline – până la "mistica sufletului". Iată de ce – se crede – Mihai Eminescu ar putea să nu fie interesat de "poeticul labirint" al "ipostazelor orfismului". Lucrarea se implică în clarificarea contribuţiei eminesciene în *refacerea mitului reîntoarcerii tragice la forma absolută a frumuseţii.* Perspectiva axiologică se structurează în trei "evenimente" ale operei:

a) Treapta tatonărilor:

"Sau ca lira sfărâmată
Ce răsgeme 'ngrozitor,
Când o mână îngheţată
Rupe coardele-n fior..."

(*La o artistă*)

b) Treapta vizionară:

"Iar pe piatra prăvălită, lângă marea-ntunecată
Stă Orfeu – cotul în reazim pe-a lui arfă sfărâmată
Ochiu 'ntunecos se-ntoarce..."

(*Opere*, vol. IV, p. 131)

[1] George Lateş, *Mihai Eminescu. Orfism şi gnomism*, Ed. Junimea 2001. Idem, *Gradul zero al receptării eminesciene*, Ed. Junimea, 2003.

c) Treapta sintezei orfice:

"Şi pentru cine vrei să mori ?
Întoarce-te, te-ndreaptă
Spre-acel pământ rătăcitor
Şi vezi ce te aşteaptă"

(*Luceafărul*)

Autorul consideră că "Demersul hyperionic vizează în esenţa lui chiar puterea creatoare a Logosului – "Cuvântul meu dentâiu" –, ce presupune transformarea haosului inform în cosmos, a omului "nefăcut" dar preexistent într-o fiinţă "făcută".

Se atrage atenţia asupra posturii lui Hyperion rătăcit, încercând să împace *armonia orfică* (s.n.) a universului cu dizarmonia cutezanţei gnomice de a fi făurarul ("demiurgos") propriei existenţe. "Studiul lui George Lateş surprinde "un sens cu totul neaşteptat" al categoriilor "orfism" şi "orfism şi gnomism". "Ca punct final al traiectului liric eminescian, gnomismul include în el orfismul. "Astfel, dincolo de limita cuvântului înţeles ca Logos", deci dincolo de orizontul cunoaşterii, se poate asculta *monodia Ideii* şi aceasta – pentru că:

"Numai poetul,
Ca păsări ce zboară
Deasupra valurilor,
Trece peste nemărginirea timpului:
În ramurile gândului..."

Sacralitatea creaţiei eminesciene este confirmată de integrarea poetului în marea rugăciune a lumii, în căutarea Absolutului Providenţei. Armonia "desăvârşită între pământ şi cer", "sacralizarea prin Logos şi Melos", "mistica sufletului" sunt sintagme care se desprind de "intuiţia magistrală" a lui Pompiliu Constantinescu care-l considera pe autorul "Învierii" un "poet păgân". (Arghezi era mulţumit de analiza pe care P.Constantinescu o rotunjise în marginea "psalmilor"; dar acele poezii au, cred, o cu totul altă caligrafie decât aceea a rugăciunilor regelui–poet).

Drumul creaţiei eminesciene ar fi, după distinsul George Lateş, "de la lauda orfică a pământului" la "refuzul gnomic al materiei". Întreaga lucrare, de o impresionantă consistenţă, se bucură de o firească audienţă. Un text poetic trebuie văzut şi "din

unghiul unei relaţii comunicative interioare", îşi avertiza cititorii Carmen Vlad (Cluj Napoca). Eul liric are conştiinţa că "aparenţa de mister nu reprezintă decât proiecţia propriei sale viziuni".[1] "Gradul zero al receptării eminesciene", al doilea "termen" al binomului construit de George Lateş, reprezintă expresia desăvârşită a asimilării fabuloasei lumi a cuvintelor, a "voluptosului joc de icoane". Sunt postulate valorile eminesciene (ontice şi estetice). Autorul stabileşte de această dată coordonatele drumului pe care ar trebui să-l parcurgă tânărul cercetător: de la "*gradul zero al receptării*" – ("Într-un scenariu realist de universalizare, Eminescu are nevoie de alte situări, de alte explicaţii, de alte vecinătăţi") – la congruenţa cu cele trei "măsuri" supraestetice: *construcţia* (hermeneutică nouă), *deconstrucţia* ("demontarea cauzei neuniversalizării lui Eminescu"), *reconstrucţia* (comparatismul, ediţiile critice). Refuzând viziunea simplificatoare (proprie celor din rafturile "de mezanin" ale depozitelor de titluri), dar şi tonul apologetic, George Lateş disociază între "valoarea în sine" a unui scriitor ("un atu al spiritelor înalte") şi "valoarea de receptare" ("o măsură fluctuantă în raport de aşteptările şi presiunile de diferite tipuri asupra textului literar"). Interesantă rămâne "ideea ipostazelor duale ale personalităţii eminesciene" (comentată în alt registru, de mai tânărul, merituosul Caius Dobrescu de la Universitatea din Braşov). Are dreptate autorul când scrie: "eminescologia ca ştiinţă are nevoie de *istoria* ei (cu specificarea că istoria nu ar trebui totuşi văzută ca un tablou impresionist).

După noile "standarde" postmoderniste, nu mai ştim cât de mari mai sunt "complexele literaturii române". Ştim însă că mai putem supravieţui în apropierea Ideilor care călăuzesc de două mii de ani lumea, că, pe lângă o lăbărţată urâţire, există încă teritorii spirituale ale bunului simţ şi că unul dintre acestea poate fi numit *singulara nobleţe eminesciană*.

V. Pentru poeţii români exemplari (cu un discurs explicit sau discret în registrul creştin), triumful, teofania reprezintă un un suport spiritual pentru un proiect al entuziasmului creator. Optimismul

[1] Carmen Vlad, *Sensul, dimensiunea esenţială a textului*, Ed. Dacia, 1994, p. 165

teologic şi răspunderea sensibilă (etern omenească) conduc la problematizarea vieţii spirituale.

Aşa cum am arătat, morala superioară a scrisului lui *Mihai Eminescu* (20 decembrie 1849 / 15 ianuarie 1850 – 15 iunie 1889), recunoscută mai întâi de către Titu Maiorescu, receptată apoi şi restituită cu decenţă întregitoare de către tânărul teolog ardelean Elie Cristea, viitor ierarh al Unirii celei Mari şi întâiul Patriarh al României – în teza de doctorat susţinută în 1895, la Universitatea din Budapesta – este urmarea unei ample construcţii ideatice, în care datele ontice se întâlnesc cu preceptele universale ale creştinismului. Poezia eminesciană irumpe – încă de la debutul în "Convorbiri literare" – din tensiunea superioară a întrebărilor deschise spre ilimitat. Relevantă este fenomenala intensificare a emoţiei poetice pe o "via mistica" a valorilor nedestăinute ale Cosmosului – până la împlinirea crezului că iertat pentru alunecările sale, omul poate fi primit "în nemărginirea gândului". Ea a fost susţinută, în plan artistic, de spectre ale plasticităţii şi muzicalităţii prozodice (idee susţinută de G. Ibrăileanu, Ladislau Galdi şi de către distinsul Adrian Voica) ale unei limbi române exemplare, cu o autoritate estetică sporită de metafore singularizatoare. Acest "geniu cuprins de *lumea ideală*" (T. Maiorescu) a mărturisit cu convingere credinţa în "Dumnezeul păcii şi al luminii" (ms. 2255), subliniind că "Dumnezeu şi adevărul sunt identici" (ms. 2267), "Prin rugăciune şi umilinţă se întăreşte muşchiul inimii noastre, de putem suporta durerea", mărturisea poetul (ms. 2275B).

De la canonicul Al. Grama(1891), coleg de generaţie al poetului, până la influentele voci "contestatoare" din preajma anilor 2000 (surprinse şi în culegerea "Cazul Eminescu", Ed. Paralela 45, Piteşti), poezia lui Mihai Eminescu a fost trecută prin necuvenite oprelişti: de la impudica idolatrie – la interesata hulă. Dacă adevărata poezie este *vis*, atunci, spiritul ei este purtat de "aripile de ceară ale înţelepciunii". S-au consemnat sau, după caz, s-au abolit confluenţele creaţiei eminesciene cu elaborările gândirii extrem orientale. Este, credem, o problemă de bun-simţ aceea de a recunoaşte că fiul lui Gheorghe Eminovici şi al Ralucăi Iuraşcu (în a cărei familie existau mai multe suflete închinate vieţii monastice), copilul–pelerin la Agafton, cititorul istorioarelor moralizatoare din

"calendare", audientul entuziast al lecţiilor de "Teologie dogmatică" şi "Învăţătură ortodoxă", studentul vienez care "punea religiozitatea", cum îşi amintea Ioan Slavici, "mai presus de toate" şi, mai apoi, tânărul intelectual cerceta – la ceasul elegiac al veacului trecut de la răpirea, prin ticăloşire, a Bucovinei – "cărţi vechi, precum psaltiri, ceasloave, biblii", după cum scrie Th. Ştefanelli). În pragul grăbitului său apus, el cerea să nu fie lăsat numai pământului, ci şi "Luminii line". Zestrea sa umilă, risipită printre manuscrise, cuprindea un Acatist, minee şi o culegere psaltică. Mihai Eminescu – nu a "răsturnat" în nici un fel gândirea tradiţională, nu a "inventat" fraze amăgitoare în "noaptea neagră de furtune–acoperită" (*Înger şi demon*) şi *nu a crezut* "nici în Buddha-Sakya-Muni", cu atât mai puţin în prezumtivele dogme "universaliste".

Mihai Eminescu reprezintă o sinteză românească a gândirii secolului său, în care spiritul naţional se deschidea spre înţelegerea postulatelor "sofianice" – adică a profeţiilor biblice, a jelaniei psaltice, a răzvrătirii împotriva minciunii – prin iubirea de tot. O antologie consemna prezenţa unor simboluri creştine în 61 de texte eminesciene; cred însă că "ordinea" duhovnicească poate fi probată în majoritatea creaţiilor (inclusiv în cele dramatice, în publicistică şi chiar în corespondenţă). Este necesar ca omul să aibă *conştiinţa că-i lipseşte ceva*, spunea filozoful clujean D.D Roşca, pentru ca să caute a depăşi starea de fapt". Acest sentiment l-am descifrat în creaţia eminesciană, încercând, alături de studenţii mei (mulţi din Basarabia), să explorăm cu răbdare confruntările între diversele (şi subtilele) programe ale unor entităţi confesionale, camuflate sau nu în "ecumenism", şi apologetica creştină.

Nu vom înceta să mărturisim misterul întrupării poporului român în Biserica dreptei credinţe. Precum umilii rugători din "parabola vameşului", nu am hrănit conflicte livreşti. Recunoaştem odată cu poetul că sunt: "... atâtea lucruri sfinte / Peste-ntunericul vieţii". În definirea poetică a lui Dumnezeu, Mihai Eminescu pare a vorbi cu glasul Sf. Ioan Casian ("Toate ale Tatălui meu sunt ale mele"): "*Dumnezeu*". El are predicabilele celor trei categorii ale gândirii noastre. *El* e pretutindeni – are spaţiul; *El* e etern – are timpul; *El* e atotputernic, dispune de întreaga energie a Universului. Omul e după asemănarea Lui". (ms. 2267) Aceasta este, după cum

arăta Nichifor Crainic, ipostaza prezenţei Domnului în imensitatea lumii zidite de El. Cealaltă certitudine defineşte trăirea harică a fiecărui om în dreapta credinţă. Lumea văzută (şi în "zvon de Liturghie") se orânduieşte depământenizat, prin rugăciune, către lumea cea nevăzută.

Naşterea, Creaţia dumnezeiască, se reflectă în poemele *Rugăciunea unui Dac* (în legătură cu acest text, preotul profesorul cernăuţean Domniţian Spânu supralicita influenţa biblică, în timp ce unii analişti moderni "văd" aici o confruntare cu divinitatea), *Scrisoarea I, Dumnezeu şi om, Luceafărul* ş.a.

Domnul credinţei din Rugăciunea unui Dac (1879) se află în afara duratei reale şi stăpâneşte "sâmburul lumii":

"Pe când nu era moarte, nimic nemuritor
Nici sâmburul luminii de viaţă dătător
Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna
Căci unul erau toate şi totul era una;
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n-au fost niciodată..."

În căutarea biografiei acelui "râu curgător pe suprafaţa căruia sunt suspendate umbrele din "illo tempore", Mihai Eminescu exprimă contingenţe metaforice prin care postulează poematic învăţătura Sfintei Scripturi. Înainte de a revedea "mecanica" interioară a *Scrisorii I* (1881), se cuvine să reamintim opinia lui Lucian Blaga în legătură cu presupusele "împrumuturi" din gândirea buddhistă sau din filosofia schopenhaueriană, opinie la care serii de cărturari (de la publicarea, în 1936, a eseului *Spaţiul mioritic*) au aderat cu îndreptăţire: "Prea puţini şi-au dat seama că *aceste împrumuturi nu devin constitutive pentru personalitatea lui Eminescu, ci rămân elemente de conştiinţă suprapuse, prin natura lor poate tocmai contrare substanţei sufleteşti intime a poetului*".

Faţă de *Imnul creaţiunii vedice* (tălmăcit dintr-un izvor german), imaginea eminesciană a naşterii lumilor arhetipale este în plan metaforic – superioară: "... El devine Tatăl.../ De-atunci, negura eternă se desface în fâşii / De atunci răsare lumea, lună, soare..."

Se ştie că "Facerea" nu cunoaşte vremuire. Ea are ca izvor îndreptarea grijii cereşti asupra lipsei, a golului (de fiinţă, de viaţă) şi se manifestă prin necontenita dragoste de a dărui tuturor suflul

divin. Astfel, pe "stema" cerului poetic eminescian apar: "Creatorul şi creaturile", "eterna pace", "lumea şi vecia". În mod neaşteptat, Pompiliu Constantinescu (care era preţuit de Tudor Arghezi pentru receptarea "consubstanţială" teologică a psalmilor) vedea în metafora cosmogonică eminesciană "o pierdere" a divinităţii: "geneza din viziunea "bătrânului dascăl" nu este prezidată de Duhul Sfânt; Universul se întrupează dintr-un misterios impuls al voinţei lui însăşi, organizându-se într-un sistem planetar spontan cristalizat" – preciza scepticul "Sainte-Just" autohton – pentru a conchide: "păgânismul eminescian ne taie orice punte posibilă spre altă lume şi afirmă cu tenacitate o moarte categorică, definitivă".

Lumea – scară a mântuirii – este o imagine (semnificaţie – designaţie – sens) care se răsfrânge asupra întregii creaţii eminesciene. Dacă admitem punctul de vedere exprimat de filozoful Constantin Noica ("Există o textură a fiinţei, poate un model al ei sau chiar un arhetip, pe care-l aproximează tot timpul gândirea noastră implicit; fiinţa ne apare nouă drept complexă, nu numai în afară, prin arborescenţa şi ramificaţiile în zone ontologice diferite, ci şi prin structura ei lăuntrică..."), înseamnă că numenul "*pătruns de sine însuşi*" rămâne o formă a gândirii nepătrunse de mintea omenească. Senectul "Sărman Dionis" – "într-un calcul fără capăt" şi printr-un "dor nemărginit" de vieţuire spiritualizată – ajunge să distingă un semn din lumina "Celui Nepătruns". Poetul confruntă imaginile şi stabileşte echivalenţele acestei *Lumini reflectate* poliedric: "*roiuri luminoase*" (*Scrisoarea I*), "*sâmburul luminii*" (*Rugăciunea unui Dac*), "Vedea, ca-n ziua cea dintâi, / Cum izvorau lumine / Cum *izvorând îl înconjor* / Ca nişte mări..." (*Luceafărul*).

Lumina primordială se aşază în "roiuri" pe volutele unei spirale (scări). Dar, în labirintul scriiturii, ea se poate risipi printre orbitele lumii, în "predicaţia" înnegurării sufletelor (Sf. Ioan Teologul avea să avertizeze încă la sfârşitul primului secol: *"...s-a făcut cutremur mare, soarele s-a făcut negru ca un sac de păr şi luna întreagă s-a făcut ca sângele. Şi stelele cerului au căzut pe pământ, precum smochinul îşi leapădă smochinele sale verzi, când este zguduit de vijelie... Iar cerul s-a dat în lături ca o carte de piele..."* (Apocalipsa 6, 13–14). Toate acestea *vor fi aievea*, crede poetul, dacă Legea sacră va fi înlocuită de "combinaţii ilizorii", de "încurcate sofisme" şi,

mai ales, de trufie: "Mulţi copii bătrâni crezut-au cum că ei guvernă lume..."

Poemul *Memento Mori* (1872), asupra căruia am atras atenţia anterior, poate fi considerat şi o mărturie romantică asupra învăţăturilor desprinse din *Ecleziast* şi din *Apocalipsa* Sf. Ioan Teologul. Dacă Domnul a pus – cu dragoste – în om "nemărginire", rezultă că el se va bucura de "evii întregi de cugetare", de "râuri de stele", de "ramure de raze", de soarele divin", de "*apă vie*". (Apa sfântă din "lacul" înveşnicirii / "E o picătură-n vinul poeziei"). Acest relief se structurează pe "ramurile" timpului "lângă chipul unei flori". Însă, în ceasul greu al necredinţei, "bolţile tăriei" vor deveni, prin apocatastază, "bolţi surpate". (Apocalipsa însemna pentru vechii greci descoperire, revelaţie) Reflectând la marginea zdenţuită (ca şi astăzi), a lumii de euforii şi transperanţe, poetul ("*un grăunte de-ndoială mestecat de adevăruri*"), moştenitor al simbolurilor "cugetării sacre" (*Epigonii*), vrea să cuprindă, în fuga clipei, aurora Providenţei. A citit "în cruciş şi-n curmeziş", cartea lumii despre armonia caldă a începuturilor, despre "Hieroglifele din Arabia pustie" despre religiile popoarelor "antice în al Asiei pământ" (cu "idola" lor mută), despre muntele babilonic ("stâncă pe stâncă, mur pe mur"). Zădărnicia nu e întotdeauna neliniştitoare. Dumnezeu scrie "mai dinainte a istoriei gândire". Fără început, fără sfârşit, El e pretutindeni "pe cerul cugetării". În liniştea iniţiatică, numai "Credinţa zugrăveşte icoanele" (*Melancolie*). Orizonturile lor limpezi fuzionează cu orizonturile poetului. Imagistica eminesciană nuanţează astfel existenţiala "legătură cu sinele".

Cufundat mai curând în "ceruri nalte" (*Floare albastră*) Mihai Eminescu "a trebuit" – cum scria părintele arhiereu–poet Bartolomeu Anania – "să se sacrifice pe sine însuşi pentru îndeplinirea destinului său, ceea ce-l ridică pe culmile unei înţelegeri mesianice (...) Adevăratul Eminescu trebuie căutat în focarele sale lirice". Aşadar, un "Dante valah" se află în rugăciune pentru neamul său – pe întregul "arc" al vieţii: de la Botezul creştinesc – la tărâmul unde "oara de iubire" se schimbă în "candelă" cernită.

Această rugăciune eminesciană nu reproduce un clişeu şi nu fixează o formulă rituală. Sufletul rugătorului-mag întârzie, mai întâi, lângă pruncul ce primeşte Taina Botezului, reflectată, cum s-a mai

arătat, în basmul versificat *Miron şi frumoasa fără corp*: Opere IV.28 (1875).

Totul aminteşte de întemeierea bethleenă: "Cărţii vechi, roase de molii, cu păreţii afumaţi / I-am deschis unsele pagini, cu a lor litere bătrâne / ... / *Dar pe pagina din urmă ... Te-am văzut născut în paie ... / Tu, Christoase...*" (*Dumnezeu şi om*, 1873),. Un realism poetic înalt îl ajută pe Mihai Eminescu să nu-şi copleşească, precum se întâmplă astăzi în limbajul poetic, "de stradă", icoanele fluide. El nu năzuieşte spre "desăvârşiri" iluzorii, precum acei artişti care "pe pânză Te aruncă, ori în marmură Te taie..."

"Cercetările mai noi în filozofie – scria Aurel Petrescu – vorbesc de un "subconştient colectiv" (sintagma lui Carl Gustav Jung). Şi acest "subconştient colectiv" este conjugabil cu înţelesul ecumenic al Ortodoxiei". Generaţia care avea să reformeze viaţa socială a Europei secolului al XIX-lea (şi nu întâmplător ne gândim la *mistica idealului naţional*) credea în "salvarea colectivă" a neamului. Eminescu a esenţializat rolul scripturilor în viaţa creştină a românilor şi a exprimat poetic apropierea isihastă dintre raţiune şi inimă.(Spre ce "noi" idealuri se îndreaptă poeţii de azi? Nu-i întrebaţi pe noile "canale" de...socializare; Întrebaţi-le scrierile)

"*Realitatea*, (să ne reamintim definiţia lui Pavel Evdokimov), *înseamnă a fi*". Deci, nu e de ajuns să ai rugăciunea, trebuie să fii rugăciune întrupată. Dumnezeu coboară în sufletul aflat în rugăciune, sufletul se înalţă la Dumnezeu. "Noi ce din mila Sfântului / umbră facem pământului" – iată un distih-portret al fiinţei româneşti împlinit în *Rugăciunea* eminesciană către Maica Domnului. Muntele rugăciunii este acelaşi, dar glasul cerând mântuire e pătruns de naturaleţea doinei. În nemistuita dorinţă a regăsirii de sine, palpită veşnicia. Lângă firul de foc aflat în "grija schitului", "Luceafărul mărilor" ascultă colindul ridicării la ideal:

Înalţă-ne, ne mântuie...
Privirea adorată
Asupră-ne coboară
O, Maică precurată
Şi pururea Fecioară,
Marie !"

(*Rugăciune*, 1879).

Preţuind imponderabilele metafore eminesciene, Aron Cotruş îl numeşte pe autorul *"Glossei"*:

"crai pe-un împărătesc şi furtunatic grai
tăcerilor noastre de veacuri, ca nimeni niciodată
glas ai venit să le dai..."

În cele patru nobile ipostaze (amintite mai sus) ale fericiţilor "făcători de pace" din *Scrisoarea III, se reîntrupează* "un cântar al dreptăţii", sintagmă ce se rosteşte, cum bine s-a spus, în *Troparul Ceasului al nouălea*. Într-o geografie sacră, Mihai Eminescu imaginează *apele cuprinzătoare ale Epifaniei* şi *pământul Sfântului Mormânt* al "Începătorului de vremuri" – pentru a recompune chipul voievodului creştin Mircea cel Bătrân. Cuvântul năvălitorului îl răstigneşte în noua Golgotă răsăriteană pe crucea suferinţei poporului său: "*Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini*". Mihai Eminescu insistă asupra acestei construcţii metaforice raportate la numele lui Iisus: "stea de pace". De aceea, rugându-se pentru canonitul "biet român", poetul este încrezător într-o grabnică schimbare.

În secolul al XIX-lea, mai curând hegelian decât "pozitivist", constituit ca reper matricial al culturii noastre moderne, scriitorii îşi acopereau adesea gândurile cu imagini din graiul deşteptării": "Decât o viaţă moartă, un negru vis de jele / Mai bine stinge, Doamne, viaţa ginţii mele..." (*Andrei Mureşanu*, 1872). Verbele credinţei se desprind din "arborele de semne" al "străvechii Evanghelii" pregătind "clipa cea repede" a revelaţiei. "Deodată-n negre ziduri lumina dă năvală" (*Învierea*, 1878). Aşa cum scrie părintele Bartolomeu Anania, care a comentat poemul eminescian al biruinţei asupra morţii, "Troparul Învierii, preluat de poet, foloseşte verbul *a dărui* spre a traduce mişcarea mântuitoare a lui Hristos Cel înviat ("Celor din morminte viaţă dăruindu-le"), cuvânt ce sugerează, desigur, că mântuirea nu este o răsplată, ci un dar divin. Eminescu însă îl preferă pe *a duce*, verb mult mai puternic, mai dinamic şi – recunoaştem – mai adecvat substratului dogmatic: Hristos nu numai că le *dăruieşte* celor morţi viaţa (lumina), ci, mai mult, le-o *duce* El Însuşi, Personal, prin actul Pogorârii în iad. Nu ştim dacă şi în ce măsură Eminescu avea cunoştinţă de acest substrat. Dacă da, trebuie să-i presupunem şi o cultură teologică; dacă nu, e sigur că a

contemplat scena "Pogorârii la neamuri" în vechile fresce bisericești și că a meditat îndelung asupră-i, ceea ce, până la urmă, tot teologie se cheamă."

În primăvara anului 1881, Mihai Eminescu salută restrânsul anturaj al "Timpului" cu *Cristos a înviat*. Dovedind o obiectivitate proprie adevăratelor spirite religioase, el subliniază că doctrinele lui Buddha, Socrate, Lao-Tzî, "deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atâta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blândului Nazarinean, a Cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice și nu pentru El, ci pentru binele și mântuirea altora... Astfel, a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mândrie, nu din sentimentul de datorie civică, ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane..."

Noi știm că sentimentul credinței – atât cât i-l recunosc autorizații săi comentatori – vine și dintr-o exemplară profunzime morală. Întrebării existențiale din poemul *Mureșan* ("Viața noastră, oricât de slabă fie / Îndeplinește în lume o solie?") i se poate răspunde cu o sintagmă poetică inspirată de *Simbolul credinței*, rostit mai întâi în Niceea primului mileniu creștin: "*E Lumină din Lumină / Dumnezeu...*"

Imaginea *Luminii line* (simbolul ce a susținut umila noastră lucrare în marginea istoriei poeziei religioase române, în 2001) ajunge în lirică, precum s-a mai arătat, datorită *Sfântului Antinoghen Martirul*, episcopul din Sevasta (chemat la cele veșnice la începutul secolului al IV-lea, în 303 sau 311 și despre care în același veac, al "cântărilor", a vorbit Sf. Vasile cel Mare în lucrarea *Despre Sf. Duh*). Părintele prof. dr. Ene Braniște, în tratatul de *Liturgică generală*, dovedește însă că minunatul imn al Vecerniei aparține nu patriarhului Sofronie al Ierusalimului (înveșnicit la anul 638), ci martirului Antinoghen (celebrat de ortodocși la 16 iulie), a cărui viață a fost ridicată în timpul persecuțiilor lui Dioclețian.

Din ampla explicație a părintelui Braniște, se cuvine să înțelegem că "Lumină lină" ("Lumen jucundum" – lumină aducătoare de bucurie) este un "*Imn specific al rugăciunii de seară*", prin care creștinii aduc lui Dumnezeu "mulțumirea pentru sfeșnic". "După cuprins, imnul *Lumină lină* are un caracter hristologic și totodată

trinitar. El este adresat lui Hristos, care este "Lumina cea lină" (aducătoare de bucurie) a slavei Tatălui ceresc – dar totodată afirmă, cu precizie, atât distincția celor trei persoane ale Sfintei Treimi, cât și unitatea lor în dumnezeire ("lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sf. Duh, Dumnezeu..."). De aceea se crede că textul a fost alcătuit și introdus în serviciul liturgic pe vremea discuțiilor trinitare și hristologice, din veacurile al III-lea și al IV-lea. Textul acesta constituie, de altfel, un ecou fidel al celei mai vechi rugăciuni de mulțumire pentru Lumina de seară. În vechime, imnul se cânta în momentul când pe cer se ivea Luceafărul de seară, iar în biserici se aprindea (se aducea) sfeșnicul cu lumina menită să împrăștie întunericul serii. Textul imnului vorbește de această lumină, de lumânarea sau sfeșnicul purtat înaintea preotului la vohodul sărbătorilor, dar mai ales ritul luminii (sfeșnicului) din rânduiala Vecerniei unite cu Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, în Păresimi ("Văzând lumina cea de seară").

Lumina care apărea în mijlocul credincioșilor adunați pentru rugăciunea de seară era ca o prezență simbolică a Mântuitorului (Ioan – 8,12), iar rostirea sau cântarea imnului în acest moment voia să spună că în haosul și întunericul în care se zbătea omenirea din perioada Legii Vechi, așteptarea și venirea lui Mesia erau ca Luceafărul de seară, ca o stea călăuzitoare, dătătoare de nădejde".

Nașterea și moartea, setea de repaus divin definesc *un mod de a exista* și *de a înțelege acestă existență*: *"Setea liniștii eterne, moartea morții și învierea vieții"*.

Vă reamintesc un episod din ultima parte a biografiei lui Eminescu: "*În ziua de Sf. Voievozi la anul 1886*" – a caligrafiat, pe o filă de carte sfântă, un duhovnic care a oficiat o slujbă la bolnița Sf. Mânăstiri. "Înălțarea Domnului" din Neamț – "m-au chemat la Mănăstirea Neamțu, la bolniță și l-am spovedit și l-am împărtășit pe poetul Mihai Eminescu. Și a fost acolo și Ion Gheorghiță din Crăcăoani, care acum este primar. Iar Mihai Eminescu este limpede la minte, numai tare posac și trist. Și mi-a sărutat mâna și a spus: "Părinte, să mă îngropați la țărmurile mării și să fie într-o mănăstire de maici și să ascult în fiecare sară, ca la Agafton, cum cântă "Lumină lină"".

Astfel, într-un ceas dramatic, dar sporit de o profundă cucernicie, în vatra unei străvechi mănăstiri (sub brazda căreia odihneau, până de curând, neştiute, moaştele unui sfânt monah dintr-un veac medieval, adică în locul unde va ucenici mai târziu cel ce avea să devină poetul sacerdot – Sfântul Ioan Iacob Hozevitul), Mihai Eminescu, pelerinul copleşit de drama lumii în care îi era dat să vieţuiască, poetul refugiat în propria-i povară de gânduri, i-a mărturisit unui duhovnic, nu cu mult înainte de moarte, că sufletul său ar fi pregătit "treacă" în preajma vecerniilor monahiceşti. Această dorinţă poartă semnul unei încununări creştine. Până în acel ceas, neobosit, poetul a slujit – oricât s-ar îndoi contestatorii sentimentului său religios – steaua care a răsărit într-o margine de vreme din "Grădina Maicii Domnului". Aşa a descoperit Lumina lină a *Luceafărului de seară*. Cu temeinice studii filologice, Mitropolitul Antonie Plămădeală reamintea că din studiul manuscriselor eminesciene rezultă că *Luceafărul* "constituie expresia metaforică a Logosului întrupat, din prologul Evangheliei după Ioan, transpunere poetică de nimeni egalată niciodată".

Dacă, în *Scrisoarea I*, "sâmburul Luminii" ("un punct") a fost excesiv şi surprinzător raportat (prin insistenţa unor interesaţi de influenţele extrem orientale asupra culturii noastre) la principiul vedic al materialităţii cosmogonice, Luceafărul va cunoaşte adevărata instrumentare hermeneutică atunci când se va demonstra că poemul reprezintă un act dintr-un amplu proiect spiritual. Proiecţia lirică se voia integrată în paradigma de sensuri a Evangheliei ioanice. Poem al iubirii? O interpretare credibilă – desigur, dar după nestematele şlefuite cu migala rânduirii tinereştilor vestiri ale erosului (*Floare albastră, Lacul, Dorinţa, Sonet III*), ar mai fi fost necesare sute de strofe (şi încă numeroase variante!) spre a se redefini febrilul sentiment? Poem al morţii? Al cărei morţi: adamice, spirituale, imateriale, biologice?

Tema thanatologică i-a inspirat cel dintâi text cernăuţean închinat lui Aron Pumnul; de atunci înainte, poetul va privi peste unduirile destructurante ale vieţii şi peste "râul Selenei", ajungând (în *Mortua est!* şi *O, mamă...*) să se regăsească în arhetipul moarte–iubire. Poem al definirii genialităţii? Citatele academice din clasicii germani (acestea îl trimiteau – în exclusivitate – pe Mihai

Eminescu, într-o dezolantă, limitată afiliere la "şcoala" teutonă); "prizonieratul" metaforei geniului (semnalată nu numai în manuscrise) îndreptăţesc, desigur, şi o asemenea interpretare. Dar, chiar în 1872, anul în care viitorul poem *Luceafărul* intra în „laborator" cu spectaculosul carusel al variantelor, Eminescu esenţializa în şase versuri *"biografia" geniului*, cel chemat la vegherea cosmică dincolo de viaţă şi de moarte: *„Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă"...*

Luceafărul nu înmormântează nici una din aceste teme universale, dar uriaşa muncă de un deceniu (deceniul "ajungerii la cer", ca să preiau fericita metaforă a unuia dintre marii, controversaţii săi contemporani) trimite – şi mă folosesc de argumentul bunului-simţ şi al logicii scrisului – la altceva. Pe măsură ce făptura i se astraliza, talentul îi chema gândurile spre un alt "departe". "Departele (din *Peste vârfuri*, de pildă) este receptat sinergic, precum "transcendentul care coboară" (L. Blaga). Nu repet un poncif când afirm că *Luceafărul* este *o artă a poeziei* (dincolo de alte determinări) şi *o icoană* a iubirii pentru frumosul absolut (cu profiluri modelate de ondulaţiile luminii).

Interpretarea unui mare teolog şi, în acelaşi timp, a unui mare liric, (mă gândesc mereu la regretatul părinte Bartolomeu Anania), călăuzeşte şi corijează traiectoria tezei de faţă. Cele două "ascultări" dumnezeieşti ale teologului-poet i-au îngăduit, cred, să desprindă păienjenişul aşezat cu anii peste suavele semne (astăzi din ce în ce mai singuratice – prin agresiunea urâtului şi prin fragmentarea ideilor din vorbirea în "versuri") şi să comenteze esenţa mistică a proiectului eminescian: "Că autorul *Luceafărului* cunoştea bine Biblia şi că citise numeroase cărţi bisericeşti, e fapt sigur. Că intelectul său era atras cu precădere de textele profunde, nu e nici o îndoială. Tot atât de învederată este şi aspiraţia spiritului său către zonele absolutului, prezentă în întreaga operă. Ca atare, nu pentru un simplu divertisment va fi transcris el prologul Evangheliei a patra şi nu puţin va fi meditat asupra deschiderii: "*La început a fost Cuvântul*". Eminescu nu putea să ignore că acest Cuvânt de la început, în mărturisirea creştină, nu era altceva decât Fiul, a doua persoană a Sfintei Treimi, de o fiinţă cu Tatăl "prin Carele toate s-au făcut". Aşadar, Cuvântul e de aceeaşi esenţă cu

Tatăl şi participă la creaţie ca factor activ. Prologul ioanic însă mai are un pol: "Şi Cuvântul trup s-a făcut". Prin urmare, la început e vorba de Logosul primordial, născut din Tatăl mai înainte de timp, apoi de Logosul întrupat, născut din Fecioară prin Duhul Sfânt. Iisus are două naturi, dumnezeiască şi omenească; prin cea dintâi participă la creaţie, prin cea de a doua, el devine accesibil oamenilor şi participă la dramele acestora prin efectele lor: bucurie, întristare, milă, mânie, şovăire, suferinţă, moarte. Logosul întrupat se dăruie lumii fenomenale; de dragul ei *devine Lumina* tuturor (s.a.). În universul poemului eminescian, o întrebare crucială: îi aparţine Hyperion naturii create, sau participă la natura divină necreată? Câteva variante ale *Luceafărului*, păstrate în manuscris, folosesc de câteva ori sintagma "Lumină din Lumină", evident, preluată din Simbolul credinţei şi cu trimitere directă la Logosul primordial. Dacă poetul nu a folosit-o şi în textul definitiv, aceasta se lămureşte prin tendinţa oricărei mari poezii de a evita explicitul şi de a opta pentru implicit, în favoarea ambiguităţii artistice, cea care asigură deschiderea perpetuă a unei capodopere. În textul publicat însă e tot atât de limpede că Hyperion are aceeaşi natură cu a Tatălui. Domnul se referă la "*Cuvântul meu dintâi*", cel ce răsare "din genuni" cu-ntreaga lume (nu odată cu lumea, ci cu lumea după el). În zborul său înalt, Luceafărul vede "ca-n ziua cea dintâi / Cum izvorau lumine", ca o amintire a părtăşiei lui la creaţie (...). Se va fi gândit oare Eminescu la rugăciunea din Ghetsimani? Iisus–Omul şovăie în faţa Crucii şi-i cere Tatălui, "dacă este cu putinţă", să nu fie răstignit. Tatăl însă tace... Locul Său e de-a dreapta Tatălui, *Lumina Lui* trebuie să vină din cer, unde urmează să-şi dobândească slava de care s-a lipsit o vreme."[1]

Caracterul excepţional al acestei interpretări este condensat în glossa la ultimul tablou al poemului lui Mihai Eminescu: "Drama lui este aceea că nu-şi poate părăsi condiţia ipostatică. Este numai o dramă interioară, nu şi o prăbuşire tragică; din braţele şi de sub alintările flăcăului, fata îl zăreşte iarăşi, revenit pe cer, şi-l cheamă din nou. *Logosul poate fi trădat*, dar nu uitat..."

[1] Bartolomeu Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Editura Dacia, 1995, pp. 143-145

"Cum Dumnezeu cuprinde cu viaţa Lui cerească
Lumi, stele, timp şi spaţiu şi-atomul nezărit,
Cum toate-s El şi Dânsul în toate e cuprins,
Astfel tu vei fi mare ca gândul tău întins..."

(*Povestea magului călător în stele*)

Gândind la grădinile Empireului, "chipul de lut" poate aspira la ilimitarea transcendenţei. Iată de ce "chipul de lut" nu poate fi dispreţuit de noi, după cum nu a fost ocultat de autorul *Luceafărului.* În *Oda (în metru antic),* între "o moarte" celestă şi "o moarte" a ideilor, poetul atribuie "chipului de lut" această traiectorie spre lumea formelor eterne: "*Ochii mei nălţam la steaua singurătăţii*". Dar ce ar însemna drumul la "*steaua singurătăţii*", fără rugăciunea "chipului de lut"? Fără îndoială – numai aceluia al cărui suflet e prins în "ars, nedemn pământ" (cum va scrie Ion Barbu) îi este rânduit să mărturisească: "În faptă, lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spaţiu, ele sunt numai în sufletul nostru" (*Sărmanul Dionis*). (Am fi recunoscători celor ce-i atribuie lui Eminescu reminiscenţe din gândirea orientală – dacă şi-ar reaminti că *Zoroastru* era invocat în contextul naşterii unui *prunc al mântuirii*; după cum sibilele din sonetul *Veneţia,* tălmăcit în vechi ritmuri trăite, întrezăreau acelaşi miracol).

Aceste "forme ordonatoare ale sensibilităţii" (I. Kant) stimulează şi în poezia eminesciană sentimentul "trăirii infinitului în realitatea finită" (Fr. Schlegel). În ms. 2272 B, f. 39-66, citim: "*din adânc necunoscut*" (din vis? din cercurile gândirii? din jalea fiinţei trecătoare?) se arată "*un geniu*". Termenul poate fi şi astăzi judecat potrivit cu normele limbajului aulic. Cu două secole în urmă, <u>geniul</u> li se recunoştea celor dăruiţi de a vedea dincolo de contingent. Geniul este călăuza "chipului de lut". Dacă Absolutul se regăseşte, în afara subiectului, în balansul dintre *real* şi *ideal* (în viziunea lui Schelling), dacă se poate admite, odată cu Leibnitz, că în spaţiu sesizăm ordinea coexistenţelor posibile, "înseamnă că geniul locuieşte în Absolut precum în "casa sufletului" ("Heimwech", –"nostalgie"– după Novalis). "*Zare", "mări", "mişcătoarele cărări", "umbra", "apa... în cercuri", "adânc necunoscut*" sunt componentele acestui orizont al spiritului eminescian. Geometria sa vastă se deschide şi se închide potrivit cu timpurile verbale: "*Privea", "au fost căzut*" (forme ale

trecerii), "*începe a roti*", "*se încheagă*" (prezentul răsfrânt"), "*o să-(i) apară*" (o formă a iluminărilor creştine).

Adevărata poezie "pluteşte în Adevăr", în Lumină Lină (în irealitatea adevărată): "*Un cer de stele dedesubt / Deasupra-i cer de stele*". "*Adâncul*" luminos din Luceafărul este asemănător cu "nepătrunsul ascuns" reprezentat metaforic de Lucian Blaga. Ceea ce, privind printr-un ochean întors, era *moarte* la Schopenhauer înrâureşte sintagma "*dorul nemărginit*", dorul pentru armonia universală, pe care Mihai Eminescu îl invocă simplu, cu privirea îndreptată spre "icoana stelei".

Lumina–izvor este, după N. Crainic, "o lumină anterioară lumii create şi e de natură veşnică şi spirituală. Geneza însăşi vorbeşte despre ea; e o iradiaţie a fiinţei divine". Un mare mistic răsăritean, Sfântul Simeon Noul Teolog, ne spune că această lumină "merge înaintea lui Dumnezeu", ca o strălucire orbitoare a slavei Sale. Să ne reamintim că Sfântul Apostol Pavel ne învaţă că "Dumnezeu locuieşte într-o lumină inaccesibilă" muritorilor, iar Evanghelistul Ioan scrie că "Dumnezeu e lumină".

"*Un soare de s-ar stinge-n cer / S-aprinde iarăşi soare*" reprezintă un binom prozodic al desăvârşitei vieţuiri cosmice: din noaptea cerească se întrupează înseninarea: "*Lumina* şi-o revarsă", "Răsare... liniştit", "sub raza ochiului *senin*".

Ocrotite "cu farmecul *luminii reci*", spaţiile se iluminează prin fragmentarea umbrelor: se văd "crângurile" învăluite de rotirea thanatică a florilor de tei, dar şi "gândurile" pătrunse de monodia trecerilor. Democrit spunea că "atomii spiritului trebuie să fie în echilibru". Nu credem că toate aceste siderale drumuri eminesciene sunt doar evadări "din spaţiul nostru prea strâmt" (G. Călinescu). Filozoful german G. Simmel, citat de eminescologul Grigore Scorpan, a intuit că "*sufletul* simţind această strânsă intimitate, care îl leagă de Dumnezeu, *se uneşte cu El*, încât alcătuieşte o unitate mistică".

De la o clipă – la altă clipă a trecătoarei sale vieţi, "chipul de lut", cel ce e înzestrat însă cu o supraconştiinţă, aceea a revelaţiei divine, se bucură şi se întristează pentru tot ceea ce vesteşte ceasul proxim al "*petrecerii*" omenirii spre nesfârşita ziuă; de aceea, de peste un secol, recuperăm (metaforic) infinitul şi înseninările

eminesciene. O explicație ne-o oferă Edgar Papu: "Personalitatea genială devine văzătoare, ştiutoare şi creatoare ca însăşi natura eternă..."

O revelatoare filă a acestei "naturi eterne" poate fi recunoscută în postuma *Când crivăţul cu iarna* (1872). Precum Aristotel aşezase sufletul în inimă, tot astfel, Eminescu Îl aduce pe Dumnezeu (aflat în propria Lumină, cum ne învaţă Sf. Dionisie Areopagitul) în agora anotimpurilor. De aceea, iarna eminesciană nu este un anotimp astronomic, ci o formă a gândirii. În manuscrisul 2259 ("*Eco*", "*Sara pe deal*", "*Feciorul de împărat fără stea*", "*Povestea magului călător în stele*", "*Memento mori*") dăinuiesc ecourile lecturilor din biblioteca Universităţii berlineze, dar se răsfrâng şi note din efluviile lui Richard Wagner; ele pot fi şi prelungiri ale "scriiturii taciturne" (termenul lui Michel Tournier înnobilat de acad. Eugen Simion). Cele 94 de versuri ale poemului *Când crivăţul cu iarna* proiectează o imagine sapienţială, o extensiune spre tărâmul misterios al "lumii celei tăcute". Timpul îşi caută adăpost în sipetele crivăţului. Ierburile lungi ale câmpiei au fost îngropate sub cenuşile albe. "*Lanurile de-arginţi*" au orbit – ca Homer.

Nordul Ideii prezidează heraldica polară. Şi totuşi, din văzduh coboară *duhul luminii*: "Lumina se-mprăştie în pânza luminoasă". Liniile timpului se amestecă ("*Îmi pare că e vară*") la fel cum uneori spaţiul unei clipe ne apare spiralat. Spre ce ţărm călătoreşte luntrea sufletului când "crivăţul cu iarna" se-nfăşoară în jurul gândurilor – cândva desferecate? Precum în *Cântarea Cântărilor* biblice, în vreme ce dragostea pentru desăvârşire triumfă, umbrele tărâmului făgăduinţei sunt tot mai lungi: "*Pe-a malurilor arbori şi frunza mută / Misterul lin surâde pe lumea cea tăcută*". Epitetul moral "*pânză luminoasă*" aminteşte decoraţiunea contraforţilor din sfintele locaşuri nemţene şi bucovinene. Câtă iubire – atâta murmur de lumină. Uneori însă, lumina pământeană este identificată cu o exuberanţă onomatopeică a elementelor.

Înclin să cred că multe dintre postumele eminesciene sunt taine răscumpărate. Mă refer, între altele, la simfonismul grav, cuprinzător de emoţie mistică, al manuscrisului *Cu pânzele – atârnate* (ms. 2276, 1880, trei decade). Într-o tonalitate iambică, cu subtile abateri de ritm şi măsuri variabile imaginând "cadenţa"

valurilor şi caligrafia nourilor, această elegie figurează – prin cele trei "cercuri" lirice – sfera unităţii lumii: *cercul sideral* ("O, stelelor, stelelor / Nenumărătoare..."); *cercul naturii în veşnică primenire* ("De ce căderea florilor / Ş-a frunzelor ne doare? O, norilor, norilor..."), *cercul curajului creştin de a înţelege taina vieţii* ("În cerc totdeauna / Urmăm al nostru mers / Ca Soarele şi Luna / Rotind în Univers / Un crez adânc pătrunde-va de-a pururi omenirea / Că undeva, undeva e fericirea...").

În postuma *Cu pânzele-atârnate*, Mihai Eminescu ne încredinţează că *veşnicia* şi *vremelnicia* sunt mărimi conjuncte ce reflectă "manifestarea universală a Fiinţei unice şi nemanifestate".

Creatorul lumilor se află în centrul acestor imagini şi reamintesc că filozoful Plotin echivala Centrul primordial cu Părintele luminilor. Dacă timpul înseamnă o înlănţuire (logică) de mărimi egale, elegia lui Mihai Eminescu figurează – într-un limbaj accesibil – semnul celest al duratei. Cred că aceeaşi tensiune creatoare furnizează teorema "gradelor fiinţei". "De ce rămân atâtea-n veci / Şi numai omul moare?". În "linişte de vânt", "cu pânzele-atârnate", corabia de aer a idealului se află "departe de pământ". Aglomerarea de substantive concrete sugerează materialitatea uranică a tabloului – în aceeaşi arhaică ecuaţie cu determinările formelor adverbiale. Să înţelegem că "realitatea" conturată prin aceste forme scrise se subordonează "irealităţii" luminii nevăzute, dumnezeieşti. "Sunt gânditori creştini – a scris Nichifor Crainic – care afirmă, ca Toma d'Aquino, că puterea credinţei ar fi dobândită şi sunt alţii, ca Sf. Ioan Damaschin, care o socotesc înnăscută. Dintre marii mistici, nu cunosc niciunul care să fie de părerea lui Toma d'Aquino. Dimpotrivă, psihologia mistică se întemeiază pe *instinctul religios* (s.n.) considerat partea cea mai adâncă şi mai ascunsă a sufletului omenesc".

Mihai Eminescu certifică printr-o întinsă, prestigioasă cultură existenţa nobilului "instinct religios". Este însă pregătită această "corabie" a gândurilor (a idealurilor) să înfrunte răscolirea stelară a vremurilor? Sub "cercul" de valuri de aer apar şi se trec florile, foile, se înveşmântează în umbre slovele norilor. Este ceasul când, stârniţi de o linişte îndoliată, aflăm încă o dată că "omul moare". Mirajul fericirii (pe care unii îl definesc prin antinomii) ne

supraviețuiește. Dar sunt acele *stele* îndeajuns de primitoare de lumină, sunt *icoane*? Și sunt ele atât de îmbelșugate cu veșnicie – spre a ajunge, precum aripile Sfintei Cruci (simbolizând repetabila jertfă și Învierea lui Iisus), să treacă prin cele "două nopți" ale sufletului? Drumul lor (o elipsă) se aseamănă căilor "norocului" omenesc – în suavă discordanță cu aparenta neclintire a lumii ideale. Poate fi deci oprită vremea care ne străbate destinele – acum, când astrele "rotind în univers" aruncă asupra noastră numai frânturi de raze? Și atunci – *unde* se află *lumina cea adevărată*? Instrumentația imaginilor din strofa a treia (șase verbe) ne îndreaptă atenția spre o altă interogație, aceasta rămasă într-o variantă a textului: "De ce atâta plângere / a tuturor soarte / E ardere – stingere / Viață și moarte" (ms. 2276, f. 113). Dacă ne ignorăm menirea de a fi în comuniune (în *cuminecare*, cum ar spune C. Noica), dacă neiubind adevărul – vom umbri chipul desăvârșirii, oricât de cutezătoare ne vor fi năzuințele, ele se vor întoarce, răvășite ca barbienele raze "stângi". Tot astfel se purifică, devenind uneori de "ne-nțeles", "gândul" ce "străbate" poeziile *Dintre sute de catarge, La steaua...*, *"Stelele-n cer"*, *"O-nțelepciune, ai aripi de ceară..."*

Într-o lume părând a fi înveșnicită (cu astrele și cu florile sale), iubirea (fără de prihană, cum o numește Sf. Simeon Noul Teolog) nu poate fi egocentrică. Ea se întregește prin *ceilalți*, se înduhovnicește și dobândește bogăția de flacără și duh. Ea se aseamănă apelor începătoare și corolelor care însoțeau vechile manuscrise ale Scripturilor în care *neofilirea* oglindește miracolul "Luminii Line". Peste decenii, poetul Nichita Stănescu va constata: "Stele sau pulberi de stele suntem toți". Am adăugat că firmamentul (alcătuit – după Emil Cioran – din "lacrimi cosmice") este expresia eminesciană a acelui "illo tempore", așezat în barbianul "mântuit azur" cu simplitatea "coloanelor fără de sfârșit". (Unul dintre acești stâlpi ai Universului a fost apropiat de pământ și de cuvânt de către sculptorul Constantin Brâncuși). Miriade de aparențe, troiene de petale (sunt oare și acestea "pânze–atârnate"?) confruntă destinul poetului Mihai Eminescu cu o străveche, sfântă suferință, aceea de a ne-ieșirii din Fire. Iată, însă, că pânzele acestei "corăbii" de cuvinte nu au căzut; s-au adunat numai și sunt în așteptarea

ceasului ridicării brațelor în rugăciunea către înalturi, spre acele nevăzute câmpii elizee, curgătoare în ele însele.

Alcătuită din elemente aparent statice (conturul lor e susținut de vocalele semiînchise și de consoanele intensificatoare "*O, stelelor, stelelor*"; "*O, norilor, norilor*"; "*Undeva, undeva*"), poezia *Cu pânzele-atârnate* (un pastel elegiac, o meditație și o rugăciune abia începută) exprimă, cred, corespondența psaltică a epitetului "*crez adânc*". Metafora "pânze atârnate", adjectivul epitet "*nenumărătoare*" (un "necuvânt", în accepțiunea lui Nichita Stănescu) definesc distanța între tărâmul liniștit al cerurilor și pânzele" (giulgiurile) vremelniciei omenești. Uneori însă, cum s-a văzut, un mormânt poate urca la cer. Numai Domnul alege. Corabia poeziei – în largurile vieții rătăcitoare – poate reface, prin plutirea în apele sufletului, zborul biblic al Duhului Sfânt deasupra valurilor.

Toate aceste trăiri de înaltă spiritualitate au modelat discursul poetic (de o aristocratică profunzime, de o gravă simplitate) și sunt o expresie a desăvârșirii personalității marelui nostrum creator. Triumfă ideea că Mihai Eminescu, neumbrind prestigiul nici unuia dintre premergătorii sau contemporanii săi (și cu atât mai puțin pe acela al scriitorilor de dincoace de cumpăna mileniilor!), concentrează în cele 44 de caiete-manuscris (în sfârșit, "multiplicate" electronic, așa cum a năzuit filozoful C. Noica) energiile creatoare ale timpului care de atunci încătușat de larmă vulgar-orientală nu a încetat, cu o răbdare apostolică, să-și rostească elegiile.

Cercetând evoluția unor străvechi vocabule precumpănitoare în lexicul creștin din poeziile antume și postume, am avut proba consonanței morale a acestora cu puritatea tiparelor lirice.

În contexte temporale diferite, îl regăsim pe Mihai Eminescu neliniștit în fața secularizării, a îndoielilor, a îndepărtării de dreapta-credință: "*Prea am uitat de Dumnezeu / Precum uitarăm toate...*" Cu febrilitatea căutării adevărurilor confluente, poetul își apropiase (în "*lumea căutată*") un model al transcenderii prin lirism. Acesta va sta sub semnul descris de eros, philia și agapia, pentru că "tristețea lui Eminescu nu e în fața neființei și a iraționalului" (C. Noica). În călătoria către patria sufletului, poetul învinge inerțiile – *mai întâi prin trăirea temeiurilor credinței*: "*...Să văd trecând în haină cuvenită / Acele gânduri ce atunci când apar / Nemuritoare par...*"

(*O, te-nsenină, întuneric rece*, 1872). Covârşitoare va fi fost această apropiere a lui Mihai Eminescu de "*universu-n rugăciune*"! (*Memento mori*, 1872). Sonoritatea nobilă a latinităţii (verbul "*credo, -ere*", substantivul "*credentia*") condiţionează structura "dicţionarului" poetic al *credinţei, convingerilor, socotinţelor, devoţiunilor, statorniciilor, nestrămutărilor, fidelităţii, încredinţărilor*. Nu ne surprind – în opera poetică – cele 45 de întrebuinţări tranzitive (faţă de numai 16 ipostaze intranzitive) ale verbului "*a crede*". Planul intrazitivităţii exprimă convingeri ferme despre existenţa Absolutului divin. Ele sunt sinteze ce se raportează, credem, la principiile transcendenţei.

Consemnăm în opera eminesciană nouă valori ale substantivului "*credinţă*", trei ale metaforei–simbol "*crezul*" şi o întrebuinţare a arhaicului "*crezământ*"; "*necredinţă*". Încărcat de o forţă cenuşie, neretorizată, el nuanţează "statistica" de mai sus (care însă se refuză oricărui model de hedonism arhivistic). Identitatea conştiinţei *sinelui* poetic cu experienţele mistice, cu suprarealitatea pacifică se re-structurează prin analiza paradigmei sensurilor prime, reflectate în variante tranzitive ale verbului "*a crede*": "Credeam ieri că steaua-ţi e-un suflet de înger / ce tremură-n ceruri" (*La o artistă*, 1869); "Iar de-aş muri vreodată (...) *Crezi* c-o să-ncet din stele mai mult a te iubi?" (*De-aş muri ori de-ai muri*, 1869); "Tu *crezi* că eu degeaba m-am coborât din stele / Purtând pe frunte-mi raza naţiunii mele?" (*Întunericul şi poetul*, 1869). Această alăturare de verbe (sensibile pulsaţii ale cunoaşterii imediate), înregistrează o tensiune superioară atunci când versul devine aforistic: "Voi *credeaţi* în scrisul vostru, noi *nu credem* în nimic" (*Epigonii*, 1870).

Transparenţa acestor vitralii filologice (*a crede, credinţă, crezământ*) rezultă din plăsmuirea lor sensibilă în stăruitoare incendii lăuntrice. Dincolo de contextele gramaticale (în sfera cărora se deplasează liber predicaţii şi parabole), verbul "*a crede*" reflectă şi energia timpului istoric. Tabloul dramatic *Mureşan* (1872) conţine idei, referinţe ce individualizează un destin aflat nu foarte departe de "riviera" goetheeană. Mihai Eminescu îi adăugase propriile reflexii juvenile:

"De-ar fi fost rău adesea num-o dată,
Aş crede că-ntâmplarea oarbă, nevinovată
A grămădit în mersu-i, dar fără ca s-o ştie

Atâta nefericire pe ţara mea pustie.
Dar nu! E-atâta minte – atâta plan de rele
S-a grămădit puternic în viaţa ginţii mele
Încât îmi vine-*a crede* că sâmburele lumii
E răul ..."

Cred la rându-mi că pe Mihai Eminescu, Providenţa l-a înzestrat, ca pe magul călător, cu "nemargini de gândire". "Am pus în ea o parte a sufletului meu", scrie poetul despre menirea creaţiei, iar triplul epitet care urmează ("E partea *cea mai bună, mai pură şi mai sfântă*") pare desprins din *Didahiile* tâlcuite în alt timp. Modelele semiotice descriu o traiectorie a iubirii desăvârşite: "Zburând la Dumnezeu". Sfântul Efrem Sirul spune că "rugăciunea este convorbirea noastră cu Dumnezeu"

"Căci omul tot în Tine *crede*" citim în postuma "*E împărţită omenirea*", (1876). Este aceasta "*Credinţa simplă* – însă sinceră, "adâncă", o stare regală între simţiri (*Dumnezeu şi om*, 1873). Simplitatea desăvârşitei libertăţi lăuntrice şi puritatea penitentă sporesc proporţiile imaginilor: arcade, stele de piatră, icoane bizantine brodate pe sfintele veşminte. Generaţii ştiute şi neştiute s-au înnobilat, prin dreaptă credinţă, de "Lumina lină" a îndurării şi a iubirii desăvârşite. Ispitele olimpiene şi impulsiile delirante umbresc aceste privelişti adânci. Profund actual ne apare strigătul lui *Sarmis*: "La ce-aş mai cere-o ţară în care *nu-i credinţă* / Unde un frate p-altul s-ucidă-i cu putinţă?" (*Gemenii*, 1881).

Pretutindeni, în poezia gnomică eminesciană, lirismul se întâlneşte cu erudiţia. În *Odă (în metru antic)*, fiecare dintre ipostazele tranzitive ale verbului "*a crede*" se cere raportată la contextul formelor anterioare variantei selectate şi publicate de Titu Maiorescu în 1883. Manuscrisul 2277 f. 24-26 aminteşte de modelul horaţian: "Nici *credeam* că pot să mor vr'odată" cu încheierea: "Coborâi cu ochii nemişcaţi în gloată". În varianta proximă, versul final conţine reflecţii asupra sacralităţii. Eroul liric parcurge "trepte sfinte" ce se deschid spre "majestatea mării" – spre a se înălţa apoi în Empireu, la "steaua singurătăţii". Varianta finală a *Odei (în metru antic)*, cea de a opta, se află în ms. 2282. Într-o formă datând din 1880, (*Amintirea unui ideal*, poezie scrisă în timpul elaborării rugăciunii – sonet *Răsai asupra mea*) frapează insistenţa

imperfectului "*nu credeam*" în confruntarea cu perfectul simplu "*răsărişi*". Se suspendă astfel "voluptatea morţii" (aceea care amplifica neliniştile fiinţei – până la strigătul sfâşietor din finalul poeziei *Mortua est!*). Ca să poată înfrunta, prin creaţie, dezolarea adâncurilor thanatice şi spre a ajunge *în pacea ideală a timpului sacru*, poetul Mihai Eminescu rosteşte purificatoarele verbe ale rugăciunii creştine. Am subliniat în mod didactic (insistent) faptul că dreapta credinţă este o parte a fiinţei morale a acestui mare spirit, trimis – într-un necrolog (ale cărui conotaţii tragice sporesc, după publicarea ultimelor 93 de scrisori "veroniene"), tocmai de către – pe atunci – cinicul Caragiale să "supravieţuiască" în...Nirvana indiană). Precum psalmistul, poetul meditează, se smereşte, se roagă pentru ceilalţi. Adesea nedreptăţit, Eminescu a reconstituit câteva clipe din ora astrală a transcenderii din "*valul ce ne bântuie*".

Poezia *Răsai asupra mea* (1880) integrează în forma fixă a sonetului mărturisirea poetului cunoscător al "splendorilor evlaviei" (N. Crainic). Lumea empirică e departe în ceasul epifanic al contemplaţiei mistice. Cu modestia monahilor, a pustnicilor "îngropaţi de vii" în canoane şi umilinţă), Eminescu aduce, aşa cum ştim, în faţa icoanei Preacuratei solia neliniştilor noastre: "*Străin de toţi, pierdut în suferinţa / Adâncă a nimicniciei mele...*".

Pe netezimea acestei icoane poetice (şi muzicale) a Maicii Domnului nu se mai văd culorile; rămân numai lumina blajină, trecerea liniştită a sunetelor (vocalele au întâietate în cântarea liturgică):

"Răsai asupra mea, Lumină lină
Ca-n visul meu ceresc d-odinioară
O, Maică sfântă, pururea Fecioară
În noaptea gândurilor mele, vină".

Fecioara Maria, prototip al îngerilor, lumină neprihănită, "rugul" ales, veşnic aprins, care a adus între oameni "Lumina din Lumină, pe Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat" reprezintă, în gândirea eminesciană, conştiinţa *speranţei, a credinţei, a iubirii*, aşadar o valoare absolută, fără de care cu greu ne-am fi îndreptat din adamica mistuitoare risipire.

Cu povara păcatelor (unele speculate furibund de "liberii cugetători", selectate de către aceştia ca note disparate, din

memoria manuscriselor), poetul ştie că nu va rămâne captivul "nopţii gândurilor". Oricât de temerare, acelea nu-i vor putea dărui împăcarea cu sinele rănit de şovăiri. Verbul "*a răsări*" (recurent în poemele cu valoare existenţială) ordonează firea răvăşită: "*visul ceresc d-odinioară*" pare uitat, amestecat în proza amară a renunţărilor, patimilor, remuşcărilor. Cândva, în copilărie, monahiile de la Agafton îl povăţuiseră să se roage necontenit Maicii Domnului. Iată-l acum pe fostul student berlinez, lângă pragurile netrecute ale vremii din urmă, vorbind cu Precista, fără teamă: e (prea) multă noapte în suflet, mângâierea mamei se mai aude numai în foşnirea rece a ramurilor de salcâm din ţintirim, remuşcările se prăvălesc spre sufletul curat, precum năvăleau apele justiţiare ale potopului ("*adânc noian de vină*"). Speranţa pare îngheţată, fiindcă drumul cel drept a fost cotropit de frigul neiubirii. Aşa cum s-a văzut, foarte tânăr fiind, rugătorul de astăzi îşi găsise într-o chinovie călăuza spre idealul de frumuseţe creştină. Grea e acum singurătatea acestui glas ("*străin de toţi*"), profundă îi este suferinţa ("*adâncă a nimicniciei*"). Poetul îşi duce crucea sufletului cu stoicism: "*Ce suflet trist / Mi-au dăruit părinţii din părinţi / De-au încăput numai în el / Atâtea suferinţi...*""(*Ce suflet trist*, 1880). Aceste răscolitoare cuvinte, pe care numai înaltele conştiinţe le-au împărtăşit, cu atâta francheţe, semenilor lor, au fost rostite în faţa Domnului, cu mulţumirea celui ce aşteaptă să fie mântuit: "Cred, Doamne, ajută necredinţei mele!" Aceasta – pentru că poetul păstrează "nostalgia Paradisului" (cum spune Nichifor Crainic). De aceea, verbele rugăciunii (la *prezentul etern* şi la *imperativ*) exprimă tonul vibrant, aspirând spre contopirea "rugăciunii inimii" cu murmurul de Vecernie. Cine revede textul sonetului *Răsai asupra mea* şi-l poate imagina pe cel ce a întregit astfel psalmodierea – pe Sfântul Antim Ivireanul – spre cinstea şi nerătăcirea unui neam care, în anii copilăriei lui Iisus, se pregătea să rostească, vreme de nesfârşite milenii, elegii şi imne îndumnezeite. Poate de aceea, C. Noica ne spune că avem "o formă de prezenţă fizică a lui Eminescu, mai adevărată şi mai cuprinzătoare decât apariţia de-o clipă a omului viu".

Această certitudine nu este un fapt de succesiune (potrivit cu "mutaţiile" elegant–interpretative), ci unul de *continuitate*, asemenea

Luminii, pe care poetul a transformat-o într-un subiect existențial. Ca în biserica din Ipotești, unde, deși acoperite de sunetele clopotelor și de tăcerea ceților, icoanele exterioare își păstrează un nimb negru, sufletul eminescian e împrejmuit cu raze vălurite. Ca în icoanele pe sticlă din veacuri făgărășene, culorile, aparent nete, se adună în raza ramelor de lemn ușor, într-un spectru al comuniunii. "Credința zugrăvește" și întemeiază veșniciile la care a năzuit marea poezie.

VI.

Motto: "La ce bun poeții învreme de deznădejde?"
Friedrich Holderlin (1790–1843)

Când distinsa și regretata doamnă profesor Rosa del Conte glosa, în anii '90, la sugestia acad. Mihai Cimpoi, asupra *poeziei religioase a lui Eminescu*, consemna prezența unui "miracol orbitor al unor lumini mișcătoare [...] sub raza unui Gând Etern..." De aici – impulsul firesc de a defini discursul poetic: "Credința lui Eminescu e, înainte de toate, *pietas*, adică fidelitatea față de [...] farmecul melodic al psalmodiilor, al cadențelor, al sunetelor de clopot într-un unison misterios cu emoția religioasă, făcută din *durere, remușcare, înviere, speranță*".

Cred însă, pe urmele lui Lucian Blaga, că esențială este înțelegerea "substanței firești intime a poetului..."

"Fiecare om este o întrebare pusă din nou universului", spunea poetul. Timpul pe care, alături de el, îl descoperim în *Sfânta Scriptură* ("Și lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o") trece, cum credea N. Iorga, "prin inima lui Eminescu":

Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul erau toate și totul era una.
(*Scrisoarea I*)

"Cel nepătruns" odihnea (*in illo tempore*) "pătruns de sine însuși". În *Luceafărul*, astrul grăitor, înconjurat de ceruri de stele, are revelația apartenenței sale la taina dumnezeiască:

Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua cea den-tâi,
Cum izvorau lumine,

Cum, izvorând, îl înconjor
Ca nişte mări...

Precum Logosul întemeietor înseamnă armonie a întregului, Hyperion răsare "c-o-ntreagă lume..."

Poezia lui Mihai Eminescu mărturiseşte drumul "sâmburelui de lumină" spre "icoana de lumină" şi confirmă imanenţa Duhului Sfânt care coboară în vreme ce în Biserica neamului jertfa euharistică (cum arăta eseistul Dan Botta într-un comentariu despre legenda *Meşterul Manole*) "urcă la Cer". Aceasta este, credem, şi calea poeziei.

Recitind manuscrisul 2267, încercăm alături de poetul român un răspuns la dramatica întrebare a înaintaşului romantic de formaţie teologică Friedrich Hölderlin (1770–1843): "La ce bun poeţii în vreme de deznădejde?": "Dumnezeu. El ar predica...cele trei categorii ale gândirii noastre. El e pretutindeni – are spaţiul. El e etern – are timpul; El e atotputernic – dispune de întreaga energie a universului. Omul e după asemănarea Lui..."

Şi iată cum, spre a mântui lumea, Domnul coboară în fiinţă începând cu taina botezului. În *Miron şi Frumoasa fără corp* (basm versificat la 1875) contemplăm acest tablou al încreştinării:

"L-a spălatu-l, pieptănatu-l
La botez l-a dus pe micul,
La icoane l-a-nchinatu-l
Un diac citi tipicul.
Când pe el veni botezul,
Îl trecu auzul, văzul..."

Faţă cu "demonstraţiile" spiritualiste ale unor interpreţi interesaţi de popularizarea propriilor teze (indianism, brahmatism, iehovism, budism şi alte "isme" curente), Eminescu a "cântat totul pentru Dumnezeu", pentru Maica Domnului, numită "Luceafăr al mărilor", "Regină peste îngeri", "Lumină dulce, clară" şi pentru "lumina lină".

Ca şi J.S. Bach, care şi-a scris *Mateus Passion* (*Patimile după Matei*) în genunchi, Mihai Eminescu implora neştiut de contemporanii săi, cu mare smerenie graţia divină – dar nu în nume propriu, ci pentru întreg poporul român.

Suferința nenumită din *Oda (în metru antic)*, "farmecul (ei) dureros" se cuvin orânduite în aceeași pagină cu orfismul "departelui sacru" Scriind despre "lirismul copleșitor" eminescian, Ion Negoițescu atrăgea atenția asupra unui "viu sentiment al depărtărilor, al orizontului deschis..." Sensibilul interpret al "Poeziei lui Eminescu"[1] definea, în 1968, "depărtarea pură, ale cărei zări dau pacea, odihna mult visată..." Un cuvânt lămuritor se află, cred, în *Oda (în metru antic)*:

Când deodată tu răsărișI în cale-mi,
Suferință tu, dureros de dulce...

Verbul *a răsări* (regăsit în câteva texte eminesciene) are nu numai un sens dinamic ci și valoare moral-creștină; el îndeamnă la despărțirea pragurilor; reprezintă și un preludiu al unei deschideri eminesciene spre drama biblică a lui Iov.

Să stăruim asupra versiunii revizuite după *Septuaginta* a *Cărții lui Iov* spre a o compara cu neliniștitoarea *Rugăciune a unui dac*, integrând teza lui Nichifor Crainic potrivit căreia în limbajul teologic există două moduri de prezență divină: "prezența în imensitate a lui Dumnezeu în lume, ca ziditor al ei"; "prezența harică, adică trăirea individuală a lui Dumnezeu în suflet".

În *Cartea lui Iov*:

Să piară ziua-aceea în care m-am născut
și noaptea care-a zis: un prunc se zămisli !
Desiș de-ntunecime să fie ziua-aceea;
de sus, din ceruri, Domnul să n-o mai ia în seamă,
de sus, din cer, lumina pe ea să nu mai cadă !
Întunece-se aștrii acelei nopți adânci,
s-aștepte lung lumina și ea să nu mai vină,
luceafărul de ziuă nu-l vadă răsăritul.

În *Rugăciunea unui dac*:

Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei,
Și inima-mi umplut-au cu farmecele milei,
În vuietul de vânturi auzit-am a(l) lui mers
Și-n glas purtat de cântec simții duiosu-i vers,

[1] I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, E.P.L., 1968, p.184

Şi tot pe lâng-acestea cerşesc încă-un adaos:
Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos !

Dacă rostirea lui Iov ne conduce spre posibilitatea de a-L invoca pe Dumnezeu, de a crede în "învierea trupului şi în învierea obştească pentru că omul înviat este una şi aceeaşi persoană cu cel care a trăit pe pământ", în *Odă (în metru antic)* Mihai Eminescu îl caută pe acel nevăzut "martor ceresc". Îl caută febril cu o uriaşă dragoste creştină.

Filozoful Petre Ţuţea spunea că "M. Eminescu este sumă lirică de voievozi români"; unii însă, ca şi poetul au fost încoronaţi de păgâni cu spinii suferinţei. Pe toţi îi priveghează însă Crucea. Crucea este un simbol iniţiatic: "solul de pace", ce vine dintr-o vreme mai veche decât cea a "măritului împărat", aduce – pe pânza neatinsă de "umbra spinului" – *cuvânța*.

"Buna pace" – râvnită deopotrivă de oameni şi de râuri – nu-nsoţeşte "moartea sufletelor" singure, cum credea Heraclit, ci *iubirea;* "suntem pe pace", sub cununa Carpaţilor şi a râurilor tutelare şi privim Cerul – cu o îndelungă credinţă: şi "de e pace" – da, poate coborî *Speranța.* Şi atunci ca şi în alte vremuri de restrişte – monahii vor fi aceia care se nevoiesc:

Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău!
(*Doina*)

Şi în adevăr, în rugăciunea lui Mihai Eminescu, Dumnezeu, Maica Fecioară se îndură, coborând asupra noastră "lumina cea lină". "Biruinţa lui Hristos asupra morţii" primeşte – în poemul *Învierea* – o notă particulară:

Cu moartea pre moarte călcând-o
Lumina ducând-o
Celor din morminte!

"*Troparul Învierii*, preluat de poet, foloseşte verbul *a dărui*, spre a traduce mişcarea mântuitoare ("celor din morminte viaţă *dăruindu-le*"), cuvânt ce sugerează, desigur, că mântuirea nu este o

răsplată, ci un dar divin, scria, cum am amintit deja, Părintele Anania. Astfel se raportează Eminescu la ecuaţia sacru-profan. De ce se fac asemenea observaţii tocmai astăzi, la mai mult de un secol de la scrierea acestor poeme? Cui folosesc? Reflectarea Providenţei în lirică este convergentă cu asumarea libertăţii şi a responsabilităţii. În celebra sa *Teorie a expresiei poetice*, Carlos Bousoño arată: "Nu există poezie atâta vreme cât Cititorul nu o acceptă." Fie că este citită din perspectivă teologică, fie din perspectivă artistică, opera eminesciană este exemplară prin moralitate. Într-o inscripţie (din "Vârsta de fier"), Lucian Blaga recunoştea: "Cuvintele, ce rămân în noi, descoperă şi ele fără margini făptura..." Precum va spune mai târziu Părintele Stăniloae, (Hristos e Dumnezeu venit la noi, făcut frate cu noi...") Eminescu rosteşte:

Colo-n altar se uită şi preoţi şi popor,
Cum din mormânt răsare Christos învingător,
Iar inimile toate s-unesc în armonie.

(*Învierea*)

"Cu asemenea întemeieri, înţelepciunea" cu aripi de ceară a Icarei nu se va prăbuşi – putem încă nădăjdui. Aici, în locul unde ne avem părinţii nu putem gândi altfel. Chiar dacă ne vor strămuta ca pe românii vechi din Basarabia vom fi încă mai greu de înfrânt.

Aşadar: "La ce bun poeţii?" Răspundem cu un cuvânt al lui Platon, filozoful precreştin căutător – şi în peştera nevăzută – a idealului divin: "Când un om zărind frumuseţea îşi aduce aminte de adevărata Frumuseţe, simte că-i cresc aripi şi că poate zbura. Cum acest fapt nu e posibil, el îşi ridică privirile la Cer"

VII. Dacă, între alte sisteme categoriale, opera literară este "text plus altceva esenţial şi inerent ei"[1], în încercarea de a defini valorile de suprafaţă şi de profunzime ale uverturilor (incipiturilor) din prozele eminesciene[2], urmărim cum ne sugera remarcabilul filolog profesor dr. Dumitru Irimia, "subiectivarea în diferite grade ale mesajului"[3]

[1] Şt. Munteanu, *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timişoara, 1995, p. 43
[2] M. Eminescu, *Proza artistică*, Ed.îngrijită Acad. E. Simion, EPL, 1964
[3] D. Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, 1986

("interacţiunea factorilor care delimitază cele două axe ale câmpului semiotic: context, cod, emiţător, receptor"). Admitem, împreună cu dl.prof. Dan Mănucă faptul că "posibilităţile de re-creare a unei opere sunt date în măsura în care cititorul reuşeşte să participe la decodarea limbajului.[1]

Trăim într-o epocă în care se dinamitează cu vioiciune (multilateral–mediatizată) formele armonice ale comunicării literare. Sunt supra-apreciate destructurările, sunt subestimate modelele gândirii tradiţionale, sunt ocultate vocile "incomode". Noi suntem solidari cu respectul pentru modalitatea simplă de comunicare. De aceea credem că secvenţa iniţială a fiecărui text (implicit în proza eminesciană) preia o parte a "proiectului" operei. Folosim termenul "proiect" (în accepţia filozofului existenţialist german Martin Heidegger[2]) angajând triada: *creaţia fenomenală* (*ceea-ce-este*) şi *devenirea ei* (*ceea ce este în Timp*) raportate la *fiinţa-umană*.

Considerată o strategie metatextuală ("un start", "o rampă de lansare semantică", "un protocol al autorului şi cititorului", "o profeţie") uvertura textului angajează, după cum sitetiza prof. Paul Cornea, "o dinamică a procesului decodificatoriu care atrage în sfera ei de gravitaţie întregul proces de semnificare".[3]

Cu o structură spirituală de rară distincţie intelectuală, Mihai Eminescu înzestrat cu puterea de selecţie a intelectualului reflexiv, a receptat marile teme filosofice: timpul, umanitatea, creaţia, cosmosul. Ondulaţia calmă a acestor construcţii ideatice s-a întâlnit benefic cu singurătatea de ascet al cunoaşterii. Dincolo de canoanele frazei poetice intuim izolarea nepersonalizată a scriitorului tânăr dintr-un veac matricial al culturii naţionale. Iată de ce acreditãm importanţa "uverturii" în succesiunea ascendentă a secvenţelor narative.

Plecând de la convenţia de lectură înţeleasă de Gerard Genette ca o relaţie particulară între receptor şi textul literar, Maria Mureşan Ionescu surprindea în "substanţa foarte personală" a

[1] Dan Mănucă, *Structuri sociale şi modalităţi de lectură*, în vol. *Lectura modernă a textului literar narativ*, SSF, P. Neamţ,1976, p. 50
[2] M. Heidegger, *Originea operei de artă*, Ed. Univers, 1982
[3] Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Ed. Minerva, 1988, pp. 223-230

povestirii eminesciene "vocea" care organizează totul potrivit unei logici proprii"[1] În adevăr, incipit-ul este important în măsura în care "naratorul simte nevoia de a-şi explica propriul text sau de a-l racorda la un intertext. "Astfel, *Făt Frumos din lacrimă* ("Convorbiri literare", an IV, 1870, 1 şi 15 noiembrie) are ca element arhitextual subtitlul "poveste". Încă din prolog suntem avertizaţi asupra nuanţelor "aparenţei şi ale expresiunii"[2], poetul părăsind, cum observa Tudor Vianu, "terenul propriu-zis al artei populare": "În vremea veche, pe când oamenii, cum sunt ei azi, nu erau decât *în germenii viitorului* (s.n.), pe când Dumnezeu călca încă cu picioarele Sale sfinte pietroasele pustii ale pământului – în vremea veche trăia un împărat întunecat şi gânditor ca miazănoaptea şi avea o împărătească tânără şi zâmbitoare ca miezul luminos al zilei". Acest *incipit* confirmă o teză a lui Novalis (1772–1801): "Lumea basmului reprezintă lumea complet opusă universului adevărului (istoriei) şi tocmai din acest motiv îi este tot atât de asemănătoare precum haosul în comparaţie cu creaţia desăvârşită" [3]Prima frază a "poveştii" urmează un ritual poetic şi profeţeşte "atmosfera de mister supranatural" (cum scrie Perpessicius). Oamenii sunt "germenii viitorului", iar Dumnezeu ni se relevă antropomorfizat. În ceea ce priveşte sugestiile portretistice, credem că poate fi admisă o comparaţie cu începutul baladei *Blestemul bardului* ("Des Sängers Fluch) de Ludwig Uhland (1787–1862): "*El* fioros ca zarea din norduri... / *Ea* gingaşă ca luna..." Nicolae Ciobanu crede că "demersul epico–fantastic din *Făt–Frumos din lacrimă* purcede de la o idee magică fundamentală în ordinea misterului genezic, localizată într-adevăr în "zona umbroasă a existenţei"[4]. La fel cu exegeza Acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga, acelaşi cercetător demonstrează că "basmul *Făt–Frumos din lacrimă* conţine în chip exemplar marile nuclee iradiante (...) din întreaga proză eminesciană". Dacă eroul este un prototip al lui Archaeus (un

[1] M.M. Ionescu, Eminescu şi intertextul romantic, Ed. Junimea, 1990, pp. 85-86
[2] T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, Ed. Contemporană, 1941, p. 109
[3] Novalis, *Despre basm* în *Arte poetice*, Romantismul (coord. Angela Ion), Ed. Univers, 1982, p. 37
[4] N. Ciobanu, *M. Eminescu...* în vol. *Între imaginar şi fantastic în proza românească*, Ed. C.R. 1987, pp. 131-134

principiu întrupat, "o forță generatoare a vieții, după opinia medicului elvețian Paracelsus (1493–1541), frumusețea fetei prefigurează portretul romantic al eroinei din basmul *Călin Nebunul*: "E o floare de pe mare..."

Pe de altă parte, Făt Frumos poate fi comparat cu Sărmanul Dionis – ipostaze ale "visului de zbor, călătoriei inițiatice prin secoli și univers"[1]. Încercând să interpretăm prologul nuvelei "*Sărmanul Dionis*" (1872), menționăm că identitatea *eului* – în raport de *timp* și de *spațiu,* pe lângă prestigioase teze din filosofia clasică germană, ne reaminteşte o teză goetheeană din *Faust* ("Trecutul și neantul sunt unul și același lucru"), dar și figurațiile temporale din postuma *Patria vieții e numai prezentul*: "Clipa de față numa-n ea suntem / Suntem în adevăr. Iară trecutul / Și viitorul numai o gândire-s". În manuscrisul 2287, fila 11, plecând de la o lectură kantiană, Eminescu notează: "Timpul dispărut și eternitatea cu fața ei cea serioasă priveşte din fiece lucru. Se pare că te-ai trezit într-o lume încremenită în toată frumusețile ei și că trecere și naștere, ivirea și pieirea ta însile sunt numai o părere". Năravul "criticii" pătimașe are, la noi, vechime. După o lectură lejeră, nuvela *Sărmanului Dionis* îi apărea lui Gh. Panu – o "elucubrație filozofică", "o extravaganță a unui ascet tulburat de foame".

Prima structură metatextuală ilustrează de fapt ideea de mărginire a timpului la care au acces cei ce receptează misterul divin: "Asemenea în eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai o clipă suspendată ? (...) În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu – ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă și infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă". Eminescologul Al. Husar găsea aici o notă din idealismul postkantian (în speță idealismul lui Fichte) și din idealismul tragic al lui Novalis după care "visăm călătorii în univers". Distinsul profesor ardelean (naturalizat la Iași) se întreba: "Dar universul nu este oare în noi ?"[2]

---

[1] Aurelia Rusu (studiu introd.) în *M. Eminescu, Opere*, vol. VI, Ed. Minerva, 1982, p. 400

[2] Al. Husar, *Pro Eminescu*, Ed. Junimea, 201, p. 162

În decriptarea incipit-ului din *Sărmanul Dionis* de un sensibil folos ne este modelul analizei propuse de regretatul prof.dr. Dumitru Irimia: "Timpul gramatical exprimă situarea în timp a evenimentelor. Timpul narativ reprezintă evenimentele şi le supune unor fenomene temporale: durată, succesiune..."[1]

Prin aceeaşi metodă (a analizei verbale), prof.dr. D. Irimia separa cele două "incipit-uri" ale nuvelei: "un început al desfăşurării sintagmice a textului ca întreg şi un altul al nuvelei propriu-zise, desfăşurate ca nuvelă interioară"[2].

Sintagma "*Şi tot astfel*"este corelativă cu "*Şi iată cum*" un "enunţ demonstrativ–didactic, cum scria eruditul cercetător. Cele două construcţii stabilesc limitele între care evoluează protagonistul.

În termenii exegezei călinesciene[3], postuma (povestire) *Archaeus* (1875–1876) propune o viziune preponderent metafizică. Debutul ei ilustrează însă un registru ironic. Lumea idealelor nu poate interesa pe "un membru gros de la primărie sau pe-un subcomisar de poliţie – deşi aceştia sunt în genere oamenii care pricep tot". Antifraza sporeşte proporţiile şarjei: "filosofia, poezia, artele (...) scapă perspicacităţii numiţilor domni".

"Pe măsură ce planurile obiectiv–subiectiv capătă o reprezentare tot mai vie în conştiinţa noastră, observa profesorul Constantin Parfene, datorită potenţării lor reciproce (elementul de tehnică artistică fiind paralelismul), *imaginea artistică* se autonomizează poetic"[4].

G. Călinescu îşi susţinea teza de Doctorat la Iaşi, la 23 noimebrie 1936, cu un demers hermeneutic asupra unui manuscris

---

[1] La mijlocul lui decembrie 1989 m-am aflat la Iaşi şi Tg. Neamţ-Humuleşti la comemorarea unui secol de la înveşnicirea autorului "Amintiri din copilărie". Prezentasem o comunicare ("Poezia autoportretelor lui Creangă") şi am avut şansa de a dialoga cu vestiţi universitari ieşeni. La un moment dat, profesorul pe care-l evoc aici mi-a prins braţul şi mi-a spus cu glasul foarte scăzut: "să ştiţi că se trage! Ieri seară au făcut vraişte o manifestaţie. Acestea sunt timpurile!" Mă întorc aşadar la sintagma "şi tot astfel..."corelativă cu "şi iată cum", la mulţi ani după petrecerea la ceruri a profesorului Dumitru Irimia. De această dată, "protagonistul" este însuşi destinul nostru niciodată liber de timp şi timpuri.

[2] D. Irimia, *Timp gramatical, timp narativ în Sărmanul Dionis* în Collegium, 3, Iaşi, 1987, p. 47-50

[3] G. Călinescu, *Opera lui M. Eminescu*, I, Ed. Minerva, 1976, p. 227.

[4] Constantin Parfene, *Teorie şi analiză literară*, Ed. Ştiinţifică, 1993, pag. 91.

eminescian (2255, filele 92–161) datând din perioada studiilor universitare. Ordonând paginile de manuscris şi propunând un titlu ("*Avatarii faraonului Tlà*"), G. Călinescu compara nuvela cu poemele *Memento mori*, *Panorama deşertăciunilor* şi *Gemenii*. Incipit-ul are semnificaţia unei construcţii scenografice de un exotism romantic: "Sara... sara... sfânta şi limpedea mare îşi întinde pânzăriile transparente de azur sub luna care-n înălţimea depărtată a cerului trece ca un măr de aur neţinut de nimic în eternul albastru... "*Sara*" eminesciană are valoarea morală a luminii line despre care scrie Fericitul Augustin: lumina ce se dăruieşte tuturor (dar nu se împarte) este semnul vecerniilor răsfrânte pe *mare* – "loc al zămislirilor, al transformărilor şi al renaşterilor (...), o stare intermediară între virtuţile încă informale şi realităţile formale"[1], deci un spaţiu al ambiguităţii. În schimb, "*luna*" confirmă existenţa unor ritmuri eterne – între naştere şi moarte. *Origen,* marele cărturar creştin (care s-a referit şi la înduhovnicirea neamului nostru) a spus, glosând asupra *Cântării Cântărilor*, că "*mărul*" fructul cunoaşterii binelui şi răului dovedeşte "fecunditatea Verbului divin". În această ecuaţie simbolică (completată cu imaginea platoniciană a sufletului–oglindă) se adânceşte ca într-un tărâm al misterioaselor dispariţii şi revelări – Faraonul Tlà. Privelişte a veşniciei învinge gâlcevile destinului.

Prologul nuvelei *Cezara* ("Curieul de Iaşi, nr. 6, 11, 13, 15, 18, august 1876) se înscrie într-o perspectivă poetică impresionistă: "Era într-o dimineaţă de vară. Marea-şi întindea nesfârşita-i albăstrime, soarele se ridica încet în seninătatea adânc–albastră a cerului..." Această desprindere din "somnul lung al nopţii" trimite la celebra pânză a pictorului *Claude Monet* (1840–1926) – "*Impresie. Răsărit de soare*" plăsmuită în aceeaşi epocă (1874). La Eminescu, obiectele (comune) dar şi fiinţele (o comunitate romantică) par să-şi "piardă" substanţa. Până şi profilul "monastirei" vechi, "înconjurată de muri", dar mai ales "materia" ceţoasă a acelor apariţii "risipite" figurează un peisaj atipic. Să fie acest preludiu epic un ecou al cadenţelor retorice din discursul filosofic schopenhauerian ?

Ne-a frapat o apreciere a prestigiosului editor dr. Virgil Cuţitaru potrivit căreia eroul romanului *Geniu pustiu* (1868–1870) ar fi "un

[1] Jean Chevalier (...) *Dicţionar de simboluri*, Ed. Artemis, 1995, p. 244; p.269.

Hyperion rătăcind prin lumea Bucureştilor de acum o sută de ani". Eminescologul Mihai Drăgan[1] jertfit de o mentalitate agresivă, bizară, a demonstrat că, de fapt, prima *introducere* a cărţii e reprezentată de fragmentul "*Contrapagină*" (1868). Urmând parcă un adagiu al lui *Lessing* ("orice geniu e un critic înnăscut") tânărul protagonist constată că "în româneşte mai tot ce-i scris e rău scris, altfel spus – ca şi nescris – şi ceea ce nu-i scris nu se poate ceti". Spiritul critic eminescian răspunde unei discipline interioare. Dacă Titu Maiorescu (referindu-se la Ioan Slavici) menţiona că *romanul* trebuie să se inspire din "viaţa specific naţională", nedetaşat de contingent, Mihai Eminescu îi susţine teza, în *secvenţa inaugurală* a cărţii propunând "metafora vieţii": "Dumas zice că romanul a existat întotdeauna. Se poate. El e *metafora vieţii* (s.n.) Priviţi reversul aurit a unei monede calpe, ascultaţi cântecul absurd al unei zile care n-a avut pretenţiunea de-a face mai mult zgomot în lume decât celelalte în genere, estrageţi din aste poezia ce poate esista în ele şi *iată romanul*' În această inefabilă "distilerie" narativă "romantizarea" realităţii era echivalată de profesorul ieşean Mihai Drăgan cu o "creaţie de limbaj ca şi poezia, o ordine fictivă a realului (istoric, social, psihologic)".

Uvertura metatextuală în romanul revoluţiei române din veacul naţionalităţilor confirmă însă şi teza lui Perpessicius despre poeticitatea textelor narative eminesciene. Eminescu voia să ilumineze rolul de ferment social al "Naturilor catilinare". Când îi scria lui Iacob Negruzzi (la 6 februarie 1871), autorul *Geniului pustiu* se arăta preocupat de "romanul mizeriilor acestei generaţiuni". Deşi Toma Nour pluteşte poate şi astăzi printre ceţuri glaciare siberiene, la un secol şi jumătate de la redactarea ultimei forme a cărţii, experienţa eminesciană se verifică prin ambianţa scrisului modern. Condiţia existenţei romantice – drumul de la vis la mitologie şi de acolo – spre iluzoria istorie curentă – se prefigura, în acest roman ca un *amplu preludiu* al literaturii din ultimul secol al mileniului al doilea.

În prozele lui Mihai Eminescu regăsim fascinantul univers de semne într-un prezent (metaforic vorbind) schopenhauerian şi

[1] Mihai Drăgan, *M. Eminescu. Interpretări*, 2, Ed. Junimea, Iaşi, 1986, p. 37.

confirmăm cu umilinţă teza lui Umberto Eco: "Există nu numai o *intentio auctoris*, ci şi o *intentio operis*, ca şi cum opera însăşi ar fi vie, ar avea suflet şi voinţă, altele decât ale autorului ei, ca şi cum opera ar voi să ne transmită, ea şi numai ea, ceva foarte important, altceva decât vrea să ne transmită autorul însuşi" [1] Dialogul cu opera eminesciană la începutul celui de-al treilea mileniu reprezintă pentru noi nu numai o necesară des-cifrare (de-codare) didactică, ci mai curând o formă de comuniune spirituală.

VIII. Cu Mihai Eminescu, cultura română a confirmat apartenenţa la timpul marii poezii. Dăinuirea sa (care sporeşte dintotdeauna tulburarea cohortelor de producători acustici, a colecţionarilor de glorii opintite) are legitimitate naţională. Ne "amintim" (vorba vine) de el la mijlocul iernii, îi ascultăm pe profesioniştii "esenţelor", pe "interpreţii" extraşi din "valea plângerii" de sine, pe acei non-conformişti (cu tot cu limbajul lor urâţit, greu - "biodegradabil") din blogiile infernului recent. Ca şi pe vremea poetului, actorii scutiţi de exerciţiul memorării marii poezii, "recită" din hârtii–proteză pentru memorie şi mimează "trăiri" superioare. "Fata şi băiatul lui tata", în lepădare de ruşine, sunt indiferenţi la orice tresărire de sensibilitate a textelor literaturii de valoare – în afara "itemilor" simulaţi de cadre fantomatic-europene în fişele de Bacalaureat. O imensă minte-lisă, mergând pe cataligele internetului şi ale altor "mădulare" electronice cu irezistibila tentaţie a lenii, îşi pregăteşte nefericita victorie a manipulării. Apar desigur "bărbaţii" cei noi, înzestraţi cu împletituri de proiecte aiuritoare; examenele stăruiesc în maladia "schimbării". Totul pare acaparat de neodihna determinărilor materiale. Dar, nimic nou sub răbdătorul soare: într-un timp "scufundat" a trăit şi a scris Mihai Eminescu. El a avut harul de a se exprima – în versuri şi în extraordinara gazetărie – cu luciditatea salvatorului. Pentru aceasta a rămas pentru mult timp o emblemă a generaţiilor cutezătoare. Domnilor de astăzi le cad greu satirele eminesciene, articolele din "Timpul", tot ce aminteşte de jertfa pentru "apărarea patriei şi a credinţei strămoşeşti, a demnităţii poporului", aşa cum grăiesc ecteniile. S-ar

[1] Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Ed. Pontica, 1996, p. 20-22.

putea şi ar fi de dorit ca notele de faţă să deranjeze "high-life"-ul de televizor. În urmă cu decenii, Gheorghe Eminescu, fiul lui Matei, mezinul familiei căminarului se exprima astfel: "Într-o epocă de arivism politic, într-o societate grăbită să-şi caute idealurile în goana după bogăţii materiale, într-o lume a tuturor apostaziilor, Eminescu a crezut cu sinceritate şi statornicie în poezia, în scrisul lui şi, pe plan social, în virtuţile permanente ale poporului..."

"Ducem la groapă o glorie naţională" s-a spus atunci în vară, lângă mormântul atât de însingurat între vecinătăţi frapante. Nu cumva, de o vreme încoace, repetăm propoziţia de la 1889? I se răscolesc (în programele tv "tari") ultimele clipe de viaţă, i se transcriu incitante diagnostice, i se numără disperările, îi sunt pulverizate prietenia cu mentorul "Junimii" şi corespondenţa cu doamna Micle (asupra publicăriei multilateral profitabile, mi-am prezentat în public reţinerea); puţin lipseşte ca nişte glasuri languroase să-i manelizeze sfârşitul.

Înainte de acel 15 iunie 1889, Mihai Eminescu s-a adresat contemporanilor săi în termeni expliciţi şi în cadenţe metaforice. La inaugurarea monumentului dedicat lui Ştefan cel Mare în vara lui 1883, privind spre oglinzile (dispuse eliptic) ale timpului, Eminescu scria: "Istoria ne spune că, în toată glorioasa lui domnie, neobositul şi neînvinsul erou a dus o viaţă de griji şi de amărăciuni..." În "Doina" (care crea frisoane hormonale unor politruci "locali" în iarna lui 1989, când versurile au vibrat, după mai bine de o jumătate de veac, pe o scenă din fostul "port roşu"), versurile–rugăciune au temeinicia unei minţi călăuzitoare: "*...Doar s-a-ndura Dumnezeu / ca să-ţi mântui nemul tău.*" "Românul trăieşte în lume pentru nemul său", ne avertizează Eminescu, menţionând: (la fel ca şi astăzi) "cosângenii" noştri sunt apăsaţi, persecutaţi c-o ură oarbă de conlocuitorii lor". El credea că "Dunărea e mişcătoare pavăză de argint a neatârnării noastre străvechi" (Din când în când, astăzi ar trebui să încercaţi a vedea cum plutesc pe fluviul cel mai frumos al Europei umbrele sutelor de catarge" ale speranţelor răvăşite).

Vrem să-i ducem o simplă şi dreaptă mulţumire marelui scriitor? Să-i deschidem CARTEA, să le cerem copiilor, adolescenţilor în căutare de repere *să vadă* şi dincolo de cuvintele

pe care abia le-au zărit, să nu mai urâțească limba română, să nu o mai combine cu barbarisme. *"Modest, cu oamenii din popor se înțelegea mai bine"*, își amintea Iacob Negruzzi.

Asemenea cu aceia, puțini, ce l-au auzit strigând, înainte de moarte *"Doamne, Doamne!"*, știm că *marea* din elegia testamentară "*Mai am un singur dor*" nu se află aici, ci *în ceruri*, în dezmărginirea timpului...

IX. Îl evocăm pe tânărul jurnalist Mihai Eminescu într-o vreme în care predomină asimetriile, în care persoane plămădite din poncife mimează (cu ochii înfipți în uimirea naivilor) cultura, vibrând straniu consoanele unei limbi necunoscute, decupată din fluxul "planetar". E o etapă șubrezită de subinteligență, în care se moare din ura întreținută explicit de câțiva potrivnici (bine preparați și conservați în cavernele tuburilor catodice) ai spiritului național și mai ales ai credinței strămoșești. Se răspândesc gazele ieftine (cu efect de seră) emanate de maculatura pestilențială aparținând unor noi "rafinați", vorba gazetarului Heliade, de "ambele sexe". Din oportunism, unii cred că așa ne-am născut (așa ponegresc *cei aleși*). Iată câteva "tipare" (pe care nu întâmplător ni le-am fi dorit sonore) care adjudecă un alt tip de gândire: "*A aștepta* – scria studentul vienez Mihai Eminescu în ziarul "Federațiunea" din 1870, ironizându-i pe "dănțuitorii pe funii" – *să culegem fructele semănate de alții e nedemn și periculos*". Dezorientarea în planul vieții sociale conduce la suferință și induce neputința: "*Românii au nenorocirea de a nu avea încredere în puterile lor proprii; noi nu ne-am convins încă cum că puterea și mântuirea noastră în noi este*!". Această frază pare a fi fost scrisă în această dimineață.

Aceia, probabil puțini, care hulesc comparându-și înșiruirea de coperte cu cetatea cărții ce poartă numele Eminescu, lamentându-se de indiferența tinerilor, a propriilor învățăcei știu foarte bine cât de departe sunt prestațiile domniilor lor de grijile neamului, cât de mult s-au rătăcit de candoarea limbii române. Astfel s-a mai întâmplat. Dar au existat conștiințe, spirite cu adevărat libere, dezinteresate de spoiala opulenței. "Măsurariul civilizațiunii unui

popor în ziua de azi, le amintea contemporanilor săi tânărul jurnalist, e o limbă sonoră şi aptă de a exprima prin sunete ***noţiuni***, prin accent logic – ***cugete***, prin accent etic – ***sentiment***". Totul porneşte, aşadar de la temeinicia gândurilor, de la claritatea mesajului, de la respectarea normelor morale (care nu vlăguiesc, ci edifică). Din nefericire, încă în secolul marilor clasici români, "*copii bătrâni*" organizaţi în "*coterii*" nu se sfiau (ca şi astăzi) să se folosească de forţa de seducţie a *răului* şi *să stingă tot ce în suflet e curat, uman, nobil*". Verbul eminescian din primele texte gazetăreşti anticipa trista înseninare a satirelor din vremea din urmă: "*Să ne uităm deplin sub zdreanţa de purpură ce o pun ei* "copiii bătrâni", *pe profunda lor mizerie şi să vedem cum toată viaţa lor publică e o parodie*".

Contextele vieţii sociale par să nu se fi schimbat. În ziarul care apărea acum aproape 140 de ani la Budapesta, Eminescu se arăta interesat de înlănţuirea degradantă a compromisurilor, de procesualitatea ilegalităţilor regizate în cabinetele "aleşilor": "*Într-un stat constituţional*, sublinia el, *guvernului nu-i e permis de a avea voinţă proprie şi nici nu trebuie să fie altceva decât braţul legilor*". Îi privim (cum se spune în cercurile turtite de ignoranţă – "pe sticlă") pe exponenţii "juneţii" contemporane (unii lăcrimoşi, ca personajele din fabule, alţii rubiconzi–rembrandtieni – bine pomădaţi, vopsiţi, pleşuvi cu semnele unor boli ale necuviinţei, famelici, triumfând prin interjecţii) şi încercăm să-i întrebăm de ce – în studiile lor *superioare* (difuzate în CV-uri redundante) – nu vor fi trecut şi prin lecţia simplă a devoţiunii eminesciene pentru destinul neamului românesc ?

La Cernăuţi, la 15 august 1871, Mihai Eminescu mărturisea: "*Munca generaţiilor trecute, care pun fundamentul, conţine deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viaţa unui popor complexul de cugetări care formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg*". Scria astfel în ziua aniversară a mamei care adusese pe lume 11 copii.

Vă supunem atenţiei compunerile jurnalistice cuprinse în seria "Clasici români comentaţi" (D. Murăraşu) şi în volumul de "Publicistică" (Chişinău, 1990) spre a identifica elementele constitutive ale proteicei conştiinţe eminesciene. Gazetăria sa nu e

un substitut, ci un complement al literaturii artistice. I-am auzit pe unii dintre studenţii de la "Jurnalism" care respingeau cu o pitorească energie verbală studiul în bibliotecă, spunând că "gazetăria nu are nevoie de literatură" şi înşirând cu temei de "argumentare" numele a mai multor semidocţi – astăzi celebri noctambuli – ca "probe" de seducţie definitivă. Acestora, şi multor altora "*eiusdem farinae*", le opunem emoţia ce se revarsă din şirurile tipărite ale unui jurnalist exuberant îndrăgostit de viitorul unei patrii respectate înlăuntru şi pretutindenea: "*E o axiomă a istoriei*, spunea Eminescu, *că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale şi tot ce e rău e produsul celei individuale. De aceea, meritul nostru va consista numai în formarea ideilor şi trebuinţelor existente ale poporului; ne vom lăsa îndreptaţi de cugetarea şi trebuinţele poporului nostru, nu de-ale noastre...*"

Aşadar – nu la grijile noastre, ci la cele, profunde, ale neamului mereu amăgit, sărăcit, adesea înlănţuit cu "vorbe", (despărţit pe hărţile războinicilor cu creioane mânuite de alcoolici şi de canalii deghizate în clauni din circul vremilor din ce în ce mai searbede) ar trebui să fie sensibili tinerii celui de al treilea mileniu. Aceasta trăire va avea forma unei raze ce "luminează încă" din constelaţia eminesciană: "Aveţi viaţa şi puterea, sunteţi roţi ale maşinei/ Ce se miscă-n jur de soare prin puterile luminei".[1]

[1] Mss, Dezgust, 1876

„ORIZONT ŞI STIL"

– într-un amfiteatru din care lipsea Lucian Blaga–

Motto:

"Lucian Blaga e mut ca o lebădă.
În patria sa
zăpada făpturii ţine loc de cuvânt.
Sufletul lui e în căutare
în mută, seculară căutare..."
(Autoportret, Lucian Blaga)

Una dintre cele "mai productive" lecţii eminesciene pe care posteritatea culturală şi-a însuşit-o cu un sentiment de valorizare interioară – este aceea a afirmării sensurilor abisale (marmoree ale gândirii) de dincolo de „cadranele" limbajului. Încununarea acestor demersuri se reflectă în susţinerea metaforică a discursului gnomic. "Tocmai mişcarea cea mare, mişcarea dimpreună cu pământul în spaţiul cosmic n-o simţim", scrie Lucian Blaga în "*Pietre pentru templul meu*". "Tot astfel, nu simţim nici ce se întâmplă cu noi din punct de vedere metafizic, care-i rolul nostru în tragedia sau comedia cosmică".

Dar tocmai o asemenea "mişcare dimpreună" conduce la definirea categoriilor filozofice prin participarea la ceremoniile metaforei poetice. Raţionamentele nu evadează spre teritoriul emoţiilor, nici nu se deghizează în inocente colocvii ale imaginarului; există o afinitate a performanţelor în opera lui Lucian Blaga. Studiul operei lirice şi al celei filosofice a dirijat atenţia cercetătorilor (de pildă a regretatului Al.Tănase) spre sintagma-chiasm "*filosoful-poet, poetul-filosof*". În ce ne priveşte, reunim cele două categorii sub semnul relaţiei sublim-tragice preluată de cultura europeană din *mitul lui Orfeu şi Euridice: Gânditorul şi Poezia*. Cel

dintâi însă nu vrea să-şi întoarcă privirea spre umbra iubită, îşi amână revelaţiile "din partea opusă a luminii", până la atingerea imponderabilelor Ideale; *Poesia*, cu o rază întinsă, iluminează acest drum al profunzimilor. Cândva, însă, ei vor reîntregi străvechiul discurs al zădărniciilor.

"*Materialul de intuiţie*" (al artistului) susţine "*materialul abstract*" al gânditorului; acestea sunt structurile pe care Blaga le-a determinat în cursul "*Despre conştiinţa filosofică*", prezentat studenţilor clujeni la cumpăna dintre "erele" sociale ale trecutului secol. (Am intrat în acel amfiteatru unde Blaga îşi lăsase în anii '50 doar cărţile) Blaga nu evadează (itinerariile mătăsoase ale imaginarului presupun neostenite metamorfoze) în seducătoarele teritorii ale spiritului tradiţional românesc – înainte de a "reconstitui", având ajutorul unor autorităţi în filosofia culturii, nimbul misterului universal al creaţiei. Suntem interesaţi de a parcurge un prim cerc hermeneutic al gândirii estetice a lui Lucian Blaga, pornind de la componentele sensibile ale limbajului orfic din eseul "Orizont şi stil" (1936). Aşadar, în concepţia autorului "Trilogiei culturii", "*Producerea unui stil*" poate fi echivalată cu "*cele şase zile ale genezei; constatarea ca atare a unui stil e un fapt epigonic, de reprivire duminicală*".

Blaga propune o "corolă" *a stilului*: de la "*conul de lumină al conştiinţei*" – la "imperiul supraluminii" şi până la "*întunecatul basm al vieţii telurice*." Observaţia noastră se legitimează şi prin această metaforă simbolică: "*Stilul nu e alcătuit numai din petale vizibile; stilul posedă şi rânduri-rânduri de sepale acoperite şi un cotor (...) cu totul ascuns.*" Înţelegem că gânditorul român consideră *inconştientul* "un cosmos" mult mai intersant decât conştiinţa. El reprezintă "*celălalt tărâm*" pe întinderea căruia s-au rătăcit "psihologii abisali", psihanaliştii; un "*tărâm*" spiritual configurat contrapunctic (faţă de conştiinţă) pe care se pot aprinde "*câteva focuri în noapte*" (de fapt o paradigmă metaforică): "*o magmă rămasă încă neghicită*", "*un ritm interior*", "*un tainic simţământ al destinului*", *o putere* (*o "exuberanţă*") "*ca a seminţelor*". Suntem deja introduşi în fluxul formelor simbolice (apolinică, faustiniană) şi în orizonturile proprii ale inconştientului.

Blaga depășește "*simțământul vidului*", "*transparența împăinjenită*", "*negura metafizică*". Frazele descriu un imn al ființei care își caută adevăratele obârșii: "Nu trebuie să mergem mai departe decât în Ardealul nostru, această vatră etnografică de o excepțională bogăție..." Sub "bolțile" "*transcendentului care coboară*", românii nu cunosc "sfiala de spațiu" a egiptenilor, spaima hamită, dezlănțuirile stepei slave. O dată cu sentimentul *dorului* se naște orizontul "infinitului ondulat", un "spațiu sufletesc al cântecului". Alături de autorul „Nebănuitelor trepte", disociem între "*timpul-havuz*" (al viitorului), "*timpul-cascadă*" (al trecutului) și "*timpul-fluviu*" (prezent) pe al căror "*prund*" se răsfrâng "lumina" și "aurul" începutului sacru.

Viețuind în metaforă, Lucian Blaga ne apropie de lumea sensibilă a inconștientului matricial; suntem, prin el, asemenea acelor inocenți zugravi ortodocși (și ne gândim la Pârvu, la Părintele Sofian, la frații Moroșan, la P.C. Arsenie Boca monahul care a pictat cu temei artistic nu numai sfintele lăcașuri, ci a zugrăvit dreapta credință în suflete oropsite) și intuim lumea misterelor "pe care nu le vedem cu ochii trupești". Spre a le descifra ("*așa cum le vede Dumnezeu*") se cuvine să ieșim din noi înșine "*printr-un salt în extaz*". Dar tocmai cu acest poetic "salt în extaz" ne aliniem celui a cărui sete de Absolut intră în "ordinea misterelor cosmogonice". Prin Lucian Blaga, luăm cunoștință nu numai de matricea stilistică a neamului, ci și de tiparul moral, de două ori clasic. Orfeul gânditor e însoțit de o constelație de metafore înveșnicite. Ele „povestesc" ardelenește cu măsura pașilor nevăzuți ai frumoasei Euridice...

„FLOAREA DARURILOR" ȘI DESCHIDERILE EUROPENE

Cu o insistență suspectă, în ultimul deceniu și jumătate, semnături combinate au indus publicului (din ce în ce mai indiferent la întâlnirea nemijlocită cu *cartea „clasică"*) ideea că integrarea culturii românești în spațiul european ar aparține mai ales junilor post-decembriști din interminabilul (în rele) secol XX. Receptăm cu resemnarea vârstei obositoarele zornăieli pădurețe, confecționate din lehamitea față de poporul care-și ispășește din ce în ce mai uluit naivitatea. Nu scria Mihai Eminescu că „principiul rău, nedreptul și minciuna" duc „frâul" lumii? Parodia libertății spiritului recâștigă „teren". "*Scârbit până în adâncul sufletului de priveliștea de vrăjmășie, invidie și adesea de prostie ce se desfășoară pe câmpul literaturii românești*", savantul Nicolae Iorga își apropia (cu peste un veac în urmă) încă un argument în "*lucrarea de moralizare a literelor*": editarea revistei "Floarea darurilor"[1], a cărei traiectorie avea să conteze în întâlnirea spiritualității naționale cu valorile altor culturi. Climatul moral, precum vedem, nu era diferit de acela de astăzi. (Ignoranța agresivă roiește neobosit în vremuri). Tânărul cărturar spera că "va afla cândva judecători drepți, cari vor osândi aspru caracterele imorale sau slabe ce împiedică avântul unei culturi românești sănătoase și mântuitoare". (Într-un târziu și înfricoșat noiembrie al vendetelor va fi asasinat).

Incursiunilor, supravegheate științific, din literatura română li se adaugau pagini din literatura universală în traducerea unor intelectuali sensibili la fenomenul artistic european. N.Iorga însuși tălmăcește din poezia *engleză* (Longfellow, Schelley, Alfred Tennyson), *italiană* (Al. Manzoni, Vicenzo Monti), *polonă* (Adam

[1] "Floarea darurilor" (1 I – 30 XII 1907), revistă condusă de N. Iorga (un prolog publicistic al revistei "Neamul românesc" (1908)

Mickiewicz). În întregul an 1907, românii primesc – ca "flori ale darurilor" – creaţii ale lui Ovidiu, Tibul, Clement Marot, Dante, Corneille, Alfred de Musset, Puşkin sau Petöffi, "liricul furtunos al renaşterii ungurilor". Comuniunea literaturilor implică un climat pozitiv, asociaţii existenţiale, densitate stilistică.

Secvenţele româneşti sunt construite cu mână sigură de arhitectul revistei: folclor din toate provinciile (cu deosebire din Ardeal, Bucovina, Basarabia – care în 1907 erau teritorii din afara graniţelor), prezentarea unor cărţi de valoare din biblioteca naţională, descrieri de călătorie. La Vârâţi, drumeţul e înconjurat de "*albe întinderi cu totul moarte, de rari copaci goi, negri*". Un mormânt de copil de lângă mănăstirea Zamfira îi inspiră autorului „Păsării măiastre" imagini încărcate de tensiune tragică: "*bradul cununiei cu îngerul morţii e încă verde; panglicile, florile de hârtie, semne de bucurie zadarnică, se clatină trist la fiecare suflare*". Intenţia lui N. Iorga a fost aceea de a contura portretul poporului român, pornind de la puternica credinţă, de la experienţele tragice, ritualurile şi simbolurile înrudite cu petrecerea lui pământeană: "Încunjurimea săteanului este şi ea strămutată în cer. Vezi casa cu ograda şi curtea, vezi "*stâlpii*", "*stejarul ariei*" de o parte; iată "*fântâna din răscruci*" ...La mănăstire atârnă toaca fără sunet. Sunt drumuri, unul mare, alb, care taie bolta: "*Calea Rătăciţilor*", "*drum de robi*", jalnic ca pe vremea tătarilor ..." În acest ingenuu exerciţiu antropologic au pregnanţă portretele–evocări ale Mitropolitului Anastasie Crimca şi principelui Dimitrie Cantemir ("*lunga figură subţire cu nasul de vultur. Are fine sprâncene. Ochii mari privesc deosebit de înţelegători şi buni. Portul e acela al Voievozilor noştri...*" Spiritul înalt al tânărului erudit împrumută valori scriiturii. Îi susţine entuziast pe Octavian Goga şi pe Emil Gârleanu, îi promovează pe autorii care şi-au probat resursele de expresie europeană. N. Iorga semnalează cu grijă îndreptăţită publicaţiile româneşti din Transilvania ocupată, transcrie pasaje revelatoare pentru cronica românilor şi se emoţionează în faţa unui catren caligrafiat de puţin cunoscutul liric Costache Conachi pe o icoană îmbrăcată în argint, dăruită Mitropoliei Moldovei: "*Prin argint a fost vânzarea Fiului Dumnezeiesc / Prin a mea credinţă Lui şi Ţie o*

vădesc / O Maică împărătească, de mine nu te-ndura / Şi mă scoate la Lumină dupre mare mila Ta".

Fluxul publicistic al „Florii darurilor" avea supleţe modernă. Apariţiile – la început bilunare şi apoi săptămânale – ale revistei intitulate metaforic "Floarea darurilor" s-au cristalizat cu mai bine de un veac în urmă într-o carte (de un an) necesară pentru mulţi luştri, o mărturie a aspiraţiilor unei generaţii tonice călăuzite de ardente idealuri naţionale.

VECTORUL "TIMP" ŞI RELATIVIZAREA VALORILOR
(în arhiva "Revistei Fundaţiilor Regale")

Un vector nu reprezintă numai o unitate de măsură, ci, în plan axiologic – şi o direcţie sensibilă la clarificarea unor valori: timpul înregistrează secvenţial asemenea distincţii ale interferenţelor spiritului creator cu ordinea discursului social. Spiritualitatea întreţine un climat benefic construcţiei umaniste. Atunci când este impus de "tactica" intereselor utopice, limbajul publicistic manifestă pregnanţă la nivelul senzorialului. Faptul poate fi probat prin natura, nu o dată paradoxală, a unor reviste româneşti de literatură. Am comparat conţinuturile a două numere distanţate nu atât de timp, cât de vremuri" ale prestigioasei "Reviste a Fundaţiilor Regale" [1], publicaţie care, sprijinindu-se pe doctrina criticii junimiste ("a combate cultura neautentică"), era hotărâtă, la mijlocul deceniului al patrulea, să organizeze cu mijloace moderne "o disciplină a culturii prin care să se înlăture falsitatea spiritului, imitaţia nepricepută şi uşuratică şi prostul gust, care e rodul lor inevitabil"[2]

De-a lungul celor unsprezece ani ai "seriei clasice" (ianuarie 1934–august 1945) revista, de o eleganţă sobră, deschisă tuturor direcţiilor estetice interbelice, se caracteriza prin "încrederea în conceptele permanente ale culturii". În paginile ei se vor reuni semnăturile "tradiţionaliştilor" (Lucian Blaga, Adrian Maniu, M. Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Tudor Arghezi, Aron Cotruş), "parnasienilor" (între ei – Mihai Codreanu), ale "moderniştilor" (Emil

[1] "*Revista Fundaţiilor Regale*", anul IV, 1 noiembrie 1937, nr. 11, 240 pag. *Comitetul de redacţie*: I.Al. Brătescu-Voineşti; O. Goga, D. Gusti, E. Racoviţă, C. Rădulescu-Motru, I. Simionescu); *R.F.R*, anul XIV, nr. 10-11, *Serie nouă*, oct.-nov. 1947 (Director: Al. Rosetti, Redactor-şef: Camil Petrescu, secretar Corin Grosu, 160 pagini). Toate trimiterile din textul de faţă se raportează la aceste reviste.

[2] "*Revista Fundaţiilor Regale*" nr. 6/1934, conf. Ion Hangiu (1987) *Dicţionar al presei literare româneşti* (1790-1982), Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 268

Botta, Camil Petrescu, Gib Mihăescu, Mircea Eliade, Geo Bogza), dar şi creaţiile celor orientaţi spre ideile "de stânga" (Mihai Beniuc, Cicerone Teodorescu, Zaharia Stancu). În "seria nouă" (1945–1947) periodicul Fundaţiilor Regale îşi adaugă, probabil preventiv, sintagma "critică generală" pentru a convinge cenzura impusă de noile autorităţi agreate de trupele de ocupaţie că demersurile scriitoriceşti se află în conjuncţie (de slugarnică supunere) cu celelalte domenii ale vieţii sociale, impropriu definită în "obsedantele decenii" drept "democratică".

Sunt acum mai bine cunoscute tarele dependenţei de "lagărul prieteniei", ravagiile pe care "noua ordine" impusă de halucinantul imperiu (înroşit în sângele a 20 de milioane de victime) le-a produs în viaţa românilor (afirmaţiile categorice aparţin istoricilor). Este de aceea, credem, interesant de a urmări relaţiile de excludere reciprocă între diversele unghiuri ale abordării creaţiei literare. De aceea, încercând să comparăm, la distanţă „editorială" de un deceniu, resorturile afective, temeiurile valorilor spirituale, constatăm că ne aflăm într-un alt cerc al lovinescienelor "mutaţii" estetice.

În noiembrie 1937, Liviu Rebreanu publicase în "Revista Fundaţiilor Regale" un fragment din viitorul roman "Gorila". Dintr-un orgoliu particular (marcă a respingerii vremurilor mefistofelice), ziaristul Toma Popescu-Pahonţu defineşte astfel temeritatea unei generaţii de tineri "grăbiţi şi sinceri până la brutalitate": "Adolescenţa noastră, epoca poeziei şi a romantismului sentimental, ne-a oferit experienţa războiului, iar tinereţea ni se scurge în perioada aceasta oribilă, nici de pace, nici de război, ucigătoare de elanuri ori născătoare a unei lumi noi. Viaţa asta ne-a depoetizat şi pe noi şi pe ea însăşi. Trebuie să trăim în realitatea reală (...) Maşinile devorează timpul şi timpul pe noi. Esenţa, esenţa e deviza noastră şi oroarea de minciuni". (R.F.R.1937, p. 262-263). Admiţând că timpul are trecut şi viitor doar în conştiinţa noastră, receptăm mărturia ziaristului "grăbit să ajungă mai repede" (la viitorul imprevizibil) ca pe o adeziune la programul unei generaţii – pe cât de accentuat cultivată – pe atât de vag conciliantă, explicit separată de monotonia unei existenţe patriarhale. Ea fuzionează (dar nu

numai prin eliberarea unor energii ale subconştientului) cu o lume europeană care a ales totuşi să trăiască "fără însuşiri".

Valorizând virtuţile clasicismului elin în 1937, Al. Rosetti încorpora în specia jurnalistică a notelor de călătorie imagini sugestive din Grecia (consistent construite stilistic) în care scenariul spiritualităţii auguste se interferează cu vidul tragic al existenţei epigonilor: "Centaurii vor fi izgoniţi. Rareori sculptura antică a reuşit să exprime cu atâta forţă încordarea (...) Dar poate că la Atena echilibrul desăvârşit al pasiunii e datorat şi faptului că prezentul nu anulează trecutul, ci, dimpotrivă, cu multă înţelepciune, se modelează cu discreţie după acest model şi lasă urmele trecutului glorios să vorbească de pretutindeni". (pp. 315-318)

Istoricul Barbu Slătineanu propune cu sobrietate clasică, într-un studiu erudit, o imagine a existenţei dramatice a aşezărilor proto-române confruntate atemporal cu mulţimea năvălirilor barbare. Ceramica bizantină constituie astfel nu numai un indicator material al vechimii, ci şi o metaforă a cunoaşterii. La Cetatea Albă, "aflată pe drumul tuturor invaziilor din Buceag", de pildă, "desenul (ceramicii) are o eleganţă deosebită şi o libertate de mână care dovedeşte meşteri dibaci. Cele mai multe fragmente aparţin perioadei moldoveneşti când pare că înrâurirea bizantină să fi urmat mai departe importându-se olăria luxoasă". (p. 334). Ca o replică la stridenţele limbajului contemporan de pe atunci "cucerit" de un stil "triumfal" babilonian, Arthur Gorovei aducea în dezbaterea cititorilor "Revistei Fundaţiilor Regale" – "Formulele de politeţă în scrisurile bătrânilor noştri". Spre satul Jora din Basarabia (ocupată de trupele ţariste în 1812) pleca, la 22 ianuarie 1823, scrisoarea căminarului Tudorachi Ciurea din localitatea Tâmpeşti – Fălticeni: "cinstit al meu iubit ca un fiu şi ginere Dumisale Iordachi Vârnav: "Dorită scrisoarea Dumitale am luat cu dragoste şi toate cele scrise pe largul înţeles..." La 28 martie 1831, ţăranca Ileana Borş, dintr-un şcolit sat sucevean primea o epistolă din Basarabia. Fiul, aflat într-o carantină "plină de ruşi" i se adresa Ilenei Borş, "cu firească plecăciune închinându-mă, sărut cinstita mâna Dumitale, mamă, luând bună vestire pentru Dumneavoastră, că vă aflaţi sănătoşi, din suflet m-am bucurat şi am lăudat numele Domnului dintru a Căruia milă sănătos mă aflu şi eu". (p. 375) Mulţi dintre termenii de referinţă ai elocinţei populare (astăzi

– nu ştiu de ce – devastată de „limbajul" modern argonic, golit de idei şi de bunăcuviinţă) se află în aceste epistole prezentate în "Revista Fundaţiilor Regale".

Un suflet neliniştit în rugăciune şi un creator al superioarelor armonii descoperea criticul Şerban Cioculescu în poezia lui Tudor Arghezi la un deceniu după celebrul debut editorial ("Cuvinte potrivite"): "Icoanei ideale îi corespunde o poemă de o religioasă fervoare, închinată ţarinii: "Dormi la fereastra visului meu, ţară / Al cărei lan a strălucit întâia oară / Cădelniţa sufletului meu fierbinte / Cu care ţi-am ieşit arzând 'nainte / Şi am călcat potecile lui Dumnezeu / Cu luare aminte... ("Întâmpinare"). Se menţionează că Tudor Arghezi îşi prefaţează "mica psaltire" în versuri cu poemul în proză. "Psalmistul singuratic" (apărut în "Cugetul românesc", II, 3 Martie 1923): "Unul din acestea este, desigur, prima formă a concepţiei care va fi reluată în poema "Între două nopţi": "Un om nebun a înfipt lopata în adâncul cerurilor şi a scos morile de argint – şi lopata a trecut din mână în mână până la noi.

Cine-i făptura care se străduieşte în zadar să intre în locul oprit? Eu, Doamne, care te caut de la facerea lumii şi care ştiu că osânda mea e în zadar" (p. 413). Exegetul Şerban
Cioculescu urmărea itinerarul ideii sacre eternizată în limbaj: "poezia religioasă a d.lui Tudor Arghezi nu poate fi privită decât în strânsă conexiune cu sensibilitatea sa..." Convins că lirica "reflectează orizontul nostru moral", criticul notează valorile dar şi obstacolele dincolo de care se află realitatea sensibilă a rugăciunii.

În anul 1937, tânărul doctor în filozofie (cu o lucrare asupra gândirii şi practicilor yoga din 1932) Mircea Eliade tipărise – după „Solilocvii" (1932), „Oceanografie" (1934), „Alchimia asiatică" (1935), „Yoga" (1936)" – „Cosmologia şi alchimia babiloniană" în care se integrau într-o teorie cosmică asupra universului simbolurile: "centru", "axa lumii" şi "altarul". În aceeaşi ordine, în "Revista Fundaţiilor" el glosa asupra "cultului pietrelor sacre", a "tronurilor" şi "stâlpilor cosmici". Grandoarea lor pune în lumină monoteismul "revelat poporului evreiesc de o altă elită", aceea a lui Moise: "violenţa, pathosul, geniul şi lacrimile unei elite au dus la monoteismul absolut, la profetism, la mesianism" (p. 426).

Profesorul Ion Petrovici era interesat să cultive idealul clasic al filosofiei: reconstituirea frumuseţii spirituale a gândirii pilduitoare. Scriind despre "Viaţa şi opera lui Kant" (1937), el va sublinia valoarea, recunoscută şi de Arthur Schopenhauer, a "Esteticii transcendentale": "Schopenhauer va deschide drumul unei metafizici empirice, inductive..."

La 28 de ani, când colabora la "Revista Fundaţiilor Regale", Constantin Noica îşi pregătea doctoratul în filozofie (pe care avea să-l treacă în 1940). Interesat de ordinea interioară a spiritului creator, el urmărea cu pertinenţă mijloacele de investigare critică ale magistrului său Ion Petrovici: "unul dintre întâiele prilejuri de a face observări critice în expunerea sistemului i-o dă comentatorului afirmaţia lui Schopenhauer că voinţa metafizică este dincolo de categoriile omeneşti, deci şi dincolo de timp. Afirmaţia nu stă în picioare", decide pe drept comentatorul.

„O voinţă care încă nu-i realizată în acte, o voinţă potenţială o putem foarte bine concepe, dar atunci ea nu mai este ceva intuitiv", scrie filosoful. Dacă voinţa este una singură, ar rezulta în mod logic că e de ajuns ca unul singur să reuşească a fi eroul negării voinţei pentru ca să ne dispenseze pe noi toţi cei aserviţi voinţei, însă deşi au fost mulţi fachiri şi martiri care au distrus realmente germenele voinţei de a trăi, totuşi lumea continuă să existe, ceea ce înseamnă că ei au omorât *numai* o porţiune de voinţă. Iar dacă nu este adevărat că voinţa este una singură, atunci – crede Ion Petrovici – filosofia lui Schopenhauer nu mai apare exactă".

Comentariul lui C.Noica probează afilierea sa la şcoala criticismului autohton – privilegiu pe care i l-a acordat, se pare, însuşi autorul recenzat: "Dl.I.Petrovici, istoricul, uită de metafizicianul din d-sa, metafizician care n-ar admite să i se desfiinţeze în felul acesta propria sa disciplină" Este însă ştiut că autorul "Teoriei noţiunilor" a "dat ora exactă" (ca să folosim o expresie exponenţială din retorica sa) a pesimismului shopenhauerean: "filosofia lui Schopenhauer face apel la energia eroică. Uciderea voinţei nu este doar un fapt care s-ar realiza cu încrucişarea braţelor, ci reclamă dimpotrivă un curaj şi o înfrângere de sine de care nu pot fi capabili decât oamenii tari."

Concluzia prezentării lui C. Noica întruneşte atitudinea afectivă şi echilibrul raţional: "Nu în zadar spunea Schopenhauer că fenomenul cel mai mare manifestat în lume nu e cuceritorul, ci ascetul. Felul cum înţelege şi luminează dl. I. Petrovici pesimismul lui Schopenhauer prezintă un act de înţelegere...", desigur superioară.

Rubrica "Revista Revistelor", (la care "seria nouă" a R.F.R. de după armistiţiul „eliberării" va renunţa nejustificat) debutează în noiembrie 1937 cu însemnări despre "Cahiers economiques et sociaux" (unde se explică "evoluţia puterii executive în URSS, trecând de la anarhia ce s-a manifestat în momentul preluării puterii, în 1917, la zeificarea conducătorului mişcării comuniste"). Marele „tătuc" făcuse, totuşi şcoala teologică. A contestat însă locul autorităţii divine. În *Le Mois*, cronicarul descoperă învăţăminte cu valoare de "memento" pentru statul român: "e mai uşor să-ţi aperi teritoriul decât să întreprinzi o nouă cucerire..." O altă ştire (preluată în R.F.R. din "România aeriană", II, 7-8, Iul.-Aug. 1937) confirmă faptul că "România a ajuns să aibă linii aeriene internaţionale: Cernăuţi – cu prelungire spre Varşovia; Cluj – cu prelungire spre Praga; Galaţi – Chişinău – Cetatea Albă. Sunt recenzate, de asemenea, publicaţiile "Libertatea" (unde se susţinea "triumful principiului naţionalităţilor") şi "Satul" (al cărei mesaj este identificat cu această chemare atemporală: "întindeţi, Maiestate, mâna peste toţi cei paisprezece milioane de ţărani români care aşteaptă însetaţi salvarea..."). Se vor schimba regii, se vor face grave compromisuri, dar „salvarea" a rămas în „pană"...de omenie.

Din revista "Natura" recenzentul reţine portretul profesorului Athanasie Obreja: "în afară de afabilitatea sa, el îşi apropia studenţii prin pasiunea pentru ştiinţă ce o răspândea în jurul său..." Manifestări ale trăirii înduhovnicite sunt reflectate în eseurile publicate în revista "Cultura creştină" dintre care reţinem: "Doctrina iertării" (Ion Agârbiceanu), "Temeiul filosofiei creştine" (I. Miclea), "Domn luminat" (Ion Haţieganu).

În arheologia timpului, "Revista Fundaţiilor Regale" (seria liberă) a cunoscut, prin contribuţia decisivă a redactorilor săi, sentimentul libertăţii de creaţie – un reper focalizator pentru jurnalismul cultural românesc interesat de solidarizarea valorilor naţionale.

Pentru români, nu odată „viitorul" s-a arătat a fi imprevizibil: "seria nouă a R.F.R." (1945–1947) venea cu un alt program şi cu un alt "teritoriu" ideatic. Sentinţele (stridenţele) doctrinare sunt pârghii spre o exprimare explicită conotativă a simpatiei pentru metehnele cuceritorului răsăritean. (Un umorist va decide conform laşităţii „paşnice": „Să ne învingă cei mai buni!")

Cu numai o lună înainte de înlăturarea Regelui Mihai I şi, pe cale de consecinţă, înainte de suprimarea "Revistei Fundaţiilor Regale" de către noile autorităţi rom-sovietice (termenii sunt interşanjabili), o parte din colaboratorii publicaţiei îşi asumase ridicolul de a se alinia dinastiei liberului-arbitru în materie de cultură, în noiembrie 1947. Lucreţiu Pătrăşcanu, creatorul acelui tip barbar de "justiţie" ce avea să-l devoreze (dar nu peste mult!) cu o identică necruţare, publica, ignorând structura tradiţională a revistei, articolul: "Cum l-am cunoscut pe Lenin" (amintim că în urmă cu un deceniu prioritatea editorială avea scriitorul Liviu Rebreanu prin romanul său "Gorila"): "Era în toamna anului 1922. La Moscova, urmau să înceapă lucrările celui de-al IV-lea Congres al Kominternului (...) Ni s-a anunţat că în ziua de 13 Noiembrie va vorbi tovarăşul Lenin... Eram copleşiţi de nerăbdare, de o curiozitate amestecată cu sentimentul de admiraţie pe care-l purtam marelui conducător al Revoluţiei din Octombrie...", îşi amintea fiul scriitorului umorist D.D. Pătrăşcanu (1872–1947) cunoscut germanofil din preajma primului război mondial şi supus apoi consecinţelor). Curios este că tânărul, intransigentul "membru al CC al PCR" era fascinat de babilonica emisie orală a cominterniştilor rezidenţi în Moscova ("toţi congresiştii, în picioare, intonară, în 53 de limbi, "Internaţionala"). Ce haos „muzical"! Receptarea lui avea loc chiar când părintele lui Pătrăşcanu trecea în veşnicie (noiembrie 1947). El era însă preocupat mai ales de "tovarăşul Stalin, cu privirea înduioşată şi cu acel zâmbet care nu o dată, în momente de emoţie, îi luminează faţa". Călăilor le place să afle chiar de la victimele prezente şi de la cele viitoare că sunt „duioşi"! Probabil că "înduioşarea" tiranului a avut o misterioasă acoperire în preajma morţii lui Lenin, resimţită şi de autorul articolului "cu o durere adâncă pentru pierderea unei fiinţe iubite şi preţuite" (1947, pag. 7). Cine oare dintre tovarăşii săi din CC al PCR va resimţi oare o

asemenea "durere" (peste câţiva ani de „libertate") la uciderea lui Pătrăşcanu? O veche învăţătură avertizează: "Să nu mergi înaintea judecăţii până nu te-ai judecat singur în faţa dreptăţii".

În "Istoria literaturii române contemporane", Eugen Lovinescu semnala experienţe estetice ezitante în creaţia lui Victor Eftimiu amendând cu deplină justeţe "lipsa de unitate temperamentală": "Nu se poate discuta literatura d-lui Victor Eftimiu fără a pune în discuţie însuşi "cazul Victor Eftimiu interesant pentru psihologia noastră literară"[1], constata onestul critic român. Scriitorul Victor Eftimiu, observa peste câteva decenii Constantin Ciopraga, "oscilează între cronică şi memorial, cu tot ce comportă ca risc jurnalul de confesiuni"[2]

"L-am văzut pe Lenin spre sfârşitul celuilalt război într-o cafenea din Geneva" scria în "Revista Fundaţiilor Regale" din 1947 Victor Eftimiu, arătând că insurgentul flotant genevez era de fapt "şeful mult aşteptat" de către "tineretul şi veşnic tinerii luptători pentru un ideal de liberate..."Ce oare, în afară de ravagiile vârstei, îl va fi apropiat de înfăptuitorul loviturii de stat din Rusia, pe el, dramaturgul "mărgăritarelor", Eftimiu nu mai spune. A doua "locaţie" în care Eftimiu l-a regăsit pe "conducătorul predestinat" a fost, vai! "mausoleul pe care gratitudinea popoarelor sovietice l-a ridicat..." În consecinţă, autorul de sonete şi ode le închină noilor stăpâni necruţători (personal – şi prin „delegaţii") un poem de peste o sută de versuri, care se încheie cu o această cvinarie:

"Şi dacă neamurile şi-au pierdut îndrumătorul
Făclia care luminează viitorul
O duc urmaşii, hărăziţi de el
Şi-n fruntea lor, stă omul de oţel"

Curioasă e ultima rimă geamănă:

„Năvalnic suflet, cuget cristalin / Stalin"

Pentru persoanele care au (dintotdeauna - se pare - cu mare profit) simţul conjuncturilor favorabile, Victor Eftimiu reprezintă un artist norocos. În 1947 el le confirma cititorilor (desigur năuciţi) ai

[1] Eugen Lovinescu (1973), *Istoria literaturii române contemporane*, I, Ed. Minerva, p. 509

[2] Constatin Ciopraga (1970), *Literatura română între 1900 şi 1918*, Ed. Junimea (Iaşi), p. 243

"Revistei Fundaţiilor Regale" că vreme de "cinci sferturi de oră" s-ar fi aflat alături de "cugetul cristalin" al lui Stalin în plina "vrajă" a "biroului din Kremlin". Vraja biroului? A licorilor? A parfumelor tari, inconfundabile? De faţă a fost şi negociatorul pactului cu al III-lea Reich, comisarul Molotov, care împreună cu "omul de oţel" şi cu „bunăvoia" purtătorului de trabuc asortat cu whisky, tocmai terminase de tranşat România. Ca şi alţi "martori" ce se înfioară conjunctural de prezenţa "geniilor" politice, Eftimiu recunoaşte: "Inima mi se strânge de emoţie. Ne vom afla în faţa celei mai puternice personalităţi a globului. Ne aşteptăm la o apariţie supranaturală, care ne va copleşi. Omul cu o mie de legende, toate marile figuri ale trecutului, toate culmile istoriei îl precedau în imaginaţia noastră. Un colos. Nu ne va strivi?" Întrebarea – oarecum tehnică – va fi depăşită de două enunţuri temerare: "personal, am plecat de la el cu o impresie pur estetică. Dacă acest cuvânt n-ar fi compromis, aş spune "un sfânt" (1947, p. 20). "Sfânt" era pentru Eftimiu un cuvânt compromis? Umorul recunoscut al lui Victor Eftimiu făcea implozie precum artificiile în faţa sovieticului planetar Moş Gerilă. Fiindcă contemplatorul lui Stalin nu-şi ascundea bucuria de a înşirui astfel unui public incert „certitudinile" sale estetice, reamintim teza lui Eugen Lovinescu: "Prin mutaţia valorilor, nu trebuie totuşi să înţelegem că se realizează şi un progres (...). În realitate, mutaţia valorilor nu implică în sine o calificaţie, ci numai o variaţie.[1]

"Mutaţiile" de această factură aveau să se răsfrângă în mentalitatea colectivă. Cooperarea (din nefericire...istorică) a multora dintre intelectualii români de elită cu ocupantul (cu feciorii ipotetici ai „Împăratului Roşu" din povestea lui Creangă) era înregistrată, pe atunci cu entuziasm iraţional, de către seismograful sensibil al publicisticii literare. Probabil că nu contau şi de aceea nici nu se consemnau în acelaşi timp şi prăbuşirile de conştiinţă. Dacă în 1937, precum s-a văzut, scria despre cultura elină a Atenei, peste un deceniu, eruditul Al. Rosetti venerat de multe serii de filologi, întors de la Leningrad, laudă Revoluţia sovietică afirmând fără

[1] Eugen Lovinescu (1973), *Mutaţia valorilor estetice* în *Istoria literaturii contemporane*, vol. 2 (în 1923, vol. VI), p. 311

reţinere că Lenin "s-a dovedit un scriitor de o excepţională luciditate". Lenin va fi fost mai talentat ca Dostoievski, ca Bulgakov?

Al. Rosetti modifică astfel definiţiile pe care şi le însuşise colaborând cu G. Călinescu şi Camil Petrescu. Poetul "Schiturilor cu soare", Eugen Jebeleanu, intitulează la rându-i o cronică despre "7 Noiembrie şi cultura luptătoare" subliniind: "Niciodată cultura n-a fost mai preţuită decât după 7 Noiembrie şi niciodată n-a existat o mai deplină înţelegere între cârmuitorii unui popor şi reprezentanţii spiritualităţii acestuia" (1947, p. 110). (L-am însoţit în urmă cu ani, într-o „obositoare" călătorie. Jebeleanu avea să se întoarcă salvator spre „masa umbrelor"...) Prozatoarea Cella Serghi, deja cunoscută pentru romanul *Pânza de păianjen* (1938) va adăuga spectrelor sale sentimental–erotice – patetismul utopiilor doctrinare. Ea aborda "romanul revoluţiei" "Calvarul" de Alexei Tolstoi mimând că ar fi interesată de "figurile feminine" roşii. Iată o anticipaţie a "revoluţiei în direct" comentată însă protocronist în 1947 de scriitoarea Cella Serghi: "Când Katia îi spune lui Teleghim: "Ivan Ilici, venim mâine dimineaţă aici, la dumneata, să privim revoluţia", ne dăm seama cât de departe erau intelectualii să imagineze această Revoluţie". Nota ironică a recenzentei nu-i înviorează reflecţiile. Într-adevăr, în anii revoluţionari" (indiferent de epocă) tocmai intelectualii cu valoare morală vor fi cei marginalizaţi, batjocoriţi, consideraţi un regn straniu, nociv. (Un insolit factor de decizie în "seria nouă" a R.F.R. nu se sfieşte să afirme, la rândul său, că prin cartea sovietică se vor "realfabetiza intelectualii români"). „Alfabetarul" avea deja pe copertă însemne chirilice!

Penultimul număr al "Revistei Fundaţiilor Regale" (noiembrie 1947) contrariază nu numai prin preferinţa redacţiei (în cadrul căreia se afirmă cu trei texte "angajate" necunoscutul secretar Corin Grosu) pentru "marele frate" de dincolo de noul hotar de pe Prut, ci mai ales prin fuga de realitatea românească, tragică, desfigurată, buimăcită de metamorfozele staliniste impuse în plin dezechilibru al istoriei contemporane. Mihnea Gheorghiu, Petru Comarnescu, Ion Sava, Victor Kernbach semnează alături de intempestiva doamnă / tovarăşă (fără prenume) Moltâeva (ce făgăduia un serial despre "literatura rusă în lumina Occidentului"). Cum banii (pentru tipărirea publicaţiei) sunt luaţi de la "contemporanii" din Fundaţia Regală,

"gloria" urma să fie asigurată de lectorii compatibili cu un asemenea "sumar". Nu se ştie aproape nimic despre noii "abonaţi", (din curiozitate, din frică?) dar se poate presupune că numărul lor nu trecea de mărimea unităţilor. În decembrie 1947 revista şi-a încetat activitatea. Curios este că în anii prigonirii intelectualilor români (a acelora care nu au făcut compromisuri) în percheziţiile nocturne ale "organelor de stat" erau ridicate biblioteci – şi odată cu "scrierile duşmănoase", (se adunau culmea!) chiar şi numerele pro-sovietice ale "Revistei Fundaţiilor Regale". Era încă o dovadă că adjectivul din titlul publicaţiei le stârnea noilor stăpâni o justă furie "proletară", greu de explicat şi, în egală măsură, anevoie de temperat.

Purtând acelaşi titlu de nobleţe princiară, dar reflectând atitudini diferite în afirmarea valorilor naţionale, "Revista Fundaţiilor Regale" ilustra, în fapt, destinul – copleşitor prin povârnişurile sale – al condiţiei cărturarului mereu "trădat numai de ai săi". Vectorul "timp" nu ne dăruieşte numai sentimentul trecerii ireversibile, ci şi pe acela al zădărniciilor, al „gloriolelor" conjuncturale.

"IMPULSUL CĂTRE SINTEZĂ" ŞI "ANATOMIA SPIRITULUI"

Marginalii la publicistica lui Mircea Eliade

„Mircea Eliade vine în literatură cu o neliniște fundamentală a lui şi a generaţiei postbelice", scrie acad. Eugen Simion. Această generaţie „vrea doar deschiderea spiritului, înnoire şi caută o altă definiţie a omului(...). Şansa începe prin a trăi şi a da, în literatură, o importanţă capitală *experienţei*".

Mircea Eliade (9 martie 1907 – 2 aprilie 1986) s-a aflat aşadar în fruntea unei generaţii de intelectuali care, eliberaţi prin propriul efort din cutumele provincializării frustrante, s-au constituit într-un nucleu de cultură în România reîntregită. Ei au construit, cu migală şi curaj, o variantă–cadru al unui univers modern de gândire. În tradiţia publicisticii reformatoare, responsabile (întemeiată şi dezvoltată de Eminescu, Hasdeu, Maiorescu, Goga) jurnalismul cultural interbelic şi-a sporit orizonturile prin anvergura conştiinţelor tinere. Valorizând un tezaur ideatic de prestigiu şi probând o receptivitate de factură europeană, gazetarul Mircea Eliade s-a angajat într-un demers de restructurare a condiţiei intelectualului român pe trei coordonate: "*impulsul către sinteză*", "*renaşterea românească*", "*autonomia spiritului*".

La numai 20 de ani, Eliade îşi conturase deja un "itinerariu spiritual", ale cărui repere erau supuse atenţiei congenerilor. "Misiunea istorică a unui popor, scria el, este verificată de două lucruri: de puterea cu care ştie să-şi apere pământul, libertatea şi drepturile şi de vigoarea cu care creează".

În rezonanţă cu valorile naţionale, preocupările publicistice ale lui Mircea Eliade se orientează către dezideratele tinerilor din patria "Doinei" eminesciene. Pe atunci, dichotomia patriotism – globalism nu conta; primul ei termen era încă nealterat. Autoexigenţa, refuzul

"pozei" ostentative, al ambiguității, asimilarea filosofică a ethosului românesc, pledoaria pentru marea creație se constituiau într-un tipar axiologic. "Mă simțeam responsabil pentru întreaga generație tânără", avea să-și amintească autorul "Oceanografiei" peste trei decenii după momentul "Criterion". Mi-o închipuiam chemată pentru lucruri mari; în primul rând, aveam datoria să lărgim considerabil orizontul românesc, deschizând ferestre către universuri spirituale rămase de atunci inaccesibile".

"Exercițiul armonios al tuturor funcțiunilor sufletești s-a aliat cu o retorică a echilibrului și armoniei, în care conștiința morală era călăuzită către "*existența unui prezent*". Prezentul acesta are însă cadență clasică; este etern, tinde către universalitate. În dialog cu vremurile, convingerile lui Mircea Eliade urmează o ordine cognitivă. Construcția desăvârșită, depășirea de sine (care evidențiază "permanenta afirmare a geniului, a puterii de creație a unei națiuni") nu ocultează comprehensiunea, toleranța față de alte convingeri, dialogul. Totul trebuie să protejeze valoarea morală. Așa credea generația lui Mircea Eliade. Energiile pozitive se cuvin polarizate către scopuri neutopice. Formarea temeinică a omului de cultură – fără artificii și fără grabă – impune un efort de cooperare, pentru că "un om ajunge la *o inteligență eficientă* numai după ce poate să se miște pe toate planurile cunoașterii".

Ca și în deceniile cenușii ce vor urma, contextul în care se confruntau tezele tinerilor intelectuali contrariau prin manifestări represive, de criză, de indiferență și snobism agresiv: "Oricine se ridică în această țară a noastră, trebuie să fie murdărit de sus până jos. Mentalitatea politicii românești nu poate accepta oameni puri, oameni integri" ("Criterion", I, 5, 15 dec. 1934). Din păcate, chiar în rândul intelectualilor sunt semnalate conflicte; mulți sunt „ființe greu de mulțumit", cum ar fi putut observa distinsa lor contemporană, scriitoarea Jeni Acterian. Alteori, climatul dialogurilor pare alterat: "Când doi savanți români se ceartă, scria Eliade, fiți siguri că fiecare neagă celuilalt orice urmă de știință. Dl. Iorgu Iordan, prof. univ. la Iași, a publicat în 1921, în "Arhiva" un studiu în care încerca să demonstreze că dl. Ovid Densușianu nu știe să distingă părțile unei propoziții. Mă întreb câteodată ce trebuie să faci în România ca să-ți

poţi convinge semenii că ai făcut într-adevăr ceva...". Observaţia are valabilitate şi în mileniul al treilea.

Pe de altă parte, unii cărturari par laşi, lipsiţi de sentimentul de solidarizare umană. La moartea scriitorului Panait Istrati, "directorii de conştiinţă" ai timpului (atât de elocvenţi odinioară) au amuţit: "Se uita, scria Mircea Eliade în "Vremea" (25 aug. 1935) marea iubire de oameni din opera lui Istrati, marea sa revoltă împotriva umilinţei(...)Istrati îmbrăţişase prea mulţi oameni; *trădase prea mulți zei* (s.n.) prea multe doctrine, prea multe prostii."

Încă din veacul trecut, ştiinţele au recunoscut "autonomia spiritului". În acelaşi timp, forţele "obscure" (materialismul sub toate formele, marxismul, freudismul) urmăresc o tulburare a conştiinţelor, o destructurare ce avea să fie dusă până la capăt în "obsedantele decenii" şi ale cărei consecinţe grave sunt confirmate de uscăciunea prezentului. Tânărul Eliade a pledat pentru vectorul de sens al "desăvârşirii omului": "Un neam creşte şi supravieţuieşte numai prin ceea ce creează. Şi o creaţie organică nu este posibilă decât prin libertate şi prin conştiinţa autonomiei actului spiritual". ("Criterion, II, 6-7 ian.-feb. 1935).

Rămânem contemporani cu Mircea Eliade şi atunci când recunoaştem că intelectualul nu înseamnă doar "omul cu diplome", ci şi "omul care crede în valorile sufletului". Nu "inteligenţa fragmentată", nesinceritatea şi perversiunile contemporane, "spaima de a ataca direct problemele fundamentale ale existenţei, încăpăţânarea cu care (unii) îşi păstrează ignoranţa", "strategia" liderilor care cred mai mult în "eficacitatea unui gazetar de mâna a doua decât în Brâncuşi, Enescu sau Liviu Rebreanu", – ci solidarizarea în jurul valorilor, disponibilitatea sufletească, respectul valorilor acestui neam ne pot salva din ipostazele cele mai puţin onorabile. Iată o „terapie" cu vechime seculară! *Ideile în dialog* ajunseseră încă din deceniul al patrulea în stare de criză: "Ele nu mai sunt formularea unor arderi lăuntrice, observă autorul „Oceanografiei", ci au ajuns bastoane şi cărămizi în lupte politice". Acestea se adaugă "complexelor de inferioritate" (sintagmă atemporală) ale acelor "oameni care plângeau că s-au născut în România". Astăzi, epigonii lor scâncesc pretutindeni după ultima

„bursă" europeană „ce încă le-a scăpat". Stilul grotesc, de mahala cu ştaif, confuzia dintre creatorul autentic şi "parvenitul papagal, între Mihai Eminescu şi Caţavencu" concurează şi în primele decenii ale celui de al treilea mileniu cu veselia de a trăi derizoriu, cu ostentaţia imaginii orgolioase. Tânărul Eliade semnalează asemenea "stări" care conduc la un "descrescendo" sec, dincolo de care stăpânesc fanatismul şi ororile. Salvarea e în credinţă, în cultură. Observaţiile, deloc confortabile, au o acoperire largă: "*Destinele României* nu se decid numai la Londra, Roma sau Paris, ci şi *în mansarda pictorului, a matematicianului, a gânditorului şi a scriitorului român* (s.n.)". Cine mai acceptă astăzi aceste adevăruri?

"*Sunt un scriitor* – adică *un om pentru care "lumea interioară" există*", mărturiseşte Mircea Eliade. Orizontul comentariilor sale evidenţiază potenţialul de expresivitate, umanismul, sensurile de adâncime ale cunoaşterii realităţilor româneşti ("*soteria*" – încercarea de salvare, de mântuire; "*sympatia*" – bucuria de a iubi lumea); "De la folclor – la Eminescu şi Lucian Blaga, de la apocrifele şi legendele poporane – la Creangă şi Liviu Rebreanu – succesiunea românească este neîntreruptă", conchidea (la 16 iunie 1935) colaboratorul ziarului "Vremea".

În acei ani, tânărul savant D.D. Roşca, autorul sintezei "*Exigenţa tragică. Mitul raţionalităţii integrale*", întrevedea "posibilitatea raţiunii de a se manifesta prin aspecte multiple". Destinul de creator al lui Mircea Eliade se identifică, prin deschiderile, prin enciclopedismul şi prin spiritul critic, lucid cu fondul sacru al vieţii. Misterul creaţiei este însoţit de misterul jertfei nu numai în baladele ce însoţesc "liturghia cosmică" a românilor, ci şi în pilda cărturarului autentic, acela care "vede dincolo de cotidian, înţelege jocul de forţe subterane care pregătesc istoria de "poimâine" şi ştie să intervină în el". Un asemenea spirit naţional deschis spre universalitate a fost românul Mircea Eliade.

ÎNTREITA PILDĂ A DEMNITĂȚII

Memoriile părintelui Mitropolit Bartolomeu Valeriu Anania Un patriarh al culturii naţionale.

"Vine o vreme când viaţa ta se cere rostită şi altfel decât în graiul convenţiilor sociale, mai adevărat adică şi mai de-a dreptul, şi atunci – scria vrednicul de înveşnicire Părinte Mitropolit Bartolomeu Valeriu Anania – o iei de la capăt pe amintiri de-a rostogolul, ca apa muntelui poticnită-n pietre..." Această reflexie metaforică trimite la ideea demnităţii scrisului (sinceritate înţeleaptă, onoare pentru adevăr, desăvârşire creştină. Întreita expresie a demnităţii valorifică astfel un mare dar scriitoricesc în favoarea nu numai a unui jurnal interior, ci a unei biografii a deceniilor maladive ale ţării, pe care le-a străbătut autorul – un teolog erudit, un scriitor desăvârşit.

Valorii orale a *Memoriilor* i se adaugă autenticitatea documentară şi vibraţia lirică. Credem că vasta operă a Părintelui Anania (diorsitor al "Sfintei Scripturi", întregitor al bibliotecii sacre a românilor, spirit enciclopedic creştin, dramaturg al sacrificiului din mitologia naţională, prozator al izometriilor existenţiale, poet de expresie biblică) are ca surse: înalta sa dreaptă credinţă, talentul subordonat unui profund sistem de valori, apărarea sănătăţii graiului şi a istoriei (tot mai umbrite de conspiraţia muţeniei "post–moderne"). Imaginea monahului purtând pe umerii rugăciunii sale, întreaga povară a secolului susţine structura fundamental poematică a creaţiei acestui patriarh al culturii naţionale. S-au elaborat teze de doctorat, lucrări de sinteză despre opera sa. Sunt anevoie însă de străbătut spaţiile vaste ale operei în "cadenţa" timpului de faţă (care nu odată din pricini amorale se sustrage sincerităţii). În deosebire de Emil Cioran (cel încercat de "sentimentul nimicului" şi tentat, cel puţin la masa de scris, de "culmile disperării"), Părintele Anania care stăpânea perfect

"rostirea" generației refugiate în jertfa de sine (probată de numeroasele temnițe de "reeducare" prin exterminare) nu se înfricoșează să evoce absurdul unei tinereți sacrificate. Acest martir autentic nu folosește spre a-i impresiona pe cititorii celor aproape 700 de pagini ale "memoriilor", o "cerneală" cenușie, nu ofilește laurii pe care i-au purtat falșii "profeți" ai libertății de conștiință și, mai ales, nu adaugă valuri de disperare peste furtunile - și așa grele - ale vremurilor.

Aceasta este smerenia monahului, adevărata probă a suferinței care (cum bine gândea într-o vreme Soljenițîn), "ne apropie de Dumnezeu". Seminarist "în conflict moral cu administrația", debutant în dramaturgie la Radio–România cu "Jocul fulgilor", pribeag student la Sibiu și Cluj (în prețuirea lui Victor Papilian, om de geniu al științelor medicale și talentat prozator născut la Galați) față către față cu "fețele ascunse ale lucrurilor" (când deschiderea inimii era una din probele practice cele mai grele"), monah licențiat în Teologie, cu irepresibila dorință de a îndrepta o istorie hilară, o lume a conformismelor și a platitudinilor alienante, erudit demnitar creștin – prizonier în aiuduri, supraviețuitor și mesager român pe alte orizonturi străbătute apostolește și – nu de puține ori – în anii de glorie senectă – păstor năpăstuit, rănit, denunțat (presei apostatice post–revoluționare), cu „grație" colegială și absurdă.

"Prima treaptă pe care ne înălțăm în lume, avertiza Titu Maiorescu, e un altar de sacrificiu". Existența Părintelui Anania a primit raze din Lumina "Rugului Aprins" pe acest pământ al "dorului metafizic". Am locuit cinci ani în căminul studențesc "Avram Iancu" din Cluj; slujbașii mai vârstnici păstrau amintirea (materială) a înfruntărilor dintre studenții consiliați de monahul–medicinist Anania și noile autorități comuniste garnisite cu bandele de îndatorați Diktatului de la Viena, continuatori ai celor ce au însângerat veacuri în șir fruntea românilor cu spinii unui imperiu criminal și putred. Refacem, prin lectura "*Memoriilor*" multe dintre treptele existenței tragice ale tinerilor cărturari români. Le descifrăm mesajul aproape șoptit printre umbrele jertfelor de pe o frescă brutal calcinată.

Când, peste ani, Părintele Anania s-a întors la Cluj ca arhipăstor și Mitropolit, Sfinția-Sa avea îndreptățirea duhovniciei și strălucirea învingătorului smerit. Dus "din post în post" de gardieni,

terorizat de "ochiul celulei" din închisoarea roşie (cu liniştea ei "de cimitir în care morţii meditează la propriile lor morminte"), alinat numai de rostirea în taină a Sfintei Liturghii, monahul îşi ia în ajutor nimbul martirilor şi icoana Mamei (căreia, în copilărie, îi închinase primele poezii). Este cu totul un alt discurs decât acela al lui Nicu Steinhardt, care se întâlnea târziu şi conjunctural cu o "vale a plângerii". Mărturia Părintelui Anania este circumscrisă dramei poporului român şi multe dintre frazele cărţii au măsura versetelor din Canonul cel Mare al lui Andrei Criteanul. Scriitorul se ridică desupra timpului secătuit de omenie ("Sufletul omului de lângă mine era acum un iad în care se năruia tot cerul lui Dumnezeu"). Monahul student în medicină urmăreşte migala unui păianjen care îşi regizează atacul asupra victimei; un stejar este biciuit; în timpul unei "anchete", "frunzele plopului tremurau metalic".

Undeva, soarele apare asemenea unei "icoane a timpului oprit". Peste vreme, ierarhul desprins din strânsoarea dictaturii, este uimit să constate pe lângă alte drame, lipsa de înţelegere a multora dintre contemporanii din noua "lume liberă", de altfel – prosperă şi plină de culori de la marginea spectrului.

"Întâlnirea focului cu apa", „soarele de la miezul nopţii" sunt metafore revelatoare pentru acest destin excepţional – un dar al providenţei pentru români, spre înţelegerea de sine a acestui neam asaltat în prezent de modele facile globalizante, de "celebrităţi" fără de operă şi, mai ales, fără de caracter.

Dincoace de lespedea sa de mormânt din Catredala Clujului, privim peste apa (pentru poetul-monah – liniştită acum) a vremurilor de cumpănă, fiind siguri că, odată cu ultima filă a "*Memoriilor*" Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania, am primit cuminecarea unui poem biblic rostit "în ajunul unei plecări care, după vorba poetului, ar putea să fie şi o moarte...".

Părintele, care, înainte de a se desprinde cu pace de o lume adesea ingrată pe care neobosit a binecuvântat-o cu toată înţelegerea, s-a înrudit demult cu veşnicia poporului său.

"NE-AU MAI RĂMAS SUFLETELE. SĂ NU LE PIERDEM"

Actualitatea unui îndemn patriarhal

Într-o emoţionantă, înălţătoare împrejurare, întâiul Patriarh al României, Dr. Miron Cristea, evoca, în urmă cu 75 de ani, jertfele Brâncovenilor, ale miilor de martiri români ai credinţei şi ai sentimentului naţional, stabilind dimensiunea lor sacră, cu dramatică deschidere către contemporaneitate: "*Am pierdut tot ce aveam pe lumea asta pământească. Nu ne-au mai rămas decât sufletele; să nu le pierdem, ci să le aducem curate în faţa Mântuitorului nostru Iisus Hristos*"[1]

Era de aşteptat ca un asemenea îndemn explicit, clarificator să intervină decisiv în societate şi să creeze o emulaţie spirituală, să motiveze împotrivirea la materialismul vulgar, la cultura precară, la superficialitate şi snobism, la agresiune şi imoralitate. Din păcate, odată regăsit şi mărturisit, "*cuvântul care spune adevărul*" nu a fost împlinit. Marile noastre drame în istorie, chinuitoarele eforturi de a ne înţelege sentimentele şi de a ne verifica idealurile prin *muncă* se află adesea în stăpânirea risipirii. Reflectând la adevărul din predicile primului nostru Patriarh, ne întoarcem la monologul dreptului Iov, cel ce a trăit înălţări şi înfrângeri (niciodată definitive) şi îndrăznim să zicem încă odată: "*Mă uit în ochii voştri şi nu vă voi minţi*"[2]

Lumea postmodernă "respiră" după "standarde" împrumutate (sau impuse), e brevetată de "statute globale", e mai atentă la ieftine plăceri şi apare din ce în ce mai indiferentă la suferinţă. "*Puţini oameni* – scria un gânditor latin, contemporan cu Hristos –

[1] Dr. Miron Cristea, *Pastorale, predici şi cuvântări*, vol. V, Tipografia cărţilor bisericeşti, 1938, p. 177

[2] "*Cartea lui Iov*",versiune revizuită după *Septuaginta*, redactată şi comentată de ÎPS Mitropolit Bartolomeu Anania,Edit. Anastasia,p.17.

sunt înlănțuiți de sclavie, mulți se pun ei singuri în lanțuri." (Seneca, 4-65 d. Ch.). Există, desigur, un "mister al Binelui", dar și o patimă a răului și a destrămării, o patimă neostenită. "*Febrilitatea" închinării la tot felul de "fiare"* (folosim o metaforă apostolică ioaniană) – patima îmbogățirii, a speculei, a beției, a puterii, a deșertăciunilor devoratoare, a lașității, a uzurpării dreptei credințe prin concilierea cu arsenalul „noilor creștini", a urii deghizate într-o spectaculoasă îmbrățișare planetară – *umbrește Lumina cea adevărată*. Toate acestea beneficiază de susținerea "liber–cugetătorilor", a celor ce confundă credința adevărată cu încrederea în bunuri de consum, de „solidaritatea" zugravilor de scene sinistre, a milenariștilor, a acelor condeieri (acreditați astfel de către egalii lor) care-și caută "originalitatea" într-un limbaj straniu, subsumat demonicului. Majoritatea publicațiilor de cultură le ilustrează pe toate. Câtă dreptate are ÎPS Părinte Arhiepiscop Ioan al Harghitei și Covasnei care, în ajunul Sărbătorilii Floriilor, spunea: "*Toți avem înainte o Golgotă, un urcuș, o jertfă...*"!

La o asemenea trăire ne referim, atrăgând luarea–aminte asupra creației unui important scriitor român, ale cărui căutări ascetice de sine nu s-au îndepărtat niciodată de matca spirituală a neamului, un poet care, nevoit să trăiască într-o lume secularizată (ce și-a mutat între semne „moi" limba strămoșească) nu a încetat să-și mărturisească iubirea pentru graiul în care "lucrează iubirea lui Dumnezeu" Grigore Vieru este cel ce nu cu mult înainte de nedreapta sa moarte (18 ianuarie 2009) își esențializa existența printr-o umilă rostire: "*Îmbătrânit-am, Doamne, în numele Tău, din numele Tău mi-am luat pâinea, pacea și Patria și tot numele Tău îmi va fi așternut scump și leagăn odihnitor după moarte.*"[1] L-am auzit în mai multe rânduri spunând: "Scriu pentru că vreau să-l văd pe Dumnezeu de aproape". Prezența a două simboluri creștine pe efigia (ideală) a poetului Grigore Vieru – "trandafirul din cer" și "lumina liniștii" este elocventă pentru evoluția sa literară. Născut la 14 februarie 1935 în satul Pererita a fost chemat la ceruri la 18 ianuarie 2009 pe drumul de întoarcere la Cahul de la o ceremonie

[1] Grigore Vieru, *Strigat-am către Tine*, Editura Litera – Internațional, București – Chișinău, 2002, pag. 388. Toate trimiterile din acest text – în această ediție

în onoarea poetului Mihai Eminescu. Poetul face parte dintr-o veche familie românească din Basarabia. Ar trebui să se ştie că meleagurile sale natale, în simplitatea lor, alcătuiesc o "carte de învăţătură": din valurile de lut se ridică liniştite şiruri de sălcii şi plopi, broderii de pomi fructiferi, care, primăvara, mărginesc nesfârşita respirare de mătase a locului. Casele au acoperişuri uşoare, aşezate în unghiuri mari, asemenea aripilor unor păsări obosite de zboruri prea înalte. Pe câte o colină apărată de livezi şi tufe de măceşi îşi spun rugăciunea clopotele bisericilor albe, cu navele lor plutitoare printre "cele văzute", părând însă chemate spre "cele nevăzute". Pe malul din stânga al Prutului, iarna, firele de apă încremensc sub rădăcinile plutelor, închipuind mici continente de gheaţă ferestruită de vântul venit din depărtări polare unde şi-au primit moartea miile de deportaţi români basarabeni. În aceste amfiteatre cu păduri uşoare şi-au trăit copilăria poeţii Ion Pillat şi Grigore Vieru.

În "obsedantele decenii", în Basarabia devenită "sovietică" limba română fusese interzisă; sunt însă sigur că ea supravieţuia în Rugăciunea Domnească a moldoveanului de rând, în cântece şi în oraţii. "Strategia" antiromânească este şi astăzi, cu toate „prefacerile" televizate, neobosită. Absolventul Institutului Pedagogic din Chişinău avea să-şi amintească peste ani:

"...Cum minţitu-m-ai, strâmb dascăl,
Scrisul meu că mi-i străin
Şi din gură şi din carte
Cum minţitu-m-ai mereu
Cum urâtu-m-ai de moarte
Când aflai că-i scrisul meu !...
Când mă uit cu ochii umezi
Către crinii latineşti..."

("*Cântare scrisului nostru*")

"*Ziditu-m-am de viu în templul Limbii Române*" rostea autorul "Podului peste lacrimi". În prefaţa la antologia "Rădăcina de foc", regretatul poet Ioan Alexandru îl asemăna pe contemporanul său din Basarabia cu "o lacrimă în rostogol pe obrazul planetei". Comentariul său urmărea distanţa dintre limbajul liric materializat şi rostirea teofanică. Creaţia lui Grigore Vieru se aseamănă cu "pâinea

şi apa, este hrană Logosului întrupat în istorie pentru a intensifica miracolul vieţii nepieritoare în inima omului"[1]

Deşi sintezele literare ale momentului, rezervate faţă de discursul vaticinar, nu se arată preocupate decât de CV-urile triumfaliste contemporane (eventual tolerante faţă de „scriitorii tradiţionalişti") cer îngăduinţa de a sublinia, în creaţia vaticinară lui Grigore Vieru, subtilitatea existenţială a metaforelor. Răscolită de primejdii şi nebuloase, luminată de pulberea (risipită) unor mari idei, apărată de ethos, *poezia* sa domneşte cărunt sub "*omătul sălbatic*". Senectutea (răgazul dintre *aici* şi *departe*) este primită cu distincţia şi discreţia aristocratică a lui Ungaretti şi Elytis – ca "stare de metaforă". O *Ars poetica*, scrisă în cadenţele elegiei, înzestrează fiinţarea întru poezie cu o lumină thanatică:

"Vine moartea din urmă
Cu spicele roşii în braţe
Ale sângelui meu
Ea care nimic niciodată
Nu înapoiază
Şi toţi suntem luminaţi
De-o bucurie neînţeleasă."

Dincolo de pustiirea morţii, triumfă credinţa şi creaţia: "murise omul de zăpadă / şi răsărise omul de lacrimi". Versurile au fost închinate doamnei profesor Zoe Dumitrescu-Buşulenga devenită cu puţin înainte de "marea trecere" monahia Benedicta, savanta care a contribuit la formarea şi înzestrarea ideatică a lui Grigore Vieru, astfel încât – în haosul doctrinelor estetice tentaculare, poetul şi-a organizat discursul în concordanţă cu simplitatea, cu dreapta măsură şi curajul de a mărturisi basarabenilor săi adevărul despre neamul românesc. Orbitoare, epicureică, poezia adevărată înveşniceşte fântâna arhetipală a frumuseţii:

În tot pustiul
Era o singură fântână
Chiar Orbul o descoperise...
Într-adevăr, umbla
Cu hainele ude pe el

[1] Ioan Alexandru, *Prefaţă* la volumul Grigore Vieru, *Rădăcina de foc*, editura Univers, 1988, pp. 8–9

Erau nenumărate verste
Până la apa fântânii
Şi toţi însetaţii
Îşi lipiseră buzele arse
De hainele Orbului"

Coborâtor, se pare, din versetele profeţilor, acest Orb filtrează apele timpului printr-o lumină interioară, tămăduitoare.

Repovestind basmul limbii române, Grigore Vieru aprinde câte o lumină de vecernie pentru fiecare dintre mărturiile de credinţă şi iubire de patrie; *îi ocroteşte pe copii mai întâi.* Nu oricărui creator îi este dat să scrie despre şi pentru copii; ei compară "*cele văzute*" cu *cele visate*" şi dobândesc prin Botez energia nevinovăţiei:

"Tu iarbă, tot ai mamă?
De ai, de bună seamă
Atunci când înverzeşti
De ea îţi aminteşti..."

În lirica *florilor* şi *stelelor* copilăriei, sensurile sunt transparente. Câmpul semantic poate fi uşor identificat:

"pasărea măiastră"
de-ar spune şi cuvinte
Când cântă la fereastră
Ea le-ar lua, ştiu bine
Din sfânta limba noastră"

Metafora textualizată ("*sfânta limba noastră*") permite alăturarea simbolului (*graiul* – ca expresie a existenţei neamului) de figura de stil propriu-zisă, ceea ce echivalează cu un transfer spre sacralitate. "Jocurile copilăriei – îşi amintea Grigore Vieru - sunt mai mult decât murmurul unei rugăciuni. "*Curcubeul*", "cale de mediere între lumea de aici şi cea ascunsă în înaltul cerului" e colindat de copii. Dacă *roşul* memorează răsăritul şi asfinţitul soarelui, iar *galbenul* localizează arderea curată – ca izvor al luminilor, *albastrul* se ridică la nivelul percepţiei umane, împreună cu pământul, până în zenit, la începutul liniştii uranice. Copiii nu sunt doar contemplatori ai culorilor nete, ei le şi stăpânesc, le poartă pe braţe ca pe nişte trofee ale inocenţei. *Tricolorul* – ca un portret de familie reunită – figurează vechimea şi renaşterea neamului. (Tinerii basarabeni care s-au înveşmântat, la 27 martie 2009, - şi în alte

rânduri - în culorile lui riscându-şi viaţa şi libertatea, duceau mai departe gândul poetului care coborâse în mormânt lovit de duşmanii neamului *cu mult înainte de a muri*).

Cu un ochean spart, orfanul din Basarabia "a mărit şi a adâncit" misterul vieţii. Neavând cui spune *tată* pe pământ, el şi-a luminat chilia poeziei cu numele Părintelui Ceresc, prezent pretutindeni. Creaţiile închinate de Grigore Vieru copiilor reprezintă un model particular de orientare a fluxului emotiv:

"Este nedrept
să înveţi copilul
cum să moară
pentru patrie
înainte de a-l învăţa
cum să trăiască pentru ea..."

Din când în când, ca în zidirea Meşterului de pe Argeş, se mai poate auzi glasul înduhovnicit al *copilăriei poetului* care a urcat liniştit spre jertfa de sine, pe un mal împădurit de râu, salvat de a se prăbuşi de o simplă catedrală de cuvinte.

Când vorbim despre *mamă* şi despre Patrie, nu răsfoim dicţionarele. Avem o mamă (între oameni) şi o *patrie* (între ţări şi conglomerate umane, unele uluitoare). Creaţia poetică a lui Grigore Vieru are acurateţea şi bogăţia duhovnicească proprie omului de rând.

Versurile caligrafiate pentru măicuţa Evdochia urmează canonul vieţii şi al înveşnicirii. Cu migală de bijutier, poetul transformă pământul fiinţei (cuprins de arderi înalte şi sensibile) într-un sipet pregătit pentru sufletul de "albă lumină". Un poliedru pentru făptura mamei, şlefuit îndelung, limpezit cu lacrimile orfanului, împrumută lumii de dincoace de Styx încredinţarea că întunericul poate fi învins şi că "dincolo" există o altă "*adevărată viaţă*": "Se-ncălzeşte cerul / De la mâinile tale, mamă / Se iluminează-n adânc..." Într-un echilibru sonor ideal (care susţine plutirea fiinţei de cer şi de lut) forfota vremuirii încetează. "Spre ţinte doar undeva-n mituri întrezărite" (cum spunea Blaga) la o imaterială "obârşie", se întorc tiparele fiinţei fără de pată, ca un abur contopit cu o lumină nepământeană: "Uşoară, maică, uşoară / C-ai putea să mergi călcând / Pe seminţele ce zboară / Între ceruri şi pământ" ("*Făptura*

mamei"). Făptura mamei a pătruns în "ciclul elementelor", în armonia ierburilor, a florilor. Grigore Vieru a scris astfel, credem, unul dintre cele mai frumoase catrene din poezia actuală. Crucea de pe mormântul mamei din satul prutean vorbeşte la rându-i despre o *unică patrie* – aceea a spiritului românesc. Crucea este un hotar între "cele ce sunt" şi "cele ce vor fi". Aburii reci ai singurătăţilor par încremeniţi deasupra ei, căci, aşa cum spune poetul, "cine moare în Basarabia / Moare departe".

În poezia iubirii, trauma sufletească evocată în balada "*Pădure, dragă pădure*" este reprezentativă pentru întreaga creaţie a lui Grigore Vieru. *Vidul* pe care-l sporeşte iubirea neadevărată, mincinoasă este sinonim cu *incomunicabilul*, cu pustiirea. Nu le trăieşte, pe rând, şi artistul ? Forţele lăuntrice îl îndeamnă şi-l ajută să reîntemeieze viaţa (arta) furată. Cu mari sacrificii a plămădit "arca speranţei". Precum Noe, îşi făureşte corabia din pădurea purtătoare de taine greu de pătruns. Porneşte cu ea în ceasul luminii smerite spre golul apelor lumii. Corabia uitării se dovedeşte a fi chivot de viaţă. Dar, pe apele amare şi sărate ale singurătăţii, lemnul corabiei înmugureşte. Corăbierul–poet devine un sacerdot. Idealul (al iubirii? al speranţei? al creaţiei?) nu şi-a pierdut temeiurile. Un *verde* al supravieţuirii prin cântecul fiinţei, un simbol al speranţei, o metaforă a plutirii pe mările din suflet în căutarea "pietrei filosofale" recapitulează o străveche lecţie despre înţelepciune.

Poet vaticinar, ca şi Octavian Goga, Grigore Vieru a trăit neresemnat în plină vreme valpurgică. Nu a fost indiferent la şirul de fărădelegi şi "supliniri" valorice abuzive. Mohorâţii stăpâni "încurcau Dunărea cu Volga / Temniţa cu biserica / Şi schimbau numele florilor noastre / Ei rădeau aurul de pe aripile albinelor / Rupeau crucea de la pieptul preoţilor / Şi-o agăţau de gâtul maimuţelor..." Pentru aceia care au cunoscut, în diferite etape, procesul de nimicire năucă a spiritului românesc (în Basarabia voievozilor renaşterii creştine) imaginile de mai sus sugerează interioarele unui gulag. În mişcarea vremurilor, multe se risipesc; există însă elemente care nu intră în deriziune:

"Zăpezile se vor topi
Va ninge din nou
Alte pete roşii de sânge
Vor privi din zăpezi
Spre un nou viitor
După numărul lor vom şti
Câţi români
În Ţară-au rămas
Şi câtă Basarabie
Acasă-a ajuns..."

A trăi pentru Patrie înseamnă a fi în consonanţă cu valorile ei. "*Nimeni vechimii / Nu poate să ne smulgă*" îi încurajează (şi dincolo de mormânt!) poetul pe toţi cei înspăimântaţi de noile forme ale tăvălugului roşu, pe cei şovăitori, pe amnezici, pe naivi, pe duplicitarii cu "vocaţie" probată în timpuri. "*Suferinţa m-a ajutat o singură dată*, îşi amintea Gr. Vieru, *atunci când am trecut Prutul.*

"Există o suferinţă la limita perceptibilului. Bătrânului râu i-a rămas "să spele pietrele", atâtea câte mai sunt; celelalte pietre au fost preschimbate de stăpânii cazarmelor în "pietre de hotar": "Ei au inventat / *Lacătul de apă* / Şi *cheia care încuie* / Cheia din care izvorăşte / Ceaţa şi negura..." Aceste *metafore ale închiderii* apar pentru "europenii" care se vântură prin lume metafore naive sau semne ale hazardului. Un astfel de "*lacăt de apă*" mai spânzură peste apele tutelare ale Basarabiei. Celor ce mai linguşesc orgoliile actualilor stăpâni, le reamintim replica lui Stalin (uluitorul seminarist gruzin recalandrat în criminal jubilant) la intervenţia unui demnitar comunist: "*Sentimentul recunoştinţei îl au doar câinii*!" Memento.

"Aud în răsăritul rourat / Cum strigă dorul–dor / Spre Basarabia / Spre suferinţa ei / Eu însumi preschimbându-mă / În răbdătoarea ei lacrimă..." ("*Liniştea lacrimei*"). Metafora "dorului–dor" (coborând din Ardealul "nebănuitelor trepte") are pulsaţie tragică. De la *strigăt* – la *linişte* există în poezia basarabeană actuală un spaţiu măsurat cu traiectoria lacrimei. "Amprenta" ei *acoperă* vederea. Voevodalul "steag al neamului" rămâne pe un liman de "îngheţate lacrimi". În "fântâna părăsită / a Limbii române" unii au abandonat hrisoavele vechimii, numele martirilor, inclusiv ale celor ce au ars pe rugurile propriei fiinţe. "*Fiecare Ţară se vede de pe muntele ei*" repetă - odată cu înţelepţii –

Grigore Vieru. Pentru românii de pretutindeni, acest *munte* al credinţei, al patriei definitive, este îmbrăţişat de "*luminile preasfinte*" Metafora muntelui de marmură solară ce se învecinează cu "un cer de stele sudice" recomandă, credem, valoarea unui poet cu acces la "arhivele cereşti".

Doina eminesciană reprezintă şi astăzi pentru "culturnicii" inhibaţi şi anxioşi un text subversiv. Poetul Grigore Vieru ofileşte hilara lor perseverenţă deschizând "casa mare" Basarabiei tocmai cu "Doina" furată. Cum să nu-i fi stârnit pe vrăşmaşii „din veacuri"? Imaginea Patriei creştine are, în opera lui Grigore Vieru, distincţia simplităţii. "Singură, tăcută", *veşnicia* se aşterne peste destine şi covârşeşte tot ce este trecător. Ea protejează *credinţa*, memoria unei istorii tragice, valorile sapienţale ale românilor de pretutindeni.

Cu smerenia firelor de iarbă, poetul contemplă "*steaua de vineri*" a pătimirilor şi a iertărilor: "Atunci ne-acoperim / Cu ce-avem mai frumos şi / Mai aproape: / Cu nişte ape, c-o doină, / C-un codru, c-o luncă..." ("*Dar vine un timp*"). Pentru români, adevărul se identifică decisiv cu Logosul întrupat, având consecinţe iniţiatice în istoria milenară, în conjunctura procreatoare, adică în *patria spiritului naţional*. În tiparul limbajului confesiv–iniţiatic, cu repetiţii incantatorii (care au transformat *litera* poeziei într-o notă muzicală) poetul "*Duminicii Coborârii Duhului Sfânt*" îşi înveşmânteză mărturisirea cu verbele apostolice, îşi rosteşte cântarea cu emoţie psaltică: "*În raza candelei mereu / Sub care sufăr şi creez / Noi ne unim cu Dumnezeu*". ("Inscripţie pe stâlpul porţii")

"*Numai cine e nevrednic de moarte se teme de ea*", spunea Eminescu. "*Amintirea de moarte*" reprezintă o treaptă a cunoaşterii luminilor pe care *le lăsăm în urmă*. "A-L trăi pe Dumnezeu, scria poetul basaraben Grigore Vieru, înseamnă a-ţi trăi soarta fără să-ţi fie teamă de ea". Pătrunse de acest spirit creştin, ultimele sale versuri dobândesc o cantabilitate hieratică: "*Dar ai intrat Tu / În noaptea durerilor mele / Iluminându-mă / Inima lumii întregi / Bate, iată, la mine în piept. / Iar Sângele Tău / Rănitul Tău sânge / Arată calea sângelui meu / Spre Tine...*" ("*Calea Sângelui*") O asemenea confesiune figurează "Coborârea harului". "*Bucuria plânsului*" ("plânsul care purifică") reprezintă pentru creştini un dar: "Ai atâta curaj câte lacrimi strălucesc în adâncul lui", spunea cel ce-şi rostea

rugăciunea cu mulţimea de ţărani, de studenţi şi elevi, de cărturari, de muzicieni, de pelerini peregrinând cu o carte în mână (şi cu mai multe în inimă) spre mănăstirile "de la Nistru pân-la Tisa": "*Puterii Tale, Doamne / Mă-nchin / În fiecare zi / În chiar lumina dimineţii / Se-arată steaua / Suferinţei mele*".

Această "*stea a suferinţei*", înălţată în cântări antifonice este, credem un simbol al iluminării mistice în poezia română. Aceia care au interpretat „Oda" lui Mihai Eminescu au ocolit o asemenea ipoteză. "Dorul de Dumnezeu" apropie *cântecul* de *rugăciune*. Iar psalmul, ne învaţă Sfântul Vasile cel Mare (venerat împreună cu ceilalţi sfinţi din Capadocia, în anul plecării lui Grigore al Basarabiei) "*este o voce a Bisericii*": el înveseleşte sărbătorile şi face să nască în inima *omului dorul după Dumnezeu*. Chiar şi din inimile de piatră psalmul stoarce lacrimi..."[1] O asemenea "mireasmă duhovnicească" inspiră poemele creştine ale lui Grigore Vieru: "*Eu, Doamne, lucruri / Ştiu că n-am făcut prea multe / De Tine am / tot rezemat cuvintele...*"

Tot astfel gândea Patriarhul Dr. Miron Cristea când îi sfătuia pe tinerii români să-şi clădească un viitor bazându-se pe sentimentul răspunderii faţă de ţară, faţă de dreapta credinţă: "*Nu poate avea un rol remarcabil în lume neamul care are un tineret blazat înainte de vreme, fără idealuri. Părinteşte vă sfătuiesc să vă păstraţi curăţenia sufletului...*"[2]

Mai mult ca oricând, astăzi tinerii au nevoie de modele. Am privit către *lumina* pe care a lăsat-o poetul Grigore Vieru.[3] Nu ne folosim noi, românii, de simbolul Păsării Phoenix pentru spera că vom renaşte, ci ne apropiem, după puteri, de *Lumina sfântă* ce trezeşte spiritul creator şi îl ridică peste deşertăciunile vremurilor.

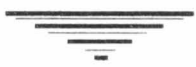

[1] Conf. Petru Ursache, *Mic tratat de estetică teologică*, Edit. Junimea Iaşi, 1999, pag. 200

[2] dr. Miron Cristea, op. cit. pp. 153–154

[3] Virgil Nistru Ţigănuş, *Grigore Vieru iluminat de poezie*, Editura Universităţii din Chişinău, 2006 (cartea a fost adusă în ţară de către studenţii şi profesorii basarabeni şi a fost "lansată" în prezenţa poetului Grigore Vieru, în noiembrie 2006, la Galaţi)

"RAFTUL CU CĂRȚI"

"CAUT CEEA CE NU POT AFLA ȘI AFLU CEEA CE NU CAUT !"
– *împreună cu* profesorul Alexandru Husar –

Vă propun o "oră de lectură" împreună cu Profesorul Alexandru Husar. Apelul la memorie constituie un prilej şi un temei de meditaţie pentru pentru lectorul tânăr. În memoria culturală a lumii, scriitorul indian Rabindranath Tagore (1861–1941), autor al unei opere proteice, în mare parte tălmăcită în română, proiectază asupra posterităţii sale o linişte particulară. Aceasta este, credem, "valoarea relevantă" (apelăm la o sintagmă a regretatului estetician prof. univ. Al. Husar, traducătorul amplului poem "Grădinarul") care se opune parodierii violente a virtuţilor fundamentale, dar şi stimulării dispreţului, trivialităţii, neruşinării – (manifestate, în vremea de faţă, la toate nivelurile sociale). Idealul de toleranţă, discreţie, omenie pare să se fi scufundat odată cu celelalte "atlantide" ale spiritului. Şi totuşi, un intelectual român, al cărui "teritoriu" de creaţie eseistică, artistică, critică, de investigaţie a istoriei culturii este alcătuit din multe mii de pagini tipărite a refuzat calchierile "frigului" postmodernist şi, printr-o valoroasă carte a sa, s-a identificat memorabil cu simplitatea ideilor modelatoare de suflet.

"Grădinarul" lui Tagore (85 de "respirări" poematice) probează, prin tălmăcirea profesorului Al. Husar, apropierea de mitologia biblică a "Cântării Cântărilor", "Proverbelor" şi "Eclesiastului" (care nu au rămas, nici în spaţiul de cultură extrem-oriental, simple tipare morale). Restituit cu fidelitate generaţiei de azi (menţionăm că limbajul metaforic impune o strategie nuanţată a traducătorului), autorul "Jertfei lirice" mărturiseşte prezenţa Providenţei în toate cele care sunt (a căror evidenţă de netăgăduit ne împacă simplu cu vremurile), dar şi cu cele nevăzute (cu tăcerea lor mistică). Pe "drumul îngust şi plin de cotituri" al acestei lumi, suntem în măsură

să recunoaştem: "Caut ceea ce nu pot afla şi aflu ceea ce nu caut". Rămânem în comuniune cu miracolele naturii: "Orele dimineţii", "Cuiburile păsărilor" (a şasea secvenţă aminteşte de cunoscuta parabolă a Sf. Francisc), "florile din faţa soarelui", "linia albastră a copacilor". Planeta "grădinarului" lui Tagore pare învăluită într-o visare fără de sfârşit. Traducătorul român (născut pe meleagurile lui G. Coşbuc, cel mai inspirat tălmăcitor al lui Dante) primeşte mesajul inscripţionat pe coloane bengaleze şi îl rescrie (sub controlul graiului byronian) pe un fragment de marmură uşor patinată cu – rară supleţe stilistică: "Numai o câmpie este între noi"; "Norii pribegi s-au stins la marginea cerului"; "Lotusul n-ar putea rămâne în mugur în ceaţa iernii eterne"; "Lasă viaţa ta pe aripile Timpului să tresalte ca un strop de rouă pe vârful unei frunze".

Într-un fel, profesorul Al. Husar parcurge o experienţă proprie lui Mircea Eliade; poemele epice reprezintă, credem, ornamentaţia dispusă inspirat dincoace de "povestea" indiană! "Ţi-am cules floarea, o, lume! Am strâns-o la pieptul meu şi spinii ei m-au străpuns..." Timpul călătoreşte neobosit, acoperind (dar nu de-a valma!) mărturii şi destine. Suntem oaspeţii privilegiaţi ai propriei noastre vieţi, dar rămânem pribegi prin această grădină a Domnului. Poate, la marginile ei neasfinţite, ne va aştepta, ca pe erou liric al cărţii tălmăcite de Alexandru Husar, adevărata Lumină, neapropiată.

"FEBRA ETERNITĂŢII", PRINCIARA NOBLEŢE...

"*L-am cunoscut pe Lucian Blaga în Braşov, la conferinţa sa despre Şaguna*", mărturisea dr. Al. Husar, fost preşedinte al Comisiei de Istoria şi teoria Artei a Academiei Române (filiala Iaşi). În "febra festivă" a tinereţii sale, distinsul estetician ardelean descoperea, în dialogurile cu acela ce avea să-i orienteze cercetările în estetica literară – "*febra eternităţii*". Această sintagmă defineşte, după părerea mea, o instanţă superioară care poate spori notorietatea unei opere încă insuficient cunoscute. Dar "febra eternităţii" reprezintă şi o călăuză revelatorie în demersurile analitice ale profesorului Al. Husar, antologate în excepţionalul volum "*Lucian Blaga între amintire şi actualitate*", unde inteligenţa argumentaţiei este susţinută de *liniştea profunzimilor*, de *o pace a vârstelor* care se întâlnesc în apărarea aceloraşi valori naţionale. L-am cunoscut, am dialogat, ca foşti studenţi ai Clujului, l-am preţuit pe profesorul Husar în acest climat. Cartea are o structură clasică, adecvată însă unei viziuni de elevată modernitate. Sunt analizate componentele creaţiei lui Blaga din perspectiva estetică şi filosofică. Suntem avertizaţi că Lucian Blaga "ne întâmpină *cu sufletul în căutare...de totdeauna şi până la cele din urmă hotare*". Exegetul, discipol sintetizează ipostazele lirismului "Nebănuitelor trepte" vorbind cu un talent predominant poetic în cadenţele unei depline libertăţi spirituale: "Având când ceva de mandarin printre lotuşi, când ceva de sacerdot, poetul e o fiinţă miracol trăind în *universul magnific* şi *universul mărunt* (sau transcendent şi imanent) cu aceeaşi aprindere".

Acel "prinţ fericit" din Lancrăm-ul Ardealului avea "o nobleţe a tăcerii şi-n toate măreţia calmă şi simplitatea nobilă a "unei statui antice". I se confesase studentului Al. Husar: "Am luptat să-mi păstrez libertatea de gândire şi să salvez prin aceasta o condiţie

esenţială a spiritului". Vor şti universitarii de astăzi să ducă mai departe acest ideal?

Descoperind "matricea stilistică" a culturii române, Lucian Blaga definea, prin propria sa operă, "coordonatele adânci de spiritualitate". Ca şi Eminescu, Blaga cunoaşte o glorie postumă. Gloria celui nedreptăţit. Gloria absenţei.

Le atrăgeam atenţia studenţilor că epigonismul poetic este, cel mult, pitoresc. Nu puţini sunt aceia care pretind că "scriu ca Blaga", Importantă rămâne cunoaşterea premiselor teoretice ale sistemului său filosofic. De pildă, "psihologia inconştientului" se regăseşte la Blaga în configuraţia "noologiei abisale". Profesorul Al. Husar opera cu aceleaşi concepte pe care le-a dezvoltat poetul–filosof. Se cuvine să deosebim starea *en-statică* (cu un accent pe facultăţile logice ale intelectului) de starea *ec-statică*. ("intelectul evadează din sine" pentru a emite judecăţi de valoare).

Stimulativ pentru tânărul "infinitei tranziţii" aculturale poate fi procesul de acomodare cu valorile acreditate ale culturii. Autorul subliniază: "Menirea fiecărui popor este aceea de a dărui lumii o cultură crescută din matricea stilistică. Blaga a preţuit enorm *cultura naţională*, i-a descifrat înţelesul, i-a căutat *nucleul generator*, i-a descris tipologia spirituală" (s.n.). Dacă Eugen Lovinescu ("Mutaţia valorilor estetice"), G. Călinescu ("Principii de estetică") au conturat reperele în cercetarea faptelor de artă, Lucian Blaga, prin volumul "Artă şi valoare", creează, după cum observa profesorul Al. Husar, "*o adevărată filozofie a artei*". Cu "luminile" apropiate şi cu cele de taină, "omul e supus unei deveniri interioare care se soldează cu împlinirea sa, *arta* operând asupra fiinţei sale intime..." Prin aceasta se dovedeşte că valoarea nu are numai o componentă transcendentă, ci şi una imanentă, participând la necesarul *salt ontologic al fiinţei*".

Emoţionantă este starea de suflet (proprie marilor conştiinţe) a autorului exegezei dedicate lui Lucian Blaga. Un optimism autentic, comparabil cu acela al profetului din poemele ecstatice, o noblețe a purtătorului de lumini înalte – iată laurii pe care timpul i-a ridicat pe fruntea profesorului Husar, care a avut chemarea de a vorbi – faţă către faţă – cu cel mai cultivat creator de artă din secolul trecut,

ajuns – în iraţionalitatea unei istorii bolnave – asemenea protagonistului din tragedia "Zamolxe".

În faţa studenţilor clujeni aflaţi, în vremea Diktatului, la Sibiu, Lucian Blaga transforma logosul academic într-un simbol al speranţei, credinţei şi iubirii de patrie: "*Ţara din inima noastră, orizontul suficient pentru orice creaţie oricât de mare a spiritului, ţara de totdeauna rămâne neatinsă acolo, înlăuntrul nostru. Acest orizont lăuntric, comoară neadormită şi care nu se va stinge, este cea mai mare moştenire a trecutului...*"

Marile voci ale culturii se întâlnesc din veacuri în ampla lucrare de înnobilare a spiritului naţional. Un asemenea moment de graţie îl constituie, credem, comuniunea (în registrul savant, în contemplarea sensibilă) a celor doi aristocraţi ai spiritului. "*Istoria şi cultura sunt certificatul de existenţă şi identitate al fiecărui popor* – scria profesorul Al. Husar – *şi aş încheia adresând, ca un corolar, poporului nostru urarea de a-şi împlini la timp misiunea sa în lume*". În felul acesta oricare dintre contemporanii acestor mari creatori participă la regăsirea esenţialelor spiritului naţional.

REVELENȚELE OMULUI DE CULTURĂ: MUNCA, SINCERITATEA, TĂCEREA

Antologie de Margareta Husar

În urmă cu şapte decenii, istoricul–martir Gh. I. Brătianu, pleda pentru *apărarea conştiinţei de sine* a poporului nostru care "va cădea sau va învinge, după cum va părăsi această lege a *misiunii sale*, sau o va păzi cu preţul sacrificiului". Regretatul Profesor universitar Alexandru Husar şi-a asumat neistovit această *misiune* încă din adolescenţa trăită în perimetrul spiritual al Şcolii Ardelene, aflat sub semnul transcendenţei – până la liniştea desăvârşirii din amurgul moldav. Mulţi dintre cărturarii formaţi în cea mai veche şcoală superioară românească, aceea a Iaşiului, au avut privilegiul de a-l asculta şi de a pătrunde, iniţiaţi de către Domnia Sa, în spaţiile imaginarului, de a-şi apropia diagrama astfel unei opere magistrale. *Antologia doamnei prof. Margareta Husar*[1] – o sensibilitate narativă şi analitică excepţională – are valoarea unui documentar despre relevanţele unei personalităţi covârşitoare: *munca, sinceritatea, tăcerea, profunda credinţă*. Acest regal intelectual sporeşte materia vie a ideilor focalizate de Al. Husar, făptură clasic–aristocratică, nesubstituibilă ("nimeni nu i-a spus "tovarăşe," precizează poetul *Lucian Vasiliu*). O hermeneutică a unei vaste creaţii implică o examinare a belşugului de sensuri ale vieţii autorului ei. Profesorul Al. Husar (a cărui aleasă descendenţă este argumentată de doamna Mărioara Husar Rusu), face parte dintr-o generaţie dramatică, neînvinsă de neadevăr şi slugărnicie. Purtător de *cununi şcolare năsăudene*, licenţiat al lui *Tudor Vianu*, doctorand al lui *Lucian Blaga*, asistent al lui *David Prodan*, colaborator al lui *Constantin Ciopraga* şi *Gavriil Istrati*, Al. Husar a

[1] Margareta Husar, *Al. Husar în amintirile contemporanilor*, Editura Princeps, Iaşi, 2010

fost mentorul unor mii de studenţi. Cumpănit şi prob, lucid şi credincios din profunde convingeri, a înţeles, peregrinând prin universităţile din Cluj, Bucureşti, Iaşi, Lima, Stuttgart, cât de important este să păstrezi lumina unor idei umaniste într-o vreme absurdă, frivolă. Profesorul *Gavriil Scridon*, neuitatul nostru profesor şi conducător al doctoratului clujean, şi-l amintea pe Al Husar ca pe un corifeu al tineretului. De aceea, deviza noastră, a elevilor de la Cluj-Napoca, adesea mărturisită în faţa studenţilor de astăzi, rămâne: "*Bucură-te că poţi învăţa şi bucură-te să-i poţi învăţa şi pe alţii!*"

Întreaga carte închinată memoriei Profesorului Al. Husar vibrează de acest patos al *libertăţii spiritului şcolii*. (Este suficient să priveşti "problemele" oferite olimpicilor de Limbă naţională din ultimul timp, ca să realizezi cât de importantă rămâne lecţia despre adevărul şi frumuseţea graiului nostru, cotropit acum de vegetaţiile unui mimetism agresiv). Scriitorul *Daniel Corbu*, redactorul volumului, subliniază: "Magistrul Al. Husar s-a născut sub zodia excepţiei şi cred că spaţiul în care s-a simţit cel mai bine a fost "Lumea ca text şi textul ca lume". Ocultat de iluştrii „nemuritori" autohtoni (dintre care nu puţini au avut a învăţa din scrierile sale), Al. Husar a fost desemnat Membru Corespondent al Academiei din Roma. "Un adevărat torent uman, călduros şi cordial" (*Valeriu Cotea*), "un aristocrat al cuvântului românesc" (*Ion Berghia*), Al. Husar "vorbea esenţial, definitiv şi dădea cel puţin un reper de urmărit" (*Liviu Apetroaie*).

Pentru autorul "Metafizicii", universul reprezenta "o imensă carte unde simfonia spiritului nu are sfârşit". "Printre tăceri, mărturiseşte doamna *Magda Ciopraga*, l-am ascultat totuşi vorbind. "Înzestrat cu har liric", Al. Husar îi numea pe poeţi "torţe mari pe muntele sfânt". *Livia Ciupercă* aminteşte o asemenea confesiune:

"Cu barca pe valuri, în seara înaltă
Vâslind lin din larguri, departe de mal
Ascult stins al trestiei glas de metal
Şi nuferii-n dans ritual cum tresaltă."

"*Fie-vă inimile ca nişte lumini zburătoare*", rostea Mitropolitul Clujului, *Părintele Bartolomeu Anania*. O asemenea lumină este etosul, susţinut de *ideea naţională*. Ea se opune exhibiţionismului

mondializării, "echilibrului" însăilat, oscilant, feluritelor ipostaze ale contra-culturii. Toate aceste "componente" poluante asaltează în prezent şcoala. Unde sunt adevăraţii ei slujitori? Glosând asupra lucrării "Ideea europeană", *Pavel Chihaia* observa: "Europa se înnoieşte pe baza principiului naţionalităţilor şi România devine o realitate pe harta noii Europe." O Europă – cultă, sperăm.

Doamna *Catinca Agachi* receptează în opera lui Al. Husar "*fiorul tainic al unei demnităţi şi mândrii de a fi român*" bazat pe sentimentul permanenţei. "Iubea ţara în întregul său", scrie cu dreptate doamna *Ioana Irimia* "şi spera să o vadă iar Mare". *Anica Rugină*, fostă studentă a magistrului, rememorează un argument dintr-un curs: " *Un popor se înalţă nu numai prin oamenii pe care i-a dat, ci şi prin felul în care îi cinsteşte*". Cursul său, arată *Ioan Ţăranu*, avea alura unui maiestuos poem simfonic – Imperialul Husar – , cu variaţiuni pentru coarde şi chimvale, în cursul căruia maestrul interpreta *solo* şi vioara şi violoncelul şi viola şi pianul şi harpa şi clopotele în final..." "Era o coloană de Lumină" conchide Constantin Parascan.

Într-un context istoric delicat, Profesorul a orientat "Lecţiile istoriei" către ingratitudinea agresivă a "hipoacuzicilor" din această vreme, oferind repere, cum inspirat afirmă poetul *Nicolae Turtureanu*, "pe o tavă cu jăratic" unui politruc "rătăcit la propriu şi la figurat prin hăţişurile istoriei şi filologiei".

"În adevărata artă literară, cuvintele au "o nouă demnitate" îi spunea Al. Husar redactorului "Convorbirilor Literare", poetului *Cassian Maria Spiridon*. Mulţi l-au ascultat – şi nu numai în amfiteatrele ieşene – pe Profesor. Unul dintre aceştia este *Grigore Ilisei* (realizatorul unui emoţionant film despre maestrul său). Acestuia i s-a confesat Magistrul, retrăind dialogurile cu *Lucian Blaga* (purtate cu emoţie în "biroul" sub scara Bibliotecii Universitare clujene): "Mă visam clipe în şir elev al lui Platon sub platanii Academiei".

Tulburătoare sunt gândurile doamnei prof. Margareta Husar (citabile în întregime). Doi intelectuali români, un ardelean înţelept şi cumpătat, o moldoveancă exuberantă şi inteligentă – sub aceeaşi Lumină: eminenta profesoară şi scriitoare ("Aveam simţul echilibrului"), şi proteicul universitar, arhitect al frumosului, arbitru al

Bunului Simţ ("Avea planuri pentru încă o viaţă"). Spirit înalt, profund creştin, doamna profesoară Margareta Husar a scris o carte ca un colind din netimpul zorilor înfioraţi de un amurg care-şi prelungeşte culorile...

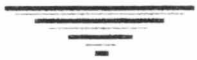

"CA O PĂDURE FUMEGĂ DUREREA..."

Reprezentând o nouă glosă poetică la metafora suferinţei ("*spini în astre*"), cartea de poeme a lui Demostene Andronescu – *Peisaj lăuntric*, (cu un *Cuvânt înainte* de Răzvan Codrescu, ilustraţii de Ştefan Orth, editura Puncte cardinale, Sibiu), – aminteşte de spiritul postumei eminesciene "*Cu-aripile-atârnate*". Acest "*Peisaj lăuntric*" se întemeiază din umbrele unor lumini răvăşite. "*Cu plânsul lumii ce nu ştie plânge*" se văd căzând, precum pământul de îngropăciune, cuvinte numai în aparenţă ostenite. Iubirea de Absolut, speranţa şi credinţa sunt punctele cardinale pe care gândirea de lemn (şi din alte "esenţe") nu a încetat să le considere elemente de arhivă, dar care, în realitate, rămân neodihnite lumini îndreptătoare.

Creatorii din generaţia poetului Andronescu nu au "charm"-ul textelor contemporane, nu pot intra în competiţie cu "retorica" benzilor desenate; ei împărtăşesc teza lui Cioran potrivit căreia "*A râvni gloria înseamnă să mori dispreţuit...*" Ei se mai află într-o polemică decentă cu amnezicii de circumstanţă. Pactul poetului cu cititorul său este cathartic: "*Mă aruncă-n foc / Şi-apoi cenuşa-n vânt mi-o risipeşte*". Încărunţită între ciulinii timpului furat, poezia se înalţă dintr-un "orizont" al ocnelor şi zarcelor – trăite în vârsta de bronz şi preschimbată de cei fără de lege într-o vârstă de cobalt. Totul se petrece ca şi cum am străbate imperiul carstic al stalactitelor şi stalagmitelor uluiţi de fantezia geologiilor, dar uitând că drumul nostru este de fapt o plângere a lumilor lăuntrice.

Departe de a fi naufragiat între zidurile stăpânite de torţionari, Demostene Andronescu are însuşirea de a le face transparente. În geometria tragică a celularului, putem privi materia de la începutul lumilor ("*un ocean*") sau, mai curând, "*un ochi de iaz*" pe care plutesc, agonizând "*nuferii speranţei*". Parcurgem apoi "*mirişti arse*", "*un lan de amintiri*", "*o holdă de dorinţi*". Mai sus (de gherle şi aiuduri) se mai văd o pajişte "*de dor de maci*" şi "*un trandafir*

sălbatic, înflorit". Spaţiul silvestru e umil (ca în primele icoane creştine): "*un nuc desfrunzit*", "*doi paltini*", o "*geană de pădure*". Semiotica "*zărilor lăuntrice*" cuprinde şi "*munţi de ne-mpliniri*", de pe care coboară într-un al cincilea anotimp – pe "*surpate gânduri*" – "*turme de tristeţi*".

Într-o vreme în care, profitând de mişcarea browniană a biografiilor "post-revoluţionare", unii s-au şi arondat la simbolurile "lumii inteligente", autorul *Peisajului lăuntric* continuă să navigheze cu o corabie metafizică; şi aceasta – pentru că yesmenii de azi i-au transformat poetului viaţa într-o "*arcă spartă*", cu "*pânzele surpate*" plutind pe o charoniană "baltă neagră". Cum "limanul" iubirii şi al tuturor exuberanţelor nu se mai vede, poetul are de ales între "*mister*" ("Naufragiu") şi rugăciunea isihastă. Este o recuperare necesară.

Componenta religioasă a cărţii este reflectată în distihul "*M-aplec şi plâng peste trecutul meu, / Cu lacrimi ce se varsă-n Dumnezeu*". Închisorile fără de sfârşit au prelungit smerenia sihăstriilor: "*Plângând m-am uşurat de parcă mâna / Lui Dumnezeu mi-a luat durerea toată*". Cernită cu năframa cadenţelor mioritice (ce sumar au trecut examenul suferinţei unii dintre tele-culturnicii de azi, atât de elocvenţi!), metafora lacrimilor nu preia emoţia vaticinară a lui Octavian Goga; e un plâns neauzit, ca al pietrelor de râu care se rostogolesc neştiut, în vreme ce valurile freamătă. Precum schivnicii din alt veac, poetul îşi "caută odihna-n Dumnezeu". Monologul ascet ia forma psalmimodierii:

"În gândul Tău, stufos, ca o pădure;
Care e ramu-a cărui umbră sunt
şi-al cărei foşnet tainic şi uşure
E cântecul pe care-acum ţi-l cânt?"

Cele optzeci de poezii ale volumului nu aparţin, după părerea mea, unui scriitor ajuns la vârsta senectuţii; cum îl arată acum "vremurile", ci fostului tânăr student sârguincios de la Istorie, căruia tocmai "o istorie" maladivă (nu oarecare) a hotărât să-i tâlhărească viaţa, să-l determine "să colbăiască", sărac şi flămând.

Timpul îşi amestecă vârstele; limpezimile sunt încă departe" ("*se găsesc şi acum ucenici să Te vândă / Şi preoţii să-ţi pună cunună de spini*", *Psalm IV*), dar trebuie să nădăjduiesc, pentru că ,

iată, "*sosesc albinele din Rai / Şi n-o să aibă-n cer ce să ne care*!" I se cuvin lauri poetului pentru aceste ferestre deschise către umbra zborului unor cocori "*care nu mai sunt*".

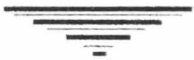

"TRAGISMUL ŞI NOBLEŢEA EXISTENŢEI"

"Sufletul uman e spirit: el nu e înghiţit de trup, nu există pentru trup", scria cu distincţia înaltei sale culturi mitropolitul Mladin. "Orizontul lui nu este zarea de lut a pământului, ci zarea de azur a Dumnezeirii". Se vorbea frumos în veacul trecut, pe când lumea românească, abia reunită, nu începuse să se mărunţească şi când erau respectate "valorile finale". Pe o asemenea cale, cu un asemenea îndrumător distins şi-a pornit demersul analitic referitor la tragedia "Hamlet" de W. Shakespeare, scriitorul–teolog Ioan Morar. Lucrarea a aşteptat transformarea din manuscris în carte mai multe decenii.

Atunci când "timpul avea infinită răbdare", autorul a izbutit să se detaşeze de "proza" comună a monografiilor meşteşugite. Cele douăzeci de secvenţe ale lucrării intitulate "Prinţul marilor dileme" reprezintă – ca să folosim o aleasă sintagmă a poetului Vasile Voiculescu – o "traducere imaginară" a biografiei uneia dintre cele mai înalte mărturisiri despre "tragismul şi nobleţea existenţei": "Hamlet" Se crede că literatura de analiză psihologică reprezintă o marcă a modernităţii. Spre îndreptare, ar trebui revăzută creaţia din "secolul lui Pericle" (în primul rând lucrarea lui Hesiod) şi s-ar cuveni asimilate valorile de profunzime spirituală afirmate de celelalte "şcoli" literare. Teribiliştii de astăzi (împărţiţi pe "căprării" de uz calendaristic şi pe coterii necodificate – de pildă nu se ştie unde îi "distribuie" ei oare pe scriitorii cu debutul senect, întârziat tocmai din cauza şi prin "hotărârli" înaintaşilor lor?) şi-au făcut gloria (tributară vulgarităţii şi înrăirii secularizante), îndepărtându-se tocmai de acele categorii estetice menite a spori afectivitatea pozitivă.

Cât de departe suntem (nu e vorba de timp) de Cervantes, Petrarca, de Shakespeare şi de contemporanii săi! Autorul acestei îndelung-trudite exegeze asupra maiestuozităţii condiţiei umane în tălăuzirea ei tragică, s-a nevoit a fi duhovnicul neobosit al unui univers de imagini. Porneşte apostoleşte spre pământul altor

vremuri şi altor generaţii. Le ascultă temerile, semnele de oboseală, le înţelege şi explică slăbiciunile, încercând, cu harul duhovniciei sale, să le împace cu suferinţa dar şi cu singurul adevăr al existenţei în spirit.

Părintele Ioan Morar nu a intenţionat să-şi echivaleze meditaţiile cu bibliotecile purtătoare de judecăţi definitive. Se supune canoanelor construcţiei unui discurs critic, se implică în redarea strălucirii noimelor altor timpuri şi, odată instalat sub cerul shakespearean, ţine dreaptă cumpăna credinţei spre limpezirea conştiinţei. Curajul său de a se apropia (cu o lumină în mână) de universul lui Hamlet se susţine, după cum constata IPS Bartolomeu, Mitropolitul Clujului, "printr-o perfectă acoperire ideatică şi îndemânare stilistică". Cititorul are cinstea de a însoţi călătoria prinţului din imaginarul epocii elisabetane în absurdul veacului nostru. Scriitoarea Ioana Pârvulescu, acceptând aserţiunea că providenţa lipseşte din universul pieselor lui Shakespeare, conchidea că "îndărătul tragediilor e absurdul".Va fi însă absurdă hotărârea"să te baţi chiar pentru-un fir de pai/ Atunci când cinstea-ţi însăşi este-n joc?"

Făcând parte din generaţia marelui liric Ioan Alexandru, căruia îi era proprie comunicarea – printr-un încreştinat ritual orfic – cu energiile divine, pr. Ioan Morar aminteşte că "opera lui Shakespeare nu este *pentru ochii trupului* (Goethe), că "spaţiile dintre rânduri sunt aproape la fel de încărcate de sensuri ca şi partea scrisă". Cele patru meditaţii (monologuri) ale lui Hamlet se manifestă prin mesaje (înceţoşate în Norduri) rostite în faţa marelui zid al nedreptăţii. Eroul luptă cu moartea cotropitoare, neuitând însă că pretutindeni sunt astre care cad.

Structura profundă a textului nu susţine, credem, un joc al răzbunării (ar putea fi revăzute şi, în mod necesar, comentate spectacolele lui Smoktunovsky, Constantin Anatol, Ion Caramitru) ci o "rânduială statornicită de Creator". Asemănarea cu Dante Alighieri conduce la configurarea unor metonimii care devin simboluri. Un asemenea reper este "taina de urmează a fi împărtăşită" în urma aprofundării tragediei. Cunoaştem, aşadar, "un suflet intrat în profundă rugăciune pentru a cumpăni cum este mai bine: *a fi* sau *a*

nu fi..." (Alice Voinescu sporea conotaţile celui de al treilea monolog hamletian astfel: "*A fi* înseamnă a te naşte din conştiinţă". Îi dau, peste timp, întreaga dreptate).

De aceea, cred, prinţul îşi risipeşte noaptea disperărilor în zorii speranţei: poate inocenta Ofelia "îl va pomeni în ruga sa". Condiţia trecătoare a fiinţei (în "rama" căreia Shakespeare conturează "un buchet de valori morale", curajul, prietenia) au însă gravitatea de ceremonial biblic al legăturii dintre *părinte (*de *aici* sau de *pretutindeni*) şi *fiu*. Nobleţea limbajului shakespearian ne conduce spre un asemenea registru.

Părintele Ioan Morar (care se manifestă ca un inspirat eseist al reconstituirii simbolice) a selectat bine momentul lansării acestei admirabile cărţi. Admiţând că "drumul lui Hamlet continuă prin noi", "el juxtapune creaţiei sale o reflexie a lui Anatole France: "Sileşti oamenii să gândească şi asta e o vină pe care cei de aici nu ţi-o vor ierta ".

Ştim bine că "restul e tăcere...", şi de aceea vă reamintesc de sentimentul care se degajă dintr-un cunoscut poem eminescian închinat autorului lui "Hamlet". "M-ai învăţat ca lumea s-o citesc..."

FREAMĂT NORDIC ÎN CĂRȚILE PROFESORULUI GRAȚIAN JUCAN

Meditând lângă "flacăra unei lumânări", Gaston Bachelard își amintea de "ființa ascensională" a acestui simbol creator de reverie. Dar ființa primește și rămâne în "cadențele" timpului înzestrat cu atributele creației spirituale. Într-o lume care, acum mai ales, freamătă scrâșnind, înlănțuită de hazardul (sau de entuziasmul) materialității, verticalitatea luminoasă a unei vieți închinate frumosului ar putea fi asemănătoare cu o traiectorie oarecare. Marilor conștiințe le este rezervată prietenia singurătății. Singurătate – nu recluziune. Profesorul Grațian Jucan de obârșie bucovineană, strămutat în nordul statomic al "Sătmarului", pătrunde în lumea literaturii la mijlocul secolului trecut. S-a împărtășit cu lecturile bucovinene din clasici, s-a înconjurat de valorile și marile exigențe ale posturii de student clujean, a slujit școala românească (de fapt a fost un propagator de idei, un înțelept colecționar de transparențe, un cercetător al miracolului "literelor"). Printre "intervalele" mai întunecate ale timpului – mozaic, viața și opera Domniei-sale pledează pentru continua ascensiune a spiritului liber.

Dacă vremurile ne macină cadranele calendarelor, jertfa unui intelectual precum este Grațian Jucan covârșește proza existențelor curente, satisfăcute de infinita și ineficienta contemplație a izbânzilor materiale, de strania negare a valorilor. Domnul literator și-a rostit mai întâi propria operă cu dicțiunea cumpătării și a iubirii de frumos. A publicat, în anii șaizeci, o "Bibliografie eminesciană", foarte apreciată; a abordat apoi universul creației celui mai îndreptățit purtător de valori statornice ale românilor, ascultând și tălmăcind dialogul dintre "timp" și "ființă" din scrierile inspirate din folclor ("Eminescu și patrimoniul popular"). Analiza "Doinei", de pildă, întreține intensitatea sentimentului patriotic. O filă din "pravila"

demnităţii nemului a fost caligrafiată în doinele din ţinutul Câmpulungului Moldovenesc: "Căci duşmanii îmi vreau mie / Să-mi vadă casa pustie". Scrisă cu decenii înainte de Marea Unire, "Doina" eminesciană, observă profesorul Graţian Jucan, încorporează Ardealul – de la Tisa, Sătmar, Săcele – splendidă încununare a aspiraţiilor sale din vremea cantatei "Horia" (1867).

Cercetătorul a consacrat apoi două volume prestigioşilor contemporani ai lui Eminescu ("Prieteni şi contemporani", "M. Eminescu. Prietenii poetului", 1989). "D-l Alecsandri", scria Eminescu în "Timpul" (1879) "s-a adăpat la acele limpezi şi ascunse izvoare şi de aceea prin tot ce a scris se simte că umblă una din acele suflări răcoritoare care suflă după vârfurile cele mai înalte. Fostul coleg de studenţie vieneză, I. Slavici, remarca: "deşi era mai mic de ani, era cu mult mai mare ca ştiinţă, strivitor ca superioritate intelectuală şi mai presus om cu inima deschisă şi totdeauna plin de căldura sfântă a celor aleşi" ("Amintiri"). La începutul celui de al doilea deceniu al acestui veac, persoane cu o înfăţişare şi o ideologie suspecte îi profanau memoria autorului "Marei" pe "canalele" pestinenţiale de "ştiri".

Cu "inima plină de căldură sfântă" s-a apropiat poetul "sutelor de catarge" ale gândurilor – de poveştile lui Ion Creangă pe care le citea, se spune, "cu o bucurie copilărească". Avea dreptate poetul să se însenineze în prezenţa acelui om "bun şi prietinos", vesel şi glumeţ, îngăduitor, (cu) o înţelepciune şi isteţie firească.

Cei care văd în Al. Vlahuţă doar un epigon eminescian (astăzi el este exclus din programele şcolare înţesate însă cu suficientă subartă literară, cu "post-modernităţi" afazice) ar trebui să-şi reîmprospăteze lecturile. Totul trebuie citit cu onestitate. Eminescologul Graţian Jucan (recunoscut ca atare în bibliografia consacrată operei) nu-i consideră pe contemporanii poetului – scriitori de periferie. Aduce ca argument o frază din discursurile lui Al. Vlahuţă: "noi simţeam ca şi cum ar fi străbătut prin versurile lui ceva din sufletul tragic al Bibliei..." Tânărul Lucian Blaga (o recunoaşte în memorialul "Hronicul şi cântecul vârstelor") i-a încredinţat lui Al. Vlahuţă placheta sa de debut. Oare de ce, în tensiunea căutărilor, (itinerariile poeziei erau şi atunci complicate) Blaga a aşteptat tocmai din partea "epigonului lui Eminescu"

confirmarea valorii sale? Tânărul poet ardelean recunoștea astfel autoritatea unui maestru.

Educația filologilor de acum o jumătate de secol cuprindea și îndemnul de a participa, prin cultivarea artei memoriei, la dramele (motivate de operă), la năzuințele, la spațiile de referință ale personalităților cu care se identifică spiritualitatea românească. Astfel procedează scriitorul Grațian Jucan. În două volume remarcabile ("Eminescu și Bucovina", 1997 și "Eminescu și Ardealul", 1998) precum și în câteva secvențe din sintezele "Peste nemărginirea timpului" (2005) și "Articole și comentarii" (2008) domnia-sa demonstrează contemporanilor tineri (uneori, indiferenți la scrierile predecesorilor) în ce constă *individualitatea creației* – un vector al culturii naționale. În felul acesta, fostul discipol al "Școlii ardelene" (reprezentate în anii săi de studenție de către Ion Breazu și de eminescologul Dimitrie Popovici) continuă o necesară dezbatere despre permanența idealului de artă națională.

Când comentează poezia "La Bucovina" (publicată la Pesta, 1866), profesorul Grațian Jucan retrăiește starea de beatitudine juvenilă, călăuzită de înțelepciune, pe care i-a transferat-o școlarul din Cernăuți și Blaj: "Credința în artă era bunul suprem! Oda "La Bucovina", acest cântec de slavă, e mai mult decât un tainic legământ. Bucovina e locul binecuvântat unde poetul și-a descoperit vocația și și-a dobândit conștiința propriei sale misiuni".

Contemporan cu tinerii profesori de astăzi, domnul Grațian Jucan are curajul de a lupta cu tendințele de aplatizare a valorilor confirmate de timp și de nesocotire a echilibrului și misterului creației închinate ridicării omului în lumina (întruchipată) a bunei cuviințe. Cele aproape 25 de titluri (dintre care 12 lucrări închinate lui Eminescu) care înnobilează numele profesorului Jucan recreează, într-un limbaj înalt, rafinat, structura, izvoarele credinței, dezlănțuirile, speranțele unui neam care – suntem încrezători – va continua să-și înțeleagă devenirea.

CÂND ÎNVĂŢĂTORII NE CHEAMĂ CU "DEŞTEAPTĂ-TE ROMÂNE"

Cândva, în "singurătăţile Rarăului", Mihail Sadoveanu s-a arătat copleşit de un moment încărcat de sensibilitate metafizică: "Simţeam în juru-mi imensitatea muntelui şi a codrilor sub cer... fericit ca de ceva ce era numai al meu..." Peste decenii, Graţian Jucan, distinsul intelectual preocupat de opera eminesciană şi de cultura populară, pledează din agora acelor locuri pentru evanescenţa sentimentului vaticinar în două remarcabile lucrări consacrate nordului bucovinean[1]; lucrări decorate cu vignetele sculptorului Ion Maftei. Cărţile de o importanţă particulară, urmăresc diacronic ipostazele acelei ziditoare fărâme de pământ românesc, matrice morală, religioasă, culturală, pe care Mihai Eminescu a sintetizat-o în sintagma "Dulce Bucovină".

Înzestrat cu talent de poet al prozei, cu o gândire pozitivă, încrezător în destinul românesc, precum retorii noştri din veacurile de mijloc, şi moştenind din părinţi farmecul simplităţii, autorul are privilegiul de a scrie cu entuziasm dar şi cu distinsă rigoare ştiinţifică şi documentară despre locuri şi oameni care au fost înzestraţi cu valorile spiritului. Nu au fost acceptate aici, în Bucovina: existenţa lejeră, "boemă" dar nici şabloanele totalitarismului. (De sărbători, bărbaţii îşi lăsau şefii să facă rapoarte, iar ei se duceau, în costum naţional, la biserică). Avem multe temeiuri să-i admirăm pe aceşti nobili nonconformişti – de la oieri şi ţapinari – la profesori, medici, ingineri, teologi, economişti. Faţă de ipostazele aiuritoare ale vremurilor de astăzi, faţă de noul cosmopolitism din ce în ce mai straniu în care ne rotim ca scamele, nordul ideii de demnitate românească (un punct cardinal care, sperăm, nu se va lasa "dus" de "încălzirea planetei") reprezintă încă expresia unei ordini morale. Ea e cunoscută din ceasul descălecătorilor, când "moroşanul"

[1] Graţian Jucan, „Câmpulungul Moldovenesc", Editura Fundaţiei Culturale „Alexandru Bogza", „Câmpulungul Moldovenesc şi împrejurimile lui", Satu-Mare, 2011

Dragoş, nu se întâlnea aici cu "frunţi" plecate, ci cu oameni demni, păstrători de credinţă, pregătiţi să îmblânzească şi un zimbru din mituri. Alexandru cel Bun, Ştefan şi apoi Rareş înălţau altare în sihăstrii. Fără odihnă, tot felul de invadatori, lustruiţi sau ponosiţi şi cu minte săracă, s-au mulţumit cu palavrele, cu hoţia şi cu fuga.

Românii, nota Dimitrie Cantemir acum aproape trei secole, "nu ascultă de nici un boier şi alcătuiesc un fel de republică". Le-a venit greu răpitorilor (înţeleşi cu alţi răpitori) la 1775 să-şi impună "regimul" în Bucovina românilor. Au desfiinţat mânăstiri, au umblat cu peceţi şi cu suluri de hârtie scumpă prin munţi – ca să emită decrete şi să supună pădurile. Cum să îngenunchezi brazii? Obsedantele planuri imperiale s-au "prelins", în epoci diferite, cu urmările care se ştiu, din somnul raţiunii. Până de curând mai trăiau şi în Bucovina părinţii prizonierilor risipiţi în "Siberii de gheaţă" – stane de dor şi de disperare. Autorul acestei cărţi "câmpulungene" îşi ştie cea dintâi menire de profesor şi de cronicar: onestitatea. Au urmat abuzurile "socialiste" (arestări, deportări, injustiţii). Generaţii au crescut cu gândul de a învinge ticăloşia, minciuna. Mulţi tineri au fugit în munţi, alţii au fost arestaţi, hărtuiţi, împiedicaţi să studieze în licee şi universităţi. Îi ajutau să spere "corona montium" a stâncilor de calcar de pe Rarău, cuvântul părinţilor şi al duhovnicilor Hutu, dr. Slevoacă, Ghenghea, Buliga, mulţimea de lumini ce ardeau la vechiul altar singuratic de la Sihăstria. Într-un moment (bine regizat) de "jale a omenirii", în vitrina unui magazin din Câmpulung a apărut (într-o tavă de lemn), portretul "tătucului" Stalin alcătuit din bomboane (atunci produse prohibite). Militarul albastru, rău şi cam turtit, apărea extrem de "dulce" în ochii dilataţi de uimire ai copiilor. Cine să mai observe panglica neagră din coţul "tabloului"? Fugăriţi de un destin strâmbat, acei şcolari din vremea istoriei bolnave nu-l pierduseră însă pe Dumnezeu. În Catedrala în care slujeau mari duhovnici şi teologi cu carieră universitară – P.C.dr. Ştefan Slevoacă, de pildă – duminicile şi la praznice, Crezul era spus în faţa uşilor împărăteşti de către un şcolar. Oamenii amplificau, prin murmurul lor, emoţia acelui moment al Liturghiei. Nici din celelalte sfinte lăcaşuri bucovinene copiii nu lipseau (Astăzi, însă...)

Am răsfoit recent "buletinul" editat în 1957 de către conducera Liceului "Dragoş-Vodă" şi am recitit textele "amprentate" de mărimi

locale. "Misticismul" afirma un tovarăş (cunoscut şi prin felul în care cânta la muzicuţă) " a fost alungat din materialul şcolar". Nu ştim câtă proprietate avea dumnealui asupra termenilor folosiţi. Suntem siguri că se aventurase în concluziile sale. Credinţa nu părăsise lecţiile de istorie ale eruditului prof. Mihai Pavel (care s-a acoperit cu tăcerea unui mormânt la câteva ceasuri după ce administratorii s-au grăbit să-l pensioneze). Strădaniile profesorilor Cornel Spânu, Hortenzia Şuhan, Veronica Livescu, a soţilor Negură au salvat sufletele tinere. Pentru copiii care-i ascultau, ei converteau cenuşiul din jur în tărâmuri faste. Doamnele învăţătoare Elena Andronic, Paraschiva Grămadă şi multe alte "dăscăliţe" şi-au ocrotit discipolii descifrându-le taina Izvorului Alb, labirintul pădurii Slătioara, metafora suferinţei liniştite din salina de la Cacica (icoanele se scufundaseră în muntele de sare), sunetul clopotelor de sub munţii împăduriţi Adam şi Eva de la Pojorâta, tinereţea eternă a râului Moldova. Însuşi profesorul Graţian Jucan, autorul studiului monografic la care ne referim, îşi publica acum o jumătate de veac – nu o "adeziune" la cine–ştie ce elucubraţii "politice", ci un doct comentariu eminescian. Era curajul creator al unui tânăr filolog, care în mulţi ani de trudă va deveni o autoritate culturală.

Timpul nu ne poate lua totul. Ne rămân, nădăjduim, sacrele, primitoarele lăcaşuri, şcolile, fântânile (câte mai sunt), munţii, râurile, Dunărea (fiindcă aşa zice Eminescu în "Revedere"), cerul cu ceasurile lui. Nu înşiruim noţiuni, ci încercăm să înţelegem, să ne circumscriem sufletului bucovinean. E adevărat, mulţi îşi năruiesc pe nimic (nimicuri) libertatea şi credinţa moştenite din bătrâni. Îşi încarcă sufletele cu aceleaşi gunoaie ale trădării, laşităţii, lenei, neruşinării abandonate de cocheţi umblători bicisnici pe apele şi cărările "pădurii de simboluri" sacre. Însă în vechea "casă cu patru laturi" a Bucovinei eminesciene rămân străvechile fortificaţii: iubirea, speranţa, credinţa, istoria neprefăcută. În carţile de excepţie a profesorului Graţian Jucan (1979,2006,2011) se rememorează (deloc întâmplător) propoziţia imperativă a lui Andrei Mureşanu. Iar când învăţătorii ne cheamă în forumul spiritului cu "*Deşteaptă-te Române*!", avem datoria să mărturisim cu mare curaj în faţa lumii – celei de bună credinţă –, dar şi în faţa ticăloşilor, a stricătorilor de limbă şi dreaptă credinţă care sunt temeiurile dăinuirii noastre.

"AUTOPORTRET ÎN OGLINDĂ", PETRE ISACHI, "ÎN TURNURILE DE FILDEȘ..."

"În *turnurile de fildeș*", constata Octavian Paler, "nu mai e loc decât pentru învinși". Există însă și *turnuri de veghe*, iluminate de proteice destine exemplare: există repere care destramă obscuritatea ignoranței, care legitimează o conștiință în luptă cu neobosita entropie morală. În asemenea "turnuri de veghe" și-au caligrafiat cronicile: Ion Negoițescu ("Straja dragonilor"), Paul Goma ("Culorile curcubeului '77"), Andrei Pleșu ("Jurnalul de la Tescani"), Liviu Ioan Stoiciu ("Jurnalul unui martor"). Memorialistica (pe care André Malraux o aprecia în raport de "caracterul ei de mărturie sau introspecție") se circumscrie literaturii de frontieră. Temeiurile ei nu pot fi contestate, mai ales dacă o asemenea scriitură intră în alianță cu valori estetice, tonifică și sporește dorința de cunoaștere. Cu "jurnalul" scriitorului, editorialistul și profesorul Petre Isachi (autorul unor sinteze remarcabile: monografia consacrată revistei "*Zburătorul*" (2007), tratatele despre evoluția romanului ("*Romanul, încotro?* – 2006; "*Anotimpurile romanului*" I, II), studii închinate "*Psalmilor arghezieni*" (2001) și "*Ultimelor sonete...*" ale lui Vasile Voiculescu, arhitectul inspirat și prob al revistei de cultură "13 Plus" din Bacău) primim deslușiri despre întemeierile unui intelectual român prins între evenimentele ultimelor decenii. Domnul Petre Isachi își asumă responsabilitatea de a analiza valorile de profunzime ale spiritualității naționale (credința, libertatea, respectul pentru adevăr, umorul inteligent, demnitatea în suferință, spiritul constructiv), așa cum se reflectă ele în opera de cultură. Se va vedea din lectura acestui jurnal existențial că memorialistul se raportează la un cod cultural, care supune planul vieții cotidiene unei judecăți obiective. Prin aceasta, cred, cartea de față reprezintă o pledoarie pentru luciditate în interpretarea vremurilor curente (autorul glosează asupra unor "stări" din anii 2008–2009). Ordinea

etică detestă şi evită speculaţia, reclama, iraţionalul. Iată de ce un jurnal de scriitor decantează faptele sale, pentru a restitui cititorului timpul fast, pledează cu discreţie pentru reţinere şi înţelepciune. E însă adevărat, cum se spune, că "singurele adevăruri care contează sunt cele de pe urma cărora ai de suferit"?

Aspiraţia scriitorului Petre Isachi urmează un itinerar exemplar (valorile tradiţionale sunt în "dialog" cu provocările postmodernismului programat a deveni globalizant) cu punţi de trecere către ceea ce regretatul profesor Marin Mincu definea prin sintagma "autenticitatea scriiturii". În uriaşa oglindă a lumii, cuvintele călătoresc spre teritorii inaccesibile celor ce "reglează haosul". De altfel, Petre Pandrea observa că la noi, "demnitatea e abolită sistematic". Dl. Petre Isachi adaugă: "Demnitatea pierdută nu mai poate fi recuperată. Demnitatea este o valoare individuală, apoi de neam". Iată şi alte aprecieri semnificative pentru virtuţile acestui jurnal moldav: "Întotdeauna cel care abuzează caută înainte de toate să se legitimeze"; "Este intelectual cel care a fost, este şi va rămâne Om"; "Arta de a trăda la timp, egal intuiţia viitorului"; "Am început să-mi revizuiesc judecăţile despre "Povestea unui om leneş" de Ion Creangă; "Fără vedenie de prooroc, poporul e fără stăpân"; "Tendinţa spre egocentrism (e un) răspuns la invazia vieţii private".

Profund semnificative sunt consideraţiile autorului referitoare la condiţia creatorului de artă: "Nu cred în valoarea scriitorului ce scrie "în traducere", doar pentru a fi tradus. Cu adevărat universali rămân scriitorii intraductibili"; "Admir scriitorii care-şi asumă absenţa din mijlocul cetăţii"; "Nu poţi să scrii un "Faust" la 80 de ani, dacă n-ai scris toată viaţa un "Faust"; "Poezia nu poate fi scrisă". Un umor de sorginte clasică însoţeşte comentariul la prestaţiile (din ce în ce mai agresive) ale "eurocomentatorilor" diferitelor teritorii ale artei. "Încerc să-mi imaginez cum ar fi interpretat romanul "Enigma Otiliei" cu trei titluri: "Trei pe o canapea plus Otilia" sau "Fotografia din Buenos Aires" sau "Singurătatea bărbatului".

Îi dăm toată dreptatea domnului Petre Isachi: "Şcoala resentimentului funcţionează ireproşabil în balcanismul literar românesc". Ne-am convins participând la ultima Conferinţă a U.S.R. Autorul cărţii de faţă ne-a amintit de parabola unui mare scriitor italian (ce ne-a acordat cândva un semn de preţuire): Dino Buzzati

povestea că "într-o localitate oarecare, tinerii se hotărăsc să-i omoare pe bătrâni. La un moment dat, ocupați fiind cu exterminarea bătrânilor, observă și aud venind din urmă o mulțime furioasă. Erau (mai) tinerii care considerau că generația de dinaintea lor a îmbătrânit ..." "Dixit et salvavi anima meam !"

Baza de informație a domnului Petre Isachi este amplă și prestigioasă: de la clasici – până la Cioran, Eliade, Monica Lovinescu (care mărturisea: "trăiam în literatură ca într-o mănăstire"), I.D. Sârbu, Livius Ciocârlie, Dan Puric, Liviu Ioan Stoiciu, Viorel Savin. Drama omului modern se întregește cu "mesaje" din opera lui Orwell, Le Clezio, Soljenițân, Aimatov, Orhan Pamuk – și, de ce nu? – din scrierile "românești" ale Hertei Müller.

"*Autoportret în oglindă*" nu repudiază, ci apără o anume ordine a spiritului modern. În fața artizanilor specializați în desfigurări, domnul Petre Isachi se dovedește a fi un apărător al frumosului (asupra căruia se îndreaptă neîndurătoare cortegii de semeții ieftine).

Metaforele tutelare ale cărții reamintesc de vechea așezare a lumii, de arhitectura semenilor: lumina părintească (venind din Lumina nevăzută a cerurilor suprapuse), jertfa Mielului ("vinovatul fără vină"), "scoica" – sipet al poeziei de pretutindeni. Domnul Petre Isachi, personalitate puternică a învățământului și editor de elită, se ridică deasupra propriei alegorii ("ceață sculptată") cerând cititorului să nu-și părăsească idealurile, mai mult chiar: să aducă și pe calea tăcerii câte un strop de lumină pentru fiecare margine de gând.

PAVANĂ PENTRU UN SPIRIT DE VEGHE

Istoricul Mihai Cojocaru

Admitem că orice ideogramă a morţii reprezintă o mărturie a conştiinţei viului. Coborât în "masa umbrelor", precum mulţi dintre strălucitii săi contemporani, magistrul Mihai Cojocaru rămâne, alături de alţi istorici, un spirit de veghe al destinului românesc din Basarabia indiferent de bolboroseala graniţelor şi de tulburările hormonale ale marilor diriguitori. La sugestia excepţionalului matematician Radu Scarlet (chemat şi el mult prea curând în veşniciile elizee) am slujit la organizarea componentelor cărţii de debut a profesorului Mihai Cojocaru – "*Sacrificiul uman*" (1996). Am scris postfaţa "Seminţia lui Cain şi irepetabilă jertfă Cristică" în care, reflectând asupra platonicianului "tărâm al ideilor veşnice" recunoşteam: este atât de protejat de informaţie tratatul despre *sacrificiul uman* încât lectorului nu-i rămâne decât să refacă, prin intuiţie, traseul ideilor dezbătute. Am propus de asemenea un exerciţiu de memorie culturală – anume de a reflecta asupra registrului tragic (secund) dintr-un text vechi românesc: "Palia de la Orăştie" (1582). Traducătorii (Ştefan – din Caransabeş, Efrem – din Sebeş, Peştişel – din Lugoj şi Archirie – din Hunedoara) ajutaţi de tipografii Şerban şi Mărian – au selectat, spre catehizarea românilor, două mirabile întâmplări: "*Bâtia*" (naşterea din Logos) şi "*Ishodul*" (asfinţitul în ispită), de fapt – cea dintâi moarte (care o prefaţează pe aceea "urmată" de Cain).

Sacrificiul ilustrează (dar nu numai ca termen de dicţionar) o categorie morală de o nobilă dăruire de sine. Sigiliul său de sânge nevinovat a căzut peste înscrisul inocent al jertfei lui Abel. La moartea profesorului Cojocaru, ale cărui zile din urmă s-au risipit în mari dezamăgiri, continuăm a crede că seminţia lui Cain nu poate fi mai puternică decât jertfa creştină.

În lungi şi plăcute conversaţii (iluminate mereu de răsăritul Doinei eminesciene) în dialogurile cu studenţii şi seminariştii,

domnul Profesor îşi chema auditoriul la slujirea *Adevărului fără adjective*. Devoţiunea faţă de istoria naţională avea nobleţe clasică, o generozitate proprie înaltelor conştiinţe. Venea din părţile Hotinului (Trebizăuţi), era contemporan cu fiii părintelui Emilian Baconschi, (din Cofa) – viitorul poet Anatol şi Leon, criticul şi istoricul de la Universitatea clujeană. Primele "încercări şi suferinţe" le-a cunoscut la 11 ani, în 1940, la invazia sovietică. La 15 ani devenea elev la Seminarul din Chişinău; curajos, s-a refugiat dincoace de Prut. Un director slugarnic de la "Normala" din Caransebeş l-a predat sovieticilor; l-au primit însă cu înţelegere profesorii de la Seminarul gălăţean, apoi cei din Liceul "Vasile Alecsandri" (absolvit în 1949). La Universitatea bucureşteană i-a ascultat pe arheologul Ion Nistor, pe Al. Elian şi Andrei Oţetea. A devenit dascăl de elită al Galaţiului. A preluat o deviză înălţătoare de la înaintaşi: "*Nu slăbiţi credinţa!*" Apropiat de patriarhul Teoctist, de Mitropoliţii Nestor şi Antonie, de arhipăstorul Antim Nica şi de I.P.S. Dr. Casian al Dunării de Jos, profesorul Mihai Cojocaru a sporit patrimoniul de carte istorică înduhovnicită. "Sacrul", arăta Mircea Elade, "este un element în structura conştiinţei şi nu un stadiu în istoria acestei conştiinţe". Teza a fost susţinută şi de profesorul Cojocaru într-o sinteză asupra simbolului augustinian al transcendenţei: "*Cetatea lui Dumnezeu. Existenţă şi veşnicie*" (2006). Cetatea lui Dumnezeu reprezintă un labirint construit din mistere (pe care liber–cugetătorii de ieri şi, mai ales, cei de astăzi, toţi împestriţaţii de necredinţă) *nu le văd. Văd* însă (şi la TV) "operele" zarafilor adevărului, "codurile" anticreştine (inventate în debaralele demonice), ascultă "noile vestiri", (plăsmuite în urmă cu 17 veacuri), despre vechi trădări. O carte de relevanţă spirituală, scrisă de profesorul Mihai Cojocaru, conturează arhitectura sufletească ce reuneşte simbolul dezmărginirii Cetăţii lui Dumnezeu (proorocită şi slăvită în *psalmii* Vechiului Testament, mărturisită de Hristos, tâlcuită de Apostolul neamurilor şi descrisă, acum 16 secole, de către Fericitul Augustin, doctor al bisericii latine). Susţinute ştiinţific de o impresionantă bibliografie, cele 14 capitole ale cărţii (secvenţa "Cetatea la români" are şase diviziuni) cuprind o istorie a ideii de Providenţă (din care nu sunt excluse utopiile anticilor care, cum îmi spunea, într-una din conversaţiile noastre de

la scăpătatul soarelui, domnul profesor Cojocaru, "puneau la îndoială existenţa Divinităţii"). Matricea originii şi descendenţei divine (în Vechiul Testament, termenul "cetate" apare de 1090 de ori) a fost gândită de filosoful precreştin Platon, interesat de "zidirea lăuntrică a omului", de poetul Vergilius care, în a IV-a Eglogă, privind printre coloanele eterice ale "Eneidei", întrezărea ivirea binecuvântată a Pruncului Mântuitor, de către Psalmistul David (în psalmii 45 şi 121). Proorocii Iezechil şi Iisaia, rostind "*Domnul este acela*" au clădit din versete numele Ierusalimului pământesc şi ceresc. Autorul lucrării ne reaminteşte: "adevărata Cetate a lui Dumnezeu este în ceruri şi pentru aceasta ea trebuie să fie pregătită încă de aici, de pe pământ, ca forţă spirituală". Sf. Ciprian îl asemăna pe adevăratul creştin cu "*o cetate* ce trebuie să fie permanent pregătită de apărare". Fericitul Augustin (care separa "viaţa internă" a conştiinţei de "vremelnicele bucurii"), apoi Împăratul Iustinian cel Drept (cel ce a înălţat, ocrotit de o nestinsă lumină cerească, catedrala "Sfânta Sofia"), teologii neamintiţi din Renaştere şi Iluminism, credincioşii îmbunătăţiţi, drept-măritorii creştini români de pretutindeni reprezintă – în timpuri – adevăraţi pelerini ai credinţei. Şi totuşi, astăzi, din Constituţia Europei postmoderne lipseşte – oare de ce? – recunoaşterea contribuţiei creatoare a creştinismului.

Relevantă şi emoţionantă este dezbaterea profesorului Mihai Cojocaru în jurul Cetăţii sacre a românilor. Seriile de discipoli ai renumitului magistru par să se strângă într-un amfiteatru mărginit de vechile noastre hotare. Paginile "româneşti" ale cărţii se concentrează asupra luptei de rezistenţă a românilor la asaltul feluritelor ispite şi sminteli (a căror principală însuşire este aceea că *n-au vârstă*!): Cultul fără de Icoane, "slujba" fără de Sf. Biserică, demolările de biserici, "demascările", răfuielile atee...

Ştiam că "omul merge continuu deasupra unei prăpăstii" şi ne-am convins că viaţa este "o luptă disperată cu Diavolul. Însă mai bine ştim că nu suntem singuri: "*Cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi* ..." Aşa ne vorbea Profesorul ajuns la vârsta Patriarhilor, omul care a plămădit în ceasuri lungi de reflecţie, încă o măsură de cuvinte ziditoare.

Coborând în "cetate", Mihai Cojocaru s-a interesat de ameliorarea informaţiilor despre marile evenimente ale României contemporane. Pe unele dintre acestea le-a trăit, aşa cum am arătat, în mod nemijlocit. În lucrarea "*Unele probleme de istorie contemporană*" (2008) – anticipând atmosfera (apăsătoare pentru suflet) din ultima sa carte (2011), referitoare la *singurătatea cărturarului*, adică la *exilul în propria patrie*, istoricul abordează, din perspectiva prezentului (atât de imprevizibil), problematica vecinătăţilor româneşti, statutul şi organicitatea etnică a locuitorilor de dincolo de Nistru, politica de pace din România interbelică, tratativele (mereu dramatice!) cu marile, nesăţioasele, neliniştitele "puteri". În anii din urmă, când Prutul şi-a mai pierdut din "zestrea" de sârmă ghimpată (suplinită însă de apostila verzuie "prosovietică"), mulţi domni s-au îndemnat să pronunţe numele "Basarabia" fără să se ruşineze însă a trece "podul" cu vorbe din ce în ce mai goale şi cu flori tot mai ofilite.După părerea noastră (care am construit, într-o echipă de universitari de la "Dunărea de Jos", prima promoţie de licenţiaţi după exigenţa programelor naţionale), acest străvechi pământ ştefanian nu poate fi "explicat" de retorica sibilică a unor "autorităţi", nu trebuie confundată lungimea şi lăţimea cramelor, cu "limba moldovinească" înzestrată de vecinătăţile lingvistice cu alterarea sunetelor. Pentru acest plai, alături de profesorul Mihai Cojocaru (fiu credincios şi înţelept al Orheiului), depun mărturie curată bătrânii (câţi mai sunt), supravieţuitorii gulagurilor, ai înfometărilor, ai tâlhăriilor roşii, victim ale spălării de creiere. "Basarabia", sublinia un tânăr intelectual, "este provincia românească în care a avut loc cel mai mare genocid european: a treia parte din locuitori au fost decimaţi de comuniştii ruşi..." Aviz amatorilor de "sirene"...democratice.

Profesorul Mihai Cojocaru a realizat o lucrare de tip sistematic, alcătuit din eseuri de sine stătătoare focalizate în sintagma "*Politică şi adevăr*". Într-o anumită împrejurare, în ani "sovetici", am avut şansa să rămân câteva clipe, cât să întorc "clepsidra" supravieţuirii numelui – lângă apele Nistrului. Dintre nişte brusturi a apărut un ins scund, cu muşchi îndesaţi, mongoloid, cu priviri oblice şi (presupun) rătăcite, purtând o armă cu tambur în

poziţie de atac. Îşi găsise "adversarul"! Dar intrusul i-a dat, simplu, surâzând, "bună ziua". În româneşte. În urmă cu aproape un veac, în 1917, românii transnistreni (ne spune profesorul Mihai Cojocaru) se adresau soldaţilor "roşii" cu semeţie înţeleaptă. Ei le cereau fraţilor "din ţară" o atitudine explicită, de luptă: "Dacă ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pământul nostru, căci mai bine să-şi schimbe râul mersul – decât să rămânem noi despărţiţi unii de alţii". N-a fost să fie, dar fraza aceasta ar trebui memorată de multă lume. Domnul profesor Cojocaru acuza *"judecata la două capete"* făcută de puterile postbelice: "acuzaţiile (de la Nürnberg) se limitau numai la crimele naziştilor germani, nu şi la cele ale comuniştilor ruşi ..." Un reportaj, difuzat recent, despre masacrele în alianţă sovieto-germană a răscolit multe conştiinţe de tineri români.

Una dintre ilustraţiile din cărţile domnului profesor Mihai Cojocaru reprezintă un grup de copii care se roagă în faţa icoanei Mântuitorului. Pentru salvarea cui: a părinţilor? a satului? a vietăţilor din ocol? pentru ca pâinea "de toate zilele" să nu le mai fie furată? . Unul dintre aceşti copii a avut, sunt sigur, spiritul justiţiar al patronului onomastic al lui Mihai Cojocaru. Timpul de faţă supravieţuieşte (inclusiv neînsemnatelor noastre destine) în pofida amestecului de "invazii" (nonvalori, cvasi-adevăruri, amoralităţi, sperjururi, apostazii). Viaţa şi cărţile, prelegerile şi "atmosfera unică a persoanei " domnului Profesor alcătuiesc, în pofida *morţii* (care, spun poeţii, vrea să ne ia totul !) o *prezenţă* şi un apel la dreapta judecată.

PRIBEAG PRIN NEGURI ÎN PROPRIA ȚARĂ

În urmă cu peste şapte decenii, când se declanşa al II-lea război mondial, în revista "Viaţa românească" se publica un poem al lui R.M. Rilke, din care vă propun aceste stanţe: "Priveam în foi ca-n nişte chipuri care / se-ntunecă de multă chibzuire / Şi rândurile cărţii încep să se desfacă..." (traducere Al. Philippide). Încercând să vă orientăm atenţia spre cartea dr. Dan Dragnea, - "Pribeag prin neguri...", ne-am reamintit de acel context poetic. Într-adevăr, conturul "rândurilor" care "se desfac" este purtător de fior tragic. Martiriul poporului român sub ghilotina "secerei", cu desăvârşirea "ciocanului" – care pentru unii "comentatori" – cu sau fără "bretele", îmbogăţiţi năduşiţi de averi spontane, cu sau fără "pieptare de piele" – ar reprezinta un reper de înveninat comentariu – presupune o necesară investigare istorică şi fenomenologică. Nu neapărat la Biblioteca Academiei. Dan Dragnea depune o mărturuire în numele martirilor din zilele de infern ale toamnei "eliberării".(Nu întâmplător, calendarele se rescriu în termeni tragici): "Ignorând faptul că armata română încetase activităţile la 23 August (1944) şi nu se mai găsea în război cu armata sovietică – scrie autorul - , Stavka Sovietică a dat ordin trupelor sale abia la 27 august să sisteze operaţiunile militare împotriva celor române ..."

Astfel a sporit numărul prizonierilor români "aliaţi" (nu aveţi cum să ţineţi minte, domnilor "comentatori", "independenţi", linguşitori, oportunişti?) dintre care nu puţini aveau să-şi risipească zilele în sălbăticia semi-carstică, a frumoasei Siberii, Slt. Dan Dragnea, unic susţinător de familie, fusese laureatul "Tinerimii române" – ca reprezentant al Liceului de băieţi "Vasile Alecsandri" din Galaţi. Ca român, ştia că trebuie să participe la reîntregirea patriei. Un coleg de generaţie, ajuns de asemenea doctor în drept, Al Teodorescu–Schei, aflat în acelaşi infern "progresist" al lagărelor de suprimare, a semnat jurnalul intitulat "Învins şi învingător".

Profesorului Dan Dragnea i-a fost însă dat să supravieţuiască ca să înţeleagă mai în profunzime Timpul. A ţinut un caiet cu "însemnări", care, după decenii de aşteptare, a întrevăzut lumina tiparului. A rezultat o carte realistă şi frenetică, dovedind sensibilitate şi vizionarism. În conturul ei se află pagini memorabile precum: "Basarabia – un pământ înnobilat de mormintele eroilor", "Fugari prin Codrii Moldovei", "Gânduri în faţa morţii", "În faţa unui tablou apocaliptic", "Coloana de prizonieri chinuiţi", "Străbătând stepele ruseşti acoperite cu troiene de zăpadă", "Coloana îngheţată de ger"...

Se reconfirmă neîndurătorul destin al tinerilor români capturaţi de "eliberatorii" fără de număr şi fără de ruşine. Într-un sat din Moldova de mijloc, după "vestea" armistiţiului cu "roşii", patru militari români din Ardeal au fost mitraliaţi tocmai de către...eliberatorii dezlănţuiţi. Ţăranul care le dăduse o pâine aproape caldă le-a luat trupurile şi le-a îngropat fără slujbă în grădina casei sale. Abia apoi au fost prohodiţi de părinţi şi de fraţii veniţi de peste munţi... ("I-au plans orbul satului, moşu' Gavrilă/Şi-un strop de om, o copilă/.../Nimeni nu mai vorbeşte de ei/Numai albinele mai trec pe-aici uneori/peste flori de spin şi de tei...")

Dl. Dr. Dan Dragnea, care ştie că "inteligenţa fără caracter nu înseamnă nimic", cunoaşte şi izbânda de a depăşi tensiunea acumulativă a rememorărilor într-o carte care adaugă talentului literar înţelepciunea vârstei.

UNEORI, "BOLTA LIMPEDE SE-NDOAIE..."

"*Printre stâlpii suri*" ai antichităţii evocate de Mihai Eminescu în "*Memento mori*" se părea că "*bolta limpede se-ndoaie*" de prea multă uitare. Memoria dirijată se osteneşte cu platitudinile prezentului, cu purtătorii unor lauri stimulaţi cu îngrăşăminte de seră. Imperceptibilă pentru câteva "serii" postmoderne, deturnarea (subtilă) a valorilor tradiţionale figurează, probabil, ca segment prioritar al unui proiect nebulos. Cu atât mai temerar apare demersul prozatoarei Violeta Ionescu[1] de a recupera semnificaţiile timpului lui Diocleţian(245-313 d.Ch.), persecutorul creştinilor. Scriitoarea a ales o perioadă de grandoare aberantă; în conglomeratul imperial al Romei: se află germenii cruzimilor viitoare. Cea dintâi secvenţă a romanului "*Diocleţian, fiul lui Jupiter*" investeşte istoria cu dialectica mitului Europei creştine. Pretextul livresc are rol iniţiatic. Primul cerc hermeneutic (un balans între milenii) aminteşte de modalitatea sadoveniană din "Nunta domniţei Ruxanda" şi din "Creanga de aur". În cel de-al doilea roman, personajul participant la periplul spiritual este un erudit melancolic. "Martorul" care circulă pe verticala de umbre din cartea Violetei Ionescu este un rafinat corespondent al autoarei. Orice evocare esenţialmente literară este înzestrată cu puterea de sugestie a imaginarului. Ştiind că istoricii (nu însă şi prozatorii orientaţi spre evocări istorice) neagă fantezia şi sunt exasperaţi de arbitrar, scriitoarea îşi orientează discursul din perspectiva datelor esenţiale ale lumii din veacul al treilea. De aceea, nu i se poate reproşa bogăţia de referinţe. Până la debutul sângeroaselor campanii de nimicire a creştinilor, lumea romană a erei noi cunoscuse libertatea de spirit, susţinuse individualităţi creatoare comparabile cu valorile eline, îşi clarificase, se poate admite, o viziune despre

[1] Violeta Ionescu, "Diocleţian, fiul lui Jupiter", Editura Phoebus; "Vulnerabila uitare", Editura Porto-Franco

universalitate; o evoluție care nu trebuie neapărat pusă în relație cu promovarea unui "raționalism" al puterii absolute, cu halucinanta descendență a imperatorilor. Nimicirea purtătorilor dreptei–credințe (considerați inconformiști) începea în vremea lui Valerian, la mijlocul veacului al treilea și va ajunge la apogeu odată cu Dioclețian și Maximilian, după 284 d.Cr. În acel an, invocându-l pe "părintele" său Jupiter, Dioclețian își atribuie *titlul suprem* ucigându-l pe Arius Aper în fața armatei. Vreme de două decenii (având și concursul unor sceleraţi precum Galeriu), imperatorul s-a înconjurat de morminte. Se spune că, ulterior, spășit probabil, tiranul a început să cultive verze. Nu cred că aflase între timp că această plantă imaginează straturile cerului. Oricât de ageră îi va fi fost mintea, în scrierile patristice ea e atribuită unui geniu al morții.

Prozatoarea Violeta Ionescu izbutește, în prima parte a remarcabilei lucrări dedicate "Fiului lui Jupiter", "o cronică" a ascensiunii acestuia la formele puterii. Rememorarea subiectivă se pretează la folosirea timpului prezent. "*Cine vede în prezent* – spunea Marcus Aurelianus – *a văzut totul*". În prezentul antic (încărcat de subînțelesuri contemporane) coexistă datele riguroase și anecdotele "istorice" cu rafinata lor savoare. Dincoace de filtrele vremurilor, evenimentele își schimbă traseele hermeneutice. O sensibilitate reflexivă – dar și un autentic talent epic – îi îngăduie Violetei Ionescu să nu se mulțumească a identifica datele istorice cu un mănunchi de personaje, ci să le motiveze psihologic. Morala cărții ("*Istoria nu face daruri*") susține un nou stil de elocință, pe care, apelând la o metaforă epică prestigioasă, l-am numi: *rostirea în vreme de restriște*. De aceea, "ruinele celebre atrag povești fabuloase, tot așa cum clădirile înalte atrag curenții de aer".

Configurată în 73 de secvențe, evocarea epocii martirilor creștini propune și un dialog cu vocile, demult scufundate, ale celor ce se supuneau idolilor standardizați. Urmărită (prin imagini reconstruite după mărturiile unui ipotetic conlocutor) personalitatea lui Dioclețian impune o analiză a fluctuațiilor comportamentale. Această "incrementa" a viitorului suveran stă sub autoritatea verbelor ferme. "*Starea de emoție*" care i se atribuie lui Dioclețian întrece, poate, capacitatea noastră de a percepe. Era ea generată

de părintele său, scrib la un vestit cărturar? I se va fi tulburat firea la jertfa (prebrâncoveană) a lui Hadrias? De ce tresărea tânărul oştean la venirea *"zilei sângelui"* celebrată de Claudius? De ce repeta că nici Homer, nici Vergilius nu *"au schimbat vreun apus de soare"*? Era adevărat că lui Aurelian (fugarul din Dacia Felix) zeul Apollo i-a "scris cu sânge numele"?. Ce reprezenta acest mesaj pentru viitorul împărat "care ţine într-o mână un sceptru şi în cealaltă un glob"? Se temea el deja de forţa celor atât de crunt năpăstuiţi?

Scriitoarea Violeta Ionescu compară, inspirat, timpul diocleţian cu *"apa ce curge mai iute înainte de a se arunca în prăpastie"*. Lumea antică (precum şi aceea care îi va urma) era sensibilă la alegerile ceremonioase: "Marele Hapi egiptean", "crocodilopolis" ("crocodili mumifiaţi, înconjuraţi de o nejustificată sacralitate", "copacul cu ramuri de aur", "orologiul sferic" (ce arăta între altele, "timpul de creştere a luminii fiecărei zile", "întunericul mov"...) Zeii înşişi cădeau inerţi în mâinile celor ce le râvneau soclul. Autoarea surprinde reacţiile plebei la "trăirea autentică" (masacrele din arene erau forme agresive ale manifestării puterii)

Întotdeauna, "învingătorii" impun celorlalţi servitutea şi resemnarea. Încercarea (cu spor lăuntric) a prozatoarei Violeta Ionescu de a descifra tâlcurile vremilor păgâne (cu suprapunerile lor procustiene) relevă de fapt încrederea sa în modelul creştin. Tonul grav lasă uneori loc unor reflexii ironic–lirice: *"istoria se scrie pe nisip"*, *"cartea trădează, memoria niciodată"*, *"aurul Daciei a moleşit Roma"*. Acum, el stârneşte patimi televizate.

Citim despre Diocleţian. Trebuie să ne păstrăm credinţa, să ne apărăm tradiţia, cântările, rugăciunea pentru a nu ajunge ca în ceasurile de cumpănă ale copiilor noştri, smerenia să le fie măsurată cu muţenia ate sau cu bânguiala "păsărilor mecanice", desigur–şi ele– Scrisori din Scaria liber–cugetătoare.

SCRISORI DIN ICARIA

Exprimate simplificat, imaginile sugestive care întemeiază "Vulnerabila uitare" (fericită şi provocatoare întâlnire cu "Atlantida" în "filmul" prozelor Violetei Ionescu), se constituie într-o "scală" cu şapte "frecvenţe" icarice. *Icaria*, probabil fenomenala ţară imaginară suprapusă peste labirintul lui Dedalus, cel care nu ridica numai cetăţi, ci sculpta şi aripi, este un peron hieratic în lumea spiritului modern. Rezultat al unei duble refracţii – a inteligenţei epice (din perspectivă mitologică şi perspectivă ontică), volumul de faţă ilustrează timpul dorinţei de creaţie, care, adeseori, este agresat de "gamele" precarităţii. Violeta Ionescu surprinde raporturile consonante între pământ şi ceruri, cu intenţia de a-şi instrui cititorul (dar al cărui element de echilibru ar trebui să fie catharsis-ul). Mentalitatea, o sinteză a trăirii lăuntrice, este clasică; proiectul (scriitura) înclină balanţa de partea neastâmpărului contemporan. Aşa încât, ceea ce rezultă în urma parcurgerii celor şapte povestiri (Hipodrom, Bună dimineaţa, Frumoasă Doamnă Mătrăgună, Numărul Semiramidei, Oglinda, Pelicanul albastru, Aruncă bomba şi întoarce-te acasă, Scrisori din Icaria) pare a fi o glosă la o celebră frază a lui Dino Buzatti: "La un moment dat al vieţii, zilele încep să fugă mai repede. Ca de pildă, râurile. Curg liniştite şi dintr-o dată o iau la goană, tot mai tare şi mai tare, până ce se prăbuşesc în josul cascadei. Şi cu noi se întâmplă la fel. Să ne gândim la râul ce încă de la izvoare are presentimentul îndepărtatei cataracte ce-l aşteaptă...".

Dăruită cu un remarcabil talent epic (ilustrat şi prin admirabilele caligrafii herziene din mai vechiul "jurnal" *Du-mă cu tine la capătul lumii*), autoarea confirmă faptul că proza de valoare polarizează lumina cunoaşterii prin reflecţie: ascensiunile temerare ale ficţiunii se concentrează într-o înfiorată interdicţie mitică: "Să nu

urci prea sus, Icar!" Expansiunea este, în egală măsură, fascinantă şi primejdioasă. Fascinantă, prin "suita clasică" a fabulei ("jocul cu vremurile, arabescurile dialogului – (Hipodrom); parabola muntelui vieţii – imperiu tainic necucerit de instituţiile profane – (Bună dimineaţa); criza mistică – o coborâre "en abîme" – (Numărul Semiramidei); timpul "vulnerabil" reflectat în ceea ce a mai rămas din "oglinzile" lăuntrice ale fiinţei – ("Oglinda"); sensibilitatea existenţială – (Pelicanul albastru); metafora punctului de plecare magică – (Aruncă bomba); conturul nevăzut al unei respirări romantice – (Scrisori din Icaria). Oarecum unică pare această carte prin însingurarea distinsei scriitoare de lumea "colajelor" şi artificiilor epice, abandonului clarităţii, a feluritelor "strategii" narative "artistice", lumea impostorii cu braţe telescopice de caracatiţă (care ne-au orbit copilăria şi adolescenţa şi care acum vor să ne străpungă şi ultimele tresăriri ale luminii)

Am parcurs cu grijă, în câteva etape, volumul Violetei Ionescu, atât de frumos intitulat, şi suntem în măsură să subliniem ştiinţa d-sale de a crea o atmosferă spirituală, care se răsfrânge asupra lectorului ca o "senzaţie de imaterialitate". Acţiunea (o reluare a audiţiei unui "andante" mozartian) este pozitivă prin regândirea filologică a "grădinilor suspendate" ale unei noi Semiramide, care-şi asumă, cu o anume uimire, rolul de stăpână a unui nou Babylon – cel al "digitalului" şi al "multi-media": "În tunelul verde, întunericul se rezema greoi de drumul bolovănos"; "Cerul cobora mai galben pe stânci..."; "Apele nu mai conteneau curgând, spălând faţa pietrei cu piatră..."; "În poienile cu mătrăgună, fiecare plantă uscată este un mormânt..."; *"Păsările părăsesc colivia, chiar dacă este poleită cu aur"*. Vreţi să acordaţi un minut de reflecţie ultimei fraze?

Picturaltatea discursului ţine de ştiinţa clar-obscurului, iar "ritmicitatea" nuanţelor exprimă talentul Violetei Ionescu de a arăta că "îndrăzneaţa lume nouă" (cum scria Aldous Huxley, surprins de ciudăţeniile anului 1931) pare a fi aidoma cu lumea cea veche. Rămâne ca simbolul exponenţial al acestei cărţi cuprinzătoare de fenomenale întâmplări, neobositul Icar, să ridice, spre a fi

adăpostită în ceruri răscumpărătoare, "hârtia albă cu aripile tot mai întinse, tot mai înalte..."

SCRIITOAREA KATIA NANU - CA O PERLĂ ÎN SCOICA EI

La 1657, poetul Angelus Silesius, logician şi medic, scria că "inima omenească e *o oglindă* reflectându-l pe Dumnezeu". Spiritele eminente din lumea ideală a artelor sunt dăruite cu măsura lăuntrică a reflexivităţii. Generaţia patriei istorice, aceea de acum aproape un veac, considera că numai *geniul creator* este vrednic de însemnul regalităţii. Ulterior, virtuţile şi căderile (conexe), sentimentul vidului în gândire şi manifestările "rinoceritelor" policrome s-au precipitat conducând la mutaţii depersonalizante. A fost nevoie de o eliberare prin jertfă ("Vom muri şi vom fi liberi!") pentru ca fărâme din oglinzile interioare, să recompună difuza caligramă a Ideii. Exerciţiu anevoios în climatul atavic al discreditărilor valorilor naţionale, al falselor edicte şi al "baricadelor" oratorice, al "regiilor" cu şi fără profesionişti de pe scena puterii, al complexelor asumate. Cred că, într-un fel, distinsa Katia Nanu, autoarea elegantului volum *Suflet de rezervă*, se află într-o ipostază asemănătoare cu aceea a Hortensiei Papadat Bengescu din 1919, despre care Garabet Ibrăileanu a rostit câteva adevăruri ce s-au dovedit definitive.

Prezenţa misterioasă a autoarei în "oglinzile" *Apelor adânci* ameliora peisajul existenţial prin "caracterul eminamente feminin", prin "impresionabilitate", şi prin "repertoriul infinit de senzaţii nuanţate" şi "apetitul de viaţă potenţată". Or, tocmai "bucuria de a trăi intens şi înalt" şi lupta cu prejudecăţile (de tot felul) mi se par a fi, de la început, accente ale acestui monolog grav – pe măsura sartrianului titlu: *Suflet de rezervă*.

Am parcurs, mai demult, mărturisirile doamnei Katia Nanu din volumul *Nevoia de colivie*. Nu-i erau străine poetei: *deşertul*, "*liniştea din pustiu*" şi, mai ales, *singurătatea* (vai, nu aceea a "romanţelor" unicrome din telenovele, proprie cucoanelor în deficit de neuroni şi de material textile, care se trezesc singure în faţa unui

microfon, a nimfomanelor care își țin "un jurnal" lecturat la scara blocului, a fostelor "femei-comisar" cărora, surprinzător, li s-au mai muiat degetele incriminatorii).

Singurătatea doamnei Katia Nanu a venit la timp și este frumoasă ca un poem încă nescris. *Ea* înseamnă *cunoaștere de sine*, simț al feminității (studentele mele au primit această mărturie ca pe un "cântec de generație"), tristețe neîmpietrită (aceea care succede reușitelor felurite și, vai!, nemulțimitoare), ritmuri ale reflexivității ironice, nălucire și năluciri. Ca unul care am inventat un text despre spațiul nordic al Italiei (cititorii mei și juriul unui concurs din Milano crezând atunci că regimul, atât de regretat astăzi de burtă–verzimea teleastă, mi-ar fi acordat, ca "stimulente", acte în regulă și o pălărie întoarsă – pentru a o folosi la porțile Domului) mă bucur (într-o glosă de atmosferă hegeliană) că o scriitoare precum doamna Katia Nanu poate să atingă – dar nu în idealitate! – drumurile adânci ale Europei atât de uniform bituminată. Amintirea călătoriilor este purificată, iar cititorul sesizează dubla viziune a clișeului turistic: "Tarabele florarilor de pe malurile Senei, porumbeii din San Marco, luminile din Grand Place din Bruxelles, balconul Julietei, temple romane părăsite, iole pe un lac, *marea pătată de insule* (s.n.), coloanele de pe Capitoliu". Întreaga lume, în sfârșit generoasă cu cei buni, se lasă văzută precum culoarea ochilor lui Homer. Sunt "clipe ilustrate pentru albumul minții". Dar Homer rămâne totuși un balcanic ce împrumută planeta cu teme și cu tragedii transparente. Iar mulți dintre noi avem deja privirea lui Homer..

În "*Suflet de rezervă*" se aproximează apoi caracterul tragic al *Revoluției tinerilor* (mă refer la tinerii "ieșiți din vreme"). E adevărat că, după un somn adânc, lumea ar fi trebuit *să gândească* "mai frumos", mai simplu, mai curat și, de ce nu, mai pastelat. Dar cum să-i ceri părintelui ce și-a înmormântat în lutul amestecat cu zăpadă copilul, să-i absolve pe *torționarii dintotdeauna*, astăzi onorabili și opulenți indivizi dintre care unii și-au înscris caricatura sufletului într-un triunghi protector?

Iată-l de pildă pe "*Bărbatul acela tânăr, puternic, exilat în orașul de provincie, cu engleza lui perfectă, "cu haine croite în capitală, căzând exact, ca o a doua piele pe trupul masiv*", "o

inteligență matematic calculată", "*el era puternic și tânăr, proptit tenace în biroul lui cu secretară, ca un copac în malul apei...*" Îngrozit de viața mea casantă, eu, nemerituosul, l-am văzut printre "dosare respinse", dar nu "*ca un copac pe malul apei...*", ci ca o slugărnicie fricoasă. Frica "bogătanului" adus să bată cu pingelele vorbelor lui în ceilalți. Desigur – "fără rezervă"! Dar alter–ego-ul doamnei Katia Nanu nu era, cred, cel care "*a comandat spectacole bune*", ci *Iris*. Scriitoarea nu insistă, dar știm că Iris era – cu chipul ei de curcubeu – "mesagera zeilor". Hesiod a scris că Iris este fiica *uimirii*. (De aici și trecutele mele uimiri).

Simbol solar (al adevărurilor lăuntrice – veritabile poeme în proză), simbol selenar (surprinzând și vidul, langoarea și buimăceala timpului de față), *oglinda* acestei atât de frumoase și percutante cărți ajunge să împărtășească cititorului "prozodia" unui suflet unduitor: "Netezimea hărților", "devălmășia ciudată" (a Bibliotecii!), "Timpul prins în lanțuri", "Sufletul – cum ar putea fi fotografiat?", "Visurile plutesc de nesiguranță", "O libertate consimțit înlănțuită" (poate cea mai frumoasă sintagmă tragică), "rufa se zdrențuiește de curată", o pasăre "cu două rânduri de aripi", "perla în scoica ei", "*pentru singurătate trebuie să ai timp*" (s.n.). Așa este: Sfântul Grigore de Nissa zicea că "așa cum o oglindă bine făcută primește pe suprafața ei lucitoare trăsăturile celui care îi este înfățișat, tot astfel, sufletul purificat de murdăriile terestre, primește, în neîntinarea sa, imaginea frumuseții incoruptibile". Spre această *frumusețe incoruptibilă* ne-au îndemnat părinții noștri. Doamna Katia Nanu scrie, la rândul d-sale, un poem al ființei. Aici se regăsește (ca în teoria ingramelor) păinjenișul cărărilor care se îndreaptă spre marea singurătate a omului din aceste deloc fericite secole ale clepsidrelor împietrite în sărutul cioplit cu dalta.

Cândva, toate erau explicite. Chiar și durerea Măicuței sub Cruce. Când unii definesc binele – prin practicarea răului, când zădărniciile și înfrângerile ne sunt arătate în culori de noapte de câte o caracatiță purpurie, când "mesianismul" purtătorilor de "mesaje universaliste" face "carieră" oratorică la televizor, mi se pare că descoperirea cărții doamnei Katia Nanu (un turn din oglinzi vremelnic atomizate, înconjurat de o grădină mallarmeană)

reprezintă o re-gândire a şirurilor lui Platon şi Pitagora, acum după atlantizarea celui de al doilea mileniu. Rezolvăm astfel câteva dintre ecuaţiile voluntarismului şi orgoliului, ale irodiadelor religii politice. Un excepţional talent literar propune aşadar *un tipar pentru iluminările* noastre (cele pentru fiecare tăcere) şi, pentru a ne convinge de sinceritatea (*netrâmbiţată* – spre cinstea d-sale), scriitoarea reconstituie o parte din cenuşia oglindă a vieţii. Ca orice artist adevărat, Katia Nanu ştie că simbolul acesta este totuşi casabil. Să credem în ironia consolatoare a acestei cărţi ? Da. Este starea "perlei în scoica ei".

ALIANȚE NARATOLOGICE ÎN DISCURSUL ISTORIC

Libertatea scriitorului rezultă, după părerea noastră, din deschiderea spirituală a operei sale (cunoaştere, viziune, transfigurare, revelaţie). Libertatea sinelui prevalează în dialogul cu virtualul lector, se implică sub sigla personalităţii, în clarificarea situaţiilor dramatice şi în confirmarea ansamblului tipologic. În romanele cronice, încercând să descripteze ritmurile istoriei, conştiinţa creatorului se retrage o vreme în umbra, şi ea trecătoare, a mesajelor (înscrisuri, letopiseţe, scrisori, artă vizuală) venite din alt timp şi contemplă arhitectura tăcerilor (a tăcerilor care au acoperit de atunci pământul cu semne). Este un exerciţiu de profunzime care corectează dimensiunile intuiţiei şi ale imaginarului.

În comentariul prin care G. Călinescu confirma talentul de prozator al lui B.P. Hasdeu, se consemna prezenţa unui "fior transcendental, foarte potrivit într-un roman istoric"[1]. În discuţie era *Ursita*, o evocare a spectacolului existenţial din veacul ştefanian, care surprindea, între altele, "încercarea neizbutită a tânărului Petru Rareş de a lua domnia". De la "gravura" hasdeiană" – la ipostaza poematică, post-romantică a protagonistului din drama *Luceafărul* de Barbu Delavrancea şi de aici – la uimitoarea viziune asupra puterii orgolioase din aproape uitata capodoperă a lui Horia Lovinescu (1967), numele domnitorului Petru Rareş (suveran al Moldovei în două etape: ianuarie 1527–septembrie 1538 şi februarie 1541 – 3 septembrie 1546) a intrat în dialog cu semnificaţiile integratoare ale literaturii. Eminentul pictor Sorin Dumitrescu a îmbogăţit fresca de idei trăite "transcriind şi comentând imagini din veacul muşatin". Romanul în două volume, *Vai celui singur*, inspirat de problematica "vremii lui Petru Rareş", constituie expresia integrală a talentului scriitoarei Lidia Popiţa

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. A II-a. Minerva, 1982, p. 377

Stoicescu.[1] Modelul vieţii şi al tensionatei domnii ale principelui – majar se situează, în noua abordare literară, în aria de semnificaţii a cărţii *Ecleziastului* (izvorâtă din recunoaşterea zădărniciilor vieţii şi din marea încredere în puterea divină). Ecleziastul, propovăduitorul, se arăta adesea torturat de spectrul solitudinii fără de sfârşit: "*Dar vai de cel singur care cade şi nu este cel de al doilea să-l ridice*".

Romanul istoric modern (în voluntară regresiune) îşi sporeşte sursele de valorizare documentară şi îşi construieşte un "teritoriu" stilistic autonom. Compoziţional, ampla evocare a doamnei Stoicescu, care în anul 2011 şi-a antologat eseurile în amplul volum "Adevărul fără plural", urmează cu discreţie *arta fugii* (prin polifonia vocilor şi prin exerciţiul amplificat al contrapunctului, un "binom" multiplicat în care se înscriu: pagina de "hronic" şi orizontul modern de receptare, dar şi personajele simbol: "nevrednicul" Rareş şi Prea Sfinţitul Macarie). Adăugăm alternanţa "partiturilor" care formează "subiectul" şi "contrasubiectul" (adică "răspunsul" determinat întotdeauna de imaginaţia lectorului). Distinsa romancieră (despre care au scris, între alţii, regretaţii Zoe Dumitrescu Buşulenga şi Alexandru Paleologu) a descifrat, de asemenea, particularităţile iconografiei şi, între acestea, erminia picturii pe sticlă, în care culorile depuse în ordine inversă figurează profile ce depăşesc "canonul" suprafeţelor plane. Există în roman secvenţe rânduite după arhetipul vitraliilor ce veghează pătrunse de o lumină nenumită.

În întregul celor peste opt sute de pagini, romanul *Vai celui singur* reprezintă o frescă istorică, dar şi o pledoarie pentru elocinţa orientată spre *vremuri şi vremuire* – ca sinteză a peregrinărilor. După cum ieromonahul Macarie, descoperind în singurătatea existenţială a mănăstirii Neamţ cele câteva file de manuscris ştefanian, le-a amplificat "transcriind" şi dezvoltând cu un realism clasic evenimentele grave ale timpului său, tot astfel doamna Lidia Popiţa Stoicescu şi-a orgamizat (în alt registru şi cu alte proporţii) vasta construcţie epică. Domnia sa a valorizat sensurile popularizante ale cronicii celui dintâi monograf al domniei lui Petru Rareş.

[1] Lidia Popiţa Stoicescu, *Vai celui singur*, I, II, Ed. Junimea, Iaşi, 2004

"Cazul" majarului (pescarului) ajuns voievod, reprezintă doar o ipostază a reprezentațiilor puterii (le-am numi preromantice) din agitatul secol al XIV-lea și ai căror protagoniști sunt: Ștefăniță, Iacob Eraclid Despotul, Răzvan Vodă, Rareș. Când cel din urmă își începea domnia, contemporanii se întreceau în probe de necumințenie: Radu de la Afumați, care-i înfrânsese pe invadatorii otomani în 1522, va fi asasinat de "boierii săi" la Râmnicu Vâlcea. Trădat acasă, Petru Rareș va fi înfrânt de către leși la Obertyn (1531). Îi alungă pe tătari la Ștefănești (1538), dar va fi nevoit să se refugieze în Ardeal. Aceste evenimente sunt surse de reflecție pentru cititorul contemporan marcat de alte angoase. Expediția romancierei pe tărâmul în care adevărul amar se întâlnește cu idealitatea este însoțită de un ritual al consacrării: transcendența, sacralitatea plămădesc destinul protagonistului și destinul cărții. Scriitura nu e egocentrică. Înregistrând materialitatea imanentă a existenței (sigilată de "veșnicul repaos"), ființa înveșnicită cercetează cu umilință medievală ierarhiile cerului.

Spirit multiplu cultivat, doamna Lidia Popița Stoicescu răsfrânge cu talent și inteligență cele două orizonturi (ale repausării și ale Învierii) potrivit cu învățătura creștină, exemplificând viziunea existențială modernă a lui Martin Heidegger ("de când devine conștient de sine, omul este candidat al propriei sale morți, viața sa crește la umbra doliului său"). Urmându-și eroul (și uneori suplinindu-l), autoarea pătrunde taina suveranei extincții. La mănăstirea Dobrovăț, Petru contemplă o frescă în care se "reîntruchipează" cristica Urcare pe Cruce: "Desculț și gol, înfășurat doar cu un ștergar, Iisus este împins de doi ostași păgâni să urce scara sprijinită de Lemnul Crucii. Mâna stângă îi era întinsă pe brațul Crucii și alt ostaș tocmai se pregătea să-l bată pironul în palmă. Dar mâna dreaptă, și asta nu mai văzuse Petru nicăieri, în nici o biserică, în loc să și-o lase în voia celuilalt ostaș pentru a se-mplini mai degrabă cele scrise și știute, Iisus și-o trăgea către Sine, apărându-Se. Și totuși, pe chipul Său nu era spaimă, ci o sfântă liniște și împăcare". (I, 131)

Dumnezeu înomenit, cum spunea părintele Profesor Dumitru Stăniloaie, participă la propria Sa suferință; prin aceasta, jertfa pătrunde în conștiința neliniștită a oamenilor, înseninând-o.

Imaginea nu putea fi privită cu detaşare de tânărul voievod. Moartea Pârcălabului Nicoară, îngenuncheat lângă apele Nistrului (o reprezentare ce aminteşte de sfârşitul lui Dan din poemul lui Vasile Alecsandri), stingerea "în pace" a logofătului Toader, împărtăşit cu pâine şi cu apă, reprezintă idealităţi ritualice creştine care au, în contrapunct, imagini ale unor "judecăţi" terifiante, infernale: în cele din urmă (condamnatul) "se culcase pe o dungă cu genunchii adunaţi la piept, cu mâinile încrucişate strângând umerii înguşti. Era, poate, amintirea fătului în pântecele mamei, neştiutor de viaţa şi moartea care-l aşteaptă afară" (II, 61). Dincoace de ora tragică pătrund, spre a sfârşi în beznele labirintului medieval, Aloisio Gritti împreună cu fiii săi. (Istoria indică pe autorul uciderii celor doi tineri). Este suprimat fără cuvânt Vodă Alexandru Cornea (al cărui asasinat este cerut, cu insistenţă de Irodiadă, de către domniţa Chiajna). Exercitarea puterii apare şi astăzi misterioasă. Pentru Petru Rareş ea a însemnat numai în parte dobândirea unei libertăţi interioare. Cercul de aur îl obligă să depăşească o existenţă cenuşie (intrigi, trădări, servituţi şi cutume ale perversităţii şi sălbăticiei otomane, intoleranţă, complexul "hybrisului", tensiunile familiale, vecinătăţile conflictuale).

Înduhovnicirea voievodului Petru Rareş, atât cât poate fi înţeleasă şi tălmăcită de noi această taină, s-a împlinit sub ocrotirea monahilor Grigore Roşca (înzestrat cu o gândire monumentală) şi Macarie (un autentic literator). Nu-l auzim rugându-se pe fostul pescar, dar intuim alianţele ideilor (teologice şi pragmatice) în care "tertium non datur": "Cât despre drumuri, mie îmi place – spune Rareş – să merg la ţintă pe drumul drept.

"Cotiturile şi ocolişurile sunt numai în tine, Petre, îl îndreptează duhovnicul, dacă mintea gândeşte drept, ocolişul picioarelor e vremelnic" (I, 97).

Romanul *Vai celui singur* însumează trăiri întemeietoare de conştiinţă: "iată-ne în primejdie să ne despartă şi pe noi unul de altul, pe mine "iubitorul de slavă" – de prea cuvioşia ta cu adevărat "smerit la cuget", spuse Petru cu prefăcută spaimă.

"– Nu, nu *Dumnezeu* ne va despărţi pe noi, măria-ta, ci *cugetul nostru* (s.n.), care ne poartă paşii pe cărări prea osebite ca să le fie dat de a se mai întâlni vreodată, la vreo răspântie de viaţă" (I, 273).

Mihai Eminescu imagina, în proza artistică, o Moldovă medievală împătimită de cultură, pregătită a comunica cu incomunicabilul, orientată către spirit şi transfigurare. Cu trecerea vremurilor (privindu-i atent pe "sforarii" de astăzi insinuaţi pretutindeni), îndrăznim să regândim acest tărâm românesc ca pe un *răsărit psalmic* care repetă versetul: "*Omul cu deşertăciunea se aseamănă*".[1]

Scriitoarea dovedeşte, printre rânduri, că această stare poate fi reversibilă, deşi pentru mulţi dintre contemporanii noştri ea este insignifiantă. Singurătatea lui Petru nu e absolută, precum aceea a personajelor torturate de egoism. Îl stimulează credinţa, timpul încorporat în istorie: "Cu sfiala dintotdeauna (Petru) puse mâna pe cartea groasă, ferecată în argint. Era *Tetraevanghelul* dăruit de tatăl său, slăvitul Ştefan Vodă, mânăstirii Humorului. Pe prima filă, meşterul pisar zugrăvise cu mare meşteşug chipul voievodului stând îngenunchiat la icoana Preacuratei şi închinându-l cartea sfântă. De câte ori îl privea, îi cobora lui Petru o linişte mare în suflet." (II, 43).

Construite cu un rafinat simţ dramatic, dialogurile surprind cele două valori ale mărturisirii: o clarificare (ce conduce spre găsirea sinelui rătăcit printre vanităţile puterii) şi o *cercetare morală* (pregătitoare a "marii treceri"). Carapacea sufletului tulburat, însetat de acel unic şi de neatins adevăr, nedumerit printre încâlcelile vieţii, pluteşte pe întinsul mărilor lăuntrice, alcătuite, ca într-un vis, din fărâme de oglinzi veneţiene şi închipuind un orologiu încremenit de zbaterea unui "liliac bezmetic". Astfel, un şir de "certitudini" se schimbă într-un univers alegoric, himeric.

[1] La prezentarea în public a acestei cărţi, am fost chemaţi împreună cu regretatul profesor de filosofie, teologul dr. Sergiu Tofan. Era o manifestaţie mai amplă la care scriitorii locali, stimulaţi de prezenţa unor autorităţi din Capitală, şi-au dat întreaga măsură a şarmului dunărean. Plictisiţi probabil de numeroasele distincţii, numiri, reverenţe orientale, avansuri academice cu "urări de veci" au ieşit veseli şi mai ales însetaţi (de dialog) ca în "D'ale Carnavalului" în holul teatrului-amfitrion. Atunci şi acolo, în holul zgomotelor, ne-au dat „şansa" spre a vorbi despre cartea închinată lui Petru Rareş. Vorbeam precum zicea Goga cu „strigăte în pustiu". Sergiu Tofan nu mai este printre noi, iar de la prohodirea lui au lipsit tocmai acei "aleşi" însetaţi de "gloriole". Titlul cărţii pe care o recomandam îşi mai justifică semnul de exclamare pentru mult timp.

Antologică este, credem, secvența în care Petru Rareș îi cere duhovnicului să-i tălmăcească un vis ale cărui semne (un "dublu" în oglinda călătoriei noastre) iradiau dincolo de priveliștea lui misterioasă: "În visul meu, părinte Macarie, se făcea că mergeam – și nu-mi erau oloage picioarele! – peste un câmp întins, o pajiște înflorită... Știu însă că țineam de mână, târându-l, silindu-l să țină pasul cu al meu, un copilandru. Îl vedeam cum își împleticește picioarele, ostenit, silindu-se ca să-mi urmeze. Fețișoara lui era încinsă. Nu zicea nimic, nu scâncea, nu se-mpotrivea voii mele. "Cine-o fi acest cocon și de ce-l târăsc atât de avan după mine? De ce nu-și smulge mâna dintr-a mea? Nu, nu se poate, îi crud sărmanul! Apoi, ca-ntr-o străfulgerare, ca atunci când norii se ciocnesc între dânșii iscând fulgere care luminează ca ziua – am rostit un gând: "te știu, iacă acum te-am cunoscut cu adevărat: ești tu, suflete! Sufletul meu... Dar de ce n-ai crescut mai mare și nu m-ai ajuns din urmă... Cată să stai zăvorât în temnița trupului acesta bătrân, plin de neputințe... Vorbeam cu el, părinte, cu sufletul meu, înțelegi, ca și cu un copil pierdut de mamă-sa prin lume! Și știi sfinția ta, ce mi-a răspuns când l-am mai întrebat o dată de ce se tot uită înapoi? Mă uit la lume, la lumea asta de aici de pe pământ, mai lasă-mă să mă desfăt cu dânsa... M-am deșteptat și-am plâns, părinte Macarie, am plâns că l-am pierdut..." (II, 350-351)

Tălmăcirea duhovnicului este aspră și consolatoare (în planul scriiturii, paritatea simbolurilor se cere exemplar respectată): "*Cu trupul*, că acela erai măria-ta alergând pe pajiștea aceea, va să lase în urma lui, orfan și sărac, *sufletul*, adică fecioraşul cel mititel și nevolnic pe care-l țineai de mână. Ci dimpotrivă! El își va smulge mâna din mâna domniei-tale și va lua-o la fugă către albastrul zării, lăsându-te golit de dânsul ca un sac de grâu deșertat în hambar. Te va lăsa cu lutul din care ești alcătuit – cum toți suntem! – să te-ntorci la obârșia de țărână, să te dai "firii" și să te desfaci în cele din care-ai fost plămădit. El va începe călătoria către cer, dar nu singur și orfan..." (II, 353).

Viziune și revelație – acestea sunt coordonatele "realității" spirituale care legitimează universul romanului "*Vai celui singur*".

Acceptarea credinței, le spunea Nichifor Crainic studenților săi, "înseamnă suprema treaptă de perfecțiune umană în orizontul

luminii dumnezeieşti"[1] Petru Rareş primeşte împărtăşanie în Miercurea Mare din Săptămâna Patimilor. Este bolnav şi îmbătrânit. Însă, în jur, "ţara-şi vede de-ale ei, adică de arat, de semănat şi de cules la vreme..."

Natura ne pregăteşte cu grijă mormântul: "pădurea e tot verde. Numai ici-colo, câte un mesteacăn răsărit din toana vântului care s-a jucat cândva cu seminţele, îşi arată-n lumina soarelui – încă nevlăguit de putere – talerii de aramă ai frunzelor, " (II, 385). Acel mesteacăn solitar a crescut, se pare, în pădurea sufletului unui voievod–pescar.

Formată într-un climat de instruire clasică, doamna Lidia Popiţa Stoicescu a parcurs, ca prozatoare, şcoala "răbdării epice" (evident, mai ales, în literatura ardeleană) şi a cultivat stilul disociativ (marcat şi prin mijloace grafice). Erudiţia folclorică justifică, în roman, un context cultural. Paremiologia "corijează" pulsul, uneori excesiv de grav, al naraţiunii: "dacă mintea gândeşte, deştept, ocolişul picioarelor e vremelnic" (I, 105). "Atunci când doi proşti se gâlcevesc pentru vreo pricină, de bună seamă câştigător are să se ivească unul mai cu minte decât aceştia, adică al treilea" (I, 57). "Fuga la vreme îi semn de bărbăţie" (I, 380). "De pe mâini sângele se spală lesne cu apă rece" (II, 7). "Linguşitorii sunt tagma cea mai lesne de aflat prin preajma stăpânilor" (II, 264). "Sufletul doare mai mult decât carnea" (II, 272).

Cu frumuseţea rostirii răscumpără autoarea romanului *Vai celui singur* călătoria domniei sale în cel mai zbuciumat veac din "hronicul" Moldovei celei neîmpărţite. Are talent poetic, privire de pictor academic; folosind tuşe expresive, excelează în tablourile de natură, în individualizarea portretelor. Astfel, "efigia" voievodului surprinde – pe o faţă a basoreliefului – pe "feciorul brudiu", cu destin triumfător iar pe cealaltă – pe bărbatul însingurat cu "plete sure, în neorânduială". Ochii ieromonahului Macarie "negri, vioi, răspândeau când o cucernică îngândurare, când o putere neînţeleasă" În schimb, neastâmpăratul Soliman "nu-şi lăsa, totuşi, ghicită adevărata vechime de zile, întrucât alcătuirea îi era subţire, înaltă şi falnică. Faţa smeadă, uscată nu lăsase loc vremii..."

[1] Nichifor Crainic, *Unirea* în vol. *Sfinţenia–împlinirea umanului*, Ed. Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, p. 177.

Când "cercul de aur" al puterii "începuse să-i strângă tâmplele", Petru Rareş se întoarce, odată cu filele de ceară ale timpului său, la smerenie, şi la teama de Dumnezeu. Cu o artă fidelă frumuseţii spiritului, scriitoarea Lidia Popiţa Stoicescu urmăreşte această pilduitoare, providenţială metamorfoză: "Şi lumina are cuvinte şi cuvintele se adună laolaltă, se mistuie în lumina lor şi se împuţinează până când nu mai sunt cuvinte, ci cuvânt. Cuvântul." (II, 388).

Cine scrie astfel despre *logos* se identifică în mod strălucit cu dimensiunea morală a elocinţei.

CERCURI DE VREME, SFERE DE TIMP [1]

Cu o remarcabilă cunoaştere a omogenităţii timpului istoric, iniţiată în biblioteci universitare de elită în manifestările spiritului coborât în universul uman, sensibilă la sentimentul "marii treceri", doamna dr. Nora Ceapchi (rezidentă acum în Canada) a construit un roman (cu iconografie creştină) pe tema dăruirii şi neostenitei înnoiri a neamului românesc. Pulsaţiile (concentrice) ale vremii – de la *imaginea arhetipală* a Daciei Libere – la *iluminările* sociale din România veacului trecut (într-un climat de singurătate existenţială) susţin demersul epic. "Dumnezeu conduce omenirea către ţelul ei final" – scrie Sf.Teofan Zăvorâtul – "iar istoricii trebuie să înţeleagă şi să arate acest lucru".

Suntem în căutarea adevărului propriei fiinţe şi nu ignorăm cât putem cuprinde din adâncimea cupolei transcendenţei. Purtăm, precum personajele–emblemă *Dates* (dacul învingător prin gândirea liberă) şi *Luca* (românul neispitit de diformităţile vieţii sociale), zestrea cercurilor de vreme aflate în stăpânirea timpului sferic. Tânăra romancieră s-a aşezat la masa de scris liberă de speculaţiile narative ale "noii literaturi" (vexate de prestigiul clasicilor şi al capodoperelor interbelice, de curajul înţelept al scriitorilor ruşi antitotalitari sau de revelaţiile prozelor sud-americane). Cu privirea liniştită (la îndemâna minţilor înalte) dr. Nora Ceapchi surprinde volutele inconfundabile ale curajului de a fi în istorie.

Simbolul timpului ciclic omogenizează episoadele cărţii. Există o unică Lumină în cercul ce ne figurează (şi ne guvernează) existenţa – de la o generaţie la alta: "Luca îşi ridică privirea. Pe palma bătrânului era un desen. *Un cerc* şi-nlăuntrul lui *un soare*. Raze. "Una, două, trei", numără băiatul. Pleoapele îi deveniră grele şi trebui să îşi închidă ochii, pentru *o secundă* numai. Şi în secunda aceea uită *tot* ce se întâmplase. Bolovanul, moşneagul cel ciudat,

[1] Dr.Nora Ceapchi, *Soarele din cerc*, Editura Zigotto, 460 pag.

cititul gândurilor, *povestea* şi *soarele întemniţat în cerc.* Se trezi singur pe cărarea ce ducea spre sat, neştiind prea bine cum de ajunsese de pe creasta însorită înapoi acasă..." *Soarele din cerc* (desprins parcă din sanctuarul circular din Sarmisegetusa Regia) însoţeşte ca o "cunună de flori" destinele îndepărtat-paralele ale unor tineri din secolele al II-lea şi al XX-lea. "Fronturile" de luptă cu hazardul, cu fatalitatea, cu limitele sunt, în timpuri, mereu altele. *Dacul Dates* reflectă la moartea fratelui său: "Măcar de-ar şti unde e moartea, unde te duce moartea. Unde e viaţa de apoi. Poate e sus, îşi zice, în ceruri, dar atunci nu-şi poate explica întunericul, noaptea..." (p. 120). *Medicinistul Luca* (onomastica nu e întâmplătoare; ea aminteşte de doctorul–cronicar al vieţii lui Iisus, de scribul "Tatălui Nostru", de iconarul Maicii Domnului) gravează pe icoana jertfelor româneşti din războiul pentru Reîntregire (cu "o mână ce nu mai există") încă o rază, prelungită până la Cer. Suntem, cu aproape un veac în urmă, la Mărăşeşti. (Ce mai înţeleg astăzi junii amăgiţi de făgăduinţele "digitale" ale hazardului? Cum se vor elibera aceştia de acel "înfricoşător" orologiu din sinele secund?)

Dr. Nora Ceapchi are talent şi distincţie stilistică. Iată o perioadă epică în care se întrepătrund imaginile dintr-un labirint sufletesc: "Totul e cenuşiu şi nemişcat. Moartea e pe undeva pe aproape. Îşi deschide ochii şi vede sus, foarte sus, deasupra lui, o stea încercând să se lupte cu întunericul care vrea să-l înghită. Trebuie să vadă lumina aceea, steaua aceea *ca să rămână în viaţă*..." (p. 34)

Soarele din cerc s-a înălţat până la voluta divină a nemuririi dobândite prin jertfa luminoasă, dezinteresată, nobilă. Cartea doamnei dr. Nora Ceapchi (care face parte dintr-o distinsă familie de intelectuali români) tălmăceşte un grai de demult, niciodată uitat.

UN RAPSOD AL TIMPULUI

Înfiorat de strălucirea vremii inocente ne apare de dincolo de timp scriitorul Lică Rugină într-o aleasă carte dedicată "Sărbătorilor de altădată". Alături de alți remarcabili prozatori de la „Dunărea de Jos", mulți dintre aceștia purtători ai multiplelor semne de jubilație valorică, regretatul Rică Rugină cunoaște bivalența trecutului – multiplu și unitar. Îi concedem mai multă încredere decât altor zgomotoși povestitori, republicani grupați pe bază de calendare și de rețedințe, pentru că însăși prezența sa (o sensibilitate fremătătoare) era coerentă cu "un proiect tonic". Vedem inși "lansați" cu „surle" electronice (în diverse epoci) care provoacă, forțând rafturile librăriilor, erori de judecată literară (așa cum se produc modificările în computere cu intenția de a altera un anume conținut) – spre a se insinua în dicționare de titluri rare. Acei condeieri, specializați mai curând în însăilări discreditante pentru limba română, sunt disjunctivi și poliformi amorali. Pentru Lică Rugină[1] – "magistra vitae" era francheța. "*În curând am să vă fac oameni, chiar și pe cei care nu meritați...*" iată o frază în ritmul căreia se recunosc "mecanisme" de caldă afectivitate. "Geniilor de mahala intelectuală" despre speța cărora, cu zeci de ani în urmă, a scris cu amărăciune Camil Petrescu, „băieților răi" (nu numai cei aflați pe coala de hârtie) niciodată șovăitori să maculeze orice, literatorul Lică Rugină a răspuns cu un ton calm, de sobrietate didactică. Cartea despre sărbătoarea Epifaniei se bazează pe un procedeu epic –, propriu lui Creangă și nu lui Sallinger – hipotipoza – prin care *copilăria* (armonia cu natura, cu fabulosul ludic) configurează orizontul larg al *prezentului sensibil*. Simțul eleganței rezultă din respectul pentru armonia discursului prin care scriitorul se recunoaște în ipostaza naratorului–copil: "Pajura care-l ascunde scoțându-și pana din aripă, Moș Crăciun, condurul de aur, nunțile crailor, tinerețea fără bătrânețe sunt... lucruri adevărate."

[1] Lică Rugină, Sărbătorile de altădată, Galați, 2001

Candoarea devine obiect de povestire: "Podoabele astea-s bune când nu ai un pom şi încă atât de frumos! Cu ele ascunzi o creangă uscată..." "V-am mai spus de atâtea ori: viaţa fără frumuseţe nici nu-i viaţă..., a încheiat ea, privind peste noi şi văzând chiar în clipa aceea vreun bal strălucit într-un minunat palat de cleştar... Trebuie să vă arăt odată aşa ceva, a mai spus, după un răstimp lung în care nu ne văzuse"

Deşi se identifică uşor cu o detaşare ironică, stilul lui Lică Rugină are ca model literatura reveriei.

Acum când numele său este gravat în Bibliotecă, mi-l amintesc pe Gaston Banchelard tulburat de "gravura" mallarmeeană "asupra unei goale hârtii pe care albul o apără": "Cât de bine, şi chiar generos faţă de noi înşine, ar fi să luăm totul de la capăt, reîncepând să trăim pentru a scrie! A te naşte în scriitură, prin scris – ce grandios ideal, al marilor privegheri solitare. Numai că pentru a scrie în singurătatea propriei fiinţe (...) am avea nevoie de *aventurile conştiinţei, ca aventuri ale singurătăţii*"[1]

Tonurile de culoare (de la verde deschis la roşu) au drept contrapunct lumina albă: "*cerul parcă a ajuns pe creştetele noastre*". Acestea întemeiază cadrul în care se mişcă Cenuşăreasa Aretusa. Ea este, după părerea mea, o formă a *utopiei literaturii*, aparent învinsă de *agresiunea concretului*. Lică Rugină posedă întreaga instrumentaţie epică spre a cutreiera, inclusiv prin basme, cu dorinţa de a încetini risipirea (astăzi – textualistă) a bucuriilor spiritului. Un adevărat scriitor – iată – a renunţat la desfătări naratologice, la despuieri de conştiinţe ulcerate, elaborând – în muzica absolută a orelor copilăriei – o mărturisire, în mai multe registre, tragică, a spaimei de urât, urâţire, urâciuni. Iar dincolo de text – e cerul alunecând peste vieţile noastre. Şi peste morminte.

[1] Gaston, Bachelard, *Flacăra unei lumânări*, Ed. Anastasia, 1994, p.139

RECVIEM PENTRU IOAN SABIN PETRULIAS

Prin faptul că scriitorul Ioan Sabin Petrulias[1], congenerul şi confidentul prozatorului Lică Rugină, adresează un mesaj cititorilor săi de dincoace de Stix, cele 28 de povestiri (*Amintirile unui băiat din port*) depăşesc o situaţie literară oarecare. Intrăm în dialog cu "fiinţa desăvârşită" dar şi cu o structură "înfăptuită" (ca să nu părăsim "rostul" gândirii lui Noica). Mărturia generaţiei căreia îi aparţine Ioan Sabin este singulară; ea a refuzat matematica ridicolă a făcătorilor de grupuri literare (generaţia cincizecistă, „eiusdem farinae") pentru că ea defineşte o continuă constrângere (istorică, socială, politică, estetică). Este firesc, aşadar, ca prozatorul să respingă apartenenţa la o facţiune literară în serviciul vreunui program ideologic. Or, tocmai libertatea de a comunica esopic datele sceptice ale unei realităţi transfigurate face concurenţă ficţiunii. Precaut, inteligent, rafinat, Petrulias caligrafia "clipe de viaţă" mai puternice decât voluptăţile perfide ale invenţiei propriu-zise. Spectator şi părtaş al evenimentelor simple (dar esenţiale!) dintr-o tinereţe calcinată de o istorie nebună, prozatorul se dezrobeşte aristocratic de paradoxurile ei: "*Timpul se contractă şi se dilată dureros înlăuntrul fiinţei mele. Îl ascult cum pulsează haotic...* ("*Lupii din ceţurile amintirii*")

Cele mai multe dintre paginile acestor "amintiri din adolescenţă", sunt încărcate de o anume tandreţe faţă de oamenii şi locurile care i-au ocrotit scurta viaţă, (extenuată de nedumeriri nedivulgate) ce i-a fost hărăzită lui Ioan Sabin. El şi-a asumat devoţiunea pentru făpturi providenţiale ("maica", profesorul de religie, tânăra care s-a jertfit pentru a salva viaţa unui prunc străin).

Cu un uşor accent ironic, autorul ne face afectuoase confidenţe despre universul fabulos (şarpele fantastic, mateos, Vladimir – contele "alb", lupii din ceţurile amintirii, Leu, Pământul ca o rană de lumină).

[1] Sabin Petrulias, Amintirile unui băiat din port, 1999

Ioan Sabin Petrulias a scris în aceşti ani ultimi precum ar fi făcut-o Panait Istrati dacă ar mai fi apucat să vieţuiască trezit din roşul solitar, în "obsedantele decenii". Sinceritatea lui conduce la impresia de nonconformism – la contaminantul, irepresibilul "nu", singurul adverb care, rostit explicit, nu ne-a denaturat existenţele. În curţile inundate de oţetari, cu pereţii maladivi ai caselor scunde (în care ne-a fost dat multora să copilărim), printre stele (ce încă) aleargă prin spărturile norilor, "istoria contemporană mereu şlefuită de "limbuţi" – de fapt o vorbărie despre nimic –se insinua cu o perfidie întovărăşită (la propriu) cu violenţa, şantajul, laşitatea în faţa dezastrului moral. Cu atât mai mare este meritul lui Ioan Petrulias (chemat prea curând la cernitul festin la "masa umbrelor") de a nu fi trecut cu nepăsare printre durerile veacului care au crescut până la disperare şi absurd.

Forţa verbală a lui Ioan Sabin îl circumscrie de asemenea familiei de spirite mateine. "Pământul făgăduinţei" ar fi avut legături (în imaginaţia copiilor din ultimul război) cu un basm colorat în amurg peste care trec păsări metalice (precum sunt cele imaginate de marele sculptor Constantin Popovici) strivite de bolovani, mutilate de o falsă glorie, mereu flămândă de lacrimi.

"Amintirile unui băiat din port", cartea-testament a lui Ioan Sabin Petrulias, se înrudeşte cu textele închinate marilor fluvii. Dunărea (prezentă pretutindeni) psalmodiază un recviem pentru acei tineri fără biografii excepţionale, care însă nu s-au împăcat cu destinul – absurd sau misterios, pentru acei luptători cu "armele" gândirii care nu au pactizat cu "istoria" adoptivă, nici cu paradoxala reflectare "artistică" a spiritului aventurier propriu sclavilor de profesie.

Troia adolescenţei noastre, redescoperită în cartea lui Petrulias, nu se va lăsa inventariată şi depusă în "vechi colecţii" de către profitorii care mai ales astăzi mişună miriapodic, năzuind să umbrească sau chiar să străpungă cumva ochiul lăuntric. Ioan Sabin a ştiut că există un curaj creştin mult mai puternic decât moartea. Dar pentru a-l înţelege trebuie să ajungem a iubi netăcerea cuvintelor.

CADENȚELE LIRICE ALE UNUI DESĂVÂRȘIT PROZATOR

Răsplata strădaniilor, prin alăturarea cărora scriitorul Theodor Parapiru şi-a ridicat impresionanta arhitectură a operei epice (o adevărată bibliotecă!), o reprezintă, credem, caligrafia poematică (imponderabilă, între milenii) a excepţionalelor sale cărţi. Una dintre acestea poartă titlul "*Domnul Darwin de Veneţia*". Dublul exerciţiu (fără semn distinctiv) – obiectiv şi emotiv – participă la reprezentarea unei noi formule a scriiturii *post-moderniste*. În teza sa de doctorat (prezentată în Olanda) scriitorul Mircea Cărtărescu circumscria acestei sensibile, fragile, structuri literare, între altele, *decanonizarea*, *hibridizarea*, *carnavalizarea* limbajului. Potenţialul conotativ al termenului "postmodernism" este în plină evoluţie şi polemicile recente par să-l proiecteze cu intenţii superioare în dicţionare de „impact european". Intertextualitatea nu este indiferentă la nihilismul avangardei (inaccesibil publicului mediu) dar îşi comprimă adesea „emoţiile" între paranteze neoclasice. În acest sens, câmpul de semne neinteligibile riscă să devină nemărginit. Dl. Theodor Parapiru, unul dintre cei mai inteligenţi cărturari „ai Sudului" (cum se exprimă, de o vreme, colegii protejaţi de faima înaintaşilor din Ardeal), sesizează capcanele acestor modele "de generaţie" şi, lăsând să se creadă că serveşte la rându-i o "formulă" experimentală, se ridică deasupra exceselor epicii actuale, slujind finalităţile estetice pe care şi le-a apropiat în lungii săi ani de învăţătură.

Acest "Darwin" de cartier (*Darwin de Darwin, cum* ar cânta "postmodernii" de pe plajele cu diletanţi) îşi caută oare progeniturile într-o lagună (care aminteşte de „Veneţiile" marelui pictor Marius Bunescu – poet al interiorităţii)? Sau avatarul iubitor de maimuţe simbolizează devenirea perpetuă, nietzcheiană, în lentă identificare

[1] Theodor Parapiru, „*Domnul Darwin de Veneţia*", 1999

cu lumea de azi? Această ipostază secundă ar explica plenitudinea, generozitatea, risipirea – la un pas de visare – reveria asociativă – proprietăţi ale marii poezii. Spaţiul liric „beatifică" amara fiinţă omenească – căzută, ca alpiniştii învingători ai gheţarilor, între gânduri: *"Peste oraş s-a aşternut uitarea, vopsea groasă...", "nimeni nu se teme de propria-i sclavie", "Am la dispoziţie depozite de tristeţe...", "Steaua Polară, mereu pregătită să binecuvânteze fiecare naufragiu", "larvele spaimei se înmulţesc prin vicii", "uneori semănăm cu noi mai mult decât ne dorim...", "Vulturul–vierme...", "Cărările albe", "poezia se usucă pe ram", "Dragostea de sub securea zorilor", "Bruma căzând fără să ne doară", "Cărăm munţi de cuvinte", "Să mori devreme şi să arăţi veşnic", "Nordul rătăcind pe acul busolei", "Pe pietrele din apa nevinovăţiei păsările cântă...", "lacrimi ovale pe rănile dulci trecătoare", "holda cu buruieni", "ne retragem fără torţe, pe un drum cu spini","Cad ghilotinate idei virtuoase", "Gloanţele desperării şuieră peste tot", "rătăciţi pe pajiştea dimineţii", "Să ne pregătim cetatea pentru asaltul Singurătăţii", "Oceanul de jos era gol", "Venind însetaţi (...) spre exilul din vers", "Mă răsfoieşte nostalgia", "Veşnicia, armă fatală...", "Un trup aleargă, un suflet părăsit...", "Să înălţăm un turn până la stele (...), să avem un motiv de singurătate", "Acum cercurile se aşază în trunchiuri", "În cărţi, zăngăne fibele înarmate până în dinţi", "Deasupra tuturor, răstignit Cuvântul", "Deschidem ochii îmbrăţişând lumina..."*

În acest "poem" alcătuit din serii de construcţii lirice frapante se concentrează poate o interpretare cu adevărat modernă la definiţia lui Nietzsche: "Arta este esenţialmente o afirmare, o binecuvântare, o divinizare a existenţei". Pentru că textele lui Theodor Parapiru (din care am selectat imagini confidente) se interesează de strălucitoarea rezistenţă a omului comun la ispitele care mistuie astăzi atâta neiubire. Lexicul (ortografia e uneori analitică) reflectă o anume bucurie ludică. Sintaxa cunoaşte inflexiuni care transced avangardismul. Caracterul esenţializat al discursului de tip Parapiru se juxtapune, prin via inteligenţă a autorului, spectrului asociativ al fizionomiilor (*Darwin–Dar–din Win, pacientul, Raobinson, "dom' cititor", Zeul, Personajul, Solul dintre specii, Homer, pelerinii, Călătorul, Gânditorul, Orfeu...*) Cadenţele

ironice acoperă gândirea tragică. Eugen Simion avea dreptate să sublinieze că "Râsul în literatură pregăteşte obiectul pentru întâlnirea cu marile idei".

Scriitor original incitant (asemenea lui Apostol Gurău, Constantin Vremuleţ, Mircea Ionescu, Ion Manea, Nicolae Bacalbaşa, Radu Macovei, Constantin Tănase), Theodor Parapiru a înţeles că – în suferinţă – spiritele se apropie; totul se petrece însă într-un "spaţiu" psihologic bidimensional: prima parte a textului său ("ţesătură" de sensuri şi stări) pare a ilustra o temă ludică; cea de a doua (ingenuă, ca o inscripţie discretă de pe monumente sudice) – trimite la drama artistului mânuitor din ingenuitate al autoscopiei. (Provocarea aceasta ne reaminteşte o frază interogativă a lui B. Fundoianu: *"Îţi dai seama cât de convingător este, după ce ai susţinut o idee, să-i susţii contrariul?"*)

Theodor Parapiru apare în faţa „şcolii epice" actuale ca unul dintre intelectualii care ajung cu prudenţă la surâs. Altminteri – expansiv elocvent şi – în şedinţe de Cenaclu – vehement–ironic, nu apreciază "confortul" scrisului artizanal.

Încercăm să înţelegem de ce autorul se refugiază în umbra intervalelor celor şaptezeci de orologii "veneţiene" ale acestei cărţi: *ar vrea să-i fie auzită tăcerea*, despre care unul dintre posibilele sale modele, A.P. Cehov, spunea că e "forma cea mai desăvârşită pe care o îmbracă fericirea şi nenorocirea". Tăcerea semnelor acestei cărţi este aşadar, o formă de energie rezultată din rechizitorii nedezlănţuite. Iar acestea întreţin un optimism prudent.

„PENTRU INSULE NU EXISTĂ DECÂT ZIDURI DE APĂ..."[1]

Ilarie Voronca credea că "poeţii ca şi crucificaţii" primesc darul extazului: "*Poetul trece prin oglinzi concave, prin globuri de cristal legănate în aer, printr-o clorofilă a acestei plante verzi peste peretele minţii*". Desăvârşit în relevarea sugestiei lirice, făcând parte din familia autorului „Descântotecii", scriitorul-profesor Grigore Sorescu contrazice metafora din titlul volumului de debut al celebrului său înaintaş: „Singur printre poeţi." Pentru cine o înţelege, poezia reprezintă un dar cu valabilitate infinită. Grigore Sorescu ilustrează prin cele 52 de poezii din volumul "*Reali şi transfiguraţi*" acest dar. Un celebru poem simfonic ("Moarte şi transfigurare") i se alătură, privilegiat de realitatea sa magică, în eterna alergare după "*floarea de câmp a visului*". Cu o delicată atenţie faţă de *exprimarea în vers liber* (amintim că Vladimir Streinu şi M.R. Paraschivescu, au demonstrat că o asemenea tehnică impune o mare rigoare), cu pudoarea celui care ştie *spre ce orizonturi literare* se deschid porţile acestor vremuri crepusculare (atunci când "*prezentul e mereu la răscruce de drumuri*") şi cu rafinamentul propriu cărturarilor de odinioară, *Sorescu "cel tânăr"* îşi confirmă apartenenţa la geniul creator al unei strălucite tradiţii lirice româneşti.

Transfigurarea *limitei* relevă, prin muzicalitatea ei evanescentă, profunditatea unei voci poetice. Autorul cărţii se apropie liniştit de ţinuturile apocatastazei, de atâtea veacuri amânată: "*Cât e ruinată e ziua în care împărţim despărţirea*!" Într-o lume suferindă de prea multe patimi, materia terestră se resoarbe (primejdios pentru spirit) în alcătuiri nude, în ritmuri delirante – mai ales acum, când "*timpul e hăituit de alt timp*". Aura cuvintelor se risipeşte, culorile se amestecă într-un cenuşiu iradiant, pomii roditori se destramă în arşiţă sau sunt duşi de puhoaie. De aceea "*pietrele*

[1] Grigore Sorescu, "*Reali şi transfiguraţi*", Ed. M.J.M., Craiova, 2006

nu se plâng că n-au avut copilărie", "*inocența se aruncă*", "*timpul străveziu pune piatră peste piatră, sapă găuri*" iar "*între omizi, arborii trăiesc la limită*".

Din "*tinerețea pierdută*" ne-au rămas așadar numai întrebările: de ce "*marginile nu ard la fel cu miezul?*" De ce "*apa curată pătimește în apa murdară?*" De ce "*omul singur are doar soarele plutitor?*" De ce "*înflorește ofilirea?*", de ce "*adevărurile au ascunzișuri?*" și de ce "*alături de frunzele verzi pășesc omizile?*"

Versul lui Grigore Sorescu nu face reverențe frumuseților artificiale, "strategiilor" împrumutate de cine-știe-ce "bancă" de „credit" estetic. Surprinzătoare prin armonia proto-clasică (în care Ideea era împărtășită scerdotal) aceste poeme ne apar precum reliefurile unui arhipelag existențial al sincerității): "*Omul sincer, se spune, nici nu știe că e sincer*". Desigur, "*în marea de oameni, poți să-ți strigi în pustiu iluminările și revelațiile*", "*zăpezile tinere calcă pe zăpezi*" iar oamenii "*amestecă bruma cu înțelesurile brumei*" în "*ziua pusă-n vânzare pe străzi*".

"*În adâncul vorbelor sunt alte vorbe*" ne învață strălucitul dascăl de povești Grigore Sorescu, alături de care, în săli zăvorâte de examen, cândva, încercam să recunoaștem *valori* printre lucrările încă nealterate de meschinării ale copiilor. Ascultând (cu răbdarea altor veacuri) "*clopotul rece al timpului*", el surprinde, într-o nobilă *artă poetică*, "*pelerinajul*" sepulcral al mineralelor, zăpezilor, fumului din amurg, copacilor, păsărilor și poate, – al gândurilor cândva iluminate. Peste "*buzele de sticlă ale aerului*", "*codrii de rouă nu putrezesc*". Pentru adevăratul poet (o singurătate neîngenunchiată), marginile timpului ating, precum niște valuri liniștite, misterul Logosului. Poate de aceea, "*orice drum are forma lui, orice mireasmă are același sfârșit*", iar "*clipa oprită din creștere privește în jos*". Dar această piatră (a vieții noastre?) nu vrea să zboare "*peste mlaștini cu fluturi*". Ea figurează *insula* supraviețuirii prin poezie. Astfel gândește talentatul scriitor Grigore Sorescu. Stăruim să credem, alături de poet, că "*pentru insule, ca și pentru mulți oameni, nu există decât ziduri de apă...*"

ILUZII CARDINALE

Numele lui Lorin Fortuna era scandat în ceasurile Revoluţiei, la Timişoara, dar, cum se întâmplă în această parte a lumii (sugestiv definită de Petre Ţuţea) vremurile s-au răzleţit, aţâţate de un picaresc pragmatism. Lorin Fortuna, profesor la Universitatea Politehnică din Timişoara, a ajuns la înţeleapta concluzie potrivit căreia *trecutul* reprezintă doar un material (dar *ce material*!) de construcţie pentru *timpurile care vin*, iar şansa *prezentului* este de a-şi regăsi coordonatele etice şi estetice.

Placheta de versuri suav intitulată *Farmecul iluziei* reflectă mai întâi, Nordul statornic al Bucovinei, patria copilăriei sale; aici, "*sub cerul mai albastru veghează Suceviţa*" ("*Punct cardinal*"). Precum altădată Goga, iar mai târziu Grigore Vieru, poetul se întoarce umil "*la pridvorul vieţii*" ("*Acasă*") şi are bucuria să-şi reamintească: "*E doina psalm de înger, cu dorul necuprins*". În *Miază–Zi*, el înţelege de ce "*frântele valuri milă nu cer*" ("*Nocturn*"), mai ales când "*râuri de păsări ţintesc spre Sud*" ("Toamna"). Banatul reprezintă un "*liman al celor alungaţi pe nedrept*" sau alteori doar "*umezeală şi ceaţă*". În Răsărit, într-un "*Târziu de toamnă*", "falanga de aur" a soarelui e străpunsă de cine-ştie-ce iluzie. Argintul acestor imagini este totuşi luminat din înalt.

Pastelurile se detaşează cu delicateţe ("*Molcom Siretul*", "Zi de toamnă", "Toamna", "Ultimul trandafir", "Pastel") ilustrând un anume princiar sentiment al naturii, filtrat prin lecturi profitabile din D. Anghel sau I. Pillat. Poeziile erotice ale lui Lorin Fortuna[1] par a fi consecinţa unor experienţe nemijlocite: "O lecţie" de estompată senzualitate este poemul "Odiseea albastră". Sunt, desigur, cuprinse în această plachetă versuri de album cărora ar fi bine să li se rezerve acest segment tematic. Poetul Lorin Fortuna este sensibil la discursul metaforic neoromantic, fără a face concesii

[1] Lorin Fortuna, „Farmecul iluziei", versuri, Editura Helicon, Timişoara

manierismului. Liviu Fortuna aparţine, credem, impresionantei grupări de poeţi-recitatori de excepţie:

"Pluteai în timp, cometă, pe-un cer de gânduri grele.
Din ce-am avut în preajmă, nimic n-ai vrut să iei
În trena ta firavă am prins câteva stele,
Să-ţi faci din ele albe inele sau cercei..."
("*Despărţire*")

Pentru această întârziată „oră de lectură", vă propunem câteva imagini frapante, care, credem, esenţializează conţinutul cărţii, prevestitor, poate, al altor mărturii inspirate: "S-au mântuit cireşii în albă feerie", "Se destramă timpul", "Învinşi sunt mulţi, învingători mai rari", "Galbenul toamnei în frunze-l aud", "Foşnind, copacii străjuiesc tăcerea", "Cad / moarte secundele din orologii", "Nesfârşitul poem ce se recită singur". Iată câteva iluzii poetice. Descoperind şi cultivând frumosul, poetul intră în comuniune cu Providenţa. În ultimii ani l-am cunoscut pe Liviu Fortuna (cuprins uneori de ideea sumbră a sacrificiului eşuat în frivolitatea retoricii de caldarâm) şi ne-am gândit câtă dreptate avea doctorul în Economie Petre Ţuţea: „Rugăciunea este singura manifestare a omului prin care acesta poate lua contact cu Dumnezeu. Relaţia cu Divinitatea nu este justă decât prin actul rugăciunii."[1]

Luptător cu mâinile deprinse a deschide carţi şi nu a nimici destine, bucovineanul cu nume de erou de basm (nu odată tulburat de mulţimea de „guşteri" moderni) Lorin Fortuna scrie astfel: "*cerem iertare şi pentru acei care / Hrăniţi de pădure, dau cozi de topor ...*" Creatorul care îşi asumă grijile lumii nu poate fi niciodată altceva decât un apărător al adevărului: „fără plural" (cum se vorbeşte acum) şi, desigur, „fără adjective".

[1] Conf. Radu Preda, *Jurnal cu Petre Ţuţea*, Editura Humanitas, 1992

LUPTA CU DEZORDINEA SAU DESPRE NELINIȘTEA RÂSULUI[1]

"Rabelais acordă consumatorului de alegorii colți vânjoși de câine pentru a-l face să spargă învelișul devenit inutil, care ascunde măduva plină de substanță"[2]. Cinicul (Câinele) Diogene din Sinope (c. 404–323 î.Ch.) locuia, se spune, într-un butoi și căuta, strigând, să apară de undeva *omul*. O făcea *la lumina zilei*, dar nu uita de fiecare dată să-și aprindă bumbacul din felinar. Se pare însă că dezbaterile satirice, precum este și aceea prilejuită de cărțile cu tematică satirică scrise de Paul Dumitrescu, sunt mai eficiente pe lumină.

În genere, fanteziștii satirici nu manifestă un devotament special pentru modelele clasice. Ei au însă francheța să recunoască în periplul cu reguli fixe, în tiparele timpurilor revolute o justificare a obsesiilor și disperărilor procurate de imediata contemporaneitate, infestată de o "morală gri". Personaj ataşant, doctorul Paul Dumitrescu, iubitor de muzică (a compus și a fost premiat pentru o mulțime de cântece), rafinat sculptor și grafician, și-a fortificat "eul" artistic prin dueluri epigramistice răsplătite cu un "Măr de aur". Neistovita "nimicologie" (substantiv pe care l l-am propus spre dezinteresată folosință) "înrămează" o parte din "vremea" post-revoluțiilor.

Infatigabil peregrin printre rime, dr. Paul Dumitrescu nu dispreţuieşte ţinuta foarte distinsă a versului, culorile predominant lirice, nu ocoleşte arhitectura poeziilor în formă fixă: *rondele* şi *sonete*. O provocare cavalerească, o luptă cu dezordinea din noi şi mai ales cu aceea din afara noastră convieţuiesc în transfiguraţiile

[1] Dr. Paul Dumitrescu, „*Tratat de nimicologie*", 1996
[2] Vera Călin, Introducere la "*Alegoria şi esenţele*", ELU, 1969

poetice din cel de al doilea volum al său cuprinzând 86 titluri. (celui dintâi i s-a zis "Proiect pentru fabricarea vacilor nebune")

Reprezintă un act de nobleţe şi de mare curaj – acela de a lupta cu ipocrizia, cu subinteligenţa, cu trufia, cu viciile infernale, *care ne înconjoară precum nişte bare de foc în închisoarea acestor vremuri* zise "planetare". Precam Jean de la Bruyère (1645–1696) recunoştea, cu un avans de trei secole faţă de criticii noştri sceptici, (care se folosesc cam de aceleaşi cuvinte) că: "Totul s-a spus şi noi ne-am ivit prea târziu...", "Scrierea unei cărţi este un meşteşug, ca şi făurirea unei pendule: pentru a fi scriitor se cere ceva mai mult decât talent"[1].

Sub faldurile poeziei în formă fixă din prezentul "tratat" se aud sunetele unui orologiu satiric. Respectuos faţă de maeştrii săii, Dr. Dumitrescu trece cu simplitate de la umorul aluziv – la ironie şi la sarcasm, iar subtextul unor poezii precum "*Sonetul grâului din '91*", "*Sonetul veleitarului*", "*Sonetul credibilităţii*", "*Sonetul eroizilor*", "*Sonetul d-lui TV*" se constituie într-un nou "cod al bunelor maniere", dar încă neexaminate în Parlament.

Aceste texte înrudite cu *spiritul* alcătuiesc un mecanism care pare a nu obosi niciodată; unii i-ar spune o maşină de râs. Părerea noastră este că versurile lui Paul Dumitrescu conţin o dramă ascunsă: aceea a solitarului cu a sa "*vox clamantis in deserto*", care, pentru a nu repeta, cu ieftinătate, sentenţele, întrebările şi scepticismele existenţiale, îşi recapitulează surâzând nemulţumirile, resentimentele, indignările faţă de indivizii psihanalizabili, folosindu-se de limbajul omului de pe stradă:

"*Săraca mea, cea mai bogată ţară*
Edenul mioriticelor zâne:
– Vom mai cânta "Deşteaptă-te Române "?
De câte ori şi pentru-a câta oară?..."
("*Sonetul ţării mele*")

"*Dar tânărul modern vrea song vampir*
Iar laitmotiv să fie-un sex-simbol
Ce-n ritm barbar în simţuri se strecoară

[1] Jean de la Bruyère, "Despre operele spiritului" în "Caracterele sau moravurile acestui veac", I, EPL, 1968

Se vizualizează în delir
Dansând homeric cu buricul gol...
Ce grea e astăzi muzica... uşoară
("*Sonetul muzicii uşoare*")

Competenţele autorului de poezie satirică privesc şi metrica, succesiunea accentelor tonice, care, de cele mai multe ori, dublează *ritmurile ideii.* Celebrul dirijor şi magistrul lui Sergiu Celibidache spunea că "muzica a apărut odată cu cuvântul, ţinându-se de el ca iedera de trunchiul copacului" (Wilhelm Furtwängler 1886-1954). Aşa ne explicăm eufoniile acestei cărţi tonic–incitante, în care ironia este dublată de înţelegere, de melancolica toleranţă răsăriteană. Paul Dumitrescu va fi cunoscut destui inşi pentru care "jugul este o *necesitate vitală*, o desfătare"[1]; mai ales pe aceştia îi compătimeşte în stanţe.

Cu aceeaşi emoţie, el scrie despre surparea culturii, despre prieteniile erodate, despre gongorismul curent, astăzi când... "*nu se cultivă nici pământul / Cum naiba să se mai cultive omul ?*" ("*Sonetul culturii*").

Orice scriere bună reprezintă în „ceasuri" de criză (fie ea şi..."planetară") un element de stabilitate. Cu atât mai mult cu cât o carte îndeplineşte "protocolul" alegoric pentru un filologic turnir satiric. Iar "*Tratatul despre nimicologie*" al doctorului Paul Dumitrescu ilustrează în mod strălucit cât de profund lirică poate fi neliniştea râsului.

[1] Paul Miron, în România literară, 37, 1995,p.11

O RĂSCRUCE DE DRAME

– cronicile lui Nicolae Itu –

Interesul pentru roman (o structură străjuită la modul ideal de poezie şi de istorie, cum scriu teoreticienii speciei) datează, pentru profesorul ardelean Nicolae Itu, de peste trei decenii (*Ceremonii locale*, 1977). De la *Semnul trecerii* (înfricoşătoarea răscoală a lui Horea) şi până la o nouă cronică a Unirii de acum aproape un veac, scriitorul a parcurs experienţe stimabile în planul experimentării unei noi retorici a romanului. Alte patru romane – *Cină pentru călător* (o întoarcere, între altele, la drama sfâşierii hortiste), *A doua noapte cu Wanda*; *Zile grele cu Wanda* (cu "tablouri vivante pe malul gârlei"); *O, celeste Aida!* (translaţii orientale într-un teatru dunărean) alcătuiesc universul imaginar cu care distinsul intelectual din Vinţul de Jos-Alba înfruntă anti–arta. În acelaşi timp, critica şi-a exprimat admiraţia pentru proza sa scurtă din volumele *Autoportret cu măşti* şi *Gâlceava bestiilor selecte*.

Unghiul de analiză şi de reflectare a istoriei veacului trecut confirmă apartenenţa lui Nicolae Itu la valorile prozei ardelene – Pavel Dan sau Ion Lăcrănjan (acesta – intim legat de spaţiul matricial al Alba-Iuliei). Prin observaţia sa amar–ironică, autorul se apropie şi de spiritul ultimelor cărţi ale lui Augustin Buzura. *Roman istoric* (prin reprezentarea momentului decisiv al României moderne), *roman social* – cu note latente de analiză psihologică, *roman modern* (în care, profitând de "scena rotativă" a vremurilor, personajele îşi urmează destinul, depăşind, după posibilităţi, inconfortul lăuntric şi convenţiile epocii), cartea lui Nicolae Itu abordează evenimentele istorice din 1918 şi consecinţele lor (nu întotodeauna previzibile). Autorul nu e interesat de autoanaliză şi nici nu cultivă dramatismul pur (precum o făcea, nu demult, prozatorul şi istoricul Ilie Şandru din Topliţa Română). Solidar cu sensibilitatea vaticinară, scriitorul (care a cunoscut bine "hieroglifele"

comicului regățean) își cheamă cititorii să compare *aurul curat al luptei ardelenilor pentru idealul național* – cu zgura – *tresărind în suflul infernului tentacular* al "schimbării lumii".

Evoluând pe spațiile albe al unui palimpsest virtual, vinții lui Nicolae Itu sunt, în majoritate, structuri sensibile la un anume comportament auster, care le îngăduie a tălmăci mai lesne risipirile timpului.

Ocrotiți de tonul tolerant al autorului, ei se mișcă lejer în "încăpera" de taină unde-și păstrează cutumele care-i țin – mulți buni și destui răi – împreună. Pregătirea și desfășurarea (în mărginimi) a Adunării de la Alba Iulia – partea cea mai frumoasă a romanului – surprind, secvențial, momentele grave ale recuperării adevăratei istorii: disoluția frontului, constituirea unor forme de administrație românească, dar și tâlhăriile și crimele, hărțuielile și concilierile etnice. Pe scurt, – o rupțură definitivă de veacurile de muțenie însângerată. Scriitorul, responsabil față de spiritul dreptății transilvane, nu-și asaltează lectorul cu "mărturisiri" confecționate după tratatul de istorie de pe masă, ci stabilește un echilibru între evocarea patetică și extravagațele "prozei" actuale. Nu se indignează: îl lasă pe lectorul său să judece liber. E adevărat, nu are răbdarea epică a lui Rebreanu (trăind astăzi, autorul lui *Ion* ar mai fi păstrat-o?), dar știe să trăiască în ficțiune precum Inorogul cantemirian.

Vințul se recunoaște în *Vadu*, precum martorii Unirii comunică, peste vremuri, cu Gorganii, Diecii, Marianele, cu "eroii clasei muncitoare" și chiar cu eternele, disponibilele, "neveste fără cununie" de pretutindeni.

Aceasta e lumea! Conștiinței sacrificiului pentru idealul național i se substuie în prezent *cunoașterea furibundă a intereselor* "particulare". Față de înaintașul său (care se împotrivea nelegiurilor imperiului bicefal), junele jurist Niculiță, acoperindu-se de ridicol, se supune convențiilor deșarte. Rastignacul din Vințu de Jos (al cărui tipar comportamental îi este bine cunoscut autorului) își neagă părinții – și, prin acesta, credința. Carieristul jinduia după un ipotetic "post însemnat" (vorba fabulei). Ca și Niculae Moromete, activistul Niculiță Gorgan își descoperă *tatăl* foarte târziu, după ce sărmanul om se sfârșise în singurătate și nerecunoștință: "*Tată, nu mă părăsi*

tocmai acum!" – iată un *strigăt psalmic* comun celor două personaje şi un memento pentru toţi amnezicii de pretutindeni.

În Ardeal, se păstrează, fie şi numai în *idee*, tiparul drumurilor vechimii noastre romane. Numai pe aceste căi putem ajunge la hotarul vârstelor care ni s-au hărăzit: aşa gândeau vinţenii lui Nicolae Itu terminându-şi de brodat tricolorul în fuga cailor ce se apropiau de cetatea în care intrase Mihai Viteazul. Mişcarea nesfârşită a vieţii nu este un naufragiu. Suntem sensibili în faţa unor răsfrângeri metaforice prin intermediul cărora prozatorul Nicolae Itu dovedeşte pe deplin apartenenţa la generaţia care a trecut "cum laudae" proba de respect pentru scrisul în limba română. Şi iată: *Sarea de Uioara* pluteşte pe Mureş ca "o salcie purtată pe ape"; jertfa neştiută a lui Pătruţ rătăceşte printre "gheţurile" uitării; un "zburat de minte" umblă să schimbe, ca mulţi nărozi de astăzi, casa părintească (încă locuită) pe banii ceruţi de negustori pentru un automobil: făcătorii de "revoluţie" se dovedesc şi în romanul lui Itu, până la urmă, nişte inşi abjecţi. Parabola căderii în derizoriu ne apare zugrăvită în culori bacoviene: un stârv al unui animal domestic e dus de fluviu "cu schimbări de sens": "când era s-o pornească spre mare, un alt val îl azvârlea iarăşi..." În vremuri de răspântie (cine le-a trăit ştie) precum cele în care ticăloşii îşi văruiesc cu "ecumenisme" tradiţia creştină, ne rămân după cum spunea Arhiepiscopul Harghitei, Î.P.S. Ioan Selejan, *crucea şi tricolorul*. Nicolae Itu nu scrie din plăcerea postmodernistă de a se manifesta prin semne (oricare ar fi ele), ci spre a proba că o formă primordială de existenţă a românilor este cultura scrisă cu temei moral.

UN PROIECT DE EXISTENȚĂ [1]

Esteticianul Petre Isachi, o autoritate în analiza polistructurilor romanului actual, atrăgea atenţia că, în construcţiile epice "*deschise*" – "*întâmplarea (evenimentul) se substituie compoziţiei ca principiu structurant*".[2] Cine se află în spatele acestor strategii epice? "*Caracterul fragmentar şi instabil al realităţii*". Prozatorul Nicolae Itu, membru al Uniunii Scriitorilor, format la şcoala clujeană, dar aflat mult timp în circuitul "*regăţean*" al supravieţuirii rezident în incorigibilul "*cumplitul târg de negustori*" de extracţie politică policoloră) valorifică remarcabil noile orietări ale epicii. "*Violina cu cinci strune*" desfiinţează bariera între proza tradiţională şi alchimiile romaneşti contemporane, demers care presupune o investiţie de întinerire a limbajului şi a comunicării. Transcripţia unei aprecieri a autorului (despre "*cronicile pline de tămâieri*") pledează ironic pentru obiectivitate şi raţionalitate. Cartea lui Nicolae Itu îşi asumă curajul compoziţional de a implica lectorul într-un "proiect de existenţă" (vorba lui Sartre) al cărui dat spiritual poartă marca sincretismului artelor. Povestea unei viori ("*o aşchie de lemn care ştie să cânte*") întreţine "*canonul*" confesiv şi scripturistic al "*ramelor*" epice: "*tabloul*" prezentului reprezintă în fapt o închipuire a "*pânzelor*" trecutului imediat. Aici ajunge "*Profesorul*" narator (uşile memoriei sale rămân oricând deschise) care înalţă peste convenţii şi "*autorităţi*" conjuncturale imaginea ideală a intelectualului într-o lume a inepuizabilelor injustiţii. Pe de altă parte, în romanul lui Nicolae Itu "*respiră*" o *atmosferă de concert* contemporan, uimitor mereu prin investiţia de fantezie a muzicii post-moderne (cu registre cutremurătoare). Sala luminoasă (de "*exil*"), unde sunt proiectate forme nebănuite ale *artelor vizuale*, pare o proiecţie semnificativă a imaginarului din alte veacuri.

---

[1] Nicolae Itu, *Violina cu cinci strune*, Editura Reîntregirea, 2009

[2] Petre Isachi, *Romanul, încotro?*, Editura Psyhelp, Bacău, pag.374

Aşadar, poetica romanului "*Violina cu cinci strune*" determină cititorul să sporească numărul personajelor, să accepte în plan sonor ideal melodicitatea celei de a cincea strune (pe lângă *mi, la, re, sol*) înzestrată cu însuşiri omeneşti, să se implice în *tabloul* cinetic din care nu lipsesc: târgul din satul (Vinţul) de Jos, târgurile Mureşului, cireşul sălbatic semănat de păsări, buimăcelile tinereţelor, simbolul notei miraculoase (spre care au tins lutierii şi violoniştii dintotdeauna), atmosfera transilvană (care i-a strâns în Ardeal pe regăţeni şi basarabeni pentru a reîntemeia "*România Mare*" acum aproape un veac). Stăm de vorbă cu artişti, cu tineri cărturari, cu ţigani vrednici, cu un pastor – artist, cu muzicieni autodidacţi, cu Ion Voicu (purtătorul de atunci al viorii lui Stradivarius), cu profesorii Universităţii din Cluj (Henri Jacquier şi Liviu Rusu), cu tragicul Trixi Checais şi cu misteriosul notar din Făget, cu Todor Tocană, dar şi cu frumuseţi trecătoare încărcate de patimi „la zi". Ne înghesuim în sala de mese "*pe cartelă*" şi tragem studenţeşte (am făcut aceleaşi itinerarii clujene) de "*crepul*" de griş solidificat, alergăm apoi la Filarmonică, dăm examene alături de fripturiştii "*de geniu*" – pentru ca, mai apoi, să ne dezmeticim în *loviturile "braţului lung" al celor puternici* (nu întotdeauna, – vai!– analfabeţi, monstruoşi, bramburiţi, vicioşi, vulgari...)

Autoritatea morală a cărţii este, cred, reprezentată de pastorul *Gerhard*, un personaj care fascinează mai ales prin ceea ce tăinuieşte. Zbuciumata sa viaţă proclamă valoarea nesfârşită a fidelităţii pentru frumosul moral.

Polifonia cărţii nu aparţine decât aparent unei intrigi de „salon" (un virtual concert de violină), ci unei structuri omofonice: "*sunetele*" ("*voci*" ale timpului) se multiplică pe întinsul unei "*oglinzi netede*" (ca să apelez la o sintagmă a lui Lucian Blaga (originar din părţile Albei). Suntem sensibili la drama "*violonistului care nu a reuşit să afle cheia concertului pentru misterioasa violină cu cinci strune*". De ce? "*O vioară corect strunită de un virtuoz poate să scoată până la 18 note muzicale, dar partitura lui Gerhard trecea de 24...*" Intrăm într-un teritoriu al miracolelor, ca şi unele dintre personajele lui Mircea Eliade. "*O zi trăită în atelierele lutierilor îţi umple întreaga viaţă*", scrie Nicolae Itu. Este sunetul de violină (să ne gândim, împreună cu autorul, la compoziţiile lui Vivaldi, Bach, Beethoven,

Paganini, Liszt) un cod al universului imaginar? Într-un vechi dialog, marele violonist şi poet Mihai Constantinescu mi-a spus: *"Bach stă de vorbă fără mijlocitori cu Dumnezeu..."* Poate că aceasta a fost intenţia tânărului Gerhard, înainte de a fi fost mutilat. Îşi salvează sufletul în rugăciune, îşi prelungeşte smerenia în generozitatea faţă de un ofensat al vieţii, speră că viola sa va servi cândva valorilor şi se mulţumeşte să fie om al lui Dumnezeu. Mulţi, dacă nu toţi, dintre cei înfrânţi se pot înzestra cu un asemenea dar al răbdării înţelepte.

Între "*mimesis*" (transfigurare a dezlănţuirilor timpului cândva patriarhal) şi "*anamnesis*" (o rememorare a tribulaţiilor existenţiale, reevaluate din pragul unui prezent repede clasat), scriitorul Nicolae Itu propune o confesiune recuperatoare, autoreflexivă. Cu o ironie senectă, autorul alege variante de limbaj spumos. *"Mai dispăreau ba o găină, ba un purcel, ba un berbec, ba carul încărcat... că şi trupele, fie ele şi de ocupaţie, aveau nevoie de-o masă caldă, doar n-o să (le) vină de la Moscova!"*; *"Bucate adunate cu trudă din sărăcia mutilateral dezvoltată"*; băutura şi tutunul de calitate înaltă – *argumente spre glorie literară"*; *"Deşteaptă-te, române, mai avea ani buni de somn..."* Această carte (un concert ritualic pentru vioară) pledează pentru nobleţea simplităţii, pentru distincţia meditativă.

O HIEROGLIFĂ A CETĂȚII IDEALE

În gâlceava savantă a neosteniților autori de "proiecte" care-şi eliberează energiile mai ales prin asimilarea de termeni şi formule selectate din „neantul" globalizant, zăpăcindu-şi audienţii cu barbarisme subţiri ce se desprind anevoie de pe ecranele „netului" – spre a se înşirui în "memoria" digitală, harul învăţătorului Trandafir şi bucuria povestirii sadoveniene par să se risipească. "Ideile" ieftine (ca şi "şlagărele" împrumutate – numai pentru asigurarea unei penibile celebrităţi) nu mai sunt interesate de pudoare, iar "*cetitorul*" lui Costin sau Creangă pare strivit de "noua" vocabulă "naratar". Puţini amintesc de contribuţiile româneşti la teoria generală a literaturii, de opera lui Mihai Dragomirescu, G. Călinescu, Liviu Rusu, Adrian Marino. "Cunoaşterea şabloanelor după gradul de circulaţie şi de vechime – scria G. Călinescu în "Estetica basmului" – ne înlesneşte determinarea critică a valorii unui basm. Numai ceea ce există prin multe şi diseminate variante constituie un document literar". Ne confirmă acest adevăr mulţimea de "poveşti" ale doamnei prof. univ. Maria Itu. Cadru didactic de elită al Universităţii gălăţene (în delicatul domeniu al psiho-pedagogiei), domnia-sa s-a exprimat într-un dublu registru: al cuviinţei ştiinţifice şi al ficţiunii artistice închinate vârstei de aur. "*Copil şi Urăla fată frumoasă*" (1980), "*Fecioruţ din brusture*" (1981), "*Fală goală, traistă uşoară*" (1982), "*Oniţa şi Domniţa*" (1987), "*Muntele miresei*" (1991), "*Afin şi Dafin*" (1996), "*Şapte stele nogostele*" (1998), "*Valea Cerului*" (1999) ş.a. sunt câteva dintre cele 15 cărţi, excepţional ilustrate, care contrastează cu sălbăticia dadaistă a reprezentărilor „infantile" actuale. Există aici o înţelepciune a creatorului responsabil faţă de "publicul ţintă", un spirit estetic ordonator, o moralitate exemplară. Spaţiul poveştii (ne gândim la cea mai recentă carte a doamnei Maria Itu – "*Copil şi Spânu–cu–trei–peri–în–barbă...*" (2006) – este rânduit potrivit cu hieroglifa visării poetice:

"Multă lume–mpărăţie
Dumnezeu Sfântul ne ţie
Cuvântul din poveste
Înainte mult mai este
Mândră şi frumoasă
S-o ascultaţi dumneavoastră..."

Frumosul iradiază din cetatea ideală. Mişcarea vieţii primeşte o cronologie uluitoare. Eroii (copii mai mari) nici nu vor să ştie că locuiesc într-un basm. *Frumoasa, harnica, buna, omul bun, Spânu, Sânziana, Vai–împărat* (un nume potrivit cu nebunia puterii), *zmeii, Moş–Babă* (o abatere de la fire), *Copil* sunt personaje ce construiesc o naraţiune al cărei titlu secund ar putea fi: "*Lumea mare / Capăt n-are*!". Autoarea reabilitează cîteva personaje tradiţional–negative: *lupoaica* (fugărită cu puii săi de către vânători de tipul acelora care asigură măcelul mistrţilor de la Balc), *vulpea* (atacată de câinii "de colecţie" constituiţi în haite mereu biruitoare). Doamna Maria Itu are talent descriptiv (ia "pulsul" călătoriilor lui Copil "*până peste norii cei albi*") şi întreţine o atmosferă tonică, de fantezie peremiologică ("*Rău mâncai – bine mă săturai*", "*Nu se scoate uşor mielul din gura lupului*", "*Cap avură, dar minte le trebuiră*!")

Le spuneam studenţilor că "*Fram, ursul polar*" mi se pare o carte mult mai bună decât multe altele ale neobositului Cezar Petrescu. Emil Gârleanu, controversatul Ion Caraion, Marin Sorescu, Gelu Naum, Grigore Vieru nu s-au simţit stânjeniţi să scrie despre şi pentru copii. Există, desigur, numeroase forme ale *speranţei*; cea mai credibilă dintre acestea – şi prozatoarei Maria Itu o demonstrează cu inteligenţă creatoare – rămâne, cred, speranţa în lumina netrucată din cetatea copilăriei.

TERAPII IMAGINARE ALE ARTEI SCRISULUI: DAN PLĂEȘU

"Când pronunța "*aici*" parcă numea *un fel de purgatoriu sau o cloacă, un munte de gunoi...*"[1] De un asemenea "reper" încearcă să se desprindă, în căutarea unui ideal aluvionar (în vreme de cumpănă) tinerii care i-au inspirat scriitorului Dan Plăeșu ultimul său roman.

Diegeza se desfășoară pe mai multe planuri, secvențele narative urmând traiectoria unei "căderi" spre marginile existenței, în vria pierzaniei. Scriitorul urmărește acest multiplu exil cu obiectivitate. Un inginer naval alunecă treptat, sub presiunea unui cumul de erori și insatisfacții, într-un spațiu al expierii. Adrian Teodoru se lasă în voia regresiei (terapia prin anamneză poate fi uneori salvatoare), încercând să comunice ceva despre demolarea sinelui. Trăiește (încă) în "cea mai luminoasă societate", lucrează într-un prosper șantier, e tânăr, apreciat, invidiat (cu aceeași măsură); desigur, e iubit (frenetic de Fănica Tincu, lucid de Hristula, tandru–interesat de Livia, "cu suflet zdrențuit" de Maria...). Obsesia pentru un loc important în lumea (ordonată după calitatea dosarelor de cadre) este endemică.Voind "totul" (adică, o funcție de decizie într-un teatru din Capitală), Livia confundă exilul din provincie cu o descătușare "spectrală". Nu crede că "munca și cinstea învinș" (cum se scria pe zidurile festive, și nu numai acolo), are dificultăți în citirea mișeliilor și bănuiește că înnoirea vieții se pregătește într-o cloacă a eminențelor clandestine. Femeia e indiferentă oarecum față de forța "organelor" care o conduc de fapt spre deprimare și moarte. S-ar zice că sunt prea multe destine care evoluează imprevizibil. Peste tot, "generația activă" (sintagma lui Felix Aderca) funcționează însă ca un corp ce se îndepărtează de *centru*, de conștiință. Învățătoarea Maria ("călătorind pe un drum fără sfârșit")

[1] Dan Plăeșu, "Vinovatele meandre", roman, Editura Junimea, Iași, 2011

își retrăiește ficțiunile cu febrilitatea transformării lor în realități. Sensibilități lezate se află în căutarea unui "altceva" pe "vinovatele meandre". (De aici –titlul cărții) Paginile care evocă aspirațiile, coteriile, "lucrăturile", leziunile morale, umorul hilar și comicul frust dintr-un teatru de provincie sunt cu totul excepționale. O interpretă (probabil "fără presă") îl abordează astfel pe un renumit critic de teatru:

"– Cine ești dumneata? făcu bărbatul năuc.

– Te faci că nu mă cunoști? Doar m-ai rugat să vin la tine, în noaptea asta...

– Ieși afară! se pomeni urlând cunoscutul critic. Vrei să mă compromiți?

– Dar deschide bine ochii, somnorosule! Sunt eu, țoanca ta mică!..."

Un prim-secretar de județ e traversat de fiorii...culturii și cere să se facă un film mai lung despre siderurgiști; spumoase sunt dialogurile cu "doamna vice", dar și comentariile ce însoțesc lansarea unei cărți de reportaje inspirate de un vast complex industrial. Mașinăria mediocrității este demontată cu mare pricepere; o probează: elocvența unor "arătoși" precum actorul Ovidiu Fluture, secretarul de partid "nenea Gheță", Grasul (care "găsea întotdeauna ceea ce alții nu puteau obține"), viticultorul Barbu Sterică, maistrul Dorin (un personaj problematic din marea familie a lui Zorba Grecul).

Dan Plăeșu deține o rafinată tehnică de investigare a sufletului feminin. Lecția lui Ibrăileanu a fost bine însușită; analiza trece de la inocența copilăriei, vecină cu jocul, la defetismul Liviei și euforia confesivă a Mariei, surprinde poziția tranșantă a șoferiței Hristula, disponibilitatea erotică și "revoluționară" a "doamnei vice".

Dincolo de drama soților Adrian și Livia (care, pentru cei mai "de demult" amintește de epilogul înfricoșător al unor tineri intelectuali autentici pe care i-am prețuit, dar pe care nu am știut a-i opri din obscura "cursă spre abis") se aud „din culise" asonanțe care cresc până la zgomote. Dan Plăeșu, a învățat de la Camus că „e un semn al spiritelor inferioare nevoia de a avea întotdeauna dreptate". De aceea scriitorul își invită protagonistul la dialog, resuscitează amintiri comune, îl însoțește în călătoria joyceană în arealul din marginea Europei. Povestește liniștit (cu liniștea valurilor).

Construieşte inspirat remarcabile scene de teatru (aşa cum le-am citit în epica lui Camil Petrescu). Descrie un convertizor, dar poate să privească şi spre "un trunchi măcinat, gata să cadă". Va fi *acesta* sensul timpurilor? Nu ştim, dar suntem încrezători într-o propoziţie a scriitorului: "Săraca literatură, tot e bună şi ea la ceva!"

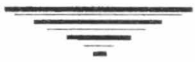

"ŞI NU S-A MAI ÎNTORS..."

"La o sută de ani de la începutul *crizei teatrului*, trăim, actualmente, în plină *criză a cărţii*, în timp ce apărătorii internetului vorbesc cu aplombul unor noi Lopahini", observa cu îngrijorare distinsul teatrolog dr. George Banu. „Aşa cum a fost atacat *teatrul*, *cartea* este astăzi supusă şi ea unor presiuni similare: aceste două suporturi ale culturii, *scena* şi *pagina*, par să fie sortite dispariţiei..." Domnia sa, care a ales Parisul cu mulţi ani în urmă, poate fi crezut. Dacă toate acestea se petrec şi în vestitul „oraş-lumină". Într-un asemenea context (suntem asiguraţi – cei cu foi de hârtie în faţă – că în scurtă vreme vom fi daţi...dispăruţi în cuvele de reciclare a materiilor).

Strădania scriitorului de a susţine un crez umanist nu reprezintă, după părerea multora, doar un mod de a etala o competenţă, ci şi expresia unei drame. Este drama celor care, asemenea talentatului dramaturg, romancier, fabulist Dan Plăeşu, sunt oripilaţi de lumea exceselor (unde arbitrarul, violenţa în act şi în limbaj, prostia multiplicată "democratic", de-construcţia pe punct de a fi generalizată agresează conştiinţa – măsura existenţei unui popor). Toate acestea sunt receptate de autorul comediilor din volumul antologic „*Muntele personal*"[1], scriitorul Dan Plăeşu, al cărui nume se află sub textele (câteva reprezentate cu mare succes) a 25 de lucrări dramaturgice.

Comediile "*Cine arde gazul?*", "*Crima din sufragerie*" şi comedia tragică "*Muntele personal*" reamintesc definiţia lui Renard: "*Ironia este pudoarea umanităţii*". Cu o onomastică desprinsă din "seria" voievodală şi folclorică, personajele din piesa "*Cine arde gazul?*"conturează un portret colectiv, postmodern al unei umanităţi ultragiate de propria ei neputinţă. Ileana Cozânziana, o „divă" de cartier, solicită ajutor "în citirea indexului de la contor". Domniţa Raluca intră din ignoranţă în replică acidă cu o teză marxistă:

[1] Dan Plăeşu, „Muntele personal", comedii, Editura Pax Aura Mundi.

"Gazul e cel mai preţios capital". Urmaşul, desigur nedovedit, al unui "muşatin" îşi exprimă dorinţa de a intra în "rândul celor mai bogaţi din ţară, în topul 300". Copiii se duc la şcoală numai pentru alocaţia pe care o risipesc „seniorii" la bar. În reţeaua de cerşetori acreditaţi ai oraşului pătrunde un cadru universitar care, triumfător asupra sărăciei, câştigă astfel "mai bine decât la catedră". Dan Plăeşu ştie bine ce spune: "Cu cât sărăceşte lumea, cu atât devine mai darnică". În neadevăruri. Dramaturgul luptă cu mentalitatea profitorilor de "profesie" solidari în timp şi în spaţiu, a "Leonizilor"-fascinaţi, ziarofagi, secondaţi de euforice "coane" Efimiţe. Aşa cum auzim aproape pretutindeni domină o nouă formă de superlativ (repetată de aceia care, "plutesc în semi-haine lăbărţate, împunşi de inele şi de "podoabe" pe care vechii purtători aborigeni le-au abandonat în colbul migraţiilor). Entuziasmul juvenil s-a dilatat într-o sintagmă nominală lansată de "o trupă" de şocuri etnobotanice sonore.

Dramaturgul cunoaşte modalitatea compoziţională de a confrunta cel puţin două "poveşti" aparent autonome. În "comedia de comedie" intitulată parodic "*Crima din sufragerie*" orientează atenţia spectatorului (lector într-un demers interactiv) spre circuitul creativităţii umoristice. Cristina Modreanu, remarcabilă teoreticiană a teatrului contemporan, scria nu demult despre actualitatea spectacolului polaroid în care "ceea ce contează în primul rând este rapiditatea reacţiei, spontaneitatea, replica imediată, instantaneul". Tipul de discurs justifică un asemenea ritm impus de "vorba spontană, concisă, dar colorată, expresivă, muşcătoare a jurnalistului".

Pentru mulţi oameni, viaţa modernă nu înseamnă un drum de povară. Asemenea personajelor lui Dan Plăeşu (Gheorghe, Gicu, Elena, Iulu, Maricica), ei îşi decorează zilele cu răsfăţul de a-şi parcurge placid destinul fără evenimente. Unul "a plecat la coadă la medicamente compensate şi nu s-a mai întors"; cititorii cotidienelor constată că "ziarul e treabă serioasă, are politică". În căutarea de "hoţi cinstiţi în ziua de azi", aceşti indivizi (aproape simpatici) îşi ţin minţile deasupra creştetului. Suntem aproape siguri că, reprezentată într-o alcătuire scenică de elită, comedia "*Crima din*

sufragerie" ar reabilita relaţiile (uşor deteriorate) ale publicului cu "locaţiile" Thaliei.

Cele două acuarele dramaturgice sunt urmate de un autentic tablou în culori grave, vibrante, ce frapează prin simplitatea "linilor" tragice: "*Muntele personal*", piesă care dă titlul cărţii lui Dan Plăeşu (care a inspirat, se pare, grafica lui Florian Doru Crihană). Prin această lucrare, scriitorul Dan Plăeşu se apropie de limbajul metaforic al lui Horia Lovinescu. "Deşertul de cenuşă" (vizibil – pentru aceia care au exerciţiul înfrângerilor înlănţuite) se solidifică în forma "muntelui" puterii, luat, pe rând, în stăpânire de către personaje–simbol: *Industriaşul*, *Magnatul*, *Militarul*, *Reporterul*. Deşi este redactat în urmă cu decenii, textul pare scris acum o săptămână. Iată parabola cardinală a piesei: "... a venit ca din senin cutremurul acela şi s-a bulversat totul. S-a scris despre noi în toată presa. Ne-am pomenit încărcaţi cu ajutoare internaţionale. Dar mai ales atunci a apărut Muntele. Înalt, incitant, incomod, albastru: Muntele Albastru..."

Albastru e Timpul alcătuit din straturi de vreme. Unii, în nebunia lor, se amăgesc cu gândul că-l pot modela, sluţi, constrânge ca să le servească drept soclu. Dan Plăeşu are înţelepciunea şi talentul de a induce ideea că, în plină epocă tragi-comică, există "personaje" care nu mai acceptă „convenţiile" hrănite cu vitriolul „armoniei" tribale .

PROZE CU NOUA DRAGOSTE [1]

De această dată, Dan Plăeşu acreditează un alt segment al propriului sistem de valori estetice. Acesta influenţează dialogul autorului cu modelele şi antimodelele timpului său; fapt probat de romanele sale anterioare ("Veghea" şi "Lucrare de control la istorie"), reflectat în mod distinct şi de "plasma" celor nouă povestiri despre noua dragoste la contemporani. Autorul orientează scriitura între cele două sisteme de referinţă: deschidere (polifonie narativă) şi închidere alegorică şi reflexivă (faţă de configuraţiile bizare ale societăţii româneşti de astăzi). Cred că astfel se cuvin abordate cele nouă "proze de dragoste" precum glosele unui cărturar autentic – la criza comunicării (opţiune democratică, desigur, între alte insolite "opţiuni" planetare). "Nu se vorbeşte niciodată cu atât patos despre comunicare decât într-o societate care nu mai ştie să comunice cu ea însăşi", observă sociologii actuali din Vest, iar Dan Plăeşu, care are o mare experienţă a dialogului (cu lumea concretă, dar şi cu imaginarul), oferă o perspectivă ironică tocmai asupra acestei etape.

În povestirea care dă titlul cărţii, o firmă de "consulting pentru dotare tehnică" se dovedeşte a fi "o prăvălie pentru a spăla bani", susţinută „bioetic" de post-proverbul interogativ: "Puturosul e şi el om, nu?". Adormind "cu nasul în tastatura" unui calculator, naratoarea, o euro-nimfomană (precum mai multe dintre personajele "sensibile" ale scriitorului) se imaginează a fi rezidentă într-un infern al vidului moral. Cum, în febrilitatea diurnă, dialogul pare imposibil (dialogul – ca schimb de idei între persoane oarecum inteligente), personajele apelează la "un dublu" ipotetic ("Afina sunt eu")

[1] Dan Plăeşu, "Consulting & Love – proze despre dragoste", Editura Pax Aura Mundi, 2009

Dacă tot nu ne mai înţelegem, să recurgem la "clonele" confecţionate, precum nişte chinezării dăruite de către extratereştrii neobosiţi din proza SF. Timpul substituirilor este însă incert. De altfel, în povestirea intitulată „Străinii", după o joacă "pe net" în căutarea unui prieten, eroina primeşte un semn de la un străin împreună cu acest mesaj "cosmic": "Fiinţa noastră se poate modifica în funcţie de necesităţi, suntem foarte flexibili..."

O dramă familială (tratată cinematografic, desigur în registru nocturn) dezvoltă povestirea "Bărbatul şi Fluturele". În sala de aşteptare a unei clinici de urgenţă, unde se încearcă salvarea unei femei (însărcinate), care a optat totuşi pentru un suicid "din dragoste" (am asistat la asemenea „ieşiri" cu câte o sticlă de îngrăşăminte în braţe), autorul îi convoacă, nu fără un cinism, vizibil autohton, pe soţul încornorat (bâiguind teze universitare de strânsură) şi pe amantul globe-trotter (un Lică Trubaduru demult "globalizat"). Absurdul situaţiei este dus până la ultimele consecinţe: progenitura amantului–omidă va primi – la termen – identitatea savantului inert.

După caligrama enigmatică a prieteniei (din "Puntea"), povestirea "Ultimul papagal" reprezintă, cred, o alegorie mitologică narată în game sintactice frapante. Cum în vremuri curente, "timpul a luat-o înapoi", regimul axiomatic ar putea trece totuşi în derizoriu? Primele prezenţe umane (şi ideala lor preistorie) se avântă într-un basm virtual cu final deschis spre o autentică stare de criză de autoritate. Aici îl regăsim pe umoristul Dan Plăeşu, autor al unor comedii de succes. Într-o nouă societate, constată autorul, "femeile nu trebuie să se mai chinuiască făcând copii, există clonarea..." Se pare că „panseul" noii Eve venea numai după o motivare temeinică: "– Dar ăştia, odată iviţi, la ce folosesc?.../ – Ei sunt învăţători, profesori. Nu puteam avea o lume de inşi neinstruiţi.../ i se răspunde. – E total neeconomicos, decide Eva, toţi vor vrea salarii, vor dori să mănânce..." Ultima replică e ruptă parcă dintr-un "grant" universitar de eficienţă ("Prietenii ştiu de ce").

Dacă aici vieţile (care se transformă în glasuri) preţuiesc tot mai puţin, iar sistemul de referinţă al viitorului este omul care digeră, cum zice şi scrie savantul-tenor, otrăvuri, ispitele şi nedreptăţile, printr-un "flux energetic", fişa clinică a personajelor nonconformiste

ale lui Dan Plăeşu se poate schimba prin teleportarea lor pe alte planete ("Aici şi dincolo") – aşa încât cotidiana propoziţie "am plecat la muncă în afară" să primească şi desluşirea: în spaţiul extraterestru. Acolo numele noastre vor fi preţuite, de pildă, cu valoarea unui simbol matematic: 3,14 (din care se extrage totuşi virgula). Vor veni, desigur, şi alte firme comunitare cu scopul de a efectua "implanturi de civilizaţie" (ca în "Jurnalul lui Mr. Good"), iar "educaţia" on-line va disciplina sau va agrementa căderea (noua, moderna cădere!) a omului computerizat – ca să vezi! – datorită unei "erori de sistem". Pledoaria lui Dan Plăeşu ne aminteşte de îndemnul, uşor utopic totuşi, al lui Voltaire: "Cultivă-ţi grădina!"

În spirit romantic (al căutării neobosite – în oglinzile sparte ale existenţei tragice – cu părinţi înstrăinaţi şi copii pervertiţi de meschinăria, mitocănia, violenţa, insolenţa astăzi din nou atotstăpânitoare) este recuperată armonia pierdută a familiei tradiţionale. Citim nuvela de excepţie "Acceleratul de dimineaţă" şi ne gândim că între paginile scriitorilor clasici şi literatura atât de mult influenţată de ritmurile debordante ale veacului de faţă nu au trecut veşnicii! Ce se întâmplă însă cu aceşti părinţi "reciclabili", cu oamenii maturi, cu adolescenţii? Ce este această gară–capitală a tristeţii şi a disperării? Unde ne va fi dat să ajungem? Dan Plăeşu ne îngăduie să întrezărim o lumină, într-un dicţionar de cuvinte rătăcite: dragostea. Gândurile care invadează spaţiile cărţii trec dincoace de râul uitării oarbe. Semnul cărturarului, iubirea, devine sens al curajului existenţial

"FABULE CU FITIL" [1]

Fabulele lui Dan Plăeşu povestesc, într-un limbaj selectat cu inteligenţă, cam cât de mare a crescut "scrânteala vremii" (ca să-l citäm cu bucurie pe Marin Sorescu). Adevăratul cărturar respinge compromisul cu mediocritatea, dar nu demisionează din rostul său. El o observă schimbarea "zodiacului" cu semne împrumutate. Scriitorului nu-i rămâne decât să-şi facă o nouă arcă. Ar putea însă el să treacă de potopul ispitelor sau să îmblânzească şerpi şi crocodili ca nefericitul de la "Annimal planet"? Pe "aceeaşi scenă" – "de la Esop încoace / până hăt, către mileniul următor / Fiecare jivină e un actor / care trăieşte sau moare"... "Pisoiul Mitică", descurcăreţul de azi, se precipită "sărmanul de el / tocmai la Bruxelles". Am receptat adesea „aleşilor" fugăreala prin tot felul de locaţii europene şi asiatice. Nici nu ştim pe unde au ajuns! Ba nu: unul a ajuns să ceară „şpagă" chiar în „capitala" Europei ! "Păduchele ambiţios" "vrea neapărat / să-i rupă pe cei care-au pişcat înainte".

Cutare vietate "are un viitor obosit, deja pătat". "Noi, seniorii", conferenţiează o javră cu „vechime" pe post, "am fost jivine de bine". Ultima sintagmă aminteşte de pălăvrăgeala „emanaţilor" de după 1990, dar şi de împrospătatele lor „idealuri": "Aşa-i la noi / doar unul să muncească din doi". "Înlănţuirea de contraste (logice şi psihologice) conduce spre diformitatea unei "lumi pe dos". În reşedinţa d-lui Melu, "o blană de lup" serveşte ca preş. Fabulistul modelează o stanţă din "Ţiganiada". Din "balta universitară" răbufneşte "o măcăială bizară". Păi cum altfel? Autorul ştie de ce: în infernul terestru, "fiecare-l mănâncă pe fiecare". Absurdul ionescian a pătruns cu aplauze în societate. În "vremuri de tranziţie" domină germinaţia hilară: "se poate oua cu repetiţie".

Un pachiderm a fost promovat "pe post de păsărică principală". Cu o altă coregrafie, "păduchele sare cât sare / dar cade mereu în picioare". Aristotel (Poetica, IV) ne-a vorbit (numai în bibliotecă) despre

[1] Dan Plăeşu, *Crocodil show, Fabule cu fitil*,Editura Pax Aura Mundi.

"stilurile de dojană" ale fabulistului. Astăzi, educația alegorică și-a inversat termenii: "multe animale – de la capră la armăsar – / au momentul lor revoluționar".

Pe "scena" lui Dan Plășu evoluează personaje imprevizibile; la o aniversare, un rozător îi dăruiește convivei "un dosar" (dintre cele savurate de noii devoratori de cadavre) cu îndemnul: să-l rozi cu plăcere". Odată admisă în UE, "doamna Găină" trece drept "o pasăre fină", și e grațios monitorizată pe calculator. Nu se mai poate trăi ca înainte: vacii i se solicită "taxă (europeană) pe copită; „iar porcul de cartier" se rotunjește (în parametrii admiși de teleaștii nutriționiști) înfulecând "gunoiul menajer". Reciclată și ea, vulpea obține prin "comunicare diplomatică" râvnitul "cașcaval parlamentar".

Comicul lui Dan Plăeșu se apropie de neuitatul vers bacovian "O, țară tristă, plină de umor!" Tristețea se generalizează în climatul de pălăvrăgeală, de euforie a comunicării "de nișă" cu o mulțime de coduri numerice personale.

"E mult mai bine să fii vesel, zicea Ernest Hemingway, iar în afară de asta, veselia mai indică și altceva: e ca și cum ai deveni nemuritor încă în timpul vieții".

Cartea cu fabule despre care am vorbit reprezintă un astfel de exercițiu de eliberare prin râs. Versurile au linie modernă (conotațiile prevalează). Incipitul invită la explorarea textului până la debutul reprezentației "teatrale".

Lipsesc extravaganțele, impudoarea, mișcările convulsive ale semnelor (marca unei certe sensibilități artistice). Este poate pentru prima dată (nu sunt un pasionat de „genul" epigramic) când cititorul de fabule se simte protejat de mângâierea, de grația luminii transcendente (adevărata inspiratoare a graiului în versuri), și de câteva simboluri ale reflexivității: Lebăda, Floarea, Privighetoarea, Raza.

Micul Prinț a crescut – iată – până la anotimpurile sintezei; febra juvenilă a căutării izbânzii s-a transformat în elanul de a cerceta și de a înțelege adâncimile ființei. Dialectica (antică) nu era străină de fluiditatea întrebărilor și de umorul cordial. Prestigioasa carte a lui Dan Plăeșu, exemplara ei iconografie (în rezonanță cu desenele inspirate al Monicăi Zanet) constituie un exemplu de onestitate literară.

EURITMII [1]

Un distins intelectual, profesorul Ion Aldea, semnează (sub un pseudonim toponimic) cea de-a doua sa carte în care meditaţia gravă deţine un loc privilegiat. Personalitatea istoricului de elită se întâlneşte cu reflexia „în haine de stradă" a interpretului unor evenimente pe măsură. Ca şi regretatul Alexandru Soljeniţîn, autorul acestei antologii recunoaşte că "viaţa nu poate fi redusă la căutarea celor mai convenabile moduri de a obţine bunuri. Trebuie să existe o dorinţă permanentă de a transforma această călătorie care este viaţa în experienţa maturizării intelectuale..." "*Bunurile*" pe care le-a tezaurizat istoricul Ion Aldea sunt, după cum însuşi spune, "*fructe rare*" din "livezile" (nevăzute) ale lui George Musceleanu, cu şiruri comice şi tragice, cu intervale baroce şi moderniste, cu memorabile încărcături valorice. Între acestea din urmă se află admirabile evocări ale unor "momente" din viaţa lui Caragiale, Eminescu, Creangă, Delavrancea, Iorga, Elena Văcărescu, Emil Gârleanu, Victor Eftimiu, Arghezi, Marin Sorescu. Două "vorbe" argheziene răsună astăzi ca nişte partituri accesibile. "*Oamenii politici s-au standardizat ca oalele de bucătărie...*", "*Nefericirea oamenilor vine din uşurinţa cu care se lasă păcăliţi*".

Înzestrarea scriitoricească a lui Ion Aldea este probată de mişcarea ritmică a secvenţelor epice, de atenţia acordată manifestărilor omeneşti în deficit (sau surplus?) de enzime "europene", de o anumită muzicalitate proprie stilului neoclasic, moralizator, de autonomia conferită unor personaje emblematice, de prezenţa dialogurilor nuanţate. Pseudonimul anagramatic "Coron" purtat de unul dintre cei mai mari coloriști îi prilejuieşte autorului o mărturie emoţionantă. Artistul de sorginte bucovineană dispune de o excepţională energie sensibilă care probează o certă sănătate morală. De aceea, pictorul Gheorghe Mihai Coron, profund şi generos, are norocul de a se fi integrat în marea şcoală a metafizicii poetice a culorilor. Pe altă pagină este caligrafiat portretul

[1] George Musceleanu, "Salata de fructe rare", Editura Pax Aura Mundi, 2008

unui profesor "de poveşti" care, după o viaţă de provizorat salarial, a acceptat să dăltuiască (la propriu!) nume şi urări (de veci) pe monumentele funerare ale unor oameni ce şi-au consumat existenţa dar pe alte "coordonate" ale nivelului de trai. "Cazul" său l-ar putea inspira pe un romancier autentic (dacă "gravorul" de table mortuare, fost dascăl de română, nu se va aşterne el însuşi pe scris).

Părintele cărturar Igor Jechiu (1918–1992)[1], teolog de origine orheiană, peregrin prin Banat şi Covurlui, rămâne, peste timp, cel mai important bibliofil pe care l-am cunoscut; i-am purtat acelaşi sentiment (sentimentul şcolarului uluit de pereţii "spoiţi" cu tomuri nenumerate) profesorului filolog Ion Iliescu de la Universitatea din Timişoara. Cel dintâi – monumental, apolinic; cel de al doilea – frământat – şi prin glas – de substanţă stelară. Abia dacă, desprinşi pentru câteva minute din imperiul lor de cărţi rare, se lăsau încorporaţi în "decorurile" prezentului. Cum ar fi receptat *ei* vremurile de astăzi? Sofocle a scris: "Prefer să tac când nu înţeleg". De ce să nu ne luăm libertatea de a-i urma pe clasici?

Cartea domnului Ion Aldea îl răsplăteşte pe cititorul care crede în valorile naţionale, indiferent de varietatea unghiurilor de expresivitate.

La răpirea Ardealului, prin înţelegere sovieto-nazistă, ministrul român de Externe (care va pătimi până la moarte) îi atrăgea atenţia ambasadorului german că "*neamul românesc nu va părăsi niciodată drepturile sale asupra Transilvaniei. În arcul carpatic ne-am născut* şi aici *vom muri luptând...*" Cele două verbe, dincolo de regimul modal, reflectă eterna mişcare a gândului. Nu ar trebui să o nesocotim – mai ales în aceste vremuri în care (dincolo de aceia care "ai zilei ochi închid" trăind între hotarele artificiale ale puterii şi bogăţiilor iluzorii), supravieţuieşte totuşi *România profundă*. Aceste orizonturi – şi mai ales măreţia calmă care le însufleţeşte – integrează cartea lui Ion Aldea între cele mai interesante pledoarii pentru luciditate.

[1] Remarcabilă este antologia P.C.Eugen Drăgoi: Igor Jechiu, „Vremea cheltuită cu înţelepciune nu se pierde", Ed. Partener, 2008

„DIN MILA SFÂNTULUI FACEM UMBRĂ..." [1]

Suntem oare răspunzători de toate evenimentele prin care ne este dat să trecem? "Viaţa spirituală, spunea unul dintre gânditorii veacului trecut, nu poate fi decât trăită într-o formă în care cei ce iau parte la ea să se simtă nemijlocit pătrunşi în propria lor existenţă". O astfel de clasificare se impune înainte de a prezenta remarcabila carte a lui Leonard Calea, vrednic actor al Teatrului Dramatic "Fani Tardini" din Galaţi. Autorul nu împrumută, precum se obişnuieşte, "întâmplări" din anecdotica spectaculoasei sale profesii şi nici nu-şi invocă succesele spre a-şi justifica renumele. Cu "o luntre" de amintiri, priveşte de la prova ei spre întinsele teritorii ale visului pe care le profilează pe (ceea ce noi, ceilalţi, credem că se cheamă) trecut. În acele tărâmuri copilul de odinioară şi-a înălţat (din iubirea pentru părinţi şi pentru Dumnezeu, pentru animalele de povară şi pentru toate înseninările) cetatea libertăţii de a gândi. Într-un asemenea loc, nimic nu rămâne încătuşat, iar numele autorului îşi redobândeşte în plan scriitoricesc funcţia–simbol a călăuzirii spre bine.

Leonard Calea povesteşte copilăria şi adolescenţa unui băiat născut în mirabilele tărâmuri mehedinţene care îşi sporesc proporţiile prin arta memoriei – până a deveni un regat al inimii: "În depărtare se vedea Coloana Nesfârşită unind Cerul cu Pământul. La Răsărit, zorile însângerate erau pe ducă. Măreţul soare învinsese umbra pământului şi întemniţase noaptea". Stilul, oarecum, asemănător cu acela al lui Zaharia Stancu (din "Ce mult te-am iubit" şi din "Jocul cu moartea") nu este înrâurit doar de strategiile narative tradiţionale ale memorialisticii. Solemnitatea resemnării stoice în faţa timpului.

Mare este puterea de invenţie a sintagmei "vorba ceea"! Cu o viaţă plămădită cu iubire, eroul cărţii se află în intimitate cu cerul, cu lumina văzută, cu nourii, cu câmpia (căreia îi închină un imn, în

[1] Leonard Calea, „Doar un vis", Editura Alma Print, 2007

întregime citabil), cu cărţile desăvârşirii spiritului românesc. Într-o vreme care se împleticeşte printre discursuri (geniale, dar mincinoase), autorul face elogiul simplităţii, al bunei–credinţe, al sentimentelor ce-l apropie, ca pe orice muritor, de starea de sfinţenie. O stare "făurită" pe dinlăuntru, cu migală, acolo unde pulsează freamătul vieţii. Pâinea din care ies "aburi cu miros de foi de hrean", masa "cioplită cu barda atât de bine că ai fi zis că e răzuită cu rindeaua", apele şi misterioasa Dunăre "de sus", zăpezile (de odinioară), casa părintească, şirul şcolilor, drumurile prăfuite şi cele de fier, anii de ucenicie şi anii de creaţie, bucuria de a comunica încorporează o emoţionantă ordine a ficţiunii artistice.

Mulţi dintre premianţii acestor timpuri – dacă nu surpă, măcar dizolvă limpezimile sufletului, potrivit cu un "proiect" apocaliptic pentagonal. Unii au ajuns în fruntea ţării pe care n-o iubesc şi, se vede cu ochiul liber, nu o respectă. Lumea sensibilă conturată de artistul dramatic Leonard Calea nu se supune însă la umilinţele "noului stil" (slavă deşartă, trândăvie, "fuga speriată de durere" etc.) Dacă există o semeţie, ea aparţine luminii din fiinţa necoruptă a copiilor, care, este de sperat, se va răsfrânge într-un emoţionant nejoycean "da!" spus vieţii.

Cele şase secvenţe ale volumului (simbolul numeric nu este departe de ideea creaţiei, de simbolistica ciclică) demonstrează faptul că omul nu se îndepărtează de anotimpurile lumii. Rămâne cu aşteptările Mamei, cu drumurile printre troiene şi printre cumpene ale Tatălui, cu Filip cel neînduplecat, cu toţi aceia care au trăit "în alt spaţiu şi în alt timp". Autorul nu are "teama de a se rătăci". Ajunge mereu la vechea, curata fântână, care-şi păstrează izvoarele limpezi (deşi furii, asemenea Spânului lui Creangă, i-au luat cumpăna).

Uitarea nu a pietrificat viaţa, adică "sufletele oamenilor, ploaia de râsete..." Ocrotitor este spaţiul desenat de Leonard Calea potrivit cu tărâmul visului său. Mi-l amintesc tânăr, dominând iluziile mărilor paşnice de odinioară de pe un colţ de stâncă dalmată şi urmărind, ca şi astăzi, "zborul păsării spre cuib". Ţineţi, vă rog, minte: visele nu pier, încărunţesc numai.

DACĂ „SE IA O BUCATĂ" DE VIAŢĂ...[1]

Şlefuit "cu ochiul lui Homer", cubul cioplit "cu raze" de poetul Nichita Stănescu ar fi părut perfect, dacă noi, inabilii cititori, nu am fi atins cu neştiinţa noastră tocmai latura transparentă. "Lecţia despre cub" este reluată de cartea scriitoarei Angela Ribinciuc. Cele 66 de poeme în proză (o pledoarie pentru omenie, frumuseţe morală, iubire creştină) aparţin unei construcţii graduale. Neimpresionată de "logica" narativă a entropiilor care şi-a creat (nu contează prin ce mijloace) o popularitate pe măsura gustului „popular" îndoielnic, autoarea şi-a stabilit "locul de ancoră" în „golful" cunoaşterii de sine. Clasamentele unor "paznici" esteticieni ai aşa-ziselor "generaţii" din veacul trecut sunt la fel de puţin emoţionante pentru noi ca pariurile jucătorilor de cărţi. Un scriitor *există* (prin valoare estetică şi morală) *sau nu*, indiferent de gruparea suavă, robustă, triunghiulară, agresivă sau pudibondă a "generaţiei". În ce reviste, grupări, conclavuri erau publicaţi şi susţinuţi poeţii închisorilor, adică ai foamei, ai disperării? Scriitorii precum Angela Ribinciuc ştiu (pentru că l-au citit, între alţii, pe Ernst Jünger) că "indiferent pe ce soclu te urci, depărtarea până la stele rămâne aceeaşi". Uneori acea "depărtare până la stele", poate fi contemplată mistic. Astfel ne apare în această lucrare cubul de cer (şi de aer), adică un "pătrat al pătratului" elementelor de bază ale materiei, dar şi un prototip al înţelepciunii sacre.

Cu cinci secole înainte de Hristos, pitagoreicii au văzut că sarea şi cuprul cristalizează în cuburi. Astăzi, o tânără scriitoare disociază între sarea lacrimilor, „arama" strigătelor sparte ale unei lumi tot mai însingurate – şi centrul de simetrie a diagonalelor existenţei (Dumnezeu, timpul, iubirea, "marea trecere"). Pentru câteva ceasuri, locuim – nu într-un cub precum zac blocurile dezmierdate cândva de reporteri, ci într-o sferă care circumscrie poliedrul–metaforă: "drumul", "o clepsidră", "o răscruce", "visul". Iată că sunt multe fântâni de căutat

[1] Angela Ribinciuc, „Cubul de aer", Editura Parnas, 2002

în vreme de "Sahară": "aşteptarea calmă", "preţul timpului rămas în urmă", "liniştea celui singur", "liniştea care vindecă", "lumina gândurilor senine", "tinereţea", "speranţa"...

Atentă la nuanţe, Angela Ribinciuc a descoperit limbajul universal al muzicii într-un "astăzi mult prea dur"; a receptat "albul ca o stare de sărbătoare". Această culoare esenţializează uneori absenţa, suplineşte "armonile încă nedescifrate".

La o margine de drum aşteptăm – până la sfârşit – partea noastră de lumină. Ea aduce "frumuseţea ascunsă", "binecuvântarea de a iubi" într-o lume mai aproape ca oricând de "marginea timpului". Ni se ascunde că trec bolovani cât stadioanele pe lângă planeta ce echivalează pentru omul de rând cu frunţile copiilor; ni se repetă "meniul" de absurdităţi, mitocănisme şi obscenităţi cu ajutorul cărora câţiva neisprăviţi (de toate genurile) îşi istorisesc "reţetele" de a fi reuşit să-şi lungească umbra nevredniciei peste sufletele inocente.

"Cubul de aer" al scriitoarei Angela Ribinciuc are laturile extensibile; ne îngăduie un popas pentru o simplă "respirare". Suntem însă conştienţi că "nici un om nu poate lua locul altui om. Şi aşa se adună în noi multe locuri goale". Poate prea multe. Acele aripi "pe dinăuntru" (cu care se ridica deasupra nepoeziei, prostiei şi urâţirilor Nichita Stănescu) bat speriate şi în paginile cărţii de faţă: "te ajută dacă nu să te înalţi, măcar să nu te prăbuşeşti". Altfel, pretutindeni (suspendate ca nişte siberii ale graiului) te aşteaptă "lovituri care te pot năuci", "renunţări", "dezamăgiri". Important, scrie tânăra autoare, e "să fii în postura celui care a pierdut şi să te simţi bogat".

Să fie aceasta oare *răbdarea învingătorului*?

Noi credem în "frumuseţea ascunsă" a acestui "cub de aer". Ea presupune existenţa – în fântâna sufletului – a unicului Dumnezeu. Sensul vieţii înseamnă şi ocrotirea părinţilor, bucuria de a-i ajuta pe cei aflaţi în nevoie, zăpada colindelor prefirată peste frunţile celor ce plâng, îndârjirea sfântă de a nu te lăsa copleşit de rău.

Cartea Angelei Ribinciuc este scrisă frumos, aşa cum scriu păsările pe mările (negre şi roşii) – literele unui încă, de mulţi, de prea mulţi, nedescifrat alfabet al luminii.

UN DIAGNOSTIC PENTRU PREZENT[1]

Este greu de crezut că timpul de față, indefinibil, va accepta prezența celor inadaptabili, numiți (cu un prilej academic) de către fostul nostru decan, profesorul Mircea Zaciu, (un om cu „biblioteca intrată în sânge", cum ar zice Paul Johnson), „suflete impregnate de candoare, lezate în contactul cu brutalitatea mediului, incapabile să reziste impactului cu minciuna și injustițiile..." El vorbea atunci de „Conștiințele torturate" nu însă de cele din anii care vor urma, ci din proza unui excepțional scriitor, astăzi neglijat de „proiectele" preluate dintr-un „arondisment" al „ținuturilor joase" (vorba laureatei Nobel). Recent, un poet cu aură academică mă întreba ce înseamnă „cireși sălbatici semănați de păsări?". Pretutindeni se aud „virtuozități" dintr-un globalizant „café-concert" din care nu lipsesc frisoanele psihodelice.

Așadar, cum să stabilești „un diagnostic" al vremurilor?

Evocările, notele „de escortă" referitoare la importanți scriitori – poetul Ștefan Baciu, C. Noica, T. Arghezi, Lucian Boz, Geo Bogza, Fănuș Neagu, C. Ciopraga, D. Micu, Mihai Beniuc („un comunist până la moarte"), Adrian Păunescu, reconstituirile neparcimonioase ale unor „clipe de viață", convorbirile cu spiritele de veghe ale poetului Radu Gyr și filozofului-martir Mircea Vulcănescu, filele de „jurnal" (referitoare la Iorgu Iordan, Theodor Hristea, George Pruteanu s.a.) precum întregul conținut al volumului (de peste 300 de pagini) intitulat „Un ardelean la București" constituie o replică fermă și elegantă la defazările din publicistica „liberă".

[1] Ilie Rad, „Un ardelean la București", Editura Tribuna, 2011.
Fost redactor la „Echinox", doctor în filologie, șef al Catedrei de Jurnalism (Cluj-Napoca), colaborator la „Dicționarul scriitorilor români" s.a., inițiatorul prestigioasei reviste „Excelsior" și autorul monografiei „Aron Pumnul" (teza de doctorat).

Dacă titlul cărții[1] (o expresie discretă a „dezlegărilor" transilvane pe care, de la Părintele Anania, pe jumătate maramureșean, încoace le receptăm cu ușurință) are acoperire, aceasta nu constă în pitorescul iluminist al „scrisorilor" din „sud" și nici în compensarea ritmică dintr-o lucrare a lui Gershwin. Această carte a profesorului Ilie Rad pare a comenta, precum volumele „Peregrin prin Europa", „De la Moscova la New York", „De amicitia", un adagiu cioranian: „în afară de înțelepciune nu ne rămâne mai nimic."

Prestigiosul filolog scrie despre acei români care au statut de referință națională. Însemnările despre Ștefan Baciu și realitatea contingentă a timpului evocat se cuvin coroborate cu paginile memorialistice ale vrednicului de pomenire mitropolit Bartolomeu. Am ascultat-o pe fiica poetului Radu Gyr evocându-și părintele, în fața unor foști deținuți și a urmașilor acestora. Citesc interviul colegului meu și trăiesc atmosfera aceea de celulă deschisă, dar la fel de mohorâtă: „Ridicările se efectuau de obicei noaptea..." spunea doamna Simona Popa. „Știu, știm..." aș vrea să-i răspund încă odată, dar lentilele aleargă pe ultimul vers (concluziv) al sonetului „Piramidă" scris în ziua de Sf. Gheorghe „cu patru zile înainte de moarte". „Când a apărut Tata (la vorbitor) – își amintește doamna Mariuca Vulcănescu –, noi, ca niște copii ce eram, ne-am bucurat să-l vedem..." în o bucurie deformată în apropiere de mormânt.

Ilie Rad constată că profesorul Iorgu Iordan (care în tinerețe a predat în liceul unde aveam să devin elev și „învățător") a fost un „adversar al regimului ceaușist". În 1997 când, apărea „Istoria unui sentiment" (Editura Național), de la Cluj venea, fin redactată, cerința de a explica rezerva autorului cărții față de caracterul cunoscutului lingvist. Un fost reporter (recunosc – curajos în anii după care acum mulți „plâng" cu lacrimi din grădinile zoologice) l-a întrebat pe dl. Iordan, de ce a cerut licențierea lui Barbu Barbilian. La Cluj a ajuns, sper la timp, reproducerea (nervoasă!) a replicii profesorului: „Pentru că era fascist! Îmi pare rău că te-am primit"

[1] Cu respect îl rog pe autor ca să „îndrepte" subtitlul 7.(de la pagina 144): „Vrem Ardealul fără ardeleni!"(în cazul în care în umbra lui „vrem" îi vede pe ceilalți români)

Acum, după 14 ani, am şansa să citesc în cartea colegului de la Cluj-Napoca: „Am citit un articol din România liberă, din 1944, în care Iorgu Iordan susţinea epurările din învăţământul superior."

„Ce e drept nu-i păcat" – aşa se spunea cândva.

Copleşitor este destinul (dar şi discursul) regretatei Tatiana Slama-Cazacu, printre puţinele cadre didactice care şi-au meritat numele de „eminenţă". Profesorul universitar Theodor Hristea era fascinant tocmai în momentele mai tensionate. La Olimpiada Internaţională „M. Eminescu" de la Botoşani am auzit dinspre colţul unde Domnia sa corecta teze un vers mallarmeean: „Am citit toate cărţile şi cartea e tristă!". Unele teze erau mediocre.

Este amplă „gama" stărilor de spirit pe care le surprinde Ilie Rad în foarte eleganta sa carte. „Viaţa unui scriitor – spunea Gustave Flaubert – trebuie să fie la fel de limpede ca suprafaţa unei mese de scris." Se spune: „cea mai frumoasă tăcere e cea a lui Dumnezeu". De acolo vom primi poate cândva „neapropiata lumină", dar ne întrebăm precum Nicodim: „Cum poate omul să se nască, fiind bătrân?" Indirect, această uimire este înnobilată de răspunsul profesorului Rad. Cutremurat de plecarea Mamei, credinciosul ei fiu mărturiseşte: „marea ei absenţă înseamnă, de fapt, o prezenţă foarte puternică...De câte ori este frig afară, mă gândesc ce frig trebuie să-i fie Mamei sub glia de pământ...Nimeni nu se înduioşează dacă un om în vârstă ca mine mărturiseşte câtă nevoie are de dragostea maternă..."

Fragmentul citat poartă precum blajinii din veac o lumină mureşană în mână, iar lumina aceasta nu cunoaşte crepuscul. Scria Radu Gyr, în numele unor destine pe nedrept umilite (în rândul cărora se aşază şi umbra cuvintelor noastre):

„Înfrânt nu eşti atunci când sângeri
şi nici când ochii-n lacrimi ţi-s.
Adevăratele înfrângeri
sunt renunţările la vis."

"PÂNĂ ALUNECI ÎN PRIVIGHETORI..."

"Ne aflăm în *sanctuarul* tainic, în care noi lucrăm" – îşi anunţa cu un secol în urmă Vasile Alecsandri prezenţa, de nimeni tăgăduită, în templul artelor. Am revenit asupra acestor cuvinte pentru a ne argumenta ideea că dorinţa de comunicare, de destăinuire este legată dintotdeuna de puritatea pe care o presupune momentul creaţiei: poezia, prin formele ei de exprimare (în genere, inconfortabile pentru lectorul comod) confirmă valori umane, nelinişti şi emoţii adevărate. Ion Panait ("Noaptea unde mă închin"), Vasile Văduva ("Roagă-te pentru mine"), Ion Trandafir, aflat în faţa unui "Sanctuar", ne obligă să constatăm că literatura nu-şi întârzie răspunsul la chemarea vremurilor.

Oferindu-se, cu inima şi cu gândul, modestelor noastre năzuinţe, poezia adevărată solicită nu doar auzul, ci şi mintea, nu doar jocul de culori al imaginaţiei, ci perspectiva lumii pe care o înglobează. Ion Trandafir, un important glas în literatura ultimei jumătăţi a veacului trecut, ne asigura: "*nu ştiu să mă ascund după cuvinte*". O explozie de sinceritate şi de forţă spirituală colindă cărţile lui Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Daniel Turcea, Cezar Baltag, Cezar Ivănescu, Mihai Ursachi, Nicolae Prelipceanu, Adrian Popescu, Grigore Vieru, Ana Blandiana, Virgil Mazilescu, Constanţa Buzea. Nu este locul şi nu avem încă înălţimea de timp[1] necesară pentru a selecta valorile absolute. (Se vor pronunţa însă mai multe „dicţionare", istorii şi „crestomaţii") Este însă cert că suntem contemporanii unui "timp al poeziei". Un strălucit estetician ne avertiza cândva să privim fiece nouă carte de literatură nu numai ca pe o valoare în sine, ci ca pe o piesă necesară în tezaurul culturii naţionale. Şi iată că Ion Trandafir ne cheamă în "Sanctuarul" creaţiei sale, este călăuză spre unda de poezie a începuturilor. Definindu-se, el încearcă să regăsească glasul timpului în armonile trecute de mult dincolo de hotarul umbrelor:

[1] Ion Trandafir, „Sanctuar",1971; „Oraţie la zenit", 1975

"Pe zmalţul cănii, la răgaz de vin
Îşi suflă dacii mortu-n lumânare;
Sunt numai cer şi n-am atât senin
Să mai salvez pe lume o culoare?
N-am să mă las cu umbra pus în schimb
în timp oprit pentru un vis sau două
Cuvântu-i moale, dus să ceară nimb
la un ciorchine luminat de rouă
Se lasă ţărmul inimii-n pahar,
semn c-a ajuns cocorul nepereche;
mai am un sânge de jucat la zar
pe-o lacrimă de vin din toamna veche"
("*Răgaz de vin*")

Enunţat ca o formă a poeziei, strigătul de viaţă şi de moarte al protopărinţilor noştri impune discursului liric o notă aparte. Ciclul "dacicelor" îşi are obârşia în volumul de debut al lui Ion Trandafir – "Anotimp tăcând" (de unde acest remarcabil "Sanctuar" preia "Dava" şi "Aizis"). S-au scris mai multe cărţi de literatură inspirate din oarecum restrânsele date pe care le avem despre cultura dacilor. Din acest punct de vedere rămânem în „ascultarea" lui Vasile Pârvan, Constantin şi Hadrian Daicoviciu. Acum câteva decenii se încerca chiar să se separe şi să se definească, stărunindu-se, asupra mijloacelor artistice, fondul cultural traco-get – de cel latin. Lui Trandafir nu-i eram străine aceste informaţii, iar fondul lexical dac (aproximativ 52 de cuvinte păstrate) şi construcţiile gramaticale cu o topică extrem de simplă îi sugerează poetului dunărean un „climat" filologic specific. Aşa se face că versul său, plămădit şi cântărit cu măsura două mii de ani de poezie creştină, cuprinde amarul şi bucuria pe care le aflăm ca valori de referinţă în mitologia noastră poetică. Pulsează în "închipuirile" tuturor cărţilor lui Ion Trandafir o forţă a elementelor esenţiale: sângele, apa, cerul – al căror liant este verbul rece şi scurt. Această îmbinare vizează monumentalitatea pădurii de brad, verdele ei aspru (culoarea preferată a poetului). Dar, ca orice altă formă de cunoaştere, intrarea poeziei în zonele purgatoriului dacic, înseamnă, cu fiecare pas, o acceptare a limitării orizontului: "ţi-e malul prea înalt lângă cuvânt..." ("Oricât"), "Cerul avea marginea departe"

Profesiunile de credinţă artistică cuprinse acum aproape o jumătate de secol" în Sanctuar" sunt raze căzute pe ierburile abstracte ale câmpiilor elizee. Forţând convingerile sale religioase tradiţionale (de care nu ne îndoim), poetul se considera a fi o nouă întruchipare a zeului Pan, căruia, pe rând, "i se face ziuă" şi "noapte pe măsură", chemat să ocrotească "târziul din cuvinte / Cu lemn de stea / cu ram de amândoi". S-ar putea însă spune, că fiind mereu preocupat de un nou echilibru al formelor, supraevaluând uneori sonoritatea proprie a cuvântului, poetul fărâmă filonul cristalin, îi îngăduie să alunece în locuri covârşite de torente de sunete. Se creează deci impresia unei oglinzi mărunţite ale cărei, să le numim „fragmente"?, strălucesc torturate de chemarea întregului. Motivul „ochilor", care ne întoarce privirea către extraordinarele pânze ale lui Ion Ţuculescu, intensifică această sensibilitate, nu de puţine ori ultragiată.

Durata valorică a creaţiei lui Ion Trandafir este dată, fără îndoială, de sinceritatea mesajului său, de cuprinderea în forme armonice proprii, a unor mature emoţii estetice. În mod particular, poetul receptează devenirea umană hrănită însă mai mult din „cornul" îmbelşugat al trecutului. Două dintre ciclurile volumului „Oraţie la zenit" ("Ceasul unghiurilor drepte" şi "La pravila ţării") ni-l înfăţişează pe acest important rapsod al marelui fluviu, colindând cu glasul tremurat de pacea şi lumina propriei poezii. Acest colind către zenit îşi urmează, purificat, "zarea cu flăcări". Zidirea strămoşească, credea Ion Trandafir, îşi leagănă în noi "datini păduroase". Poetul trebuie să aibă voinţa de a duce "pacea seminţei în fruct". O surprinzătoare autobiografie, neliniştită, fremătătoare se reconstituie în ciclul "Lumina distanţelor". Ion Trandafir primeneşte întrebările fundamentale al existenţei întorcându-se cu sfială la izvoarele "întinselor lumini" ingenue.

"Oraţie la zenit" cuprinde poeme care dovedesc o nobilă forţă de interiorizare. Verbul animă mistere; vor apărea ca în creaţia lui Blaga, noi orizonturi transfiguratoare? Ion Trandafir redescoperă, asemenea anticilor, semnul de amiază al creaţiei în "delta" (loc geografic şi expresie a adevărului). Sentimentul creaţiei are încărcătura "adevărului spus". Ascultăm încă oraţii pentru o nuntă a poeziei cu universurile "dinlăuntru". Versurile sunt aduse sub un

portal de lemn vechi, şi supus după voia poetului, unui ritual dacic. Folclorul arhaic, solemn oficiază în creaţia lui Ion Trandafir ca şi în aceea a lui Ion Chiric în tonuri grave. Poezia străromână, păstrată în tăcutele, somptuoasele geologii, ar fi putut ajunge emblema miturilor despre fecunditatea ideilor sacre. Poetul caută sensuri mai ales în formele aride. Dincolo erau însă marile nunţi ale universului. „O, cine ştie?" se întreba poetul „Marii treceri". Ion Trandafir a găsit deschise porţile iluminărilor. În prag, un vis îi purta numele...

"CÂND SE LASĂ TĂCERE"

S-a lăsat de curând o tăcere definitivă peste ființa Mariei Petra. Există naturi poetice care, pentru a se defini în timp, își precizează evoluția prin confruntări periodice (editoriale) cu cititorul, după cum sunt cunoscute și alte conștiințe lirice, care își conturează personalitatea detașându-se voluntar de *momentul* creației, intercalând între acesta și cerneala tipografică, lungi tăceri meditative. După cum, în arta romanului, se vorbește despre o „răbdare epică", tot astfel, pornind de la debutul întârziat (la 47 de ani) al lui Tudor Arghezi și de la întristata, orbitoarea „Ora fântânilor" a lui Ion Vinea, ne gândim la o aristocratică răbdare lirică. Este cazul Mariei Petra cu remarcabilul său debut în Editura pentru literatură. Prezentă sporadic în revistele literare, refuzându-și cu bună știință publicitatea, poeta își definea prima plachetă de versuri cu o propoziție circumstanțială: "*Când se lasă tăcere*". Mi s-a părut că această temporală ținând de un al cincilea anotimp, are autonomie sintactică într-un astfel de context poetic: ea ne introducea într-un univers al întrebărilor, al îndoielilor,al speranței:

"Treizeci de ani m-am pârguit
pe soare și pe ploaie și nămeți
în oameni buni și-n oameni răi și feluriți
... până-mi săpai scorbura sfântă
pe dinăuntru, ca să intre
de bunăvoie pasărea să cânte..."

mărturisește poeta ușor surprinsă de dansul ciudat, inegal, al anilor. Într-adevăr, socotind că trebuie să învețe numai din încercări spre a deveni "*un fir de iarbă*", ea își cerceta obârșiile și își prefigura astfel ipostazele lirice: ("*trebuie să dau în floare*") în vecinătatea "*întâiului născut Blaga*", a "*îndârjitului Arghezi*". Astfel se poate explica și dorința de a-și găsi un loc în literatură "*printre atâtea cântece străine care-ți împânzesc grăbite drumul*". Printre ele, desigur, poeta a ascultat și „cântece" străine de sensibilitate, de conștiință estetică,

sunete înșelătoare, îndepărtate de Providență... Cu toate acestea, poezia Mariei Petra, dorindu-se "*a tăcerii*", ajunge uneori la finalități spectaculoase. Neliniștile feminine se succed uneori năvalnic, ca în tristele legende spuse altă dată de truveri. Vorbind despre versurile ei de dragoste, poate cele mai apropiate de adevărurile acestei lumi, care, vorba poetului, uneori „și-a uitat Crăciunul în pădure", ele devin un „sălaș înstelat" în măsura în care se apropie de basm. Un basm târziu al poeziei. În alte (câteva) jocuri de creion, urmându-și îndeaproape modelele literare, Maria Petra, ardeleanca aflată în „exil dunărean", trăiește fascinația în fața paleo-naturii: "... Crud și acrișor / măcrișul, cu aroma-i / strămoși ierbivori // mi-a trezit..." ("Ancestral"). Zâna poeziei poartă în mâini, cu sfială, un poliedru de gânduri. Dincolo de ea se răsfață, într-o calmă miazănoapte, „puternicul anotimp":

"Și veți veni
înciudați. Și veți trage
cum se trage în cocoșii de munte cuprinși
până la măduvă în hora oarbă
ancestrală. A instinctului necruțătoare foșnire
cu mult mai mare decât orișicare
și chiar
decât moartea venind să culeagă
în urmă ce vor rămâne
singură clipă aceea de invulnerabilitate totală
din vremea aleasă
privind dinafară
să cadă. – Și cad".

("*Puternicul anotimp*")

Acum am aflat: poezia poate fi o întrupare misterioasă întemeietoare de nostalgii orfice, poate ajunge protectoarea umbrei frumoasei Euridice coborâtă în propriul mit. De aceea, poate, împovărată cu tăcerea colilie a sfârșitului, Maria Petra, înrudită poetic cu o altă mare valoare pribeagă, cu marea poetă „zidită" într-un timp auster, Ana Mâșlea, se eliberează de circumstanțialul „epitet îmburuienat". Scria Maria Petra în preajma nedreptei sale plecări: „Timpul intrat în tine-i greu / povara lui te-nconvoaie / nu poți fi fluture mereu..." Un calvar iluminat de asumarea suferinței.

Socotim că timpul princiar al creaţiei Mariei Petra se apropie de cel al liricii feminine ardeleneşti, pătrunsă de mituri, fulgerată de plânsete scurte, etern –adolescentine, de chemări domoale, pe făgaş de veşnicie contemplat acum din adâncimi.

În pribegia sa sufletească, poeta e surprinsă în jocul de lumini paradisiace, de prezenţa zeului Pan, şi el un căutător al nemuririi. Vrea să se elibereze de prozele apăsătoare, vrea să fie triumfătoare, frumoasă, să trăiască în acea vreme numită „odată ca niciodată". La fel ca altă dată Magda Isanos, Ana Blandiana, Constanţa Buzea, Maria Petra încredinţează verbului poetic confidenţe, chemări, dorinţe:

"Mă uit în oglindă la ei
şi-i îndemn: grăbiţi-vă
Să vă rotunjiţi, hai
împliniţi-vă, umerii mei!
Mai degrabă, femeie cum e
şi eu vreau să ştiu..."

("Circuit")

Nu o dată vorbind despre învoiala dintre iubire şi moarte, discursul liric primeşte, ca în bocete, cadenţe folclorice ("*Rugă*", "*La moartea bunii*"). Cercetate de emoţii ferecate, versurile se frâng cu foşnet rotitor:

"Cu părul am să te orbesc
Curgând
Cu valuri de-ntuneric
Să te înece
Să fâlfâie împrejuru-ţi
ameţitoare arome de pelin
Înfăşurat în el întreg
de-alţi ochi şi plete-ascuns
Iubindu-mă
de foame şi de sete să-ţi ţin
tiran învins"

("Captiv")

"Când se lasă tăcere" este, cred, cartea-emblemă a Mariei Petra. Ea defineşte un destin în care şi astăzi, după nedreapta ei moarte, ascultăm "*enigmaticul vaiet*", "*ritmatul tumult al apelor*".

"*O scoică, prin lume şi timp mă învârt / căutându-mi nucleul, să mi-l descopăr...*" – iată un autoportret dintr-o poveste neterminată. Maria Petra şi-a adus din vechi canavale asemenea vorbe ale nemistuirii: "*Această grădină este desăvârşită. Aici niciodată nu va sufla vântul toamnei...*"

DESPRE "LACRIMA ÎNVINGĂTORULUI" [1]

Sterian Vicol, un distins poet afirmat în climatul melopeic al diversității fecunde din poezia numită astăzi „optzecistă", oferă în cele trei cicluri ("*Cartea de iederă*", "*Zodarion Aurolac*", "*Piatra şi litera*") ale volumului exponențial, după părerea mea, intitulat "*Lacrima învingătorului*", o neliniştitoare lecție despre triumfurile şi rupturile, despre extazul şi disperările lumii în care el s-a născut. Titlul, metaforă etică reflexivă, sugerează o discretă dar necesară distanțare de retorismul juvenil. Poetul era aşadar nu numai "învinsul" de metaforă (cum ne lasă să descoperim într-un autoportret păstrat sub "*Sigiliul grădinii*"), ci şi învingătorul care reuşeşte să separe veşnicia de efemer, care îşi asumă Istoria în ce are aceasta mai nobil.

S-a scris despre "*lirismul agrest*" al lui Sterian Vicol[2]. Afirmația trebuie raportată la adevărul că poezia naturii nu mai cere devoțiune oarbă. Propensiunea către esențialele „peisajului" fenomenologic din lirica lui Sterian Vicol ("Corabia seminței", "Harfele grâului", "Vânătoarea nocturnă", "Edena", "Sigiliul grădinii") se poate explica prin faptul că natura nu reprezintă doar un context scenic, desfătător. Scriitorul, asimilând prin studiu gramatica imaginii, cunoaşte temeinic, cred, toposurile naturii reflectate în lirică. Astfel se explică atitudinea sa estetică, cu o dublă expresie: notarea plăsmuirii "a ceea ce este minunat şi frumos de văzut" (A. Breton) şi prelungirea extazului (în fața transparențelor naturii) spre imaginar, spre suavele "lucruri poetice" despre care a scris Mikel Dufrenne.

[1] Sterian Vicol, întemeietorul Societății Scriitorilor „C. Negri" şi rectorul revistei „Porto-Franco". A debutat cu volumul „Harfele grâului"(1976) urmat de „Edena", „Corabia seminței", „Elena", „Vânătoarea nocturnă", „Lacrima învingătorului", „Vindecarea în păcat", „Daimonia", „Corabia-labirintul celălalt", „Domnişoara Cucută", „Clipa tăind subțire hohotul zăpezii", "Norul şi inima".

[2] Z.Sângeorzan, cronica literară în „România literară", nr. 42, 1984, pagina 11

Subordonate personalităţii poetului, aceste valori compensatorii se pot separa numai prin analiză. Orizontul ideii de comuniune vaticinară ordonează ritmurile interioare ale textelor. Călătorim printr-un peisaj captiv al fiorului mioritic, răsfrânt pe meridianul spiralat al gândirii poetice. Pe prima volută descoperim un relief imagistic ale cărui detalii converg spre principiul vital: *"sămânţa pădurii", "bobul de grâu", "iarba-n cămăşi de fum", "ferigi de foc", "floarea albastră", "spicul însângerat", "blânda iederă din carte", "arborii căzuţi", "prunii alcoolici", "creanga mărului, domnească", "cireşu-nflorit", "trunchiul teiului", "ramură de stejar", "rădăcina salcâmului", "dealul cu plopi", "păduri fantastice"*. Iată un „glosar" cu însuşiri de excepţională luminozitate, un mod de a cerceta sensurile veşniciei naturii, o rostire rituală. Se adeveresc din nou cuvintele lui Eugen Simion: "*Lirismul este mai pur acolo unde simbolurile sunt perceptibile şi rostirea umilă*".

Pe de altă parte, acest decor existenţial (cu hotare nestatornice) defineşte (în laturile sale gnomice) fiinţa poetului. O fiinţă de taină, căci, aparent temperamental, un vitalist, alergic la înfrângeri, Sterian Vicol se află în permanent exerciţiu de adaptare la stilul învăluitor al vremii. Sterian Vicol reprezintă o natură sensibilă. De aceea, el poate să vadă până şi "*plopul subţire din deal / pe care a pus ochii tăietorul*". Versul ne trimite la "una salus victis" definită de Vergiliu. Poezia lui Sterian Vicol este, cred, şi o tentativă de despovărare existenţială de echivocul lumii prin care cu toţii am trecut, nu tocmai uşoară, nu tocmai frumoasă. Orizontul metaforei ne apare copleşitor: "*ard râuri şi ramuri în lacrimile noastre*", "*raza gândului celui învins cu tot cu lacrimă*", "*plânsul şi ramul lui fierbinte*". Vocabulele-simbol "*limpedele*", "*piatra*", "*transparenţa – nisipul*", încărcate de conotaţii (nu lesne de relevat) sunt semne ale unei identităţi lirice şi sonuri distincte dispuse în structuri cu o dicţiune originală:

Dezveleşte-mă mai întâi
de păsările moarte,
piatra s-o dezgrop, s-o citesc
şi-apoi din nou s-o îngrop;
dacă se mântuie cuvântul
marea va mai desparte

săgeata stelei
de sunetul stins
al nisipului din galop?"

("*Săgeata stelei*")

Aşadar, adevărata voce a lui Sterian Vicol trebuie descoperită în registrul grav. În acest sens este citabil, aproape în întregime ciclul "*Piatra şi litera*":

"*Cine-a trecut prin grădina celestă*
a singurătăţii
serbarea-i gândită de toţi
va avea loc în cuvânt,
prelungă tăcere,
religie dezmoştenind
lacrima învingătorului
de-o altă surpare!"

Unii dintre poeţi se recomandă printr-un limbaj eseistic (uneori – uşor ezoteric); alţii (şi dintre aceştia pare a face parte Sterian Vicol) lasă accentul afectiv să cadă, după cum scrie prestigiosul Lucian Raicu, "pe viaţa sufletului născându-se la vedere". Dacă ne referim la vecinătăţile lirice (în afara apropierii de generaţia lui Ion Trandafir, Valeriu Gorunescu, Maria Petra, Simon Ajarescu), lui Sterian Vicol nu-i sunt indiferente culorile esenţializate ale poetului Zaharia Stancu.

Salutar pentru acest poet este rezultatul efortului de cristalizare a limbajului. Cărţile poetului Sterian Vicol sunt polemice la textele redundante, edulcorate, acide, şocante, languroase, onomatopeice care au traversat "orchestraţia" „generaţiei" şi mai ales, a noilor, nemulţumiţilor barzi. Captarea lectorului este dirijată de o vie inteligenţă practică: poetul îşi încheie solilocviul aşezând semne (înalte) de întrebare după fiecare certitudine. În spaţiul ovoidal al meditaţiei, poezia aceasta luminează binefăcător, alăturând nemistuitele lăuntrice ceruri care, suprapuse, aşteaptă nerăbdător metafora transparenţei.

CAVALERI AI POEZIEI, CAVALERI DANUBIENI

„Focul de pe comori"

Masa mea umilă de lucru a fost fulgerată de traiectoria unui vers al poetului Nichita Danilov: „un râu orb merge pe stradă". Știe oare acest râu parabolic (de fapt – un suflet de om) că „lumina e culoarea transparenței", cum scria Platon? Umblăm întruna după „râul orb" ce trece pe-aici, pe-aproape. „Orbul crede în ziua lui de lumină" spune poetul Corneliu Antoniu. Coborâm într-o lume de simboluri, așa cum ne-a ajutat acel sfânt zugrav rus când a ajuns să aducă din ceruri icoana „Sfintei Treimi"... Astăzi când, cum scria marea poetă Ioanna Tsatsos, „În albastrul scăzut al apusului (sunt) sori care pleacă / atâția sori în amurg", vă vorbesc despre doi mari poeți: Corneliu Antoniu și Simon Ajarescu.

Printre zgomote și incitări la oprobiu cu „trimiteri" nominalizate, mi-am amintit de un tânăr care, dezinvolt și drept, deschidea, în urmă cu decenii, ușile coșcovite ale redacțiilor cu mănunchiuri de „biopoeme" și „"metapoeme", cu nemaiauzite „metaîntâmplări". Mă mirasem de cultura lui prozodică (pentru care ne asigura că nu păstra confirmarea indexurilor universitare); mă uimise pseudonimul ales – ca unuia căruia i se amputa o parte din prenumele primit la botez (operație care continuă și astăzi, nu numai din ignoranță). Cine alesese să fie Saint-Simon Ajarescu?

Acum, unele VIP-uri literare scriu despre „ursul din containăr", despre vreo ceramică (de import) din baia iubitei, pozează în necrofori și nimfomane. Tânărul poet de altădată, Simon Ajarescu primea însemnele cavalerești ale debutului de la cel mai talentat dintre componenții Cercului Literar de la Sibiu – de la Ștefan Augustin Doinaș. Încerc să-mi imaginez cum ar fi citit autorul baladei „Alexandru refuzând apa" acest „biopoem" al lui Ajarescu[1]:

[1] Saint-Simon Ajarescu (Dumitru Lefter) a debutat editorial cu „Biopoeme" (1964), volum urmat de „Poemele omului" (1976), „Adresa unei stele" (1982), „Neîntâmplător" (1990), „Sfidarea Spirituală" (1996), „Eminescu versus Eminescu" (2001)

„Sufletul
cu tălpile pline de bătucite papile păşea
(bucură-te, pofta umedă ia proporţii!)
zilnic păşea...
pe temelia gemă a vieţii omeneşti
dându-ţi astfel fără popas, messer, acel
atâta de dârz şi de dulce
gust de-a trăi în pofida
generalizatei monstruozităţi..."

Referindu-se la lirica „de idei" (el însuşi fiind un rafinat filosof-poet), esteticianul Tudor Vianu o considera un rezultat al „unei opriri a procesului poetic, în desfăşurarea lui către ţintele care trebuie să-i rămână proprii."[1]

În vremuri mai vechi – ale mesajelor doctrinare şi în cele foarte noi, ale „divinaţiei" materiei, opulenţei, spiritul poeziei este agresat: „Poetul îşi vede lăuntrul sideral / aude vâjâitul Galaxiei / Contemplative..." scrie Ajarescu. „Elicea" de vorbe sărate şi cinice este pe punctul de a spulbera „pulberea de fluturi", „pudra de fosfor". Zâne somnambule („Sânziene-lele") incendiază totul cu o „flamă uranică".

Simon Ajarescu contestă impostura, pseudo-lirismului, aşa-zisa „creativitate" negativă, denunţă ocultarea „frumuseţii pure". Poetul se delimitează de cei ce spulberă timpul depozitat în adevărata creaţie – o reprezentare a unei clepsidre (nevăzute): „Oh, nisipiştea: pompată direct în suflet! / Litosfera mărunţită milenii până la colburi adânci..."

Marele nedreptăţit (din prezent), poetul Alexandru Philippide se considera „un exilat în absolut". Ajarescu, vizitat ca şi autorul „Rondelurilor", de o undă din Empireu, păstrează – în acelaşi „exil" – „focul de pe comori". Într-un poem despre „Sunetul primordial" („capodoperă în azur") el pledează pentru „existenţa sensibilă" a „fantascienţilor" (oameni şi păsări), are o nouă „diateză" (a asocierii verbale) pentru „Poeţii de-altădată, care mai întârzie întâmplător şi azi pe Pământ." Un „fantascient" este însuşi autorul „metaîntâmplătorilor". Îl preţuiesc demult şi îl consider cu bucurie un

[1] T. Vianu „Filosofie şi poezie", Editura Enciclopedică Română, 1971

prinţ învingător în turnirul vremurilor. În această privilegiată ipostază ar putea accepta, chiar şi la vârsta profeţilor biblici, o propoziţie scrijelată de pe „un brad bătrân": „Dăruieşte semenilor tăi măcar zâmbetul de toate zilele..." Desigur, poate fi şi un zâmbet amar.

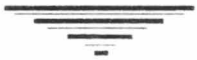

„UN PELERIN CU LUNETA ÎN SPATE..."

„Un pelerin cu luneta în spate" umblă de câteva decenii, şi fără complexe, prin labirintul („bătut" în canoane) al poeziei. El este domnul Corneliu Antoniu[1] care a conferit breslei scriitorilor calitatea (folosesc un ton solemn) de dat constitutiv al unei revigorări „danubiene" de mult aşteptate. În ambele sale peregrinări (în lume şi în universul imagistic) acest mare poet a înţeles că frumosul nu are hotare – nici pe uscat, nici pe ape şi, în niciun fel – în văzduh (reşedinţa spiritelor, despre care a scris Mircea Vulcănescu). Exegeţii artelor moderne admit posibilitatea unor „mutaţii metafizice" în poezie şi împărtăşesc opinii mai vechi despre „conversiunea onirică a realităţii".

O poetă din Belgia, ţara în care, după 1990, domnul Corneliu Antoniu s-a exilat pentru şase ani, Liliana Wouters (născută cu un deceniu înaintea autorului „Fructelor de mare") definea poezia ca pe o utopie a văzduhului, tărâm rarefiat „al gerului", ars de „duhul topit în aer". Aşadar, „tu ascultă / chemarea unui vis, unde carnea îţi amorţeşte / Lichid albastru, pol magnetizat..."[2]

Triumfător în înfruntarea cu feluriţi „smei" (luptele se desfăşoară în „grădini" fantaste reprezentate plastic prin alegorii neînfricoşătoare), poetul Antoniu se apropie, mi se pare, de „natura" lui Langston Hughes cu ale sale „Bluesuri obosite", de exerciţiul contrapunctului lui T.S. Eliot sau Robert Frost, de „respirările" lui Ezra Pound şi de rotirile metaforice ale lui Gheorghe Astaloş. Impresionante vecinătăţi, nu singurele.

---

[1] Dl. Corneliu Antoniu, preşedintele filialei Sud-Est a Uniunii Scriitorilor din România, directorul revistei şi al fundaţiei „Antares", fondatorul Ordinului Cavalerilor Danubieni, este autorul volumelor: „Ascunsa ninsoare" (1978), „Supunerile" (1982), „Fluturele de diamant" (1990), „Amintirile din Pădurea de la Miconia" (1990), „Adio Kap Blanck" (1996), „Fructe de mare..."(2010).

[2] Liliana Wouters în „Poezia de dragoste a lumii" (traducere M. Banuş), 1974, pagina 291

În arta poeziei, cunoaşterea de sine nu antrenează o utopie, ci dezvăluie, iluminează:

„Vin de foarte departe încât
Se duc singuri în spate ca într-un vis
Al altui vis scăpat din tolba
Unui cerc. Care cerc desigur
E un mesager
Al altcuiva care poartă în el
Un pelerin cu luneta în spate..."

Versurile domnului Corneliu Antoniu ar putea fi ascultate odată cu „Simfonia fantastică" al lui Hector Berlioz. Nu numai cu titlu de „inventar liric", el s-a întâlnit în diverse etape, cu poeticile lui Ion Trandafir, Valeriu Gorunescu, Grişa Gherghei, Nicolae Colceriu, Manole Brazdeş, Nelu Oancea – punţi de trecere ale tinerilor barzi de odinioară către izbânzile de astăzi:

„Sufletul meu stă cu urechia
Pe pieptul vremii..."

Când scria despre „cavalerii himerei", Valeriu Cristea îi asemăna cu „nişte pânze uriaşe de catarg când vântul cade iar iluziile se prăbuşesc."[1] În cea mai nouă apariţie editorială (*„fructe de mare@yahoo.com"*), furtunile sufleteşti ale „Supunerilor" par să se fi potolit iar abisurile cereşti au coborât în oceanul planetar, s-au cristalizat. Cartea, de o eleganţă postmodernă, este ispititoare şi prin arhitectura ei tipografică. Cu traduceri înalt calificate în germană şi engleză, cu un format suplu, „fructele de mare..." oferă o lecţie de valoare (care o va salva de cunoscuta „strategie" hilară a „mai-marilor" din interşanjabili în felurite „jurii" de a face uitate cărţile scrise de indezirabili – între captivitatea pânzelor de păianjen din dulapul cu maculatură) Totul îmi aminteşte de un volum de versuri al lui Romulus Vulpescu imprimat pe file policrome şi inegale. Obţinut cu o jumătate de bursă, am rămas proprietarul acelei cărţi frumoase, de la intrarea până la ieşirea – din cantina studenţilor clujeni.

Simfonia vocilor senectuţii este intens lirică. Scrie domnul Corneliu Antoniu: „O viaţă întreagă am umblat ca Vodă prin lobodă /

[1] Valeriu Cristea, „Treptele dezaburirii" în volumul Interpretări critice, Editura Cartea Românească, 1970, pagina 239

îmblânzind oglinzile perfecte". Cu timpul, cârciuma „Sfintele Principate" (care va lua foc) are „streașina mucegăită de atâta monolog". Așa încât, surprins de o altă „întâmplare neîntâmplată" și chestionat insistent, scriitorul răspunde:

„Și voi mă întrebați ce e poezia
Și eu vă răspund: sunteți chiar în fața ei!"

Un „Tapet cu hieroglifă" (care consacră un text valoros tipărit anterior într-o antologie) propune o ipostază a triumfului artei asupra întunericului („eșarfa", fie ea lirică, trebuia, cred, reținută pentru o altă „locație"). „Pelerini cu lunetă" și „Frica", două poeme cunoscute ale lui Corneliu Antoniu, vin, se pare, din unghiuri distincte pentru a se intersecta într-un „swing":

„O reverență de amin
În jurul sticlei fără vin
Ca prelungirea unui spleen..."

„Frica", tălmăcită de doamna Carmen Racoviță, se încheie astfel: „You go up / I don't dare look at her." De luat aminte.

„Provincialii vorbesc despre minunata / Activitate a frontierelor în lungul străzii / Mișcarea e singura care contează (...) / Orice încercare / De a te strecura, iată, îți strică renumele..." scrie domnul Corneliu Antoniu într-un poem al tâlcurilor ultime. „La Meline" (cu cele „trei colțuri ochii și secerile / Și arătam în trei colțuri cu mâinile și capul / Iar la binețele lor cu binețe / Trei guri dintr-o dată-au răspuns".) valorizează un ritual pe care-l transcriem cu fiorii așteptării „Marelui Orient".

Adesea, după ce îmi strâng cuvintele de cretă înșirate efemer pe câte o tablă din amfiteatrele basarabene, mă întreb cum ar citi Mihai Eminescu versurile acestui timp? Deși vin din mirabile adâncuri, „fructele de mare" ale poetului Corneliu Antoniu sporesc configurația misterelor pe care „părinții din părinți" au năzuit că ni le vom apropia până la urmă, dar numai cu iubire.

"O INSULĂ UMANĂ" CU „O CORABIE DE FOSFOR"[1]

Lui Nicolae Grigore Mărăşanu nu-i poate fi indiferentă dimensiunea simbolică a "Insulei" care-i reliefează o parte din fondul său afectiv. Ni se pare demn de relevat că nota personală a poeziei sale este alegerea „cuvântului de onoare" prezentat drept garant al caracterului. Acesta apropie contemplaţia impersonală de autoritatea discursului liric. O "Insulă" umană, înconjurată de fluvii uriaşe, puternice, "îşi ridică-n lumină / Inima-n palme". Reîntoarcerea poetului în „lumina ne-nchipuirii" primelor vârste ("Neculai, Neculai – ecou / Al târziului şi încă / Al ţipătului. Neculai – vulnerabilă / Lumină a neînchipuirii..."), periplul actualului mare scriitor printre amintiri fără de sfârşit ("Îşi leapădă un cântec cucii-n vânt / Din pliscuri, darnici îmi aruncă anii, / Iar eu îi caut printre flori şi-l strâng / Dar uneori mi-l fură cormoranii;") trasează originale contururi lirice cu sugestii afective revelatoare.

Există în "Insula" poetului Mărăşanu (o metaforă reluată, asemenea cu „firele de iarbă ale lui Whitmann) o "cursă" pentru sublinierea valorilor esenţiale ale fiinţei. În prim plan se situează neliniştile ce inspiră şi apoi susţin, aproape vizibil, o lungă experienţă artistică. Aceste trăiri rămân hotărâtoare. Tonurile grave ale poemelor definesc natura complexă ("Înoată caii roibi spre ţărmul meu / De zile-ntregi şi n-au ajuns în prunduri, / Li s-au muiat copitele de apă / Iar unii îmi nechează prin străfunduri..."). În peisajele lui Grigore Mărăşanu pulsează, ca în pânzele impresioniştilor români, o natură misterioasă absorbită în tăcere: "Totdeauna m-am asemuit fluviului:/ Tăcut şi adânc, liniştit şi înalt".

[1] Nicolae Grigore Mărăşanu este autorul volumelor: „Insula" (1973), „Corabia de fosfor" (1976), „Umbra fluviului"(1979), „Enisala"(1980), „Geamandura" (1985), „Îngeri şi banjouri" (1998), „Marţea Canonului", „Fiara impară" (2007) ş.a.

Poemul "Vânătoarea", reprezintă unul dintre cele mai valoroase titluri ale lui Mărăşanu. Urmăm „calea" versurilor, dar privim şi spre epica rapsodică a lui Fănuş Neagu.

Autorul "Insulei" devine treptat captivul unor imagini dramatice ale "vânătorii" de timp: "Apa scade ca lâna turmei", "Marea se retrage speriată...", "Noi, cu mişcări aceleaşi / de la începutul ţărmului, ne bucurăm de vânătoare, dansăm cu urme late pe nisip / veselindu-ne ca pentru o facere,...". Aşadar, "vânătoarea" este mai curând o cercetare a sinelui pornită spre a clarifica –fie doar câteva dintre sensurile ardente ale cunoaşterii. Este o experienţă dramatică. De aceea, poetul răscumpără timpul care se ridică peste gândurile sale după ce a trecut "printr-o tulpină de crin". Înconjurat de echilibrul precar al undelor, precum pescarii din Galileea, el mărturisiseşte: „Mi-a fost dat să fiu vânător de peşte / rod al strădaniilor să-mi fie jertfa".

Condiţia canonică îl orienta – încă din tinereţe – spre a sluji, dar fără emfază în sanctuarul unei „insule de credinţă". Sunt în "Insula" lui Nicolae Grigore Mărăşanu piese tainice, pasteluri iluminate de o dragoste netrucată. Frumoasele imagini se reunesc în poezia "Cercul": „Şi după moarte. Tot în cerc vom sta / Ca într-un dig ce apără o ţară / Şi nimeni, cei din cerc, n-om regreta / Că vom fi grâu, trifoiuri ori secară."

*

„Corabia de fosfor" – o altă metaforă plasticizată „dunăreană" – configurează personalitatea poetică a poetului brăilean Nicolae Grigore Mărăşanu. Titlul cărţii (apărută în urmă cu decenii) fraternizează cu silueta unui catren eminescian: "Cu pânzele-atârnate / În linişte de vânt / Corabia străbate / Departe de pământ". Acest nou vas cu pânze care nu poate fi confiscat de „piraţii" din ce în ce mai „calificaţi" ai destinelor noastre apare ca un nucleu solar – sublimă metaforă a existenţei. El este „cioplit" în fosfor şi, iată, străluceşte iluminându-ne. Ne întâlneam cândva, „în plină viaţă cazonă purpurie, cu mai multe „silabe" de curaj liric. Câteva erau spuse de Mărăşanu. Era condiţia recunoaşterii existenţei poetului şi a creaţiei sale.

Lumea versurilor lui Mărăşanu se întemeiază pe serii irepetabile de imagini. Una dintre acestea, sublim umană, este

„ochiul", neliniştit al corabiei de versuri: între maluri, un cocor (steaua şi neantul) încearcă să se ridice peste strigătul şi trecerea timpului: "Aud paşii unui vânător invizibil / Glonţul lui bate pretutindeni". Cine e vânătorul? Cât de real este „glonţul" deziluziilor care, tot mai agresiv, ne înconjoară?

Panteist, poetul îşi leagănă "trupul de frunze", îşi cheamă din alte vechi porturi alte corăbii de dragoste spre a nu fi copleşit de singurătate. În replică, fluviul dezvăluie din când în când zvelte "umbre de piatră" aflate sub poduri minerale. Mai sunt semne că "pasărea sufletului / încă mai poate să suie". Poemul închipuie un ceas de veghe în care blânde făpturi albe – zânele Dunării – aduc în fereastra de fosfor flori nemaivăzute.

O constantă a poeziei lui Nicolae Grigore Mărăşanu este supratema timpului ideal. Printre lozinci şi „analize" dinamice, el şi-a aflat în poezia meditativă contemporană un „modus vivendi". Şi iată cum orgile lacustre se adună în "sala (goală) a mării". Vom asculta încă odată un "cântec pierdut de păsări / Dintr-o pădure arsă"? Mereu decantând "imagini şi trăiri" desprinse de „pânzele" sufletului, poetul se confundă în cele din urmă cu zorii ce plutesc, cu marea care-şi înşiruie steagurile pe ţărmuri, cercetând în acest amurg liniştea "de cetină solară". Am spus că autorul conduce faptul de viaţă spre metaforă. El are înţelepciunea de a răspunde chemărilor marii lirici româneşti şi universale, alegând să-i venereze pe Arghezi şi pe Ungaretti, pe Blaga.

Ca unul care mi-am susţinut în Ardeal licenţa cu Prof.dr. Leon Baconsky, fratele poetului Anatol Baconsky – în premieră – cu o teză despre Mihu Dragomir, am fost sensibil impresionat de veneraţia pe care scriitorul Nicolae Grigore Mărăşanu o poartă metaforei „şarpelui fantastic".

Aceea apariţie simbolică (astăzi, unii se lasă în voia veninului unor reptile profitabile), cu o plastică mereu interogativă apare, după o veche rânduială, în oglinzile de fosfor ale corabiei poetului. Reflexiv, el caută cu stăruinţă odihna apei, în natura încărcată de simboluri. La capătul acestui periplu, Nicolae Grigore Mărăşanu a aflat (iar şirul volumelor sale confirmă) locul unde trebuie să-şi aibă sălaşul „Duhul adevărului".

ARHIPELAGURI STELARE

Arta este mărturisire – sublinia într-un „verset" un distins creator român. *Restul e mimetism, e fals*. Mărturisiri generoase şi refugii (în armonii matematice de dimensiuni spirituale), ecuaţii poetice propuse de remarcabilul poet Viorel Dinescu, profesor de Matematici, laureat, în 1984, al Premiului Academiei, alcătuiesc un arhipelag al gloriei imaginarului. *Ora ideală* şi *O altă nuanţă a Revoluţiei* (1983), *Ecuaţii albastre* (1984), *Etape* (1990), *Eros-Anteros* (1996), *Grădini suspendate* (1998), *Călăuze arhaice* (1998), *Zeii de pământ şi Ontologia cristalului* (2001), *Asimptota* (2004) ş.a. propun un dialog elevat cu un mare talent scriitoricesc („*Dialoguri socratice*",2010). Este ştiut că Viorel Dinescu face parte din secţiunea de aur a creatorilor de literatură. Urcuşul către tărâmul Poeziei se supune unui ritual din care nu lipsesc sacrificiul şi adânca smerenie. Între confraţii domniei-sale (ne gândim la Mihail Gălăţanu, Vali Crăciun, Iulian Grigoriu, Coriolan Păunescu, Tudor Cristian Roşca, Cezarina Adamescu, Carmen Racoviţă, Constantin Oancă, Florina Zaharia, Angela Baciu, Gelu Bogdan Marin), Viorel Dinescu are patosul liric, angajarea spirituală, motivarea culturală care îl îndreptăţesc să aducă spre poezie multe, neapropiate orizonturi. Însăşi creaţia lui Viorel Dinescu cunoaşte o stare de elevaţie potrivit cu noua lirică, în general cu discursul actual, care, după cum scria regretatul profesor braşovean Gheorghe Crăciun, „resemantizează clişee literare". Astfel, iubirea înseamnă cufundarea celui care iubeşte cu cosmosul în toată materialitatea lui.

Poeticul arhipelag stelar al lui Viorel Dinescu (structurat simfonic: I. Un ochi ascuns ce priveghează zborul; II. O umbră printre lucruri adormite; III. Înalt, frumos, înfrigurat de teamă) confirmă în parte aserţiunea de mai sus. Dar, spre deosebire de

mulţi dintre congenerii săi, Viorel Dinescu nu ajunge la metaforă prin robirea limbajului. Fără complexe în faţa Neantului (ortografiat însă cu majusculă), îşi exprimă cu o voluptate ritmică, o dantescă stare de jubilaţie.

Cu supleţe de stil, poetul îşi urmează chemarea; pentru el, marile sentimente sunt taine, adică daruri dumnezeieşti. Nu le numără (deşi e matematică), nu le risipeşte în clevetiri, nu le vinde ticăloşilor (şi nu numai acelora din visata carte a protagonistului din ultimul roman al lui Marin Preda).

Adevăratul poet aminteşte de lespedea de jertfă de la Protaton, de care *nu se prinde nici ploaia, nici zăpada* pentru că *acea piatră a sângelui* reprezintă un loc al smereniei, În lumea de astăzi, a relativizării spiritului, cel ce se lasă cuprins, precum Viorel Dinescu, de freamătul ceresc, îşi ia răspunderea de a fi un apărător luminat al dreptei credinţe, în stare de a înţelege ispitele (din ce în ce mai ieftine) şi ipostazele demonului contradicţiei. Acest scriitor a învăţat a nu se lăsa invadat de umbrele dezolării. Poetul opune lumii halucinante – rudimentele unei Atlantide stelare, al cărei Nadir e însă pretutindeni. Arhipelagul liric (din care realitatea trăită ricoşează în peretele invizibil al sferei, unde singurătatea reverberează în lucruri iar lumina putrezeşte încet şi se deschide către o realitate secundă, visată) aminteşte de mesajul lăsat de vechii egipteni şi preluat de Platon, precreştinul care a prelungit în mit Edenul Atlantidei. Un spaţiu al gândirii pure (slăvită de filosofii şi geometrii altor timpuri) caută şi poetul Viorel Dinescu. Celebrează Lumina invocată mereu în *scrierea în oglindă*, cu fastul ei cromatic în care triumfă albastrul, culoarea iubită de Pliniu, culoare simbol ce adună pământul lângă suavele poetice ceruri: „*izvoare devenind albastre, peretele albastru / spre punctul de genune care născu lumina, întâi văd un albastru, o procesiune de lebede pe oglinda unor ape albastre*".

Matematicianul-poet Viorel Dinescu îşi taie drum în *marmura stelară* (sintagmă excepţională iubită de poeţi). Îşi ia în ajutor (ajutorul virtuţilor intacte) linia dreaptă (cercul cu rază infinită, după Ion Barbu) spre a străbate arhipelagul inefabil cu *lumina (lui) încă neînţeleasă*.

Sclav fără aripi al spaţiului – timp, poetul retrăieşte cu nobilă simplitate destinul lui Iona, înghiţit de *balena de cositor a lumii: „Deasupră-mi se închideau / singur eram în mirajul acestui acvariu...*" A răsturnat bătrâna Atlantidă în ceruri şi ea l-a cuprins cu iluminarea singurătăţii! Această solitudine îi dictează însă mirabile versuri: *Încet, tăcerile se frâng în tină / Şi-nfiorate amintiri mă-ntreabă / De ce secundele s-au irosit în grabă / De ce copilăria azi e-o primă vină?* Tăcerea (derivarea progresivă) a verbului poetic de la exultanţa denotativă – la respirarea simfonică – sugerează conştiinţa limitei, dar şi înduhovnicirea artelor*: În fiecare dimineaţă doarme o zi de Duminică*. Viorel Dinescu trăieşte şi scrie despre un asemenea ceas astral.

*

Structurată în patru secvenţe: ("Glasul speranţelor noastre", "Moşia lui Ştefan cel Mare", "aurul Ceremuşului", "În prima linie"), acest model de "arta conversaţiei" discrete – atât de rară azi – are prin contribuţia scriitorului Viorel Dinescu naturaleţe şi relevanţă creatoare. "Arsenalul celui ce consemnează opinii presupune: control, angajament, motivaţie, siguranţă. 52 de comunicatori îi răspund scriitorului la câteva întrebări incomode despre "tendinţele culturale ale vremii noastre", despre "conflictul" între generaţiile de literatori, despre "mecanismele" destructurării (părând a fi programate în sensibilă armonie cu economia de piaţă spre desfiinţarea marilor valori româneşti). Viorel Dinescu are mandate să analizeze de asemenea"literatura extrateritorială românească". Sub aspectul controlului, răspunsurile primite de Viorel Dinescu au rolul de a trezi (uneori – cu o apă dunăreană rece, însă bine tratată) "muza adormită" a indiferenţei juvenile. Regretatul Fănuş Neagu – prieten între prietenii lui Viorel Dinescu – observa că "lumea românească s-a împărţit în miliardari şi disperaţi; coloanele de rezistenţă ale neamului sunt atacate violent de pretinse elite ale culturii ticluite după porunci din afara ţării". Poate de aceea – credea marele scriitor, "am început să ne urâm grupat, sfârşind prin a ne urî cu o putere ieşită din comun..." Această reflexie îmi aminteşte de o umbră – oare de ce? – aruncată peste un întârziat (de istorii bolnave) debut cu un "Semn pe câmp"(1991). Acolo – e adevărat –

se vorbea despre „o ură deghizată frivol în iubire..." Angajamentul spiritual al distinsului poet al câmpiei, Fănuş Neagu era, ca întotdeauna, proiectat în metaforă: "Sunt plin de tăcerile visului şi lopătez în gând aurul grâului de odinioară".

Într-un discurs inconfundabil (care ne aminteşte de stilul aforistic al lui Petre Ţuţea), distinsul scriitor şi medic prof.dr. Nicolae Bacalbaşa stabileşte şi transmite la rându-i „diagnosticul" acestor vremuri frivole: "Societăţile sunt o horă în care ritmul ţi-l dau alţii. Impostura a născut postmodernismul. Când vrei să furi eficient, stingi lumina. Lumina culturii este tradiţia." Poeta Cezarina Adamescu (autoarea, între altele, a volumelor: „Arhipelagul visării"(1987), „Dioptrii pentru suflet"(1996), „Iată mama ta"(1998), „Prilej de aproape"(1999), „Dreptul la nemurire..."(2002)) sugerează, cu prestanţa formatorului pregătit cu temeinicie în Institutul „Maica Tereza", un parcurs al reîntoarcerii la marile valori ale lirismului: "La un drum original în poezie nu poţi ajunge decât dacă ai parcurs, cel puţin mental, toate etapele demersului liric, incluzând şi acele criterii formale: rimă, ritm, prozodie..." Aceastea trebuie bine învăţate pentru că, aşa cum notează Victor Cilincă, cunoscut autor de proză scurtă, teatru şi versuri,: "arta noastră contemporană(e) bazată în mare măsură pe publicitate decât pe meşteşug". Doamna Katia Nanu este, pe bună dreptate, tranşantă: "Nu agreez poezia fără poezie măcar în direcţia ritmului interior, a muzicalităţii, dacă nu şi a formelor clasice". De la Universitatea craioveană, profesorul Ovidiu Ghidirmic meditează camilpetrescian în beneficiul destinului tinerilor "scientişti" şi "tehnocraţi": "O cultură este o construcţie spirituală ce începe cu tradiţia, altfel spus, cu temelia. Nu ne putem imagina o casă a cărei construcţie să înceapă de la acoperiş..." Aşa este, dar cine vă mai ascultă? – l-aş întreba cu o mai veche emoţie.

De dincolo de timp, poetul Ion Panait ne sugerează să păstrăm (spre a ne cântări sufletul) un crâmpei dintr-o însemnare a traducătorilor români ai Bibliei, Gala Galaction şi V. Radu: "Ce mai facem cu simetria morală, dacă un om integru rămâne, în viaţa aceasta, fără premiul integrităţii lui?" Întrebare grea – pe care distinsul scriitor Viorel Dinescu a repetat-o cu o discreţie coerentă în literatura sa dezinvoltă aflată în interacţiune cu alchimia prezentului. Uneori însă e bine să ne amintim de îndemnul serafimic: "Adună-ţi

pacea şi liniştea în sufletul tău şi mulţi se vor sălăşlui lângă tine". Iată de ce, cum îi spuneam cândva unui student în ştiinţe dar foarte talentat în arta versurilor, ar fi excepţional să gândim ca în "Glossa" eminesciană, ca să putem eventual supravieţui printre neofilitele arghezienele "flori de mucigai".

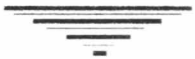

"MINUNEA ÎMPLINIRII UNUI GÂND" [1]

Renumitul profesor Ştefan Ciobanu (în sinteza "Cultura românească în Basarabia sub stăpinirea rusă") preciza în 1923: "Frământările sufletului românesc au fost un sprijin în încercările grele prin care a trecut această frântură răsăriteană a poporului nostru". Ne-am fi aşteptat că tânărul poet Petre Botezatu (n. 26 decembrie 1984), actualmente cadru didactic la Universitatea „B.P. Hasdeu" din Cahul, să se apropie de retorica liricii postmoderniste, să se împace cu fructuaţiile ei ideatice şi imagistice, pentru mulţi – atât de profitabile.

A doua sa carte (a debutat în 2005 cu placheta "Bolnav de cuvinte", repede receptată de către studenţii de la Universitatea basarabeană şi din cea gălăţeană) depăşeşte condiţia scriitorului tânăr tentat de lupta cu desăvârşirea metaforică proprie multora dintre colegii săi de generaţie şi nu numai. Precum altădată studentul clujean („expediat" de autorităţile anlice în Capitală) Ioan Alexandru (poetul harului înveşnicit de Logosul vaticinar), Petre Botezatu îşi întâmpină lectorul cu ofranda celor trei virtuţi esenţiale: iubirea, credinţa şi nădejdea.

Mărturisirea iubirii (dincolo de vertijurile vârstei care răvăşesc negreşit punctele cardinale ale sentimentelor: "Să laşi, iubito, îngerii să-ţi cânte / Ode şi imnuri...") se deschide spre simbolismul hieratic. Într-o valoroasă antologie a poeziei basarabene ("Constelaţia lirei", 1987) impresionante erau inflexiunile lirice în care precumpănea imaginea măreţiei mamei. Expresia poetică plăsmuită cu grijă de Petre Botezatu nu preia numai accentele vechii poezii basarabene. Preamărirea (blajină) a mamei implică şi devoţiunea pentru pământul natal, a cărui principală însuşire – dăinuirea – se răsfrânge asupra celorlalte valori spirituale: "În ungherul casei /

[1] Petre Botezatu, „Bolnav de cuvinte" (2005), „Lacrima adâncă" (2007), „Beresith" (2011)

dinspre Răsărit / prinsă-n două cuie / o icoană plânge / Mama mea..."; "Lasă să înflorească, mamă / fereastra casei părinteşti..."

Pentru noi românii de pretudinteni (chiar şi pentru aceia care au plecat să cerşească – nu ştiu dacă au şi obţinut – „mila" Europei), casa părintească înseamnă: cerul (ce se sprijină pe ramurile pomilor), satul ("două văi / ţin satul în braţe / ca pe un prunc / apărat de zodii"), bisericuţa dintre arbori ("Ce-şi înalţă crucea sfântă către cer"), cuvântul tatălui (care, ca şi părintele lui Octavian Goga, îi cere fiului plecat la învăţătură: "Să-ţi cinsteşti ca pe-al tău nume / Limba, Ţara şi Credinţa").

Poetul tânăr nu scrie din fericire stanţe ocazionale despre credinţa sa. Limpezimea sufletului îi reaminteşte de smerenia precumpănitoare. Pentru români, rugăciunea presupune reflectarea – în tonuri scripturistice, în ritmuri imnice – a înălţărilor şi a amărăciunilor vieţii: "Îndreaptă, Doamne, semnul sfânt al mâinii / peste pământul ce-l iubesc românii".

În raza poeziei lui Petre Botezatu, lacrimile nu se mineralizează (ca în lirica lui Panait Cerna), ci alunecă pe oglinda unei fântâni pecetluite cu ispitiri şi cu singurătăţi. "Plângem cu lacrimi de lut" pentru toate erorile trecute şi pentru cele prezente, pentru absurdităţi şi şovăiri, pentru nerecunoştinţă, pentru îmbrăţişarea mincinoasă. Ne rămâne – încă o dată – dar nu întru totul desluşită– speranţa. Tânărul creator de versuri se află în corespondenţă cu "zarea albastră" şi cu făgăduinţa psalmică a nemuririi. A auzit de "soarele dintre gratii", dar şi de jertfa tinerilor moldoveni ce şi-au lăsat trupurile în lutul malurilor Nistrului. Desigur, el ştie că uneori trecutul poate fi copleşitor. Are în suflet porunca părintelui dintr-o baladă ardeleană: să ne trăim poverile şi tot "chinul răbdat" al vieţii. În numele acestui ideal creştin, poetul Petre Botezatu va trebui să-şi continue calea, adăugând la zestrea de astăzi o necesară elevaţie stilistică, rigoare desăvârşită în construcţia (nu neapărat cu rimă, dar obligatoriu cu ritm) a stihurilor, cultură generală bogată, cunoaştere a limbajului modern. În acest timp este pregătită pentru tipar o nouă plachetă lirică intitulată „Beresith" (ebr. „la început"). Ideii de nemurire a sufletului i se adaugă un „scenariu" al supravieţuirii în acest timp – în mai multe sensuri walpurgice –, „locuit" totuşi de atâţia muritori remarcabili:

„Nu tăiaţi picioarele pădurii, mâinile ei purtătoare de verde nu i le retezaţi cu securea tocită a urii(...) Nu sfâşiaţi pieptul, plin de fluturi, al verii în care Dumnezeu îşi plimbă ochii cât zarea printre lumini..." O întrebare rămâne: îl vor asculta – în cele din urmă – „cosângenii" pe cel dăruit cu nume de apostol? Poetul Petru Botezatu cunoaşte şi vorbeşte cu har despre universul modelator de idealuri.

„CRISTALE DE FUM" [1]

"Ce făceam oare cu cenuşa dacă era mai rară decât aurul?" se întreba întrucâtva retoric Vasile Ghica – tocmai într-o epocă în care cele două simboluri ocupau adiacenţele unui pact senzorial apocaliptic. Dacă am putea retrăi vremea lui Socrate, multe dintre gândurile care însufleţesc cartea lui Vasile Ghica ar fi îngăduite pe acea „planetă" a dialogurilor. Şi, poate atunci, viaţa ne-ar părea mai puţin extravagantă.

Aceste "*Cristale de fum*" (fiind succedanee ale *incandescenţelor spiritului*) emoţionează precum supravieţuirile muzicii clasice, asaltate de ritmuri moderne. Dar noi nu vom fi, sperăm, niciodată în pericol de resemnare. Aforismele lui Ghica sunt simple precum arcurile de metal ale marilor poduri sau turnuri. Profilul de scriitor al lui Vasile Ghica se întregeşte aşadar cu mai multe sute de poeme–aforistice şi, ferindu-mă oarecum de exaltarea ipocrită, nu voi spune că totul se citeşte cu uşurinţa textelor (să le zicem) postmoderniste. Dimpotrivă, dacă există o Judecată de Apoi (cum aflăm, în ultima vreme şi de la televiziunele „reciclate" din mers, dispuse să fluture pasiuni metafizice), Vasile Ghica nu-i exhibă sentinţele. Tema vieţii ca "fum" (care vine din stanţele proto-literaturii) primeşte "armătura" clipei de faţă: *"Atât cuţitul de silex cât şi rachetele nucleare au ţâşnit din cea mai fierbinte dragoste faţă de semeni"; "Dogmatismul este carnivor. Nu se lasă până nu-şi înghite adversarii"; "Toţi suntem soldaţi ai progresului. Unii însă cu termen redus"; "Dictatura înseamnă o perpetuă Hiroshimă a ideilor"; "Omul i-a depăşit pe ceilalţi colocatari pentru că a ştiut să pună la timp mâna pe inteligenţă".*

[1] Vasile Ghica, după debutul cu „Surâsuri migdalate", a publicat „Cristale de fum", „S.O.S. iubirea", „Requiem pentru mileniul doi", „Răspântie de mileniu", „Perdafuri" ş.a. Remarcabil este volumul său intitulat „Dicţionarul personalităţilor: Nasc şi la Tecuci oameni"

În plină vârstă a înţelepciunii, Vasile Ghica, care, în numele generaţiei (oare a câta – „de sacrificiu"?) a dat, între altele, prin remarcabilele "Surâsuri migdalate", cuvenita replică agresiunii jubilante de acum o dictatură şi ceva, propune şi judecăţi de valoare (dar nu numai individuale): *"Ştie probabil Istoria cât adevăr poate duce"; "Oare la întâlnirea cu Dumnezeu nu avem voie să adresăm şi noi întrebări?"; "Nisip nu poate fabrica oricine. Deşert – din belşug"; "Cel mai perfecţionat radar al condiţiei umane ar trebui să fie bunul simţ"; "I se dă uneori drumul orbului să plece unde vede cu ochii"; "Cât de greu ne-am desprins de maimuţă. Şi cât de uşor se trezesc unii grohăind"*. Prin câte tragedii afrodisiace ne va mai fi dat să trecem ?

Muza scriitorului Vasile Ghica este onestitatea. El nu propune "confesiuni" imaginare, speculative, ci trăieşte pulsul (concret) al *ideii*. Fiind *profesor*, el ne permite să desluşim articulaţiile ideilor întâlnite. Iată un exemplu: "*Secolul douăzeci – singurul în care producţia de sânge a depăşit-o probabil pe cea de lapte*". Construcţia "internă" a raportului între "mecanic" şi "viu" presupune "secţiuni" aperceptive. Venim "cu lecţia învăţată", dar scriitorul ne surprinde prin faptul că defineşte violenţa asimilând-o cu eroarea, cu erorile şi...cu ororile!

Sunt sigur că – abordând *aforismul* – Vasile Ghica nu a uitat de "gheţurile orbitoare" din ţara (pentru mulţi neştiută) poeziei: *"Ţăranii nu scriu pe cruci decât numele şi anii limită. Restul rămâne săpat în suflete."; "Întors în satul natal, cazi în genunchi la căpătâiul fiecărei amintiri"; "Cine ar putea spune câtă singurătate a înghiţit o capodoperă?"; "De pe mănăstire, Manole a coborât direct în izvorul mitului"; "Există şi un noroi al marmorei"; "Tăiem pădurile să căutăm oaze?"*

Sub controlul inteligenţei, Vasile Ghica devine, cred, *un obiect liric*. Astfel cum am putea înţelege această inocentă rostire: "E foarte greu fără talent. Şi fără erudiţie. Dar şi cu amândouă..."

*

Nu e uşor să recunoşti că trăieşti într-o lume paradoxală, marcată de criza (şi de patologia !) "bugetului de timp", dar nutrindu-se abundent cu "jurnale intime" (nu rareori imprimate pe celuloid),

cu tragedii (contabilizate pe pagina întâi a ziarelor), comedii şi şarje, nerozii de toată mâna (ambalate freudian în costumele expresive ale nou-născuţilor şi nou-născutelor, de la 17 la 30 de ani), cu false „meditaţii" (în figura garantat – celebră a anecdotelor picante). Se observă – şi cu ochiul liber – în crucişul şi curmezişul acestor vremuri supra–realiste – *o violenţă multiplă* (ambalată însă foşnitor în poleială negustorească de împrumut), *o violenţă "multilateral dezvoltată"* (nu-i aşa?) a prostiei cu certificate şi cu diplome scorţoase, cu osanele locale, cu „titluri" obţinute la examenele gloriei sigure pentru "colectivişti" şi "oamenii muncii", cu probe "contre le mal de tête". Astăzi domină *o violenţă a minciunii* (de la abolirea *vorbirii frumoase a limbii române*, bombardată de "meteoriţi" barbari şi gaze cu persistenţă sarină) – până la extravertirea susceptibilităţilor somatice). Nu este un haos oarecare, să recunoaştem, ci unul original. El are un nivel de civilitate, morgă, papion, fler; el trepidează estetic, clipeşte doctoral, plesneşte de ... triumf. Mitocanul cu „ştaif" (de ambele sexe), recuperat din piaţa „second-hand", te admonestează dacă îţi faci datoria, dacă, de pildă, respecţi orarul cursurilor, dacă îţi îndrumi studenţii să lucreze şi nu să fure...referate şi teze.

Mecanismul care l-a produs e la fel de virtuos ca şi vocaţia (din ce în ce mai îngreuiată de „ecuaţii" etice) a profitorilor de profesie. Nu se poate să nu vă amintiţi de cele trei "orizonturi" ale intereselor umane: *dorinţe, aşteptări şi speranţe*. Nu (prea) demult acestea erau transmise prin neuitatele "regaluri" educaţionale. Pentru a înţelege ce înseamnă *cărţile* lui Vasile Ghica, ar trebui să ne întoarcem la acele impecabile combinaţii ale "limbii de lemn", prin intermediul cărora se făcea ... educaţie (desigur permanentă): *"vast câmp de acţiune", "teritoriu de fapte", "efortul colectiv", "caracter înnoitor", "eficienţă necesară", "dezideratele fundamentale", "ajustare socială", "dialog fructuos", "muncă de la om la om"* şi – mai ales – *"idealurile rezultate"*.

După cum în aceste zile *"democratice" se implementează clişee de tipul: "Ţara suferă", "Sclavia recordurilor", "Portarul are abilitatea ...", "Justiţia trage cu ochiul", "manager cu doctrina", "eroi–ai–muncii capitaliste"*. S-au „implementat" prostia poliglotă şi agresivă şi minciuna... globalizantă.

Aforismele semnate „S.O.S. iubirea" de Vasile Ghica demonstrează că putem depăşi – prin splendoarea rostirii şi rafinamentul ironic – starea de nebunie a limbajului din stridenţele căruia am citat mai sus (dar nu cele mai grobiene gafe).

Vasile Ghica este şi un privilegiat: a primit un excepţional dar de la părinţi şi l-a sporit prin învăţătură şi prin umorul de înaltă calitate. Dacă o expoziţie de pictură poate fi considerată un text, *o carte* se poate privi ca un orizont pictural. Cea mai frumoasă imagine (pe care v-o propun cu gândul că o veţi relua hermeneutic, în finalul lecturii) este: "*Omenirii i-a fost mai uşor să scrie alte biblioteci, decât să o stingă pe cea din Alexandria*" (se spune că acolo ar fi fost depuse şapte sute de mii de volume de papirus dar ele reprezentau, mai ales, copii ale unor lucrări de mare valoare). Alăturăm alte "figuri" de excelenţă a gândirii: *"Dreptul la insomnie şi-l câştigă fiecare cum poate"; "După pensionarea sufletului, creierul are şansele să rămână pe drumuri", "Filozofii nu au răspuns mulţumitor până acum nici la întrebările copiilor". "Încercăm să obişnuim şi focul cu surcele"; "Cei care nu cred în nimic sunt imbecili, nu atei"; "Şi dacă totuşi maimuţa se trage din om?"; "Idealul muştei este bălegarul"; "Ferească Dumnezeu să devenim un popor de artişti! Şi aşa ne înţelegem greu!"; "Mă tem că raţiunea e în căutarea altei specii"; "La urma urmelor şi carcera ne ajută să stăm în picioare"; "Unele statui se topesc la primele ploi ale istoriei"; "Duşmanul te ucide imediat. Ai tăi te chinuie mai întâi"; "Gândesc şi proştii, dar mai cu milă"; "Râsul nu este sănătos dacă nu te pune pe gânduri".*

Aşadar, Vasile Ghica a scris un adevărat jurnal al spiritului. Îşi apropie nume prestigioase (Baudelaire, Malraux, Balzac, Paul Claudel). Nu condamnă, nu insultă pe nimeni. Zugrăveşte, în tonuri neînşelătoare, portretul timpurilor în care s-a format şi al altor timpuri. Înţelegem, având privilegiul de a-l fi citit cu mulţi ani în urmă, că un anume „ceva" din „noua" lume nu merge. Scriitorul ne sugerează să ne renegociem – prin salvarea iubirii – destinul; şi s-o facem cu un umor uşor misterios, precum este acela care rezultă din structura cărţii sale; un umor care imită melancolia acestui început de mileniu, când se naşte prima generaţie a secolului al XXI-lea. Ca şi Paul Morand, Vasile Ghica poate spune: "*Eu sunt un*

pesimist vesel". Cărţile cu aforisme sunt literatură şi au deci un personaj – pe autorul său – spiritual, sceptic, profund, visător, repetându-ne (fiindcă suntem şcolari îndărătnici şi nu prea învăţăm din clasici) horaţianul "*carpe diem*".

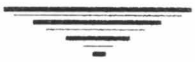

TIMPUL RUGĂCIUNII [1]

Dacă noi, oamenii "suntem un nume al unui nod de căi materiale, biologice şi spirituale" (C. Noica), să acceptăm, drept valori întemeietoare: timpul fiinţei, al cunoaşterii, al creaţiei. Părinţii (termenul este mult cuprinzător) ne-au ajutat să măsurăm în tăcere timpul rugăciunii.

Generaţia „timpului amânat", cu traiectorii nu întotdeauna faste, avea să afle că singurul reazem („nădejdea" şi „salvarea") este Dumnezeu. În Lumina cea Lină a primei poezii rostită de Arhanghelul Gavriil, al cărui crin înmiresma sufletul Prea Curatei Fecioare Maria, începe şi se strânge marea creaţie lirică a lumii: imnul sacerdotal Te Deum scris de proto-românul Niceta de Remesiana, cântările lui Roman Melodul (trăitor în vremea neobositului împărat Iustinian), creaţiile sacre ale lui Jean de la Cruz, Theresa de Avila, Angelus Silesius, caligrafiile mistice ale lui R.M. Rilke şi Paul Claudel, poemele românilor Vasile Voiculescu, Daniel Turcea, Ioan Alexandru, Ioan Iacob de la Hozeva, Teodosia Zorica Laţcu, Valeriu Bartolomeu Anania. Dacă există, şi în insula noastră de latinitate, o poezie continuă, cărturarii asceţi au preţuit-o ca pe o rugăciune neîntreruptă. De aceea cred că o asemenea creaţie nu poate fi mimată, „scenarizată" – fără riscul de a face loc, cu disimulaţie, anti-rugăciunii. Reprezentările conjuncturale care închipuie „libertatea" de a te smeri în grup, în afara altarelor, şi cât mai zgomotos (în ultima vreme) ocultează tradiţia în care a supravieţuit, aşa cum ştim – neamul nostru.

Epoca prefixoidată convenţional, uluitor de simplu aproape „globalizată", reface, într-o variantă vag coerentă, fragilul triumf al iconoclaştilor din Evul Mediu timpuriu. Nu autorul acestui text este

[1] Paul Sân Petru, "Poeme antisatanice", 2002. A debutat editorial în vol. "Urme" (1969). Alte titluri: "Poeme" (1975), "Cumpăna soarelui" (1981), "Anotimp" (1985), "Mersul pe fulger" (2003), "Rugă pe harpă" (2004).

însă vrednic să clarifice cauzalitatea alunecării unora de la dreapta credință; el poate semnala însă „proiectele" insipide, subtil–acaparante, exemple de șubrezenie a „artei" (de pildă dominația zgomotelor la un ton de răcnetele Infernului).

Îi rămâne, așadar, poetului care a trecut printre „Scilele" și „Caribdele" unei vieți „asortate" cu întreaga nebunie a lumii, să se roage împreună cu albul filelor de hârtie, pentru ca – fie și pentru o clipă – să i se arate umbra inspirată „de-o sfântă rază". Ne gândim la Cezar Baltag, Nichita Danilov, Dan Verona, Florin Grigoriu, Petre Got, Aurel Buricea. Aflat la a noua sa carte, Paul Sân-Petru (al cărui pseudonim literar îl îndreptățește la ocrotire apostolică) intră, prin titlul ales, „Poeme antisatanice", într-un binom antonimic cu o celebră lucrare ce a inflamat o numeroasă comunitate. Am observat că autorul a întrunit, în cele 171 de poeme, cele trei căi ale cunoașterii lui Dumnezeu: calea rațiunii (catafatică), intuirea spirituală, „negrăită" (apotafică) și implorarea Providenței de a veni în lumea experienței individuale. Relația cu Dumnezeu cel nevăzut se întemeiază pe înduhovnicire (același Duh, scrie Sf. Pavel, își împarte darurile oamenilor"). Or, experienței vii îi este proprie autenticitatea: „Pe drumul meu de faptă ori pe poteci de gând/ eu mă întorc la Tine, Cuvânt fără hotar/ Cum se întoarce vara la secerile ei/ Și-n dorul ei de casă, corabia la far", scrie medicul Paul Sân-Petru (*Cuvântul printre cărți*). Diversitatea relației cu Domnul înseamnă, pe de o parte, comunicarea sentimentului de bucurie, iar pe de alta – mărturisirea sentimentului de apăsare tragică. Crucea reamintește nu numai supliciul lui Iisus Hristos, ci și nădejdea („spes unica"), credința neclintită în mântuirea noastră: „Adevărul iubirii/ Cuprinzând total/ Aproapele orizontului/ Cu lumea Lui din vertical" (*Întâlnirea din vertical*).

Profesorul Virgil Nemoianu evoca personalitatea lui Anthony Burgess (autorul nu numai al cunoscutului roman „Portocala mecanică", ci și al unui scenariu despre „istoria protocreștinismului apostolic" intitulat Împărăția celor răi), cel care s-a arătat interesat de acei scriitori „capabili de religio, de religare, de aducere laolaltă, de întregire, de cuprindere a întregului lumii, de îmbrățișare completă a tuturor celor ce ne „înconjoară, bune și rele". Ar fi

aceasta o cale de a ne apropia de Divinitate. Paul Sân-Petru are, se poate crede, o asemenea chemare. Într-o prozodie preponderent clasică (amintind de melodicitatea nobilă a poeziilor lui Ioan Alexandru), autorul „Poemelor antisatanice" are, în acelaşi timp, ingenuitatea şi exultarea rugătorului care conferă o înfăţişare de taină (semantică) simbolurilor divine. Chiar dacă nu întârzie asupra Rugăciunii Domneşti, textul se încarcă de fiorul ei: „Am început din rugăciunea Ta" (*Judecată de unul*).

Iisus – modelul absolut al bunului creştin continuă să ne întrebe: „ce va folosi omul de ar dobândi lumea toată şi îşi va pierde sufletul său?" (Sf. Evanghelist Marcu, cap. 8, vs. 36-37). Cu o gândire pozitivă, nedeprimat în faţa naufragiilor lumii secularizate, poetul contemplă „moartea prin rătăcire": „Dar ce absurd să mori din rătăcire/ dintr-o eroare a altora şi-a ta/ Deşi Lumina Lui statornic arde/ Atâta beznă creşte lângă stea?" (*Ochiul de elită*). Contrazis din slăvi, poetul acceptă că „Adevărul/ e unul singur/ Şi-i cam târziu să-l mai trăiesc ..."

Cum să nu-l credem pe remarcabilul scriitor?

Sf. Clement Alexandrinul avertizează: „Acela ce vrea să spună adevărul, să fie pregătit pentru suferinţă". Examinându-şi viaţa, Paul Sân-Petru se întreabă: „Şi cum mai stăm, de-o vreme, cu credinţa? Cu mântuirea unde am ajuns?" (*Cetăţi de sare*). Aceasta pentru că nu este prea uşor canonul adevăratei pocăinţe. Plângerea, ascultarea, căderea, învrednicirea în rugăciunea deîmpreună se însoţesc de cea mai smerită evlavie: „Mă chemi, dar eu nu vin, de teamă/ Mai zăbovesc, vin nechemat;/ Aştept că sufletul meu parcă/ nu mi-i destul de înviat" (*Sacrele intuiţii*). Dacă în „Simbolul credinţei" se regăsesc tâlcurile „celor văzute şi nevăzute", pentru poetul creştin, Domnul este „un porumbel sub formă de Logos/ Cu o ramură de Lumină".

Paul Sân-Petru ne spune că a primit darul poeziei prin Hristos şi se roagă pentru ca Domnul să-i sporească talanţii: „Doamne, nu mă plâng de aer/ dă-mi lărgime de cuvânt..." (*Rugă pe harpă*); „Vreau să-ţi aud bucuria, Doamne.../ Sunt pe undeva mai aproape/ de albastrul din pisc al ochiului Tău" (Statui de vis şi Înviere); „Aştept să

mă înveți mai mult/ Atâta de veșnic și bine!" (*Asigurând pe Dumnezeu*). Părintele Alexandre Schmemann (1921-1983) subliniază că „prefacerea pâinii și a vinului în Trupul și Sângele lui Hristos se săvârșește prin epicleză", adică prin rugăciunea chemării Sfântului Duh.

Acest Bine transformă adunarea (credincioșilor, n.n.) într-o intrare și înălțare, ne deschide mintea pentru a auzi și primi Cuvântul lui Dumnezeu, introduce jertfa noastră, aducerea noastră și jertfa lui Hristos". Pentru poetul Sân-Petru, taina euharistică reprezintă participare nemijlocită: „Ca să mă umplu pentru veci de Tine/ din trupul Tău beau sânge și mănânc" (*Rămânerea cu El*). Cine crede cu temeinicie în jertfa și în Învierea Mântuitorului știe că forțele satanice nu pot birui tinerețea eternă a Bisericii lui Hristos. Așa încât, „păienjenișul" zborurilor demonice pe care-l semnalează autorul „Poemelor antisatanice" rămâne, printre altele, încă o nedeslușire. Paul Sân-Petru numește câteva terifiante „autorități" infernale: Mamona, Lucifer (căzut din Harul divin), Azazel (demonul pustiurilor), - acesta din urmă cunoscut în popor datorită expresiei „țap ispășitor" și figurat de Sân-Petru într-un poem dedicat scriitorului Simon Ajarescu.

Azazel îl va ispiti pe Iisus în deșertul Carantaniei. Scriitorul, întors cu bucurie la dreapta credință a părinților săi, este asigurat că la Judecata de Apoi va sta de-a dreapta Domnului, în turma oilor și nu în mulțimea neastâmpărată a caprelor: „Ce drept mă vei scoate, Iisuse, ce drept/ Din partea cea dreaptă a morții/ la marile-alegeri de capre și oi" (*În grija de turmă*). Chinurile Iadului sunt fără de fine: focul cumplit, obscur și de nestins, gheața și frigul, întunecata vedere, foamea și setea, zbaterea viermelui neodihnit al conștiinței, întunericul absolut, deznădăjduirea, suferința perpetuă. Poetul însă știe că Învierea Domnului a început cu mântuitoarea coborâre la „neamuri", unde, cum zice Eminescu, el „duce" Lumina și Viața.

Așadar de ce scriu poeții despre Satana? Vor fi aflat de la curajosul retor Sf. Ioan Gură de Aur că: „Toți cei ce cugetă la Gheena, de ea nu vor scăpa". Ca „lipsă a Binelui", metafora negativă exorcizează păcatul. Sf. Apostol Pavel arată că „Nu fac

binele pe care-l vreau, ci răul pe care nu-l vreau. Şi dacă fac ce nu vreau, nu eu sunt cel ce fac, ci păcatul care locuieşte în mine". În acest sens, discursul poetului Sân-Petru este explicit: „Ştii Tu mai bine/ că niciodată nu am fost singur:/ ori am fost cu Mamona/ ori am fost cu Tine;/ şi din nou cu el şi iar înapoi" (*Pendulările*).

Nu poţi fi crezut, ca poet, de către ceilalţi dacă nu ai şi vocaţie de părinte. Paul Sân-Petru (medic de profesie) reprezintă un asemenea om. Parabola ostaşului roman (cu suliţa însângerată) privind „cum Iisus atinge un nor...", poate cea mai expresivă imagine din prestigioasa sa operă poetică, trimite la soarta literatorului care, luptându-se cu vorbele lui şi cu ale altora, „încearcă a se ascunde", cu toate păcatele lumii, în timpul său profan. El nu mai găseşte însă locul dorit pentru că, scriind, participând la revelaţie e înconjurat de Lumina dumnezeiască precum de un dar neaşteptat.

Suntem oare conştienţi de strălucirea acestui dar? Dobândindu-l, poetul Paul Sân-Petru se identifică fericit cu „lumina conştiinţei": „Atâta Înviere a fost în Tine/ Tu vei împărţi-o ca pe-un dar/ Când harul Tău va şti să se oprească/ pe cel ce îngenunche la altar". Lăudat să fie acela care se pleacă în rugăciune cutremurată de lacrimi în faţa Altarului neamului său spre care s-au îndreptat privegherile credinţei, nădejdii şi iubirii. Acesta este timpul rugăciunii într-o ţară pe care o numim „Grădina Maicii Domnului".

"ÎNTÂLNIRI CONFORTANTE" [1]

"Întâlnirile" cu artiştii plastici din Sud-Estul României şi cu mulţi dintre aceia care şi-au etalat talentul pe „treptele" orizontului dunărean, al căror generos amfitrion este, în primele decenii ale mileniului, Cornelui Stoica, membru al UAP, îi prilejuiesc lectorului ceasuri agreabile de meditaţie. Contestate de ignoranţii "cu ştaif" dar şi de "gulerele albite", aceste locuri de la marginea (de acum) a ţării nu sunt pustiite de repere. Tatăl marelui portretist român Camil Ressu a fost apropiat, în vremea studiilor, de Mihai Eminescu. Pictoriţa Lola Roth provine dintr-o familie iubitoare de limbă veche şi de fior eminescian, al cărei exponent, nu îndeajuns studiat, ţinând „linia" gloselor hasdeiene, este Hariton Tiktin. Iată (să facem o dreaptă împărţire între cuvânt şi culoare) femeia din "Studiu de expresie": "are ochii asimetrici. Toată înfăţişarea ei exprimă suferinţă". Fraţii Constantin Ticu Arămescu şi Georgeta Arămescu Anderson se înrudesc cu un geniu al economiei, Virgil Madgearu. S-au născut în "casa directorului" din "cetatea" Liceului "Alecsandri", onorată (nu numai cu prezenţa, ci şi cu spiritul critic) cu un veac în urmă de Regele României Carol I. Fraţii Arămescu au creat şi au sporit "texturile" plastice în îndepărtata Americă, dar recunoaşterea artei lor vine totuşi de acasă. Nu întâmplător doamna Anderson s-a recules la un românesc "zid de mănăstire". De dicolo de Mănăstirea Putna unde a fost primită (de către curajosul Părinte Pimen, demn ierarh al Sucevei) monahia Benedicta – acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga, îşi înalţă din şirurile cărţii lui Stoica cuvântul de preţuire pentru plasticiana Lucia Cosmescu: "operă vie şi personală, mai stabilă şi mai de durată decât existenţa însăşi". Sculptorul Vasile Onuţ, un boem din familia de spirite a lui Lică Rugină şi Ioan

[1] Principalele lucrări ale profesorului Corneliu Stoica sunt: „Numai stejarii" (1983), „Toamna scrie simfonii" (1991), „Artişti plastici de la Dunărea de Jos" (1999), „Monumente religioase în municipiul Galaţi" (2001), „Întâlniri confortante" (2007)

Petulias, a prozatorului Mihai Coron şi a sculptorului de geniu Silviu Catargiu, era un apropiat al misterelor poetice blagiene. O lucrare a sa este intitulată "Mai cade o stea".

M-au impresionat cuvintele doamnei Maia Zamfirescu – Bedivan: "În Galaţi am aflat ce înseamnă să suferi, ce înseamnă să te ruşinezi că nu-ţi stă în fire să curmi răul". Îl cunosc de mult pe Marcel Bejan, ale cărui tablouri sunt echivalate de autorul cărţii cu "adevărate poeme cromatice". În zgomotul metalic al vremii, aproape toate lucrările acestui om minunat, modest şi cuminte constituie o metaforă morală şi artistică în care recunoaştem un singur glas: "Vorbeşte tăcerea". Corneliu Stoica are priceperea de a surprinde aceste stări existenţiale ce înrâuresc o operă „vizuală". Un tânăr portretist, Cornel Corcăcel, propune "personaje" memorabile "brodate" pe sentimentul solitudinii, iar Cristian Bădălan are deja faimă de important pictor monumental. Am văzut frescele din Catedrala "Naşterea Domnului" din Baia Mare (le bănuim la fel de luminoase pe cele ce vor împodobi demult visata Catredală a Mântuirii Neamului Românesc). Culorile cresc din ele însele spre acea (de nenumit) transparenţă a harului (fapt care-i tulbură mai ales pe cei – nu chiar puţini – care vor să smulgă icoanele din faţa copiilor). Artistul Sterică Bădălan este deja o prezenţă irecuzabilă în pictura românească. Este suficient să privim "Luminile de primăvară" (rezumate pe coperta principală a lucrării despre care vorbim) ca să avem măsura incontestabilului său talent.

Culorile consacrate prin jertfa de sine respiră chiar şi după ce maestrul a fost chemat în rânduiala veşniciei. Mă gândesc din nou la Ioan Simion Mărculescu şi la "paginile" mari "de pop-art" ale operei sale. În atelierul său, – în anii de „nechezol" – la o cafea imperial–amară (pe balanţa căreia evocam anii de studenţie clujeană, ritual boem din care nu lipseau excepţionalii Ingo Glass (astăzi o celebritate müncheneză) şi Silviu Catargiu, băiatul pietrarului din Capu–Câmpului) ne înzăpezeam, tineri fiind, în metaforele speranţei. Există astăzi, fără îndoială, o inflaţie de lucrări „revoluţionare" (vorbă să fie!), derutante din punct de vedere estetic (care ucid florile, de pildă). Lor li se opun, la noi, creaţiile lui Nicolae Cărbunaru, Eugen Crăciun, N. Einhorn, Tatiana Mihăilescu, Costel Neamţu, "un redutabil pastelist", Teodor Vişan şi, mai ales –

pânzele regretatului maestru Nicolae Spirescu. Să nu-i uităm pe Jana şi Gheorghe Andreescu, Mihai Dăscălescu, Constantin Dimofte, Emilia Iacob, Vasile Neagu (subtil intelectual, atras de "filosofia" naturii învinsă, la timp, de vise).

Gheorghe Mihai Coron pictează la fel cum se roagă, cu tot freamătul fiinţei sale. Demonii împotrivirii la frumos, înşelătoriile de tot felul se retrag sub pământul florilor şi sub apele întrupate din culori înduhovnicite. Aurel Manole aduce mărturia Sfintei Cruci în discursul său despre timpul de jertfă al marelui artist, în timp ce Romeo Antonie Pălie interpretează, la "instrumente" ritualice proprii, semnele apocatastazei. O lectură din Sf. Matei (24, 3-8) le-ar fi, cred, de mare ajutor unor tineri devastaţi de „retorica" încrâncenată a teleaştilor pentru a nu se lăsa robiţi de amăgelile timpului.

Am în faţă un modest "catalog" elaborat în 1989 de sculptorul Alexandru Pamfil. Nici astăzi, "Victoriile" sale de piatră nu s-au risipit.

Autorul sintezei intitulate colocvial "Întâlniri confortante", dl. Corneliu Stoica, preia, în spirit, valoarea irepetabilelor semne ale statorniciei. O carte frumoasă şi dreaptă, împrumutând inspirat forma Cenaclului din mitologia altor vârste. Porţile ei uşoare, rămân mereu deschise. Şi, ascultând atâtea glasuri de culori din preajmă, mă întreb şcolăreşte: nu s-au ridicat ele oare din lemn de rezonanţă?

ÎNSEMNĂRI DESPRE "ORA 25"

Europa – ca "operă deschisă"

Motto: "Drumul cel mai scurt către tine
însuţi duce în jurul lumii"
Keiserling

Rămân de parcurs secundele încă unui lustru de lumină pitagoreică. Ca în orice tip de limbaj, el preia şi aprofundează, într-un registru dramatic, tensiunile *timpului prim*: neobosita căutare a Absolutului, cuantificarea ordinii cosmice, libertatea spiritului. Europei nu-i lipseşte memoria afectivă. Iată de ce, pe marginea unui adagiu borgesian, vom spune că a rescrie – în acest moment al adevărului – pagină cu pagină – cronica bătrânului tărâm, înseamnă de fapt a accepta o altă operă, absolut nouă, cu infinite semnificaţii reflexive.

Sintagma "cortina de fier" aparţinând ironiei cinice a unui venerat politician de la mijlocul trecutului secol era provocatoare şi nedreaptă. *Dincoace*, am crescut noi – numita "generaţie irosită", care nu am cunoscut decât "cortina" firelor de lumină şi de iarbă, a ploilor şi a zăpezilor villoniene. Refuzaţi, aproape până la capăt, de timpul fast, ne-am încăpăţânat în a respinge valorile incerte. Se vorbeşte despre o lume aruncată (oare de către cine?) în "groapa istoriei". Să reprezinte ea o parte din istoria contemporană a Europei care, cum scrie François Mauriac, "stă cuprinsă într-o pădure de cruci"?

În ce ne priveşte, încadrăm Europa în paradigma valéryană: spaţiul dinamic al filosofiei eline, conduita pragmatică a statului roman, generozitatea gândirii creştine.

Să ne înţelegem în limba română: Europa „se naşte" în anul 325, la Conciliul de la Niceea, în prezenţa împăratului Constantin

cel Mare. Din nefericire, absența, excluderea acestor dominante spirituale din educație, sau chiar tratarea lor superficială, aroganța (provenită dintr-o efemeră opulență) au îndepărtat Europa de ea însăși, mai bine zis – au ocultat acel teritoriu proteic – prin virtuțile cardinale cultivate de antici: simplitatea, dreptatea, înțelepciunea și curajul de a ne apropia (prin iubire, prin credință și speranță) de desăvârșire.

Există așadar o tinerețe a Europei. Zeus se îndrăgostise de o Europă–copil. Când ea a dobândit fii, aceștia au învățat *să învingă* (prin gândire, precum Rhadamanthus, judecătorul din Infern) sau *să înțeleagă înfrângerea* (precum Sarpedon, învins de Patrocle). Bărbați înzestrați cu daruri mirabile se desprind, în alte legende, din lutul matricial european. Va fi fost Europa o oceanidă (în priveghere antică), o constelație? Astăzi, Cavalerul e cărunt, pustia din jurul său s-a scufundat într-o eclipsă parcă mult prea amară, iar lupta cu păianjenii urâtului pare absurdă; și totuși, înrudite cu Spiritul, trecând de la umorul aluziv – la ironie și sarcasm, textele acestui turnir dublează ritmurile Ideii morale.

Tonic incitantă, călătoria generațiilor de față pe diagonala acestui timp (când Europa e o operă deschisă) se va constitui într-un "protocol" al speranței. Speranța că putem rămâne incoruptibili; că vom respinge oportunismul și că vom ști să spunem "nu" iconoclasmului, violenței disprețului. Sperăm că vom conviețui cu binele, în pacea spiritului, că ne vom putea bucura de existența valorii și că vom munci pentru consolidarea ei fără a cere să fim răsplătiți.

Astăzi cu fărâme de cer în suflet, să ne depărtăm, așadar, preț de o tristețe, de echivocurile acestei lumi și vom înțelege cât de profund lirică este bucuria de a spera la un continent al demnității.

EUROPE AS OPERA APERTA

Motto: "The shortest way to your own self takes you around the world". Keiserling.

We still have to spend the seconds of the last Pythagorean light. Like any kind of language, it takes over and deepens the tensions of primary Time dramatically: the inexaustible search for the Absolute, the quantification of the cosmic order, the freedom of the spirit. Europe does not lack affective memory. That is way, in connection with a Borgesian adage, we can say that to rewrite – in this moment of truth, page for page – the Chronicle of the old realm means to accept another work of art, full of infinite reflexive meanings. The "Iron Curtain" sintagm, belonging to the cynical irony of a venerable politician of the old-century, was provocative and unjust. The side of the Curtain hid us – the so-called "lost generation" who accepted only the "curtain" of the leaves of light and grass, the Villonian rains and snows. Rejected, almost to the end, by the good-fated Time, we persisted in saying "No" to doubtful values. They speak about a world thrown (by whom?) into the "dustbin of history". Could that also be part of the contemporary history of Europe which, as Francois Mauriac says, "lies within a forest of crosses"? As far as we are concerned, we place Europe within the Valeryian paradigm, the dynamic space of Greek philosophy, the pragmatic conduct of the Roman state, and the generosity of Christian thought (Europe: 325 after Chi). Unfortunately, the absence, the exclusion of these spiritual dominants from education, their superficial treatment, the arrogance (derived from an ephemeral opulence) have estranged Europe from itself or, in other words, have occulted that territory proteic by the cardinal virtues

developed by the ancients: simplicity, justice, wisdom and the courage to reach (through love, through faith and hope) for perfection. Therefore, there used to be a young Europe. When Zeus fell in love with a child-Europe. When she gave birth to her sons, the latter learned how to win (by thinking, as Rhadamanthus, a judge in the Inferno) or to understand defeat (as Sarpedonus, defeated by Patrocles).Men endowed with miraculous gifts tear themselves away, in order legends, from the European clay.

Could Europe have been an Oceanid (under Atlantic watch), a constellation condensed by Uranus, a (stylistic and existential) route of the crippled Chronos, of the Giants, of the prophetic Nymphs? A coherent answer would be given by using different colours which, by juxtaposition, would resettle the Babylonian ziggurat. One more reason to set much store by this fascinating space with access to eternity. If "Time, this great sculptor" (as Marguerite Yourcenar put it) works like a hypostasis, the Romanian people is a vestor of the Thracian mystery, of the predicates of Greek through and Latin phenomenology, a spiritual architecture built on the philosopher's stone of the Olympus, under the sacred of the Tabor. All the values that the Romanians have brought forth for two millenia to deliver their message in the European agora can be referred to the two determinations of the light: one – diurnal, with height and breaks; the other one – unborn light, of the spiritual balance. We tend to compare this state of grace to the two parts of one of Europe's most beautiful books: "Codex Aureus"; one is in Alba Iulia, Romania, the other – in Britain; together they make up a divine work which breathes the celestial air, the same every-where. Looked at as an effigy, Europe has all the characteristics of a bas-relief; we notice here the Temple allegory which Heidegger wrote so much about. But we do not think of an edifice emptied by the throb of human feelings. We would love to write on its frontispiece what St. Augustine once admitted, stirred by the great feeling of absolute love: "Inquietum est cor nostrum donec requiescat in Te". One can find here a sensitive return to totality, a rethinking of the essence. For this we assume the responsibility to consider today's Europe an "opera aperta" to the revelations of a new, wise, creative Time.

(Transladed by Petru Iamandi)

DRUM CĂTRE NORD

– Cu lebede negre şi cu un crin sălbatic –

Aş fi dorit ca peste aceste cuvinte să nu se aştearnă zilele albe. Pentru că mitologia germană a câmpiilor vălurite ale Meklemburgului a stat, într-un noiembrie atemporal, sub zodie de ambră. Am plecat absolut nemeritat şi dintr-o ciudată întâmplare – (căci „dosarul" m-ar fi ţinut încă cinci veacuri aici, în Sud) – către Nordul mai presus de vârstele istoriilor reci. M-au întâmpinat case mici, cu acoperişuri roşii odinioară, cu privirile deschise către grădini tăcute. Germania are un alt cer deasupra. Cercetând lumina nopţii, am aflat la Schwerin, astrul Alfa din Carul Mic, zăbovind în vârful pinilor de Saxa. Era Steaua Polară, la patru sute de ani lumină. Acolo, în nordul Germaniei, lacurile îşi înclină apele către Baltica. Le-am întâlnit peste tot mărginite de păduri înalte şi negre. Ramurile vaste poartă tinereţea pentru ultimul popas al culorilor. Aşezările se învelesc în soarele cu amintiri văratece, cu semne de taină deşteptate la porţile baltice. Aici se întorc pânzele albe; o insulă de albastru trece deasupra anotimpului.

Am rămas mai multă vreme în faţa porţelanurilor aduse din Dresda acum o jumătate de mileniu şi m-au cutreierat gânduri despre care nu bănuiam că au fost ţesute spre a fi citite doar o singură dată. Au încremenit – dar nu de ger – izvoarele în pânzele lui Pieter van Laer şi Both, în timp ce "Santinela" lui Carel Fabritius, dormitând pe o scândură, cu uniforma zdrenţuită, păzeşte o lume pe care numai arta o recheamă din uitare. La primul nivel al palatului ducal din Schwerin se amenajase un muzeu politehnic ce însumează principalele cuceriri ale ştiinţei moderne; exponatele (miniaturi însufleţite de impulsuri electrice) te conving că poţi produce, printr-o simplă răsucire de manetă: energie, fontă, tablă subţire, zahăr, tractoare. Nu şi fericire. Sau poate aşa se numeşte chipul convivilor din această ţară prosperă? Să recunoaştem că

ipóstaza aceasta de "homo faber" flatează orice vârstă şi orice profesiune.

Farul de la Warnemünde e împins în mare de o cărare de piatră; împrejur veghează, cu sutele de mii, albatroşii – prea mari şi prea ursuzi ca să mai plutească, şi în aceste vremuri, într-o poezie. Iar Byron, alungat de propriile patimi, şi-a scufundat condeiul într-o margine de univers... Am bănuit că dincolo este Danemarca şi eram hotărât să mă solidarizez cu îngândurarea lui Hamlet. Ca în anii de liceu, în inimă mi s-a deschis, curată, o pagină din Bălcescu.

Auzisem vag, în universitatea din Cluj, despre sculptorul Ernst Barlach (1870-1938). Numele său reprezintă şi astăzi pentru germani un simbol, o exemplară onoare patriotică. Prigonit de fascişti, el s-a refugiat în apropiere de Güstrow. Nu ştiu dacă atelierul putea fi mai bine aşezat decât între fagii uriaşi, copleşitori, demni şi aparent singuri. A dus piatră din Hercinicii sudici, ale căror creste au fost potolite de aceleaşi furtuni (ca şi cele ale munţilor Dobrogei) în blânde caravane de dealuri încăpăţinându-se să păstreze amintirea piscurilor; ele adâncesc astăzi asfinţitul cu sfială şi cu o blajină mulţumire.

Şi aici vremea şi-a ascuns o parte din podoabe sub nisipuri. Sculpturile lui Barlach definesc – în balanţa expresionismului – teama şi dragostea. Artistul le-a însoţit de versuri pe care la data (îndepărtată) a aventurii mele germane bătrânul custode, prieten nedezminţit al României, mi le citea oficiind pare că o nebănuită plecare spre purgatoriu...

"Zburătorii" lui Barlach îmi aduc aminte vorbele lui Goethe din "Wilhelm Meister": "Unde sunt de folos este patria mea!" Războiul de 30 de ani îşi mai poartă oştile de umbre pe coridoarele albe ale recviemului lui Wallenstein. Ecourile sunt trezite de acordurile romantice din "Oda pentru bunic" "Seid umschlungen, Milionen! Diese Kuss der ganzen welt" („îmbrăţişaţi-vă, milioane de oameni! Acest sărut îl dăm dar întregii lumi").

Lebede negre se apropie de ţărmurile lacului wagnerian, asemenea unor pajure dintr-un basm ascultat în Bucovina întemeierii unei copilării ameninţate de pustietăţi. Am păstrat de la dejunul „deschis" câte o fărâmă de pâine. Mă aplec cu smerenie iubitoare în faţa lebedelor negre. Când se apropie de mal parcă

încheie un manuscris de poezie. Lebedele negre scriu pe ape numele lui Lohengrin...

La Postdam, pulsează, în ideale antiteze, fastul medieval al Sans–Souci-ului, un regal de artă care traversează în pas de vals lumina verde a grădinilor şi urneşte metafora timpului. Marmora a împrumutat culoarea cerului şi forma strugurelui de chihlimbar. Văzând cum a acţionat spiritul romantic asupra lui Frederik al II-lea, mi-am adus aminte de dialogurile ce le-a însăilat aici ironicul Voltaire. Sunt prea departe de ei; am cules o frunză galbenă de pe braţul Afroditei.

Troia legendară şi altarul ei au fost aduse de nordicul Heinrich Schliemann (1822-1890) la Pergamon ca să cearnă veacurile şi să smulgă din muţenie imnurile Ilionului. Afară, te întâmpină o altă lume; chei de bolţi sfărâmate, ferestre dinspre palate de cristal, geometrii îndrăzneţe şi utile de vârstă recentă... V-am propus un drum către nord, călăuzit de Steaua Polară. Între timp am aflat că, datorită echinocţiilor, ea îşi transferă denumirea mereu altor astre; peste două milenii, se spune, visătoarea Vega, acum atât de aproape, va sprijini bolta numai cu un bob de lumină...

Măreţia epică a acestor corăbii călătoare clădeşte pe efigiile iernii – care este oricum prezentă în echilibrul emisferelor – destine gotice. Iar "Urciorul de aur" al lui Hoffmann poartă pentru mine un crin sălbatic. Încă nu poate fi văzut.

O EVOCARE

Iarna nu fusese prea grea. Zilele reci se mai încurcau printre cele vag însorite iar cerul respirând printre mreje de nouri promitea o primăvară prelungă. Mugurii de oţetari se prinseseră de pervazul ferestrei lângă care, după o noapte albă, aşteptam ora plecării la şcoală. În acea dimineaţă nu m-am trezit sirenele de la "Titan" nici prăvălirile de aburi ale locomotivelor de la Gara de mărfuri. Pe scaunul din faţă triumfa desenul (mai mulţi cai sălbatici scăldându-se într-un vad de râu) de pe ghiozdanul de carton presat.

Prin uşa întredeschisă îl priveam pe bărbatul în haină de piele: şapca neagră îi furase, dacă avea, toată fruntea; bătea cu un deget în tocul unui pistolet, probabil în ritmul unei anume stări de nervi. Omul avea picioarele scurte şi rotunjite înspre înafară, de parcă ar fi luat forma pântecului unui cal de stepă. Tovarăşii îl lăsaseră „de pază" după ce îl luaseră pe Tata. Eram oare conştient că participasem la o nenorocire? Ne aflam în postul Paştelui. Venit din prizonierat, Tata purtase câteva mii de kilometri drept dar, nişte cartofi siberieni. Venit din „ţara roşie", Tata nu reuşise decât a face „munci cu ziua" într-un atelier provizoriu în care – zicea dânsul – trona un mare steag al "liberatorilor". "Prizonierul" din fosta Marină Regală a aruncat câteva sudalme şi a fost concediat. Iar patronul Furnaris îşi trimitea zilnic tânăra consoartă, spre a recupera chiria tot mai...restantă. De fapt, "oamenii muncii" îi luaseră băcanului proprietatea, adică toate nenorocitele de case care alcătuiseră cândva strada săracă cu onomastică îndepărtat–istorică. Eram avantajaţi faţă de alţii pentru că, în urmă cu ani, un primar cumsecade (despre care lumea spune că ar fi orbit citind), tocmise nişte meşteri ca să înşiruie în lutul galben câteva mii de bolovani de râu. Bolovanii sporeau scrâşnetul căruţelor, ba chiar vibrau la bombăneala bocancilor vreunui muşteriu, scos pe brânci de către comesenii de la cârciuma din colţ. Punga de noroi pe care era aşezat oraşul a transformat valea într-o cutie de rezonanţă. Astfel

încât biserica "Sf. Nicolae" şi "Metocul" mănăstiresc păreau din altă lume, lăsate din cer ca un dar pentru un Crăciun fără de sfârşit...

Pe strada noastră nu treceau maşinile ocupanţilor; şi-ar fi stricat fără îndoială faima. Tocmai de aceea, huruiala unui "Gaz", portierele buşite, mormăitul cizmelor de cauciuc au stârnit panică: Toţi vecinii amuţiseră – aşa mi s-a spus mult mai târziu. Laşitatea se afla, şi atunci, la marele preţ al fricii.

– Au oprit în faţa casei noastre, strigase înainte Mama; "Stingeţi lumina, nu mai vorbim. Poarta e închisă. Doamne ajută-ne!" Peste câteva secunde însă "ei" erau în casă. Se mişcau în jurul lui Tata, îl întrebau ceva şi (nu mi se părea) îl loveau. Cămaşa albă, precum aceea de mire, era stropită de sânge: "Tot mai vorbeşti de rău, ai?"

Îmi amintesc mult mai bine ţipătul Mamei: "Ce rău v-a făcut omul acesta? Cine sunteţi dumneavoastră? Abia a venit din prizonierat. Ne-aţi speriat copilul! Ce căutaţi aici la noi? Cine v-a dat voie? Abia trăim!"

(Peste mulţi ani aveam să citesc uimirea în ochii elevilor care aflau din "Hronicul..." lui Lucian Blaga că poetul "marii treceri" a stat mult timp fără cuvânt). "Fără cuvânt" am rămas toată noaptea şi fără dorinţa de a vorbi cu cineva alte, câteva zile. Pe Tata l-au luat (chiar atunci) "pentru o declaraţie scurtă" pe care avea s-o tot scrie, vreme de câteva mii de zile, prin celulele Ardealului.

Aşa, plutind parcă în alt timp, m-a adus Mama în faţa învăţătorului. I-a explicat ce se întâmplase în acea noapte. Domnul avea renumele unui susţinător al "noilor organe", dar Mama nu s-a temut. Până atunci treceam drept un elev bun şi foarte prietenos. Acum amuţisem. Domnul m-a dus la locul meu din banca a doua şi mi-a zis: "Aşa nu te recunosc, *hai vorbeşte, spune-mi ceva*, o poezie, doar ştii atâtea... Spune ceva băieţilor, doar noi te iubim, hai, vorbeşte...Clasa noastră are numai băieţi curajoşi!..."

Am uitat multe dintre evenimentele neînsemnatei mele existenţe. Prea multe. Dar căldura din glasul învăţătorului nu am cum să o alung din memorie. M-am ridicat şi am privit colţul din dreapta al ferestrei înalte şi am rostit ca în colţul odăii noastre: *"Tatăl nostru, carele eşti în ceruri..."*

La fiecare dintre examenele publice pe care le-am susținut mai apoi, "Domnul" a fost de față. Ultima dată mi-a oferit o orhidee. Vorbisem despre magistratura comicului în critica de poezie. Cu o orhidee m-am dus nu peste mult timp la capela unde câteva lumini îl prohodeau. Am anunțat toate forurile, robustele autorități pe care le servise cu asupra de măsură. Nu s-au clintit, nici nu-l recunoșteau.

Pe învățătorul nostru l-am dus la mormânt împreună cu câțiva vecini și ei dascăli modești, cu fiica sa, profesoară de istorie undeva spre Ardeal, și cu un bătrân duhovnic. Cu brațele disperate (disperarea din noaptea cea lungă a copilăriei) i-am ridicat sicriul și l-am așezat deasupra umărului stâng. Eram pentru ultima oară împreună.

– *Spune ceva*, m-a îndemnat, în fața "porții" de pământ reavăn, prietenul meu fizicianul transilvan. În rostirea blândă a ardeleanului, astăzi plecat și el spre veșnicii, am recunoscut arcurile albastre ale altui timp. Florile visate și plânse din țara copilăriei respirau încă: *"Tatăl nostru carele ești în ceruri..."*

*

"*Cred întru unul Dumnezeu...*" Rostim *Crezul* în fața Arhetipurilor cerești, precum creștinii din cel de-al IV-lea secol. Călătorind în spațiile spiritualității românești, suntem încredințați că o însemnătate particulară o are faptul că strămoșii noștri iubitori de învățătură români (vorbitori de latină, greacă, slavonă) s-au inițiat în textele sacre. "Abecedarul" nostru are așadar o structură dual: odată cu asimilarea bine temperată a valorilor pozitive, pragmatice, el propune (încă în dimineața ființei creștinismului) o identificare cu dreapta credință.

Marile teme (tema învingerii morții, a bucuriei Învierii, euharistia), se află așa cum ne învață I.P.S. Nestor Vornicescu, încă în scrierile patristice din secolele III–IV d.Ch. (texte–martirologii despre Epictet și Astion, Dasius, Aemilianus, Sava Gotul). Parcă l-am văzut și parcă i-am auzit sfaturile celui ce l-au ascultat la amvon pe Sf. Ioan Casian-Dobrogeanul. Episcopul Laurențiu, în sec. IV, scria la fel ca Sf. Antim Ivireanu din sec. al XVIII-lea sau ca părinții veacului nostru: "*Făgăduisem că mă voi lepăda de lucrurile diavolești, dar n-am putut să-mi realizez făgăduința!*" Cum să nu se

facă înţeles? Sf. Niceta Ramesiana, proto-român şi el, redacta cărţi de învăţătură. A întemeiat "privegherea" şi recomanda tinerilor interpretarea muzicală a psalmilor. Suntem în mijlocul anilor 350 d.Ch. când acest mare înţelept întemeia versetele imnului *Te Deum Laudamus*, cunoscut astăzi ca o rugăciune planetară. Câţi dintre cei ce spun "*In Te, Domine, speravi, non confundatur in aeternum*" ştiu că autorul era un daco–roman? Dionisie cel Smerit–Exiguul (sec. V), călugărit în Dobrogea, era de atunci considerat "o bibliotecă vie". El ne-a dat un calendar creştin.

Cronicile Moldovei, primele creaţii lirice, întreaga literatură clasică şi modernă poartă însemnele credinţei (Rugăciunea, Comuniunea, Asemănarea cu Dumnezeu). Bălcescu îşi încredinţa contemporanii că Iisus "descoperă fiecărui individ *legea libertăţii, a demnităţii, a moralităţii şi a perfecţiunii absolute*". Vectorul de sens al marii noastre literaturi este *legea morală* şi nu "*râvna gloriei*". Prin poeziile lui Alecsandri, Eminescu, Macedonski şi apoi prin creaţia lui Sadoveanu, Agârbiceanu, Pillat, Ion Barbu, se valorizează conceptul de "homo religiosus". Conţinând relevanţe sapienţiale, opera lui Vasile Alecsandri reprezintă şi astăzi o poveste a *luminii* care devine *lume*. Ipoteza (dirijată) unui important critic interbelic, potrivit căreia Mihai Eminescu ar fi un "*poet păgân*", se menţine încă drept titlu de inventar arhivistic. Cercetând evoluţia unor străvechi vocabule (*a crede, credinţă, crezământ*) în poeziile autume şi postume, ne apropiem, aşa cum am mai îndrăznit să spun, de modul de a gândi al autorului "*Rugăciunii*". Poezia se înscrie în vechi tipare creştine: "îngenunchem rugându-ne". Alcătuirea lăuntrică a simbolurilor sacre relevă un spirit purtător de învăţătură bizantină. E bine ca o naţiune să aibă în istoria sa mai mulţi poeţi decât "demnitari". Unul dintre cei mari a pornit să destrame întunericul: "*Deodată-n negre ziduri lumina dă năvală...*" De ce geniul creştin este călăuză a "chipului de lut"? Pentru că el pluteşte în adevărurile ultime, pentru că numai astfel însenineză timpurile. Rugându-se, au scris Coşbuc, Iosif, Goga, Pillat, Cotruş, Radu Gyr.

"Icoane ale vremii" ar trebui să rămână pentru "cei care care vin", creatorii care au adus din temniţele "obsedantelor decenii" pilda scrisă, rostită, a jertfei lor (Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic,

Vasile Militaru) sau care în vremuri de cumpănă au caligrafiat epifanii (Dan Turcea, Ioan Alexandru, Cezar Baltag, Dan Verona, Nichita Danilov, Monahia Teodosia Zorica Laţcu). Pe acest pământ aflat "între ideal şi sfinţenie", credinţa tinerilor ar trebui să reprezinte nu numai o virtute cardinală, ci şi o redută a nobleţii spirituale. Să le dăruim împreună Lumina din Lumină. Nu ne-am împrumutat cu nimic: le dăruim totul. Creaţia şi Relevaţia (pe care acum marii oameni de ştiinţă le înţeleg drept căi de apropiere de Dumnezeu) estompează zgomotele, disperarea unei anumite "arte" satanice, fracturate, făţarnice; ea celebrează – nu ştiu de ce – întunericul. Suntem un popor "de demult" dar cu suflet juvenil: nu aclamăm excesele ce duc (i-au dus şi pe alţii) la ruină spirituală. Asemenea marilor noastre conştiinţe să rămânem, cum spun poeţii, "într-o singură icoană".

*

Iarna calcă dincolo de câteva frunze iradiate sălbatic de două anotimpuri. În arborii din pădurea vieţii noastre, iată, mai creşte un inel, reamintind mitul Anei Perenna. O jumătate a destinului său are chipul spiritualizat al iubirii de Absolut: emisfera limitată de cele două echinoxuri: de toamnă şi de primăvară. La mijloc, îşi ridică faldurile polare solstiţiul de iarnă. Vine către noi aerul curat al codrilor providenţiali: *va fi aici din nou miracolul zorilor.*

Cealaltă jumătate, care închide ciclul cosmic, va binecuvânta – încă o dată – în solstiţiul de vară – drumul lumilor orânduite după tipare ancestrale. Sufletul pământului, cotropit de toate ispitele, se întoarce către primul cerc al erei creştine. Împăraţi şi rabini. Samariteni milostivi şi gadarieni egoişti. Guvernatori şi leviţi. Sutaşi şi pescari. Apostolii neamurilor. Cuvinte sacre–copiate pe umerii pergamentelor cu cerneluri fără de moarte. Vorbesc despre toate acestea cu studenţii mei din Basarabia. Fostul Rector, istoricul Ion Şişcanu mi-a citit cărţile. Acum vine să mă asculte.

Zilele anului solar s-au schimbat, prin Naşterea Mântuitorului, în vremea revelaţiei dumnezeieşti. În loc de urgie şi de răzbunare – o mare iubire. Iubire din credinţă. Iubire din speranţă. Iubire din Lumină.

Iisus. Cu acea Zi a început Eternitatea. Era *Anul Unu*, pe care unii l-au aşezat sub semnul lui *a*, al *Unicităţii*. "Reducerea multiplului

la unu" ne ajută şi astăzi să înţelegem transcendentul divin ipostazat în Sfânta Treime.

În scurt timp vom fi – cei care sunteţi şi cei care, iată, nu mai sunt cu fruntea în Univers, contemplând Centrul mistic al cunoaşterii, cu firea – alăturată tuturor simbolurilor pământene. *Nu simţiţi anotimpurile alunecând peste milenii?*

În acest *semn* al orologiilor destinului nostru, cerul se va afla în simfonie cu orizonturile iniţiatice de fiecare zi. Să nu confundăm limitele noastre cu limitele Timpului. Să nu ne temem de aparenţele adevărului. Muntele său uriaş e dincolo.

În şcoală, în universitate fiind, să nu uităm de îndemnul biblic: "*Cinsteşte pe Tatăl tău şi pe Mama ta – ca să-ţi fie ţie bine...*" Într-o vreme în schimbare, să nu ne mirăm că, odată cu undele străvezii ale conştiinţei binelui, pătrund, însoţite de grele miasme, formele, sunetele (*strigătele*) şi tentaţiile urâtului. La cuvântul marelui romancier creştin rus F.M. Dostoievschi ("*Frumosul va salva lumea*"), mă încăpăţânez să întreb: Cine va salva – dacă nu voi – frumosul? Frumosul gândirii, al Filosofiei, al Educaţiei, al Matematicii, al Astronomiei, al Poesiei, al artelor – reprezintă – de două mii de ani – forme de trăire îndumnezeită.

În efortul de restituire a lui "homo religiosus", dreapta credinţă înnobilează descoperirile ştiinţelor. Einstein, Lobacewski, Octav Onicescu, Max Plank, Elie Carafoli, H.Coandă au fost savanţi profund credincioşi. Opera lor pledează pentru cunoaşterea aprofundată a primordialei Creaţii. Întoarcerea la *ştiinţă* înseamnă şi un drum al comuniunii spirituale. Iar dacă drumul acesta nu este ocolit de *suferinţă*, să nu vă temeţi: să o consideraţi un nobil principiu ordonator, o formă de verificare a *sublimului*.

Desprindeţi, aşadar, cu grijă ultima filă din "aritmetica" anilor. Caligrafiaţi-i cu un vers frumos al lui Nichita Stănescu: "*Noi suntem în picioare/ sub noi străbunii sunt*". Aceste simbolice „treceri" trebuie să confirme verticalitatea unui neam care se identifică – sub o străveche pavăză creştină– cu arhitectura ideilor creatoare de *valori*. *Valorile* sunteţi, bucuraţi-vă!.

UNII ÎNVĂȚÂND ȘI ORBIND, ALȚII PRINTRE PLĂCERI ORBECĂIND

Pauză între „module" de „tipul" Bologna. Rumoarea de pe coridoare. Ventricolul stâng. Elementele de argou pe holuri (ca pe terenul de fotbal). O ploaie ca pe Mestecăniș, măruntă. Vraful de fișe și cărți amestecate. Calendarul de sărbători didactice reformate, dar aceleași. Figura unui rom care vinde mai ieftin hârtie de furat. Icre la borcan aduse de două navetiste (programul nu contează) din Ucraina. Retorica nemulțumirilor la sfârșit de stagiu. "*Cu toții avem nervi și copii...*" zice o doamnă țipând prietenos către cineva. O rudă de „boboc" prinsă de un buchet anti-restanță. Coșul de fructe tăiate, cafea cu solzi de leșie. Seminție ca pe stadion. Zile de iluzii periferice. Ore sincopate de cutare glas care anunță ceva. Tupeul – ca formă de discurs. O nouă planificare a excursiilor în Occident. Împărțirea valutei. În mașina unde am un loc rezervat „pe roată" se studiază tipurile de vize din Brazilia și din fostele colonii franceze, din Siria, Tunis, Canada. Nu aud despre vămile din Australia, Antartica, Siberia. La „întoarcere" (cum îi tot aud) nu sunt în stare aproape nici unul să articuleze o frază convingătoare. Bietul Ștefan al Petrei Ciubotariul! Singura salvare să fie „Glossa" lui Mihai Eminescu? Mă dojenește un om de bine prin intermediarul său liber ales. Într-o lucrare de seminar, "Cocoșelul" poartă numele "nevestei Primarului" Zoe. Într-alta stă scris: autorul "*demonstrează...în "Patul lui Procust*". Ce demonstrează? Un rebel tribunard de ocazie emite consoane vocalizate când se recapitulează o carte a doamnei Bengescu. O numise cu seninătate "Papa–doc". Acum militează pentru incapacitatea proștilor și pentru creșterea lefurilor. Un tânăr înjură "Mioriță": o oaie!. A citit el undeva că așa "dă bine". Fumul ridicat din "Assos", "Kent", "Dunhill" chiar în locul în care vreau să mă reculeg. Cartea pe care, iată, o scriu. Lectura unui ziar puternic, în căutare de susținători politici. Foști turnători care își recapitulează

"dizidenţele" în faţa actualilor. Amprente de şefi pe palme de slugi. Liste pentru sărbători în grup. (Ar trebui mai multe asemenea liste, desigur). De ce să nu-i omagiem şi pe chiulangiii cu multe diplome de carton european? De ce să nu fie premiat şi "purtătorul de cuvânt" care şi-a redactat – sub nasul tuturor – un text incoerent pe hârtie de toaletă? Dar domnişoara cu unghii policrome, mirosind provocator a lene? Sau "smerita" iubitoare de Gramatică care pune virgulă între subiect şi predicat? Trece domnul – din "high-life-ul slinos, care-mi aplică cu graţie un cot atletic şi-mi răstoarnă viaţa şi cărţile? Întâmplător a ajuns într-o grupă de universitari. I-a şi sponsorizat pe torţionarii de odinioară, cu discreţie – însă. Coperta şi filele tăiate cu telefonul din "Istoria unui sentiment". Ameninţările editorului: "Cine a auzit de dumneata"? O mulţime de ani de când mi-am susţinut teza de doctorat cu o hermeneutică a poeziei secolului trecut. Răspunsul disperat dat unui "boss" la întrebarea "De fapt de ce îţi dai aşa de târziu doctoratul?" ("Din aceleaşi motive care v-au permis dumneavoastră să-l daţi foarte devreme!") Manuscrise de cărţi. Aroganţa şi hămăiturile. Morala mediocrităţilor elocvente. Fruntea unui băiat care se reazemă pe umărul meu: i-a murit cineva foarte drag, mama. "Micul Prinţ" dintr-o sală de "practică" care înjură folosindu-se de numele generic al unei mame (oprobiul îl are ca obiect pe fiu). Nucii majestuoşi pe care i-am plantat în şcoala unde am învăţat la toate diatezele. Păstrez caseta cu filmul "Cercul poeţilor dispăruţi" pe care mi-a încredinţat-o un olimpic internaţional spunându-mi ceva despre modele. Nu pot vedea filmul. Dar îmi revăd cursurile. Ideogramele de la prelegerile dedicate lui Blaga. Un informatician se invită la o "prelecţiune" Ion Barbu. Gândurile amestecate în faţa tristelor cursuri de cultură şi civilizaţie română şi universală: ce este "Ţara pustie" a lui T.S. Eliot? Doar stânci, stânci... "*Tunet uscat, tunet sterp fără ploaie...*" Întrebări preluate de pe noile "canale" electronice, la care eu nu pot răspunde. Paharul de apă pe care mi-l dă un prieten în drum spre Cahul. Grădina de lămâi din casa mea. Cursul festiv de la Universitate la care nu mai vream să mai ajung. Probabil îl ţine unul care nu-şi citeşte nici lucrările de licenţă. "Are spate mare, nu te vede: mai bine taci!", mă consolează vechiul meu prieten, latinistul. Prostia noilor Mitici mirosind a cărţi traduse (cu idei cu tot) depusă la

banca de date a bibliotecilor fictive. "*Dumnezeu s-a născut în exil*" de Vintilă Horia şi mesajul ce l-am primit de la arhiereul–savant Bartolomeu Anania cu puţin înainte de "marea plecare". Până să se piardă l-au îngropat în tăceri. Dar nu, nu monahii! Amintirea primei mele Olimpiade de Română, unde Perpessicius mi-a întins mâna salvată din război. "*Da!*" preluat de la James Joyce. Nefirescul firesc. Imnurile nopţii novalice care, iată, de o veşnicie, sunt ascultate precum foşnetul literelor pe acest colţ de clopot de hârtie căzut într-un pământ din cer. "*Cred Doamne, ajută necredinţei mele!...*" Uluitorul volum "Fericiţi cei prigoniţi" dăruit de Monahia Maria de la Humor, fosta mea studentă; "Ora de mărturisire" la Părintele Cristin; ceaiul de salvie-împreună; Iustinian cu o floare în mână la Voroneţ; "Ziuă binecuvântată" – urarea maicilor Andreea şi Calinica de la Agapia, unde am deja o "masă memorială" (a multelor mele manuscrise); (o să mai am, sper, o astfel de coloană la "Sf. Nicolae" din Galaţi); crângul cu mure spre Văratec; fântâna verde – pe braţul Agapiei Vechi; "drumul la Rai" – pentru mine numai în frescă – de la Suceviţa; Doamne ajută-ne – "de la Nistru pân-la Tisa" – pe o filă din caietul pelerinilor la Putna, 2011; ploaia de sare la Cacica; mormântul de negăsit al profesorului Angelică Ifrim ajuns la Tg. Ocna să-şi încheie o carte (plurilingvă) de proverbe; icoanele împărăteşti înaintea cărora spuneam "Crezul" la Câmpulung. Cercuri înţepenite de timp... Îmbrăţişarea Profesorului de Lingvistică Dr. Valentin Ţurlan, decanul Facultăţii de Litere, în toamna lui '90, înainte de a-mi prezenta primul meu curs de literatură.

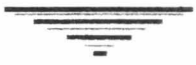

LA BANCHET, CU MANELE DE CRIZĂ

De aproape două decenii de bramburească „pedagogică", tandemul (ce părea etern) *discipoli–magistru* îşi schimbă profilul şi identitatea. Ei resimt îndreptăţita prioritate de a trăi într-o "tandreţe" amuzantă cu "cartea"; maestrul (dacă nu e dintre aceia confecţionaţi din conjuncturi) îşi rafinează uimirile, aşteptând deciziile *noilor "hareţi"*, cei mai mulţi – fără exerciţiu şi *lipsiţi de operă pedagogică*. Eram împreună cu un tânăr secretar de stat de faţă lângă „cabinetul" ministerial când, cu o mare, neagră graţie (feminină) s-a semnat ruperea şcolii româneşti de aceea a unei mereu zgomotoase minorităţi. Ulterior, le-am ascultat „directivele" – unui domn care spunea că nu e fan al marxiştilor şi care râdea cu o mare cavitate bucală, unui „specialist" care când vota lăsa impresia că a terminat de băut ultima palincă; le-am compătimit pe toate persoanele specializate în „schimbări", dar şi în dispariţii de subiecte etc. Ridici ochii şi ceri o deslușire: celălalt deşi vede, nu poate privi. Asta e! Climatul pre–Bacalaureat este brevetat în fiecare sezon cu neostoită pasiune. Jos, acasă între părinţi, se răresc speranţele *"locale"*, se scrutează bursele "democratice" "mici şi grele" din lumea autorizată a continentului. Ierarhia "mediei" cu partizanat economic (antologică – încă din vremea lui Caragiale) perforează, precum noile şi performantele tunuri de "apărare", aproape orice rezistenţă şi aruncă în derizoriu ideea de educaţie. Ca în oglindă, pe foile de "îndrumare", pe cele de ziar, pe liniile telescopice – se amestecă adevărul cu opusul său. Mai nou are loc asediul retoric (de la vocile de alint ale felinelor de alcov – la splendoarea, nu întotdeauna feminină, mereu alergică, a decibelilor postmoderni)

Mulţimile de vorbe "împrumutate" (fără permisiunea "donatorilor") constituie "brendul" *celor de sus*. În pântecele "chitului" (care l-a înţelepţit pe Iona) vor fi aruncaţi, se zice, multe-multe mii de dascăli. Nu ştiu cum se face că nu au plecat cei care

falsificau note (cu măiestrie de "grup"), care organizau "bacalaureate" de neuitat etc. Am condus asemenea examene; în cutare mare oraş – elevii îşi procurau "rezolvările" dintr-o cabină de toaletă, păziţi de pungile cu daruri "inocente". După ce am ascultat peroraţiile unui şef despre un "examen onest, profesional, exemplar", am îndrăznit să-l întreb, spre uimirea colegilor mei, mereu reverenţioşi: "*Şi vă veţi ţine de cuvânt, domnule...*?" (Aveam apoi să constat că mediile de "doi" şi "trei" fuseseră – fără nici o emoţie – "legal" modificate).Refuzul de a participa la "bucuria" de a fi "în comuniune" la felurite agape, de a nu accepta "intervenţiile omeneşti" (folosesc un eufemism) le apărea unora ofensatoare: "copiii" au plăcerea să ştie că vă simţiţi bine la noi..." "Copiii" se iniţiau în înşelătorie.

Tinerii îşi pregătesc, cu un an înainte de absolvire, nu probele de examen (care sunt, ca şi schemele de pe internet, cu "geometrie variabilă") ci...*banchetul.* (Recent, o adolescentă recuperată dintr-o "expediţie montană" cu consecinţe penale striga la un reporter: "Am băut dom'le că n-am gura legată! Ne trăim viaţa!" Din păcate, verbul trece la „perfectul compus". Nu au prea auzit de Platon, dar ştiu ce înseamnă să te tot duci cât mai departe de părinţi şi de casă: la baltă, la mare, la bulgari, la turci, la greci, la toţi... europenii şi de s-ar putea, şi deodată! Mulţi îşi subţiază condiţia fizică (mode, plajă, panorame), deopotrivă cu cea intelectuală. "*De ce nu s-au pregătit elevii dumneavoastră?*", l-am întrebat pe un domn "manager" dintr-un vestit "centru". (Se alertase pentru că fusesem prezent până şi la probele de "condiţie fizică" ca să văd cum se mai dau note.) "*Păi, şi-au pregătit serbările de absolvire...*", mi s-a răspuns, "*fiţi însă sigur că sunt foarte buni, cu toţii intră la facultate...*"

Mult timp l-am suspectat pe Caragiale că a exagerat cu ironiile la adresa "pedagogiei"; *mare greşeală*! Familia (desigur – nu aceea pe care o cunoaşteţi) e cu atât *mai bună* cu cât se implică mai puţin în viaţa odraslelor. E mai simplu să se plângă (în maniera – şi ea împrumutată din – "Fata lui tata") decât să-şi exercite cu îndreptăţire autoritatea – încă de la vârstele "de metale preţioase". Înainte de a corecta cu mult zel foi de agramatisme sau "evaluări" matematice aiuritoare, ar trebui să ne recultivăm buna tradiţie. (Desigur, puteţi conta pe faptul că, de o vreme arhivele de stat sunt concurate de

arhivele-depozit de hârtii şi de manuale aiuritoare, în continuă schimbare, de la domiciliul cadrelor didactice)

În urmă cu mai multe decenii, România era a patra "putere" europeană în domeniul învăţământului! Nu ştiu care erau statele ce ocupau locurile următoare şi mi-e greu să privesc la "clasamentele" de astăzi. Prea multă "imitaţie" perdantă, prea multă pălăvrăgeală, până şi în haine de gală, prea mult vid (chiar şi atunci când se dau predicţii despre vidul fals).

Incitarea la dispreţuirea celor ce mai cred în carte, formele noi de apostazie, discreditarea solidarităţii între vârste sunt *gata "să ne ia scara"* (ca în ştiuta baladă) – după ce jertfele au încărunţit. Ele au crezut că trebuie să mai înalţe încă o lumină...

CE ÎNSEAMNĂ RESTITUIREA INOCENȚEI ?

Un domn în costum de "curs festiv" îşi avertiza, printre bâlbe academice, tele-receptorii că vampirismul energetic a ajuns "să văzduhească" (!) în lumea post-modernă. Verbul, conjugat la diateza activă, ar trebui urgent captat (alături, între altele, de perlele putrid–literare ale tele–răzvrătiţilor înrăiţi de neaşteptatul lor bine) în noile dicţionare de ştiri lingvistice. Oricum, şcolarii nu consultă lexicoanele; şi le "fabrică", apoi le asigură, cu ajutorul fostelor minorităţi (devenite majorităţi) argotice, prosperitatea editorială. La "grija episodică" a seriilor de "hareţi" (cu care au fost blagosloviţi după schimbarea periodică a şefilor pentru re-formarea tineretului) noile serii de discipoli răspund cu o "grijă episodică" pentru tot ce înseamnă tutelă pedagogică. Încă din pruncia–pampers îşi iau modele din lumea catodică spre care sunt teleportaţi uneori chiar de către cei care ar trebui să-i ferească de invazia (desigur democratică) a urâtului. Un urât ca "un păcat al spiritului", cum ar zice Culianu. Pentru copii, răul ar trebui să rămână pentru cât mai mult timp în afara lumii lor, rătăcit între lucrurile necugetate. Or, ei sunt expuşi, dintru început, unui spectacol de violenţă (de la benzile colorate înşirate şi ilustrate vocal – cu paroxismul unor indivizi asistaţi inconsistent medical – la "dezvăluirile" despre aventurile de la suprafaţa vieţii).

Când şi când, contabilizăm efectele ilariante ale violenţei infantile. Ne abonăm, foarte nemulţumiţi, deîndată la publicistica crimelor apocaliptice (prevestitorii de ocazie sunt cercetaţi cu reverenţă), dar ne uităm copiii într-un spaţiu glazurat electronic, mai mult chiar – îi gratulăm pentru că au intrat în dialog cu virtuale continente internaute. Nu contează faptul că ei comunică de fapt cu "nimicul", cu celelalte întruchipări ale alienării; nu ne întristăm dacă vorbesc urât româneşte, dacă în „enunţurile" lor imperative există o mare economie de cuvinte curate, dacă au împrumutat o limbă absolut negustorească (singura!) de "Eurovision". Nu ştim cum să

mai facem ca să nu semănăm cu senilul abulic tată din reclama pentru aroma de cafea măcinată, care-şi adulmecă licoarea în preajma toaletei de unde apare amantul fiicei, şi el doritor – în acel loc – de filtru.

Acum şase decenii, Eugen Ionescu elabora "Cântăreaţa cheală". Era socotit un teribilist. A devenit un fel de profet al rinoceritei. Atmosfera de acolo a coborât acum pe trotuare (şi nu numai). Înstrăinarea de limba română (ştiu bine "autonomiştii" cum să ne "văzduhească!") conduce la înstrăinarea de tot. Copiii de ieri (şi noi am fost copii!) au trăit, e drept, între clişeele unei ideologii totalitare. Au avut însă o şansă: dragostea (aş numi-o biblică) faţă de părinţi, adică faţă de aceia care ştiu. Ştiau – din suferinţă şi din învăţătură smerită. Acum, plutind ca vietăţile dintr-o proză a lui Fănuş Neagu, cei "bătrâni" se reciclează pe furiş, pe lângă odraslele "care le ştiu pe toate". Un prieten îmi spunea că a încercat să "şteargă" toate posturile TV unde apar "animaţii" violente şi "clişee" porno. A dat o groază de bani pe o carte despre urât a unui reformator universitar din Bologna şi a încercat să-l acomodeze pe moştenitorul său cu ideea de salvare a frumosului. "Pe astea le ştiu demult", i s-a răspuns „cu spatele" între două seriale "pentru tineri". Ce mai înseamnă şi cum se mai „adună" inocenţa risipită?

"Suntem educaţi estetic, scrie o doamnă universitar, să murim e dragul răului". Nu e corect. Alternativa noastră este: să trăim cu sentimentul binelui (care poate fi şi caligrafia unei speranţe).

Să restituim, cu multă răbdare, inocenţa, încrederea în armonie, în munca cinstită, oricât de modestă. Altfel, ne vom regăsi în versurile Anei Blandiana: "Credinţa, asemenea rândunelelor / care pătrund sub cupolă / Se roteşte speriată..." Poate fi restituită (şi de către cine) inocenţa risipită? Păşind prin două veacuri, cred că pot răspunde ca şi dv.: nu. Până nu vom fi "şterşi" cu totul de pe zidurile acestor vremuri, să încercăm a spori prezentul marilor însingurări cu jertfa şi cuminţenia iubirii pentru poporul în care ne-au primit părinţii, pentru ţara pe care noi n-am părăsit-o şi care, aşa cum e, săracă, împiedecată în buruieni de felurite „esenţe", ne mai apără încă gândurile.

EXISTENȚĂ ÎN INEFABIL

O încercare de a configura istoria recentă a prestigiosului Colegiu "Virgil Madgearu" (printre puţinele şcoli, după părerea noastră, îndreptăţită să primească titlul de *Colegiu Naţional*) conduce, în mod firesc la o recitire afectivă a filelor înseninate de lumina altui veac. Încă de la începuturi, Liceul Comercial din Galaţi s-a aflat în elita învăţământului românesc. Acum mai bine de o sută de ani, aici absolveau cu bacalaureat (şi ce examen era pe atunci Bacalaureatul!) cei mai mulţi dintre candidaţi, în comparaţie cu şcolile din Bucureşti, Iaşi, Craiova, Ploieşti. "Gândirea nu este decât un fulger în mijlocul unei nopţi lungi, scria Poincaré, dar acest fulger este totul". Citim într-o lucrare a lui Gh. Lăzărescu, fost director al şcolii, numele unor vestiţi profesori, recunoscuţi gânditori, respectaţi de întreaga Românie: Romulus Scriban, Gr. Trancu–Iaşi, A. Manicatide, N. Longinescu... Elevii editau o bună revistă, "Munca" şi se organizaseră într-o Societate culturală. De pe strada Fotea – pe Egalităţii şi apoi, prin semnătura Primarului Galaţiului, fostul elev I. Prodrom, – în palatul (ocupat astăzi de câteva "secţii" ale Universităţii), Liceul Comercial din Galaţi îşi găseşte locul binemeritat în imaginea iconografică a învăţământului din acest răsărit de ţară. Jertfa de sânge a Eroilor Reîntregirii Neamului (unde se mai află placa lor comemorativă?) şi a tuturor celor ce s-au împotrivit ciumei ce a căzut peste ţară cu bodnarenci, paukăre, pantiuşi şi falşi drăghici, "nicolţi" şi gâzicrăciuni garantează – pentru multă vreme înainte – nobleţea şcolii pe care mulţi au absolvit-o.

În asemenea momente, cei care au purtat frumoasa uniformă a Liceului sau au ţinut un catalog în mână (sunt din a doua categorie) apar stăpâniţi de lucida amărăciune a trecerii timpului. Roland Barthes vorbea undeva despre "dificultatea activă de a urmări schimbarea Timpului, nu doar la nivelul Istoriei mari, *ci*

înlăuntrul acelei mici Istorii măsurate cu existenţa fiecăruia dintre noi")

De aceea, partea reflexivă a unei încercări de rememorare, dincolo de impresia de inadecvare, poate conduce şi la o întocmire impresionistă, idilică (inspirată de un „răsărit ce nu se mai termină"). Peregrin (cu "dosar" la cheremul stăpânilor de ieri şi, vai!, şi de astăzi) am fost un dascăl profund credincios al elevilor mei (cismari, croitori, ţesătoare). Mărturisisesc că am reuşit, susţinut de către distinşii colegi, să transmit câte ceva din învăţătura Şcolii Ardelene clujene despre ceea ce trebuie să se înţeleagă prin *naturaleţe* didactică: a evita să-ţi consideri elevii – fie ei superdotaţi, fie aceştia tineri în curs de clarificare a personalităţii – cu un plus de superioritate şi cu un minus de îngăduinţă. L-am preţuit pe Domnul Director Victor Urdea (absolvent al Liceului "Radu Negru" din Făgăraşul neînduplecat) şi l-am numit într-o carte: "întruchipare a trăirii matematice în desenul încheiat al numărului de aur". Datorită acestui vrednic ardelean, graţie matematicianului *Ion Popescu* (de loc din Banat), profesoarei *Georgeta Velincov, dr. Victor Popescu* (îi numim pe cei plecaţi în veşnicie, Icari căzuţi în cercul gândurilor) – la această şcoală nu se întâlnea "tartufferia" de oriunde. Îi mai întâlnesc, la capătul unui surâs, pe Ana Cârlan, Gheorghe Tudorache (posesorul unuia dintre cele mai frumoase glasuri), pe istoricul Dobre Domniţeanu, pe distinsele Margareta Gaiu, Pompilia Donescu, Maria Turtă sau pe chimistul Năstase Nedelcu.

Se anunţase (de la o zi la alta!) inspecţia „de la Iaşi" pentru obţinerea Gradului I didactic. Era o iarnă viforâtă –acum trei decenii. Ajuns foarte dimineaţă în şcoală, dl. Director, foarte sobru, m-a întrebat dacă "am pregătit totul". (Desigur: cu o seară în urmă – nu ştiu de ce, dar ştiu de unde veneau – doi „băieţi" m-au interogat în şcoală despre evenimentele vieţii mele) I-am arătat şirurile de planuri, scheme, cele câteva „aparate" şi i-am spus "*să dea Domnul să avem şi curent*!" (Ni se retrăgea energia, prin Decret) Aşa că în ziua aceea de decembrie, "electrică" nu ne-au mai dat. Nu-mi anunţasem elevii de "vizita" Comisiei de la Universitatea din Iaşi (nu puteam să fac o asemenea „regie" nu din "teribilism", ci din respect pentru ideea de profesor). Copiii veneau – în timpul acesta – cu greu prin omăt, îşi mai trimeteau cu haz câte "un mesaj" de zăpadă

– în vreme ce Comisia, atât de distinsă, aştepta să ne verifice. Am predat patru lecţii, una despre Inocenţiu Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior. Le-am refăcut copiilor – la persoana întâi – discursul (în Dietă) al episcopului românilor, ulterior exilat, – până şi în moarte! – cu acceptul Papei, la Roma. "*Ce urma să se întâmple după aceste acuzaţii aduse Imperiului*?", i-am întrebat pe viitorii "economişti". *"Au vrut să vă arunce pe fereastră*!" au strigat băieţii, uitând de Comisie şi atribuindu-mi, pentru o clipă cârja pastorală a lui Inocenţiu, a fostului pădurar. Acel ceas, îngheţat şi solar, al existenţei mele s-a întregit în timpul susţinerii lucrării. Cum domnul prof. univ. Dr. Constantin Parfene ştia *de ce* sunt mereu radiat de la înscrierea la Doctorat (fusesem în mod neaşteptat invitat după o anume performanţă la "Universitatea din Iaşi"), i s-a adresat preabunei mele Mame, uimită de mulţimea celor ce veniseră să mă asculte şi de generozitatea, de eleganţa dumnealor, cu aceste cuvinte: "Doamnă, ceea ce vedeţi este *doctoratul* fiului dvs. Ştim cu toţii de ce. La Universitate, – când se mai dă – uneori un doctorat se susţine cu o mână de asistenţi...Aici e o cetate!" Atunci am primit (pentru prima şi ultima oară) o orhidee din partea fostului meu învăţător, Cezar Bahrim. După o vreme (o vreme părând un mileniu!) am primit permisiunea de a mă prezenta la un colocviu pentru admiterea la Doctorat. Am scris în foarte scurt timp o altă teză ("*Hermeneutică şi valoare poetică în literatura română*") mi-am dat în numai doi ani toate examenele şi mi-am susţinut referatele şi, în spiritul şcolii pe care am preţuit-o ca pe o mare, unică iubire, mi-am oferit teza de doctorat spre publicare şi apreciere critică. Singura şcoală unde mi s-a lansat o carte este Colegiul "Virgil Madgearu" condus acum de Prof. Dr. Marlena Râpă, o fostă elevă premiată cu distincţia „Al. Macedonski", fiica neuitatului dascăl Socrate Capăt. Sunt adânc recunoscător tuturor colegilor noştri de aici, oameni minunaţi cu care am împărţit prea multele noastre încercări. Ştiam că aici a ajuns în primăvara lui 1914 M.S. Regele Carol I. O şcoală unde a păşit un Rege, care a dat preţ de sânge românesc pentru adevărata "Românie Mare" (*patria noastră istorică*), care a dăruit ţării generaţii de slujitori ai economiei, intelectuali de rasă, oameni integri – nu se supune "perimetrului" de lut unde este adusă, prin voia vremurilor, la un moment dat. Ea

creşte spre Cer, strângând, cum scrie Poetul, "*mierea celor vizibile spre a o duce în stupul de aur al nevăzutelor*".

Timpul poate avea culorile cele mai diferite. Pe câteva le-am contemplat şi noi. Impresia monocromă a demnităţii (vai! – adesea – incomode pentru "rinocerii" de toate categoriile) vine din ritmul cu care se roteşte "discul" vieţii. Iar acest ritm, o credem cu stăruinţă adolescentină, aparţine valorilor româneşti.

VORBE "DESPRE NIMIC"

Se proiecta (pe o „sticlă") o formă ajurnalistică de conversaţie liber–acceptată, în care se implicaseră, cu finalităţi pitoreşti, conlocutori ce dovedeau anumite continuităţi (artizanale) în preocupările lor...intelectuale. Publicul era mobilizat să expedieze, contra cost, "semeseuri", iar pe burtiera ecranului se proiectau veşti despre pastrama şi afumăturile unui vestit târg festiv. Era una dintre nopţile de priveghi ale neuitatului Ştefan Iordache, când filmul "Cel mai iubit dintre pământeni" ne reamintea o parte dintre dramele altor intelectuali, pe care nu încetăm să îi iubim pentru nesupunerea lor înfrigurată, tragică. Faţă de sacrificiile cărturarilor din"obsedantele decenii" (cineva se arăta profund neliniştit că nu a găsit să citească suficientă "literatură de sertar"!), când, de pildă, poezia se scrijelea pe zidurile închisorilor sau pe tălpile prăfuite ale bocancilor, gesticulaţia de superioritate a noilor colecţionari de titluri de excelenţă îmi apare suspectă şi cabotină.

În acei ani, am fost trimis să prezint un ciclu de expuneri despre opera lui Marin Preda într-o şcoală cu renume. Strateg versat, directorul de atunci m-a avertizat că voi avea înainte clase terminale formate "din cei mai valoroşi"; se înţelege că aproape toţi aveau să studieze în mari universităţi ale lumii, că proveneu din medii strălucite etc. Ca "din întâmplare" aflam atunci şi că viitorii bacalaureaţi nu prea au vreme să citească...româneşte. În schimb, "ei pot aborda orice subiect, oricât de înalt". Printre cercuri şi parabole (narative) am zărit, oarecum intimidat de eleganţa costumelor (cuvântul "uniformă" ar fi trimis la Kafka), o superioritate bine exersată; altminteri – nicio notă de curs, nicio carte dintre cele recomandate. Mi se părea că junele elite (venite dintre elitele timpului) *se strânseseră într-un seif* pe care-l deschideau numai pentru a afla dacă, complexat de prezenţa lor, n-am dispărut în geometria acelor idei ce aduceau probabil atingere "omului super-nou". În cele două cataloage se aflau numai note maxime (trecute prevenitor înainte de "transferul" meu chiar şi în rubrica de absenţe!). Eram chemat doar

pentru a rezolva o secvenţă din pregătirea examenului de bacalaureat; tezele urmau să fie corectate cu multă precauţie. (Nu erau aşadar lucrări obişnuite, ci *foile unor aleşi*).

Înainte de a pleca din ultima oră de curs, le-am cerut tinerilor (mulţi mi-au „demonstrat" că nu ştiau în niciun fel să compare lumea naturală cu lumea supranaturală, metafizică) să redacteze o compoziţie intitulată "*Despre nimic*". "*Ce să scriem*?" am auzit un glas îngroşat de tânără fumătoare din primele rânduri, în vreme ce prin culisele sălii se cereau foi cu împrumut. "*Tocmai dvs., atât de motivaţi (chiar şi când chiuliţi) aveţi nedumeriri? Gândiţi liber*", le-am răspuns, fără să bănuiesc că ultima sintagmă va deveni peste un timp sloganul unei televiziuni (bineînţeles „libere"). Mi-am luat cărţile şi m-am îndreptat către ieşire. "*Şi cu foile astea despre nimic ce facem*?", m-au somat, nu fără o anumită iritare, tocmai cei mai inactivi "premianţi". "*Foile*? *Rămân la dvs. Rămâneţi cu ce aveţi*, vă rog..." Astfel m-am întors pe holul cel rece cu liniştea celor care nu au acceptat să trăiască îngenunchiaţi. Apoi s-au primit desigur telefoane "de sus": nu toate însă erau imperative.

Gândindu-mă la acel episod, îi priveam pe domnii „televizaţi" de astăzi care puneau la cale "excelente proiecte" la o masă de rumeguş smălţuit. Mi s-a părut că unul dintre ei (despre care se aude că ar încasa numai „din oneste colaborări" sume considerabile) este chiar frumosul arogant rubicond şi agresiv din vechea sală a şcolii (pe care şi eu o absolvisem susţinut de câţiva dascăli ce-au ignorat gravitatea "dosarului de cadre").

Ampla prosperitate (evidentă) le-a lipit unor „burtăverzişti" – pe lentila ocheanului interior – o peliculă de *nimic prosper*. De vreme ce timpurile s-au schimbat, ele trebuie oare supuse moftur ilor "lumii noi? *Importantă este acomodarea cu lumea în care s-a intrat*", auzim adesea. Sau: "*memoria dramelor ştiute şi neştiute – să rămână, dacă dăm de ea, la arhive. Acolo există comisii competente. Cine nu se adaptează, e pierdut*," „Azi trebuie să te baţi, să răzbeşti..."

Din nefericire, *nimicul interjecţional* al trecutului s-a convertit în *nimicul felin* care induce nesiguranţă şi dramă. "Alte măşti" divaghează pretutindeni pe "teme stringente", rezervându-şi hazul de *a gândi despre nimic*. Avem curajul de a le spune *nu*?

IZVORUL CĂRUNT

În larma generală acumulată din decibelii veacului anterior şi anticipând parcă luxaţiile anotimpurilor şi năucitoarele unde seismice, se aude, dar din ce în ce mai pustiit, glasul fiinţei profunde trecute prin veacuri, purtând numele şi poverile neamului nostru. Juni "justiţiari" bine hrăniţi la „mall-uri" cu priviri lombroziene, caţavenci şcoliţi cu săptămâna pe meridiane, bărbi albastre cănite în bărbi poetice, galonaţi de papură servind drept pluş globalizant, credincioşi în spirale dar despuiaţi de cinste, dame de microraion purtătoare de slavă hetairă, lichele vechi cu lifting de lichea postmodernă, feluriţi bălţaţi nemulţumiţi de unghiul oglinzilor din "camere", copii îmbătrâniţi în haine largi, scumpe şi urâte, declamându-şi lejer ravagiile hormonale, profitori cu vechime şi cu dividende "de veci", – aceştia *şi încă mulţi alţii* se leagănă într-un monstruos carusel al neruşinării.

Cu prefăcută îngrijorare pentru "viitorime", chinuiţi de "proiecte" din care lipseşte (ca să vezi!) onesta ştiinţă de carte, inşi cu „titluri" (dar fără operă) decid soarta *celor ce vor veni*: şcolile se racordează la brambureala pseudo-„europeană", universităţile, contagiate şi ele de "dorul imitaţiei" se schimbă în "sorbonele" cu apetit pentru fide(litate)a bologneză. Doctoratul se face repede, pentru că, după două-trei facultăţi simultane, candidatul, nu-i aşa? – se exprimă – de fiecare dată mai „doctoral" şi mai persuasiv. E adevărat că noul „geniu" nu prea ştie româneşte, că mai fură din cărţile altora, că a mai fost şi repetent (când se mai făcea şcoală!), dar ce contează când contăm pe entuziasmul hain?

Sărmani (tineri sau senecţi) din neamul lui Dionis îşi păstrează speranţa că *vremurile* se vor tămădui *cu timp*. Ei au ştiut să-şi apere modelele: familii de gospodari români cu un respect (moştenit) pentru învăţătură, duhovnici parcă din ce în ce mai puţini cu harul neclintit al sacrificiului pentru adevărul neamului, dascăli iubitori de copii. Miile de şcolari de odinioară pot depune mărturie pentru

onestitatea, integritatea celor ce i-au format ca oameni de omenie. Din marmura timpului se desprinde făptura doamnei profesor emerit Cristina Giuvelic, "fată de la ţară" cu strălucite studii europene, pildă de moralitate profesorală. Într-o "republică" contagiată de minciună (până şi numele torţionarilor erau schimbate în frumoase vocabule româneşti), sufocată de aluviuni roşii şi venite din gândirea surpată de ură (potrivit căreia pedepsele părinţilor aflaţi în temniţă trebuiau sporite prin năpăstuirea copiilor, a familiilor), această făptură smerită apropia luntrea sufletelor inocente de limanul ştiinţei, al credinţei strămoşeşti, al nădejdii şi al iubirii. În sălile de meditaţie – seara, în ceasuri matinale, domnia-sa îşi pregătea elevii pentru felurite şi grele examene – fără altă răsplată decât bucuria, anevoie de pus în pagină, a reuşitelor comune. În ultimii ani am condus câteva comisii de bacalaureat "modern". Ştiţi desigur ce "glorie" poartă examenle de azi. Am încercat să compar "grija" artificioasă a feluritelor mărimi hârşite în şmecherii – cu prezenţa în jurul insulei sufletului de adolescent a adevăraţilor profesori de odinioară ce oficiau în tăcere în lumea emoţiilor şcolare. Sunt momente, precum cele de astăzi, când ţărmurile se înseninează; lumina se ridică deasupra nimicniciei, credinţa "zugrăveşte icoanele" (cum spunea Eminescu), iar sensurile ei adânci se pot răsfrânge în dorul de armonie. De undeva, din ţărmuri binecuvântate, din "păduri de simboluri" *coboară izvorul curat, nechemat de nimeni*. El, ca şi noi, nu e un nostalgic; nu măsoară mai puţin decât o clipă de veşnicie. (Burtăverzimea se amăgeşte că l-a capturat în sticle de apă plată!) A ieşit din piatra munţilor curat şi liber. El nu va fi nicicând cenuşă. Rămâne. Chiar dacă cei neînsetaţi care îl văd îi spun: e un izvor cărunt...

"VIAȚA E ÎN ALTĂ PARTE"?

Nu m-a surprins faptul că semnături din elita de azi se arondează unei propoziții emise de un mediatizat personaj european: "*viața e în altă parte*". În lumea materialistă, "*altă parte*" echivalează cu un spațiu protejat, privilegiat. În "scenariile" contemporane (regizate de feluriți „clarvăzători") este umbrită – dacă nu abandonată – ideea de *patrie*. Când cântă, un tânăr universitar cu succes în compania egalilor săi zice că țara asta ar putea fi *ca altă țară*. N-ar fi rău să încerce, în periplurile sale europene și transoceanice să le sugereze și altora (de acolo!), același exercițiu. Dacă aș avea ocazia, i l-aș prezenta mai curând pe domnul profesor Adrian Marian, senect slujitor maramureșean în prestigioase școli dunărene. Fiu de teolog, i-a fost dat să cunoască jertfelnicia românilor din Ardealul sfâșiat și să apere cu înțelepciune tradiția națională a învățământului temeinic, a văzut cum peste sângele nerisipit al martirilor s-au țesut ereziile și trădările. În amfiteatrele liceelor și în săli de seminar la Universitate, în mari instituții de cultură, domnul Adrian Marian a rostit cu glas liniștit și curat "povestea" neamului nostru. Sute de file memorate din lucrările lui Gheorghe Șincai, Aron Pumnul, Simion Bărnuțiu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan se așezau pe desenul frunților tinere. Știam din „anii clujeni" câte ceva despre Vasile Pârvan, devenit, în 1919, profesor de istorie antică; am deschis "Getica", "Memorialele"; citisem tot atunci o pagină a lui Arghezi despre faptul că Pârvan, suferind, cu momente delicate în timpul cursului, era ajutat de către studenții săi să-și revină . Ar mai merita astăzi cineva o asemenea devoțiune? Și cine ar mai fi vrednic să o exprime? Profesorul Adrian mi-a recitat din Pârvan această mirabilă frază: "*Și dacă neamul meu nu s-a rupt în mai multe bucăți, ca alte*

neamuri, pricina e că s-a născut, a crescut şi a stăpânit într-o cetate..."

Tinerilor nemulţumiţi în căutare de "altă parte" (precum şi mentorilor lor care dau peste cap cântarele şi facturile) ar trebui să li se amintească de nesfârşitele sacrificii ale celor ce ne-au precedat. Nu cu emfază, nu cu dramatism "de tribună", ci simplu, fără zvon de pierzanie trebuie să ne clarificăm: muncim cu demnitate şi curaj sau – trândăvim cu multă tristeţe garnisită cu manele? Mai aplaudăm policrome parade însăilate de feluriţi complexaţi, exhibiţionismul, ticăloşia şi neruşinarea într-o *reprezentare continuă* (ca în filmele fără capăt din anii "roşii")? În marea lor modestie, vechii magiştrii care mulţumesc cerului pentru fiece răsărit de ziuă oferă un remediu: întoarcerea la *adevărurile româneşti*..

Avram Iancu,batjocorit nu demult de un june păpuşar supraponderal (dar nu dintr-un surplus de materie cenuşie) a mărturisit: "*Unicul dor al vieţii mele e să-mi vad naţiunea mea fericită*". Regretatul Fănuş Neagu vorbea, mi se pare – la Blaj, despre timpul "*când se cutremură istoria şi amintirea doare*". În lumina acestui timp, fiind de bună credinţă, să ne amintim că, dincolo de erorile şi excentricităţile (parcă fără de capăt), acest popor stăpâneşte încă o mare avere: un grai ocrotit de o istorie milenară, o mare încredere în Providenţă, o inteligenţă practică şi o prudenţă nelipsită de umor. Avem răbdarea de "a posti cu pâinea pe masă".

Avem în minte o necesară "carte de recitire". E adevărat că unii, clonaţi după feluriţi "guru", spun că sufletul românesc ar exista numai în... teorie. Să nu ajungem să rostim precum dreptul lapidat, Regele Palamedes (ucis pe nedrept cu pietre), "*O, adevăr, te plâng că ai murit înaintea mea...*"

Viaţa – desigur, cum zicea noul baladist, – o fi şi „în altă parte", dar eu te întreb: tu ce faci pentru *aceasta – de aici*, şi *de acum*?

IMAGINEA UNEI JERTFE

În primul an al acestui veac electronic alcătuiam, împreună cu o echipă de elită, o carte de interviuri intitulată, deloc întâmplător, "Oglinzile în bibliotecă". Era în ajunul zilei de 18 iulie 2001, când într-o insulă de români ardeleni, la Topliţa Harghitei, intelectuali din toată ţara, înconjuraţi de prestigiul celui dintâi doctor în studii eminesciene, patriarhul Miron Cristea, şi susţinuţi de arhiereul patriot Î.P.S. Ioan, se întorceau la valorile de spiritualitate ale neamului. Într-un timp al verbelor promisiunii (şi ale utopiei), am ţinut să mă prezint cu o carte de mărturii de intensitatea unor lumini juvenile. Cum colaboratorii mei se aflau între cercurile (concentrice) ale examenelor, întreaga responsabilitate a imprimării (şi a îndreptărilor pe computer) a revenit unui foarte tânăr informatician, *Alexandru Pădureţi*. Adâncul străveziu al timpului nu-i risipeşte memoria. Tânărul înalt şi frumos, pe care-l cunoşteam din copilărie, înţelept şi bun, curajos, generos şi cuminte (poate prea cuminte), crescut de părinţi într-un mediu de înaltă spiritualitate, cu inima deschisă şi profundă modestie (moştenită din altă volută a existenţei), a fost învins în curând de o boală a veacului şi a trecut, înconjurat de pacea solară a solstiţiului, de cealaltă parte a vieţii, în satul bunicilor. Strălucit şcolar, excepţional student, Alexandru a plecat să sporească, cu jertfa curată a tinereţii sale, razele unui astru care se grăbeşte să-şi cheltuiască luminile blajine.

În vremea când uităm că venim, ca popor, de foarte departe, când ne lăsăm umiliţi de tot felul de parveniţi (unii, cu multe "credite", "granturi" şi cu aurite diplome pentru merit), când verbul "a ucide" se conjugă la persoana întâi, încă din pubertate, când foştii torţionari şi paznici de puşcării servesc drept "modele" retorice de moralitate şi cultură, când se fură orice (şi prin orice mijloace, din ce în ce mai rafinate), ce semnificaţie mai are risipirea vieţii unui tânăr dăruit muncii, credinţei, iubirii de părinţi şi de adevăr? Vorbele

stârnesc, cum spunea un mare poet, "în abisele din suflet – gândire negândită".

"Cea mai frumoasă imagine din această carte, îmi zicea *Alexandru Pădureţi*, alergând în stânga vrafului de manuscrise, mi se pare a fi îndemnul "să nu ne lăsăm sufletul în urmă".

Nu şi l-a lăsat. Generaţia lui ar fi trebuit să-i împrumute faptele, cuvintele, să-i urce numele pe umerii unei săli de cursuri. N-au vreme, „Viaţa e grea..." mi se zice. Da, dar o aveţi"! Pe când alţii...

Exerciţiile egoiste ale prezentului, disperările unor cheltuitori de vreme, falsele "vrednicii" ale celor atât de slăviţi pentru nesimţirea lor (inclusiv academică), făcăturile de tot felul pălesc în faţa sacrificiului celor mai curaţi şi mai drepţi. Este cinstită, cum spun cărţile sfinte, moartea celor fără de prihană. Citesc numele tânărului meu coleg pe ultima filă a unei cărţi despre oglinzile sufletului din "biblioteca" românilor şi vă reamintesc un cuvânt al lui Mihail Sadoveanu: "puterea lui toată era în spirit, care rămâne şi după ce s-a împlinit destinul trupului".

O LECȚIE DESPRE STIMĂ

Mereu în căutare de certitudini, empatizăm cu ceea ce întreţine ideea de valoare. Mai întâi – cu *şcoala*, expresia arhetipală a muncii cu temei pozitiv, purtătoare de înţelepciune şi călăuză, prin oamenii ei, în parcurgerea labirintului existenţei. În şcoală am ascultat, fiecare altfel, cea dintâii lecţie despre stimă. Am înţeles aceasta (învăluiţi în volutele vârstelor) – parcurgând distanţele dintre iluminări şi rătăciri, dintre nădejdea binelui şi nereuşitele curente, dintre sinele profund şi delirul (nu întotdeauna definit) al ispitelor. Într-o epocă din ce în ce mai digitalizată, pe toboganul marilor promisiuni de prosperitate alunecă halucinaţii secularizante. În codul nostru de conduită, întoarcerea la şcoală nu se supune romanticului "Goût de passe", ci urmează calea speranţei. Nu ştiu să vă spun cum arătau copiii şi profesorii acum 180 de ani, la întemeierea Şcolii Nr. 1 („numărată" ulterior, după o aritmetică beteagă, într-o altă ordine) din Galaţii de altădată. Fără îndoială, chipul lor era precum al celor de astăzi. Dacă am întoarce câteva file din Ion Creangă, am răzbate până la graiul (uneori – pierdut, dar nu definitiv) al ingenuităţii, al cuminţeniei şi al bucuriei, al respectului faţă de sine şi al hazului curat.

Şcoala însemnată cu "unu" poartă din vechime lumina neistovită a spiritului profund creştin, împărtăşit ocrotitor de cele trei altare voievodale ale credinţei: Sfintele mănăstiri "Sf. Arhangheli" şi "Sf. Nicolae" (loc de popas jertfitor) şi Sf. Biserică închinată purtătorului de biruinţă Gheorghe, martirizată, cu trupul risipit de remorcherele ce bolboroseau în limba lui Stalin pe apele cenuşii ale fluviului. Altarul acelui Răsărit rămâne însă la noi. Astfel binecuvântaţi, şi-au început drumul nu numai şcolarii din uitatele arhive, ci şi acei cărora le-a fost sorocit să-şi amestece copilăria cu lumea bolnavă a "obsedantelor decenii". Le este poate anevoie multora dintre tinerii care acum "navighează" electronic şi „dialoghează" cu fantomatice „modele de viaţă" să afle câte ceva despre adevărata sărăcie de după cel de-al Doilea Război (al nebunilor în căutare de gloriole), despre patima de "strângători" a

"eliberatorilor" sedentari, despre dezlănţuirile retorice ale urii (inclusiv împotriva copiilor din familiile proscrise), despre beţia prostiei (cu licoarea puterii împrumutate de pe la vecini), despre subinteligenţa agresivă a materialismului vulgar. Mulţi se laudă azi cu infinitatea de oferte (cu taxă) în amfiteatrele „de afară" şi se arată nedumeriţi în faţa noilor drame ale istoriei. O întreagă echipă de "manageri" au mărunţit slugarnic (după modelul pastelor făinoase) ideea de sacralitate a şcolii.

Uneltele noastre de învăţătură erau simple şi curate la fel ca şi modestele veşminte; dar sărăcia nu a ajuns să ne prăpădească sufletele. Atunci, din vreme în vreme, învăţătorul mă întreba: "Nu a terminat tatăl tău de semnat documentele?" Îi răspundeam cu muţenia orfanului. Mulţi ani şi-a scrijelat tata pe zidurile Aiudului şi Gherlei rugăciunea şi lacrimile. Iar noi, care pe atunci nu ştiam mai nimic despre vieţuitorii stâlpnici, am încercat, „cu nădejdea tare", să ne salvăm sufletele ridicându-le, vorba poetului "peste blestem şi ură". I-am iertat (eu doar cât am putut, ceea ce, înţeleg, ar fi încă un mare păcat) pe furii din acele timpuri şi am încercat să ne înţelegem menirea –cinstindu-ne, după puteri, graiul şi dreapta istorie, credinţa strămoşească, dragostea de învăţătură.

Platon, filosoful precreştin, spunea că timpul este "imaginea mişcătoare a energiei imobile". Acum sporesc (inerţial) alte "energii"; se amestecă valorile potenţiale cu impostura agresivă; se amplifică pulsaţiile lumii către o nebuloasă apocatastază, se cultivă "noua" frică. Să nu uităm de îndemnul lui Hristos: "Nu vă temeţi!" Urmând vechi înţelesuri, să ne adunăm lângă copiii ce-şi caută cu îndreptăţire modelele, să nu-i înstrăinăm de limba română în care să ne rugăm dintotdeauna, să nu le spulberăm nădejdea în Lumină, pacea din suflete, indiferent de mărimea „amfiteatrelor", să fim adevăraţi învăţători. Chemat să predau nişte cursuri la o Universitate basarabeană, la graniţa (unde se conservaseră tone de sârmă cu ghimpii ruginiţi, dar "frăţeşti") soldatul echipat precum "eliberatorii" din îndepărtata mea copilărie s-a arătat mirat de existenţa "în documente" a unei anume vocabule a numelui. "Ce eşti aici dumitale?", m-a chestionat sărmanul în „traducere" proprie.

"Învăţător sunt", i-am răspuns. Un învăţător.

RECUNOȘTINȚA - CA LIMAN VIRTUAL

Există oameni care şi-au asumat, prin educaţie, desăvârşita omenie. Aceasta – într-o lume bântuită de flagelul indiferenţei, în care recunoştinţa nuanţează caracterul contradictoriu al condiţiei umane. Am cunoscut asemenea spirite vii, generoase, păstrând limpezimea unei tinereţi încoronate de lumina binelui. O încununare a muncii – "în infinitul unei raze". Sintagma aparţine desăvârşitului violonist–poet Mihai Constantinescu, cel care îi interpreta pe marile scene ale lumii, dar şi pe scene mai modeste – în faţa adolescenţilor în căutare de modele de artă şi de autentică trăire spirituală – pe Bach, Mozart, Beethoven "aşa cum i-ar cânta Orfeu..." Venea dintr-o Basarabie suferindă, cunoscuse pe merit gloria universitară şi acum, precum doctorii fără de arginţi, îi ajuta pe viitorii candidaţi la Conservator. Cărţile sale au fost prezentate de către Tudor Arghezi şi Ioan Alexandru în termeni elogioşi. Un drum către acest mesager al omeniei mi-a fost deschis de neuitatul profesor–economist dr. Doru Ianuarie Popescu însoţit de fiii săi Cătălin şi Bogdan (astăzi – prestigioase cadre universitare în Medicină). Glosam asupra unei imagini bergsoniene: "Pentru a sonda misterul adâncimilor trebuie, uneori, să scrutezi înălţimile; focul din centrul pământului nu apare decât pe vârfurile vulcanilor". Profesorul Doru a plecat cu pas liniştit, călăuzit de profunda sa credinţă, fără strigăt, ca un gând nerostit care se împlineşte în infinit. Acest om, care a condus licenţe şi masterate, care avea darul prieteniei dezinteresate, vorbea numai despre desăvârşirea altora, el retrăgându-se într-o smerenie iluminată. Cine a încercat să navigheze pe mările vremurilor, bântuite de furtuni fără de sfârşit? Pentru adevăratele conştiinţe (şi ne gândim la profesorii Cristina Giuvelic, Cezar Şerbu, Paul Păltănea, D.D. Şoitu, Laurenţiu Bourceanu, Petrică Rus, Corneliu Rusescu, Virgil Moţoc, Ioan Brezeanu, Mihai Cojocaru, la părintele Ioan Jechiu şi la mulţi alţii), aceste furtuni au dobândit mai întâi o rezonanţă interioară.

Virgil Nistru Țiganuș

- Născut la Adamclisi (Dobrogea)
- Elev al Gimnaziului „Sfinții Arhangheli" Galați și al Colegiilor Naționale „Dragoș Vodă" Câmpulung - Bucovina și „Vasile Alecsandri" Galați
- Absolvent și Doctor al Universității din Cluj-Napoca
- După 1990 - lector, conferențiar și profesor universitar titular la Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați
- A făcut parte din seria de universitari care au înființat și au susținut cursuri de Filologie în filiala din Basarabia a Universității gălățene
- A prezentat comunicări științifice la Arad, Alba-Iulia, Bacău, Bistrița, Brăila, Botoșani, Cahul (Basarabia), Cluj-Napoca, Focșani, Iași, Tg-Neamț, Toplița - Tulcea, Timișoara
- Medalia de Aur - Premiul Juriului (Dino Buzatti) la Concursul de publicistică literară (Milano)
- Premiul pentru Integrare Europeană acordat de un juriu condus de Acad. Ion Haiduc, Președintele Academiei Române

ALTE LUCRĂRI

1991 Semn pe câmp (versuri)
1995 Cronos, Poiesis, Hermeneutică și valoare poetică în sec. al XIX-lea
1997 Istoria unui sentiment
1999 Cu Vinerea-n lacrimi, cu Duminica-n gând (versuri)
2001 Lumina Lină. Discursul religios metaforic în literatura română
2001 Oglinzile în bibliotecă
2004 Însemnările scribului (În vremea lui Iustinian) - versuri
2004 Lutieri și sunete. Spații și semne ale comunicării spirituale
2005 Logosul și Clepsidra. Ipostaze ale retoricii
2005 Retorica (manual universitar)
2006 Grigore Vieru, iluminat de poezie (Monografie, Editura Universității din Chișinău)
2009 „Lasați-mă să mă gândesc" (Negocierea ca dialog)
2009 „Așa vine vorba..." (Limbaj și comunicare)
2009 Umbră arsă (versuri)
2010 Cândva, altădată... (versuri)
2011 „Dacă e cu putință..." (versuri)

ISBN 978-973-8937-71-0